

Inhoudsopgave memorie van toelichting wet(svoorstel) internationaal verantwoord ondernemen

I. Algemeen deel	3
1. Inleiding	3
Leeswijzer	3
2. Hoofdpijnen van het voorstel	4
2.1 Achtergrond en aanleiding	4
2.2 Richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid	6
2.3 Implementatie van de richtlijn	15
2.4 Toepassing in Bonaire, Sint Eustatius en Saba	17
3. Verhouding tot hoger recht	17
3.1 Internationaal recht	17
3.2 EU-recht	20
3.3 Rechtsbeginselen	24
4. Verhouding tot nationale wetgeving	28
4.1 Burgerlijk Wetboek en Algemene wet bestuursrecht	28
4.2 Gerelateerde nationale IMVO-regelgeving	31
4.3 Relevante jurisprudentie	32
4.4 Rechtsbescherming	34
5. Gevolgen	36
5.1 Gewenste effecten	36
5.2 Gevolgen voor ondernemingen	38
5.3 Gevolgen voor de overheid	42
6. Uitvoering, toezicht en handhaving	42
6.1 Inleiding	42
6.2 Aanwijzing toezichthoudende autoriteit	43
6.3 Toezicht en handhaving door toezichthoudende autoriteit	45
6.4 Civielrechtelijke handhaving	53
6.5 Geen strafrechtelijke handhaving	55
6.6 Verhouding tot overige uitvoerders	55
6.7 Uitvoerbaarheids- en handhaafbaarheidstoets	57
7. Evaluatie	57
8. Consultatie en advies	58
8.1 Consultatie stakeholders	58

8.2 Advies	59
9. Overgangsrecht en inwerkingtreding	60
II. Artikelsgewijs deel	61
HOOFDSTUK 1. ALGEMENE BEPALINGEN	62
Afdeling 1.1 Begripsbepalingen en toepassingsbereik	62
Afdeling 1.2 Samenwerking en delen van middelen en informatie	77
HOOFDSTUK 2. GEPASTE ZORGVULDIGHEID	83
Afdeling 2.1 Algemene bepalingen gepaste zorgvuldigheid	83
Afdeling 2.2 Specifieke bepalingen gepaste zorgvuldigheid	99
HOOFDSTUK 3. BESTRIJDING VAN KLIMAATVERANDERING	149
HOOFDSTUK 4. TOEZICHT EN HANDHAVING	156
Afdeling 4.1 Toezicht	156
Afdeling 4.2 Handhaving	168
HOOFDSTUK 5. INTREKKING EN WIJZIGING VAN ANDERE WETTEN	182
HOOFDSTUK 6. SLOTBEPALINGEN	185
Bijlage: transponeringstabel Richtlijn (EU) 2024/1760	190

I. Algemeen deel

1. Inleiding

Dit wetsvoorstel strekt tot implementatie van Richtlijn (EU) 2024/1760 van het Europees Parlement en Raad van de Europese Unie van 13 juni 2024 inzake passende zorgvuldigheid in het bedrijfsleven op het gebied van duurzaamheid (PbEU L 2024/1760) (hierna: de richtlijn). Uiterlijk op 26 juli 2026 moet de richtlijn in nationaal recht zijn omgezet. In de bijlage bij deze toelichting is voor de omzetting van de richtlijn een transponeringstabel opgenomen.

Ondernemingen spelen een belangrijke rol in het versterken van het Nederlandse verdienvermogen en dragen bij aan grotere welvaart. Dat gebeurt bijvoorbeeld door onderzoek en innovatie, het creëren van werkgelegenheid en het betalen van belasting in de landen waar zij actief zijn. Daar staat tegenover dat er ook risico's zijn bij (internationaal) ondernemen. Een onderneming kan bijvoorbeeld betrokken raken bij een mensenrechtenschending, zoals dwangarbeid of landroof.

Het doel van de richtlijn is om ervoor te zorgen dat grote ondernemingen die actief zijn op de Europese interne markt, feitelijke of potentiële nadelige gevolgen op de mensenrechten en het milieu in hun waardeketens zoveel mogelijk voorkomen, beperken of beëindigen. Daarnaast worden ondernemingen verplicht om een klimaattransitieplan voor de beperking van klimaatverandering vast te stellen, te publiceren, uit te voeren en te actualiseren. Dit draagt bij aan een veerkrachtige en duurzame economie. Door deze doelen in Europese wetgeving vast te leggen, wordt het potentieel van de Europese interne markt beter benut en draagt de richtlijn bij aan een gelijk speelveld binnen Europa.

Leeswijzer

Hoofdstuk 2 van het algemeen deel van de memorie van toelichting beschrijft de hoofdlijnen van dit wetsvoorstel. Daarbij wordt onder andere ingegaan op de achtergrond en aanleiding, de richtlijn en de implementatie van de richtlijn. De hoofdstukken 3 en 4 behandelen de verhouding van dit wetsvoorstel tot internationale verdragen, Europese regelgeving en het nationale recht. De beoogde gevolgen van dit wetsvoorstel worden beschreven in hoofdstuk 5. Hoofdstuk 6 gaat in op het stelsel van toezicht en handhaving. Hoofdstuk 7 ziet op de evaluatie van de richtlijn en het IMVO-beleid. Hoofdstuk 8 gaat in op het ingewonnen advies en de reacties die zijn ontvangen via de internetconsultatie. Tot slot beschrijft hoofdstuk 9 het overgangsrecht en de beoogde inwerkingtreding van het wetsvoorstel.

2. Hoofdpijnen van het voorstel

2.1 Achtergrond en aanleiding

Internationaal ondernemen brengt welvaart, economische groei en werkgelegenheid. Soms kunnen ondernemingen daarbij misstanden op het gebied van mens en milieu in hun waardeketen¹ veroorzaken, hieraan bijdragen of hieraan verbonden zijn via zakelijke relaties. Het voorkomen, aanpakken of beperken van risico's op misstanden in de waardeketens kan met name uitdagend zijn in landen waar de overheid internationale afspraken op het gebied van mensenrechten en milieu niet in beleid heeft verankerd, of de implementatie en naleving daarvan te wensen overlaat. Bovendien is het voor gedupeerden vaak niet helder wat zij van ondernemingen mogen verwachten. Overheden en ondernemingen hebben een verantwoordelijkheid om hier wat aan te doen. Overheden doen dit door internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (hierna: IMVO) te bevorderen, ondernemingen doen dit door IMVO toe te passen.

IMVO kan ondernemingen helpen doordat het bijdraagt aan beter risicomanagement, robuustere en veerkrachtige waardeketens, verbeterde toegang tot financiering en een positieve reputatie bij consumenten en potentiële werknemers. Verschillende onderzoeken tonen aan dat het integreren van IMVO in bedrijfsbesluitvorming leidt tot betere prestaties.²

Internationale normen op het gebied van IMVO

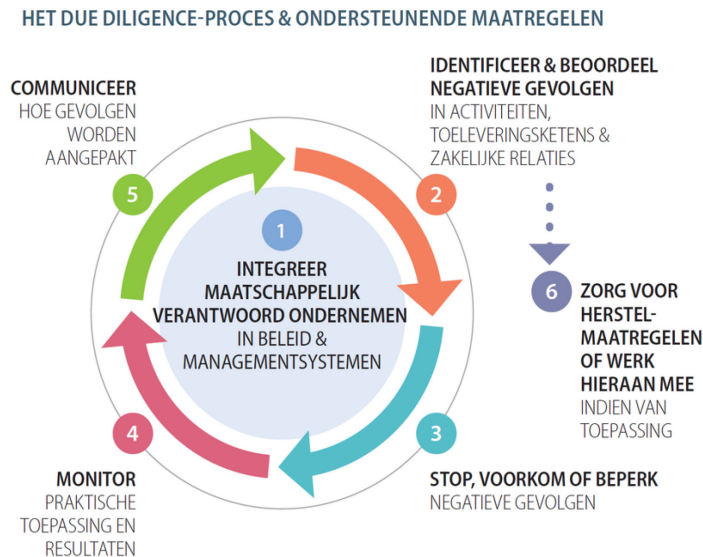
Daarom onderschrijft Nederland de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen inzake maatschappelijk verantwoord ondernemen (hierna: OESO-richtlijnen)³ en de *United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights* (hierna: UNGP's)⁴. Deze normen omschrijven de verantwoordelijkheid van overheden en ondernemingen. Het kernelement van deze normen is dat ondernemingen risico's op potentiële en daadwerkelijke negatieve gevolgen in hun internationale waardeketens in kaart brengen, deze geïdentificeerde potentiële en daadwerkelijke nadelige gevolgen voorkomen, aanpakken of stoppen, en hierover communiceren. Dat proces heet gepaste zorgvuldigheid (*due diligence*) (zie ook de figuur hieronder). Het gaat dan om risico's voor mensenrechten en arbeidsrechten, zoals gedwongen arbeid en uitbuiting, maar ook voor het milieu.

¹ Een waardeketen omschrijft alle (bedrijfs)activiteiten die nodig zijn om een product van ontwikkeling, ontwerp, grondstoffen, productie, marketing en distributie uiteindelijk bij de consument te krijgen. Zie hoofdstuk 2.2.2 voor meer uitleg en een definitie.

² Zie bijvoorbeeld deze meta studie: 'ESG and financial performance: aggregated evidence from more than 2000 empirical studies', te vinden via: <https://doi.org/10.1080/20430795.2015.1118917>. <https://doi.org/10.1080/20430795.2015.1118917>.

³ [Volledige tekst OESO-richtlijnen \(2023 update\)](#) | [Brochure](#) | [Nationaal Contactpunt OESO-richtlijnen \(oesorichtlijnen.nl\)](#)

⁴⁴ [GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf \(ohchr.org\)](#)

Nationaal IMVO-beleid

Nederland heeft sinds 2013 beleid om IMVO te bevorderen. In eerste instantie bestond dat beleid voornamelijk uit vrijwillige maatregelen. Een belangrijk component van het beleid was het stimuleren van sectorale samenwerking met IMVO-convenanten. Dit zijn vrijwillige afspraken in risico-sectoren⁵ tussen overheden, ondernemingen en maatschappelijke organisaties. Hoewel deze sectorale convenanten een belangrijke rol hebben gespeeld in het creëren van bewustzijn van risico's in waardeketens en samenwerking tussen ondernemingen NGO's en overheden hebben gestimuleerd, hebben verschillende onderzoeken ook aangetoond dat het vrijwillige beleid tot onvoldoende tastbare veranderingen in de waardeketens van ondernemingen heeft geleid. Onder andere op basis van adviezen van de Sociaal Economische Raad (SER)⁶ en het Adviescollege Toetsing Regeldruk (ATR)⁷, diverse onderzoeken en evaluaties, richt het IMVO-beleid zich sinds 2020 op een mix van vrijwillige en verplichtende maatregelen die elkaar versterken en samen leiden tot effectieve gedragsverandering bij ondernemingen⁸. Kernelement van deze doordachte mix is een brede gepaste zorgvuldigheidsverplichting. Op basis van eerder genoemde adviezen en onderzoek wordt verwacht dat bindende maatregelen ondernemingen zullen stimuleren stappen te zetten in het toepassen van IMVO. Wetgeving wordt gezien als een effectief instrument om een ondergrens op het gebied van IMVO te

⁵ Rapport 'MVO Sector Risico Analyse. Aandachtspunten voor dialoog' (pdf). KPMG Advisory N.V., 2014.

⁶ Sociaal Economische Raad, *Samen Naar Duurzame Ketenimpact*, September 2020. <https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/adviezen/2020/imvo-duurzame-ketenimpact.pdf?la=nl&hash=F8493405C804DAD3E96D95B5DF5C0AA8>

⁷ Adviescollege Toetsing Regeldruk, *Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen*, 27 augustus 2020. <https://www.atr-regeldruk.nl/wp-content/uploads/2020/09/44-U117-Ministerie-van-BZ-Internationaal-maatschappelijk-verantwoord-ondernemen-w.g.pdf>

⁸ "Van voorlichten tot verplichten: Een nieuwe impuls voor internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemerschap", 16 oktober 2020. [IMVO maatregelen in perspectief \(overheid.nl\)](https://www.imvo.nl/maatregelen-in-perspectief-overheid)

bepalen.⁹ Dit wetsvoorstel, dat voorziet in de omzetting van de richtlijn, geeft invulling aan de brede gepaste zorgvuldigheidsverplichting als voorgesteld in de IMVO-mix.

Ondernemingen erkennen hun grensoverschrijdende verantwoordelijkheid bij het voorkomen en aanpakken van risico's voor mens en milieu in toenemende mate. Veel Nederlandse ondernemingen zijn hier al jarenlang op succesvolle wijze mee aan de slag. Tegelijkertijd blijkt dat het niet voor alle ondernemingen duidelijk is wat precies van hen wordt verwacht. Ook kunnen ondernemingen die maatschappelijk verantwoord willen ondernemen een concurrentienadeel ervaren ten opzichte van ondernemingen die deze verantwoordelijkheid niet nemen. Dit kan leiden tot een 'race to the bottom' in arbeids- en milieurisico's. Een IMVO-wet op Europees niveau trekt het speelveld gelijk en vergroot de gezamenlijke impact van Europese ondernemingen in wereldwijde waardeketens.

2.2 Richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid

Het primaire doel van de richtlijn is om ervoor te zorgen dat grote ondernemingen die actief zijn op de Europese interne markt, feitelijke of potentiële nadelige gevolgen op de mensenrechten en het milieu in hun waardeketens zoveel mogelijk voorkomen, beperken of beëindigen. Daarnaast zijn ondernemingen verplicht om een transitieplan voor de beperking van de klimaatverandering (hierna: klimaattransitieplan) vast te stellen, te publiceren, uit te voeren en te actualiseren. Door deze doelen in Europese wetgeving vast te leggen, wordt het potentieel van de Europese interne markt beter benut. Daarnaast draagt de richtlijn bij aan een gelijk speelveld binnen Europa doordat dezelfde regels en voorwaarden voor ondernemingen van toepassing zijn op de Europese interne markt.

2.2.1 Reikwijdte

De richtlijn heeft betrekking op ondernemingen die actief zijn op de Europese interne markt en in twee opeenvolgende boekjaren van een bepaalde grootte zijn. De grootte van de ondernemingen wordt vastgesteld aan de hand van het gemiddeld aantal bij de onderneming werkzame werknemers, de netto-omzet van de onderneming, de royalty's die de onderneming heeft ontvangen op basis van franchise- of licentieovereenkomsten of een combinatie van deze factoren¹⁰. De verplichtingen van de richtlijn zullen gefaseerd gaan gelden voor de volgende ondernemingen¹¹:

- vanaf 26 juli 2027 voor Europese ondernemingen met meer dan 5.000 werknemers en een netto-omzet van meer dan 1,5 miljard EUR wereldwijd, en voor niet-Europese ondernemingen (ondernemingen uit landen buiten de Europese Economische Ruimte (hierna: EER)) met een netto-omzet van meer dan 1,5 miljard EUR gegenereerd in de EER;
- vanaf 26 juli 2028 voor Europese ondernemingen met meer dan 3.000 werknemers en een netto-omzet van meer dan 900 miljoen EUR wereldwijd,

⁹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, Van Voorlichten tot Verplichten: Een Nieuwe Impuls Voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemerschap, oktober 2020. <https://open.overheid.nl/repository/ronl-1a58c4b1-ab68-41e2-93f2-405c385984f5/1/pdf/imvo-van-voorlichten-tot-verplichten.pdf>; The Terrace, IMVO Maatregelen in Bedrijfsperspectief, maart 2020. <https://open.overheid.nl/repository/ronl-b39dc5b2-b0c7-4c39-8764-c11687276b12/1/pdf/bijlage-2-imvo-maatregelen-in-bedrijfsperspectief.pdf> Visie Bedrijfsleven

¹⁰ Zie de artikelen 1.1.2 en 1.1.3 van het wetsvoorstel en de bijbehorende artikelsgewijze toelichting.

¹¹ Zie artikel 6.2 van het wetsvoorstel en de bijbehorende artikelsgewijze toelichting.

en voor niet-Europese ondernemingen met een netto-omzet van meer dan 900 miljoen EUR gegenereerd in de EER;

- vanaf 26 juli 2029 voor Europese ondernemingen met meer dan 1.000 werknemers en een netto-omzet van meer dan 450 miljoen EUR wereldwijd, en voor niet-Europese ondernemingen met een netto-omzet van meer dan 450 miljoen EUR gegenereerd in de EER.

Uit bovenstaande volgt dat de richtlijn ook van toepassing is in de EER. De lidstaten van de Europese Unie vormen samen met IJsland, Liechtenstein en Noorwegen de EER. De EER is het resultaat van een in 1992 gesloten associatieovereenkomst genaamd de Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte¹². Binnen de EER gelden de EU-regels voor de interne markt (het vrije verkeer van goederen, personen, diensten en kapitaal) en de EU-regels voor mededinging en staatssteun. Daarnaast wordt binnen de EER nauw samengewerkt op andere beleidsterreinen, zoals onderzoek en ontwikkeling, en het milieu. EU-handelingen op de in de vorige twee zinnen bedoelde beleidsterreinen zijn van toepassing in IJsland, Liechtenstein en Noorwegen nadat zij zijn opgenomen in (de bijlagen of protocollen van) de EER-overeenkomst. De opname hiervan vindt plaats door besluiten van het Gemengd Comité van de EER. Inmiddels zijn veel EU-handelingen al in de EER-overeenkomst opgenomen. De richtlijn is van toepassing in IJsland, Liechtenstein en Noorwegen nadat het Gemengd Comité van de EER een besluit heeft genomen tot opname van de richtlijn in de EER-overeenkomst. Op het moment van schrijven van deze toelichting is deze procedure nog niet afgerond. De betrokkenheid van de EER is echter een gegeven (zie ook de vermelding “Voor de EER relevante tekst” onder het opschrift van de richtlijn in het Publicatieblad EU) en om te voorkomen dat het wetsvoorstel enkel daarvoor aangepast zou moeten worden, is de EER in het wetsvoorstel en de toelichting al meegenomen.

De verplichtingen onder de richtlijn zijn hetzelfde voor Europese ondernemingen en niet-Europese ondernemingen. Wel verschillen de criteria om te bepalen of de regels van de richtlijn op hen van toepassing zijn. Voor Europese ondernemingen zien de criteria op de *wereldwijde* netto-omzet en het aantal werknemers van de onderneming. Voor niet-Europese ondernemingen zien de criteria op de netto-omzet gegenereerd *in de EER*. Het aantal werknemers wordt voor niet-Europese ondernemingen dus niet als criterium voor het toepassingsbereik gebruikt.

De richtlijn is dus ook van toepassing op niet-Europese ondernemingen. Aanvullende criteria voor het toepassingsbereik op niet-Europese ondernemingen zijn dat deze een bijkantoor moeten hebben in Nederland of dat deze een bijkantoor moeten hebben in verschillende staten binnen de EER waaronder in Nederland. Bovendien moet het grootste deel van de netto-omzet in de EER in Nederland worden gegenereerd. Voor een goede werking van de richtlijn moet een niet-Europese onderneming een gemachtigde vertegenwoordiger aanwijzen die een aanspreekpunt is voor de toezichthouder, en bevoegd is om communicatie van de bevoegde toezichthouder te ontvangen en met haar samen te werken. Het aanwijzen van een gemachtigde

¹² [de Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte](#)

vertegenwoordiger is belangrijk, omdat de ondernemingen niet in de EER gevestigd zijn, terwijl de richtlijn wel op hen van toepassing is¹³.

Financiële ondernemingen die voldoen aan de voorwaarden voor het toepassingsbereik dienen gepaste zorgvuldigheid toe te passen op hun upstream-relaties (inkoop van producten en diensten) en de eigen activiteiten in de waardeketen. Het *downstream* deel van de waardeketen (het gedeelte van de waardeketen na verkoop door de betreffende onderneming van het product of de dienst) valt hier niet onder. Financiële instellingen moeten daarnaast een klimaattransitieplan vaststellen.

Ondernemingen behorend tot het midden- en kleinbedrijf (hierna: MKB) vallen niet onder de reikwijdte van de richtlijn. Het is echter wel mogelijk dat MKB-ers actief zijn in de waardeketen van grote ondernemingen die wel onder de reikwijdte van de richtlijn vallen, en daardoor te maken krijgen met informatieverzoeken van deze ondernemingen voor de naleving van hun verplichtingen. Van ondernemingen die onder de reikwijdte van de richtlijn vallen, wordt daarom verwacht dat zij adequate ondersteuning bieden aan MKB-partners in hun waardeketen om aan IMVO-vereisten te kunnen voldoen. Daarnaast zijn er beleidsinstrumenten om o.a. het MKB te ondersteunen bij de (vrijwillige) toepassing van gepaste zorgvuldigheid, zoals het MVO-steunpunt. Over maatregelen vanuit de overheid wordt in paragraaf 2.2.5 meer uitgelegd.

2.2.2 Gepaste zorgvuldigheidsverplichtingen voor ondernemingen

Een uitgangspunt van de richtlijn is dat als ondernemingen gepaste zorgvuldigheid toepassen, dat een positieve impact heeft in de waardeketen. De verplichtingen in de richtlijn komen in grote lijnen overeen met de zes stappen van het gepaste zorgvuldigheidsproces zoals omschreven in de OESO-richtlijnen. De Europese Commissie komt uiterlijk op 26 januari 2027 met richtsnoeren waarmee nadere duiding wordt gegeven voor onderstaande gepaste zorgvuldigheidsverplichtingen.

Zoals hiervoor omschreven is het gepaste zorgvuldigheidsproces een proces van zes stappen waarmee ondernemingen hun waardeketens¹⁴ en de feitelijke of potentiële negatieve gevolgen voor mensenrechten en milieu in kaart brengen om zo deze potentiële en daadwerkelijke nadelige gevolgen te voorkomen, beperken of beëindigen en hierover te communiceren. Voorbeelden van mensenrechten uit de richtlijn zijn bijvoorbeeld het tegengaan van gedwongen arbeid en uitbuiting. Bij risico's voor het milieu gaat het bijvoorbeeld om schadelijke waterverontreiniging.

Integratie gepaste zorgvuldigheid in beleid en risicobeheersystemen

Om gepaste zorgvuldigheid goed uit te voeren, is het belangrijk dat een onderneming beleid formuleert over IMVO. De richtlijn verplicht ondernemingen deze te integreren in haar managementsystemen, zodat IMVO integraal onderdeel wordt van het bedrijfsproces.

Dit beleid omschrijft de plannen van de onderneming en bevat een gedragscode die omschrijft wat een onderneming van zichzelf en anderen (o.a. werknemers en

¹³ Zie ook de artikelsgewijze toelichting bij artikel 1.2.4 van het artikelsgewijs deel van deze toelichting.

¹⁴ In de richtlijn wordt waardeketen ook wel "keten van activiteiten" genoemd. Zie definitie op bladzijde 8.

zakelijke relaties) verwacht om risico's voor mens en milieu in de waardeketen te identificeren en aan te pakken. Het beleid van de onderneming kan worden toegespitst op de lokale context of activiteiten. Daarom moet de onderneming dit in overleg met betrokkenen (stakeholders) opstellen.

Risicoanalyse

Om de juiste aanpak te bepalen, is het belangrijk om een zo volledig mogelijk overzicht te creëren van de diverse risico's en impacts die zich bij de totstandkoming van producten kunnen voordoen. Hiervoor moet een onderneming weten hoe haar waardeketens eruit zien door deze in kaart in te brengen en deze te onderzoeken. Daarna moet een onderneming vaststellen waar in haar eigen processen en activiteiten, die van haar dochterondernemingen en van haar (voor de activiteit relevante) zakenpartners, de kans op risico's op feitelijke of potentiële of nadelige gevolgen voor mensenrechten en het milieu het belangrijkste en grootst is. Gebaseerd op deze informatie moeten ondernemingen daar waar 'de kans op nadelige gevolgen het grootst is en deze het meest ernstig zijn, een diepgaand onderzoek doen naar de eigen processen en activiteiten, die van hun dochterondernemingen en van hun (voor de activiteit relevante) zakenpartners.

Prioritering potentiële en feitelijke nadelige gevolgen

Als de waardeketen lang en complex is, kan het zijn dat niet alle geïdentificeerde potentiële of daadwerkelijke nadelige gevolgen in één keer aangepakt kunnen worden. Als het niet mogelijk is alle nadelige gevolgen in een keer aan te pakken, dient de onderneming op basis van de ernst van de nadelige gevolgen en de kans erop, prioriteiten te stellen voor de volgorde waarin maatregelen worden getroffen. Zodra de ernstigste gevolgen zijn geïdentificeerd en aangepakt, komen de minder ernstige gevolgen aan bod. Het gepaste zorgvuldigheidsproces vormt daarmee een continu proces van verbetering. Ondernemingen worden geacht betrokkenen op betekenisvolle wijze te betrekken bij het in kaart brengen en beoordelen van risico's.

Activiteitenketen

De waardeketen van een onderneming betreft het gehele netwerk van organisaties en activiteiten dat nodig is bij het ontwerp, winning van grondstoffen en/of productie tot aan de verkoop en levering van een product of dienst aan de eindgebruiker, incl. afvalverwerking. Deze ketens kunnen complex zijn en gaan vaak tot (ver) in het buitenland. Binnen een waardeketen wordt doorgaans onderscheid gemaakt tussen de *upstream* waardeketen (toeleveringsketen), en de *downstream* waardeketen (waardeketen na verkoop door de betreffende onderneming van het product of de dienst). Volgens dit wetsvoorstel moet de onderneming gepaste zorgvuldigheid toepassen in het gehele deel van de keten met upstream activiteiten en een gedeelte van de keten met de downstream activiteiten. Deze worden gedefinieerd als de 'activiteitenketen'

Upstream-activiteiten omvatten het ontwerp, de winning, de inkoop, de productie, het transport, de opslag en de levering van grondstoffen, producten of onderdelen, en de ontwikkeling van het product of de dienst van de onderneming. Daarnaast moeten

ondernemingen in hun beleid rekening houden met de potentieel nadelige gevolgen van hun inkooppraktijken.

Downstream-activiteiten omvatten de distributie, het transport en de opslag van het product voor of namens de onderneming. Dat houdt onder meer in dat zij, bij het ontwerp en in de distributie van producten, ook rekening moeten houden met potentiële en feitelijke nadelige gevolgen die de producten na verkoop kunnen hebben (hierbij is het gebruik door consumenten uitgezonderd, evenals producten die onder wettelijke exportcontrole vallen).

Downstream-activiteiten worden in de richtlijn alleen gedekt voor zakenpartners die betrokken zijn bij de distributie, het transport en de opslag van het product voor of namens de onderneming. De afvoer van producten, inclusief het recyclen, vormt geen onderdeel van de downstream activiteiten waarvoor gepaste zorgvuldigheid verplicht is.

Het staat ondernemingen natuurlijk vrij om gepaste zorgvuldigheid wel toe te passen op de gehele waardeketen.

Preventie van potentiële nadelige gevolgen

Inzicht hebben in nadelige gevolgen is niet een doel op zichzelf. Na het identificeren van potentiële nadelige gevolgen, is het belangrijk dat een onderneming deze voorkomt of vermindert. De onderneming moet hiervoor passende maatregelen nemen. De maatregelen die een onderneming treft voor gepaste zorgvuldigheid moeten in verhouding staan tot de ernst en waarschijnlijkheid van het negatieve gevolg.

Maatregelen kunnen onder andere zijn:

- Het aanpassen van bedrijfsplannen, strategieën en activiteiten (zoals inkooppraktijken);
- Vragen om contractuele garanties bij een zakenpartner en diens toeleveranciers;
- Nodige financiële of niet-financiële investeringen doen, zoals het aanpassen of actualiseren van productie- of operationele processen;
- Ondersteuning bieden (zoals capaciteitsopbouw) aan MKB partners waar nodig.

De manier waarop ondernemingen betrokken kunnen raken bij mensenrechtenschendingen of milieuschade, verschilt. De relatie tussen een onderneming en het nadelig gevolg, bijvoorbeeld of de onderneming het nadelige gevolg zelf veroorzaakt heeft of er aan heeft bijgedragen, of dat er een rechtstreeks verband is via een zakelijke relatie, is belangrijk om te bepalen welke maatregelen de onderneming treft. Een onderneming verwerkt deze maatregelen in een preventief actieplan en moet dit plan ook uitvoeren.

Beëindigen en minimaliseren feitelijke nadelige gevolgen

Als er sprake is van een feitelijk nadelig gevolg, moet de onderneming passende maatregelen nemen om dit te beëindigen. Als dit niet kan, moet de onderneming

maatregelen nemen om de impact van het gevolg te minimaliseren en een corrigerend actieplan te ontwikkelen. Bij het nemen van passende maatregelen wordt wederom rekening gehouden met de mate van betrokkenheid van de onderneming.

In een waardeketen is elke onderneming zelf verantwoordelijk voor het identificeren en aanpakken van potentiële en daadwerkelijke nadelige gevolgen en het eigen aandeel daarin. Ondernemingen mogen deze verantwoordelijkheid niet afschuiven op andere ondernemingen in de waardeketen. De wettelijke verplichtingen blijven altijd op de onderneming zelf rusten.

Beëindiging zakelijke relatie

Soms blijkt het na vele inspanningen niet mogelijk om een zakelijke relatie te beïnvloeden. Als allerlaatste redmiddel kan beëindiging van de betrekkingen met een zakelijke relatie passend zijn. In dit soort gevallen moet de onderneming ook rekening houden met de mogelijke nadelige gevolgen van de beslissing om de banden te verbreken. De onderneming moet dit op tijd aan de zakelijke relatie laten weten, en de nodige stappen zetten om eventuele nadelige gevolgen van het beëindigen van de zakelijke relatie te voorkomen of beperken.

Herstel feitelijke nadelige gevolgen

Het is van belang dat ondernemingen verantwoordelijkheid nemen voor herstel van feitelijke nadelige gevolgen in hun keten als zij deze hebben veroorzaakt of mede hebben veroorzaakt. Een onderneming doet dat bijvoorbeeld door financiële of niet-financiële compensatie aan een of meer personen die door het feitelijke nadelige gevolg worden getroffen. Betrokkenen worden in dit geval door de onderneming geraadpleegd bij het vaststellen van passende maatregelen voor het bieden van herstel.

Klachtenprocedure en kennisgevingsmechanisme

Om toegang tot herstel te krijgen is het belangrijk dat stakeholders hun klacht of vermeende schade onder de aandacht kunnen brengen. De richtlijn verplicht ondernemingen om een goed functionerend kennisgevingsmechanisme en een klachtenprocedure in te stellen, en deze klachten en kennisgevingen te behandelen. Door klachten te centraliseren is het sneller mogelijk om signalen van misstanden op te vangen. Daardoor kunnen ondernemingen trends en patronen ontdekken die anders misschien over het hoofd gezien zouden worden. Dit stelt hen in staat om niet alleen reactief te handelen, maar in een vroeger stadium proactief verbeteringen door te voeren.

Ondernemingen moeten ook zorgen voor de bescherming van klagers of kennisgevers. Daarvoor wordt in het wetsvoorstel verwezen naar de relevante bepalingen in de Wet bescherming klokkenluiders voor de bescherming van de klager of kennisgever tegen represailles door de vertrouwelijkheid van de identiteit van de klager of kennisgever te waarborgen.

Monitoren, evalueren en beoordelen activiteiten en maatregelen

Het is van belang de situatie in de waardeketen te blijven volgen, omdat nieuwe risico's zich kunnen voordoen en omdat risico's groter of kleiner kunnen worden. Daarom wordt van ondernemingen gevraagd om, ten minste jaarlijks, hun gepaste zorgvuldigheidsinspanningen en de doeltreffendheid van deze inspanningen te monitoren. Een onderneming moet betrokkenen raadplegen bij het ontwikkelen van kwalitatieve en kwantitatieve indicatoren voor de beoordeling.

Communicatie

Ondernemingen moeten jaarlijks communiceren over de uitvoering van hun gepaste zorgvuldigheid, tenzij er al een duurzaamheidsrapportage wordt opgesteld onder de richtlijn duurzaamheidsrapportering (CSRD)¹⁵. Voor deze ondernemingen worden met dit wetsvoorstel dus geen nieuwe rapportagevereisten gecreëerd¹⁶.

Betekenisvolle samenwerking met betrokkenen

Gepaste zorgvuldigheid betreft vaak risico's op potentiële of feitelijke nadelige gevolgen voor betrokkenen in de waardeketen. Om goed te kunnen identificeren wat deze betrokkenen nodig hebben, is het belangrijk om hen op een betekenisvolle manier te betrekken. Ondernemingen moeten zich inspannen om hun betrokkenen te betrekken bij hun inzet. Daarom wordt dit in sommige artikelen ook verplicht gevraagd van ondernemingen. Bijvoorbeeld bij het vaststellen en prioriteren van potentiële en feitelijke nadelige gevolgen, het opstellen van een preventief of (versterkt) corrigerend actieplan, het vaststellen voor passende maatregelen voor herstel en het ontwikkelen van kwalitatieve en kwantitatieve indicatoren voor de beoordeling.

2.2.3 Klimaattransitieplan

Naast de gepaste zorgvuldigheidsverplichtingen bevat de richtlijn ook een verplichting voor ondernemingen, die onder deze richtlijn vallen, om een klimaattransitieplan vast te stellen en zich in te spannen dit naar beste vermogen uit te voeren. In verschillende internationale overeenkomsten¹⁷ worden precieze trajecten beschreven om klimaatverandering aan te pakken en de opwarming van de aarde te beperken. Zo heeft de Europese Unie zich er wettelijk toe verbonden uiterlijk in 2050 klimaatneutraliteit te bereiken en uiterlijk in 2030 de emissies met ten minste 55% te verminderen. Daarnaast heeft de EU namens Nederland het Parijsakkoord ondertekend met als doel de opwarming van de aarde tot 1,5 graden Celsius te beperken. Naast de staten die partij zijn bij deze overeenkomsten en gebonden zijn aan deze Europese wetgeving, is ook de rol van de private sector van cruciaal belang om deze doelstellingen te behalen. Het behalen van deze doelstellingen vereist ook een verandering in het gedrag van ondernemingen. Deze

¹⁵ Zie 3.2.2.2.1 Richtlijn duurzaamheidsrapportering.

¹⁶ Alleen voor bedrijven die niet rapporteren onder de CSRD zal er een vereenvoudigde en afgestemde rapportagestandaard zijn met betrekking tot *due diligence* op het gebied van corporate sustainability (die uiterlijk 31 maart 2027 door de Commissie als gedelegeerde handeling moet worden aangenomen).

¹⁷ Europese klimaatwet: verordening (EU) 2021/1119 van het Europees Parlement en de Raad van 30 juni 2021 tot vaststelling van een kader voor de verwezenlijking van klimaatneutraliteit, en tot wijziging van Verordening (EG) nr. 401/2009 en Verordening (EU) 2018/1999 (PbEU 2021, L 243);

Overeenkomst van Parijs: de op 12 december 2015 te Parijs tot stand gekomen Overeenkomst van Parijs (Trb. 2016, 94);

richtlijn is een belangrijk wetgevingsinstrument om de transitie van ondernemingen naar een duurzame economie te bevorderen.

Het klimaattransitieplan moet de bedrijfsstrategie en het bedrijfsmodel in lijn brengen met de doelstelling van Parijs (1,5 graden Celsius) en de doelstellingen van de Europese Klimaatwet. Daarbij hoort ook de verplichting tot tussentijdse emissiereductiedoelstellingen voor 2030 en in stappen van vijf jaar tot 2050.

Ondernemingen moeten in hun klimaattransitieplan naast emissiereductiedoelstellingen van scope 1- en scope-2 emissies ook, waar relevant, die van scope 3-emissies¹⁸ meenemen. De inhoudelijke vereisten voor het ontwerp van een klimaattransitieplan onder deze wet komen nagenoeg volledig overeen met de vereisten onder de richtlijn duurzaamheidsrapportering (CSRD)¹⁹. Voor ondernemingen die al een klimaattransitieplan vaststellen volgens de CSRD zijn daarom enkele vereenvoudigingen aangebracht in het wetsvoorstel²⁰.

2.2.4 Samenwerking met andere ondernemingen

Samenwerken op groepsniveau

De richtlijn staat ondernemingen toe op groepsniveau te voldoen aan de gepaste zorgvuldigheidsverplichtingen en het klimaattransitieplan. Dit vermindert de lasten voor deze ondernemingen.

Delen van informatie en middelen

De richtlijn staat ondernemingen ook toe om informatie en middelen te delen binnen hun eigen groep en met andere rechtspersonen. Dit kan het uitvoeren van gepaste zorgvuldigheid effectiever maken en lasten verminderen. Bedrijven moeten zich dan wel houden aan de mededingsregels. De samenwerking dient in overeenstemming met het Europees recht te zijn, waaronder het mededingingsrecht. De Europese richtsnoeren horizontale samenwerkingsovereenkomsten²¹ en de Europese richtsnoeren inzake verticale beperkingen²² bieden handvatten voor samenwerkingen tussen concurrenten en in de verticale keten. In aanvulling daarop heeft de ACM de Beleidsregel duurzaamheidsafspraken gepubliceerd, waarin de situaties staan beschreven waarin de ACM niet optreedt. Ondernemingen die twijfels hebben over de toelaatbaarheid van duurzaamheidsafspraken met het mededingingsrecht kunnen vragen stellen aan de ACM. In de Beleidsregel duurzaamheidsafspraken staat ook beschreven hoe contact met de ACM kan worden opgenomen, hoe de ACM informele beoordelingen maakt, wat de ondernemingen daarvoor moeten aanleveren en verduidelijkt de ACM onder welke omstandigheden ondernemingen die hun duurzaamheidsafspraken aan haar voorleggen in beginsel niet voor boetes hoeven te vrezen.

Sectorale initiatieven

¹⁸ scope 1 emissies, zijn de directe emissies van broeikasgassen uitgestoten door de onderneming; scope 2 emissies, zijnde emissies van broeikasgassen door opwekking van door de onderneming verworven en verbruikte elektriciteit, stoom, warmte en koeling; scope 3 emissies, zijnde overige emissies van broeikasgassen in de activiteitenketen van de onderneming.

¹⁹ Zie 3.2.2.2.1 Richtlijn duurzaamheidsrapportering.

²⁰ Zie de artikelsgewijze toelichting bij de artikelen in hoofdstuk 3 en bij artikel 4.1.1.

²¹ En de Leidraad Samenwerking tussen concurrenten van de ACM.

²² En de Leidraad Afspraken tussen leveranciers en afnemers van de ACM.

Sectorinitiatieven kunnen ook een rol spelen in het gepaste zorgvuldigheidsproces van een onderneming. Bij sectorale initiatieven kan gedacht worden aan zogeheten multi-stakeholder initiatieven. Dit zijn initiatieven waarin ondernemingen, vakbonden en andere maatschappelijke organisaties samenwerken om internationaal aanvaarde sociale, ethische, en milieustandaarden in de waardeketen van ondernemingen te implementeren.

Zulke samenwerkingsverbanden stellen ondernemingen in staat om middelen te bundelen, gezamenlijk op te treden en zo hun invloed te vergroten om zinvolle positieve verandering in hun waardeketens te bewerkstelligen. Ondernemingen kunnen bijvoorbeeld een gezamenlijk klachtenmechanisme oprichten binnen een samenwerkingsverband. Dit maakt het makkelijker voor betrokkenen om het klachtenmechanisme te vinden en verlicht de lasten voor ondernemingen.

Het samenwerken vervangt niet de individuele gepaste zorgvuldigheidsverplichtingen van ondernemingen. Ondernemingen blijven zelfstandig verantwoordelijk voor de naleving van hun eigen gepaste zorgvuldigheidverplichtingen. De eerdergenoemde richtsnoeren die de Europese Commissie ontwikkelt, zullen een methodologie bevatten voor ondernemingen om de geschiktheid van initiatieven te kunnen beoordelen.

Verificatie

Een onderneming kan ook een beroep doen op verificatie door een onafhankelijke derde partij om de naleving van haar gepaste zorgvuldigheidsverplichtingen te ondersteunen. Het is dan wel belangrijk dat deze verificaties geschikt zijn.

2.2.5 Verplichtingen voor de overheid

Verplichtingen voor de Europese Commissie

De Europese Commissie heeft een verplichting opgenomen in de richtlijn om een aantal ondersteunende maatregelen te treffen, zoals het oprichten van een steunpunt. Daarnaast stelt de Europese Commissie richtsnoeren vast op het gebied van:

- *Best practices* voor het uitvoeren van gepaste zorgvuldigheid, identificatieproces, prioritering, inkooppraktijken, verantwoord afhaken, sanering, betrokkenheid van betrokkenen, kennisgeving en klachtenprocedure;
- Klimaattransitieplannen: inhoud en uitvoering;
- Risicofactoren, gegevens- en informatiebronnen en digitale technologieën en hulpmiddelen;
- Hoe ondernemingen middelen en informatie kunnen delen in overeenstemming met het mededingsrecht;
- Informatie voor betrokkenen over hoe gepaste zorgvuldigheid kan worden uitgevoerd;
- Modelcontractbepalingen;
- Geschiktheid van sectorale regelingen en verificatie door derden.

Ondersteunende maatregelen voor ondernemingen

De richtlijn verplicht lidstaten om ondersteunde maatregelen aan te bieden, zoals een informatieportaal en het verspreiden van informatie over sectorinitiatieven. De

Nederlandse overheid heeft hier al een aantal maatregelen voor genomen. Dit wetsvoorstel is namelijk onderdeel van een brede beleidsmix van elkaar versterkende maatregelen om IMVO te bevorderen. Hiermee wordt recht gedaan aan de diversiteit van de doelgroep (ondernemingen die al verder zijn en minder ver; maar ook grote ondernemingen en MKB). De beleidsmix voorziet erin dat maatwerk wordt geleverd en dat maatregelen naast verplichten, voorwaarden stellen, verleiden, vergemakkelijken en voorlichten (conform het zogenaamde 5V-model). Naast een verplichting, beogen deze maatregelen te:

- Vergemakkelijken en verleiden: het stimuleren van sectorale initiatieven voor gepaste zorgvuldigheid volgens de OESO-richtlijnen door subsidie beschikbaar te stellen²³. Daarnaast worden bedrijven in Nederland en hun toeleveranciers in productielanden ondersteund bij ketenverduurzaming en daarmee het voldoen aan Europese IMVO-gerelateerde wetgeving. Hierbij wordt samengewerkt met gelijkgezinde lidstaten, en met Nederlandse en internationale (uitvoerings-)partners, financiering van Initiatief Duurzame Handel (IDH), programma's van de vakbonden FNV en CNV, Fair Wear Foundation, Solidaridad en anderen. Zij helpen productielanden bij het voldoen aan de eisen die voortvloeien uit het wetgevingsvoorstel, en voeden kennis en informatie daarover terug naar onder andere ondernemingen in Nederland en bovengenoemde sectorale initiatieven, bijvoorbeeld in de agro-food of textielsector.
- Voorwaarden stellen: bijvoorbeeld door IMVO-voorwaarden te stellen in instrumenten en regelingen, zoals handelsmissies, en voorwaarden voor ondernemingen die producten aan de overheid willen leveren via Maatschappelijk Verantwoord Inkopen. Denk bijvoorbeeld aan ondernemingen die bedrijfskleding aan de overheid leveren;
- Voorlichten: ondersteuning door het MVO-steunpunt²⁴ bij maatschappelijk verantwoord ondernemen en toepassing van OESO-richtlijnen, als voorbereiding op Europese IMVO-wetgeving.

2.3 Implementatie van de richtlijn

Voorgesteld wordt de richtlijn te implementeren in een nieuwe, zelfstandige wet. De richtlijn stelt een nieuw en algemeen horizontaal kader voor gepaste zorgvuldigheid vast voor grote ondernemingen. Dit kader heeft raakvlakken met andere Europese wetgeving gerelateerd aan IMVO (zie ook paragraaf 3.2.2.2 van deze toelichting). Het betreft hier voornamelijk verordeningen die rechtstreeks toepasselijk zijn in de lidstaten en niet hoeven te worden geïmplementeerd in Nederlandse wetgeving. Wel zijn voor een aantal van die verordeningen uitvoeringswetten aangenomen en is voor de implementatie van de richtlijn duurzaamheidsrapportering een algemene maatregel van bestuur vastgesteld op grond van het Burgerlijk Wetboek, maar die uitvoeringswetten en die algemene maatregel van bestuur zijn allen geen geschikt instrument om deze richtlijn in te implementeren. Zo zijn uitvoeringswetten bij verordeningen bedoeld om alleen bepalingen in op te nemen over de sanctionering van de niet-naleving van de verordening en de rechtsbescherming daartegen, de

²³ [Sectorale Samenwerking Internationaal MVO \(rvo.nl\)](https://www.rvo.nl/onderwerpen/mvosteenpunt)

²⁴ [MVO-steunpunt voor bedrijven \(https://www.rvo.nl/onderwerpen/mvosteenpunt\)](https://www.rvo.nl/onderwerpen/mvosteenpunt)

aanwijzing van een toezichthoudende autoriteit van de verordening en de aanpassing van met die verordening strijdige regelgeving. Het past in dergelijke uitvoeringswetten niet om geheel nieuwe verplichtingen te introduceren ter implementatie van een andere EU-rechtshandeling. Ook een nieuwe algemene maatregel van bestuur vastgesteld op grond van het Burgerlijk Wetboek, zoals het Implementatiebesluit richtlijn duurzaamheidsrapportering, is niet geschikt omdat het stelsel van het Burgerlijk Wetboek meer algemeen geldend recht is, waar de verplichtingen ter omzetting van de richtlijn specifieke verplichtingen bevatten die voor slechts een specifieke groep gelden.

Volgens staand kabinetsbeleid, het hoofdlijnenakkoord²⁵ en het regeerprogramma²⁶ wordt de richtlijn zuiver en lastenluw geïmplementeerd.²⁷ Dit betekent dat in de wet geen andere regels zijn opgenomen dan voor de implementatie van de richtlijn noodzakelijk zijn, en dat bij de omzetting van de regels uit de richtlijn steeds is gekozen voor de implementatiewijze die de minste lasten meebrengt voor de ondernemingen of, in voorkomend geval, de toezichthouder. Om de goede werking van de richtlijn te verzekeren, is er evenwel voor gekozen om sommige bepalingen uit de richtlijn verder uit te werken, zonder daarbij overigens nieuwe voorschriften te introduceren. Illustratief hiervoor zijn bijvoorbeeld een aantal begripsbepalingen die aan het wetsvoorstel zijn toegevoegd om ervoor te zorgen dat de regels uit de richtlijn goed kunnen worden toegepast in Nederland, zoals de begripsbepalingen voor *milieu*, *onafhankelijke derde onderneming* of *royalty*. De richtlijn bevat op enkele plekken beleidsruimte. Beleidsruimte vloeit bijvoorbeeld voort uit niet-limitatieve opsommingen in de richtlijn, zoals wanneer de richtlijn voorschrijft dat de toezichthouder over *ten minste* de bevoegdheden bevat die in artikel 25, vijfde lid, van de richtlijn zijn opgesomd. In de artikelsgewijze toelichting wordt uitgelegd in hoeverre van eventuele beleidsruimte gebruik wordt gemaakt. Verder bevat artikel 4 van de richtlijn bepalingen over het niveau van harmonisering. Hieruit volgt dat geen bepalingen in de implementatiewet mogen worden opgenomen die afwijken van de bepalingen uit artikel 8, eerste lid, artikel 10, eerste lid, en artikel 11, eerste lid, van de richtlijn. Voor de andere bepalingen uit de richtlijn mogen lidstaten wel strengere bepalingen opnemen in de implementatiewet, of bepalingen opnemen die specifiekere zijn wat de doelstelling of het betrokken gebied betreft, met als doel een ander niveau van bescherming van mensen-, arbeids- en sociale rechten, milieu of klimaat te bereiken. Hier wordt geen gebruik van gemaakt, behalve bij het expliciet mogelijk maken voor ondernemingen om binnen hun groep of met andere entiteiten informatie of middelen te delen om de naleving van de verplichtingen voor het klimaattransitieplan te vergemakkelijken.

²⁵ Hoofdlijnenakkoord tussen de fracties van PVV, VVD, NSC en BBB | Publicatie | Kabinetsformatie ([kabinetsformatie2023.nl](https://www.kabinetsformatie.nl/kabinetsformatie2023))

²⁶ Regeerprogramma kabinet-Schoof | Publicatie | Rijksoverheid.nl

²⁷ Zie Aanwijzing 9.4 en Aanwijzing 9.5 van de Aanwijzingen voor de regelgeving: [wetten.nl - Regeling - Aanwijzingen voor de regelgeving - BWBR0005730 \(overheid.nl\)](https://wetten.nl/Regeling-Aanwijzingen-voor-de-regelgeving-BWBR0005730-overheid.nl)

2.4 Toepassing in Bonaire, Sint Eustatius en Saba

Uit het huidige kabinetsbeleid vloeit voort dat beleidsintensivering en de daaruit voortvloeiende wetgeving van toepassing (zullen) zijn voor de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba, tenzij er redenen zijn om dat niet te doen. Dit uitgangspunt wordt ook wel aangeduid als ‘comply or explain’²⁸. In dit wetsvoorstel is ervoor gekozen het toepassingsbereik te beperken tot het Europese deel van Nederland. Daarom dient gemotiveerd te worden waarom bij de implementatie van de EU-richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid geen sprake zal zijn van toepassing voor de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba.

Om te beginnen wordt opgemerkt dat de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba een bijzondere positie innemen binnen de EU omdat zij de status hebben van “landen en gebieden overzee (LGO)”. Deze LGO vormen het onderwerp van een bijzondere associatieregeling tussen de EU(-lidstaten) en de LGO.

Op grond van de algemene EU-rechtelijke doctrine inzake de territoriale werking van het Unierecht op het grondgebied van EU-lidstaten (artikel 52 VEU en artikel 355 VWEU) is het Unierecht slechts van toepassing op de LGO voor zover dat uitdrukkelijk is geregeld in Deel IV van het VWEU en het daarop gebaseerde LGO-besluit (2018/641)²⁹. Dit brengt met zich mee dat de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid niet onder het toepassingsbereik van EU-recht op de LGO valt. De richtlijn bevat daarnaast ook zelf geen bepalingen of indicaties over uitdrukkelijke toepasselijkheid op de LGO. Daarom kunnen de LGO, en daarmee dus de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba, voor de toepassing van deze richtlijn niet worden gelijkgesteld met een EU-lidstaat. Het wetsvoorstel bindt daarmee dus ook de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba als zodanig niet.

Het is wel mogelijk dat ondernemingen gevestigd op Bonaire, Sint Eustatius en Saba rechtstreeks onder de reikwijdte van het wetsvoorstel vallen wanneer zij kwalificeren als niet-Europese onderneming, of wanneer zij indirect met het wetsvoorstel te maken krijgen doordat zij in de activiteitenketen zitten van ondernemingen die onder de reikwijdte van het wetsvoorstel vallen.

3. Verhouding tot hoger recht

3.1 Internationaal recht

UNGP's en OESO-richtlijnen

Vanuit de Verenigde Naties vormen de UNGP's het niet juridisch bindende raamwerk voor de bescherming van mensenrechten in het kader van bedrijfsactiviteiten.³⁰ De UNGP's bestaan uit drie pijlers. Pijler 1 verplicht staten om mensenrechten te respecteren en te beschermen, onder meer tegen mensenrechtenschendingen door derden zoals, bijvoorbeeld, ondernemingen. Pijler 2 legt bij ondernemingen een verantwoordelijkheid neer om mensenrechten te respecteren. Pijler 3 geeft staten en

²⁸ Zie Kamerbrief met kenmerk 2023Z11870 en Kamerstukken II 2019/20, 35300-IV, nr. 11.

²⁹ Zie onder meer paragraaf 4 van de preambule van het VWEU en artikel 355, tweede lid van het VWEU. Zie voor een nuancering hierop onder meer: HvJ EU 11 februari 1999 (Antillean Rice Mills NV).

³⁰ Bureau van de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de Mensenrechten, *Guiding Principles on Business and Human Rights*, 2011. https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/guidingprinciplesbusinesshr_en.pdf

ondernemingen een gedeelde verantwoordelijkheid om slachtoffers toegang te bieden tot herstel wanneer mensenrechtenschendingen toch hebben plaatsgevonden. Dit raamwerk van de UNGP's is gebaseerd op internationaal erkende mensenrechten, zoals opgenomen in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en de twee voornaamste verdragen die deze Verklaring codificeren: het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, en het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten, samen aangeduid als *International Bill of Human Rights*³¹. Naast de instrumenten die onderdeel zijn van de *International Bill of Rights*, noemen de UNGP's ook de beginselen zoals opgenomen in de *Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work*³² van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO).

De OESO-richtlijnen zijn aanbevelingen van OESO-lidstaten en Onderschrijvende landen aan ondernemingen inzake maatschappelijk verantwoord ondernemen en bieden praktische handvatten. De richtlijnen bevatten niet juridisch bindende normen en beginselen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen. Landen die de richtlijnen onderschrijven, waaronder Nederland, gaan de verplichting aan om de toepassing van deze richtlijnen te bevorderen. Daarmee fungeren de richtlijnen ook als kader voor nader beleid en regelgeving.

Met dit wetsvoorstel krijgen deze internationale normen, voor zover deze overeenkomen met dit wetsvoorstel, een juridisch verbindend karakter voor ondernemingen die binnen de reikwijdte van het wetsvoorstel vallen.

Internationaalrechtelijke instrumenten

Daarnaast maakt de richtlijn gebruik van verwijzing naar verschillende internationaalrechtelijke instrumenten op het gebied van mensenrechten en milieu. De opsomming van deze internationaalrechtelijke instrumenten in de bijlage bij de richtlijn geeft aan welke nadelige gevolgen voor mens en milieu moeten worden voorkomen en op welke risico's ondernemingen op grond van dit wetsvoorstel gepaste zorgvuldigheid moeten toepassen. De bijlage bestaat uit een selectie rechten en verbodsbepalingen in internationale mensenrechteninstrumenten (deel I, afdeling 1), verdragen inzake mensenrechten en fundamentele vrijheden (deel I, afdeling 2), en een selectie verbodsbepalingen en verplichtingen in milieu-instrumenten (deel II).

Handelsverdragen

Handelsakkoorden worden afgesloten door de EU met (één of meerdere) derde landen. Hierin worden afspraken opgenomen over het verlagen of wegnemen van import- en exporttarieven, administratieve procedures, en andere handelsbelemmeringen. Ook is het mogelijk om afspraken te maken over investeringen en handel en duurzame ontwikkeling, bijvoorbeeld op het gebied van milieu of arbeidsrechten. Onder een akkoord kunnen tariefcontingenten worden afgesproken ter bescherming van gevoelige economische sectoren. In handelsakkoorden worden geen afspraken gemaakt over producteisen. Afspraken in

³¹ Bureau van de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de Mensenrechten, *International Bill of Human Rights*, 2003. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/Compilation1.1en.pdf>

³² Internationale Arbeidsorganisatie, *Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work*, 2022. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/normativeinstrument/wcms_716594.pdf

een handelsakkoord doen geen afbreuk aan verplichtingen voor ondernemingen onder een EU-richtlijn. Handelsakkoorden en deze richtlijn bestaan dus naast elkaar en hebben een complementaire functie.

UNGP's en OESO-richtlijnen

Vanuit de Verenigde Naties vormen de UNGP's het niet juridisch bindende raamwerk voor de bescherming van mensenrechten in het kader van bedrijfsactiviteiten.³³ De UNGP's bestaan uit drie pijlers. Pijler 1 verplicht staten om mensenrechten te respecteren en te beschermen, onder meer tegen mensenrechtenschendingen door derden zoals, bijvoorbeeld, ondernemingen. Pijler 2 legt bij ondernemingen een verantwoordelijkheid neer om mensenrechten te respecteren. Pijler 3 geeft staten en ondernemingen een gedeelde verantwoordelijkheid om slachtoffers toegang te bieden tot herstel wanneer mensenrechtenschendingen toch hebben plaatsgevonden. Dit raamwerk van de UNGP's is gebaseerd op internationaal erkende mensenrechten, zoals opgenomen in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en de twee voornaamste verdragen die deze Verklaring codificeren: het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, en het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten, samen aangeduid als *International Bill of Human Rights*³⁴. Naast de instrumenten die onderdeel zijn van de *International Bill of Rights*, noemen de UNGP's ook de beginselen zoals opgenomen in de *Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work*³⁵ van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO).

De OESO-richtlijnen zijn aanbevelingen van OESO-lidstaten en Onderschrijvende landen aan ondernemingen inzake maatschappelijk verantwoord ondernemen en bieden praktische handvatten. De richtlijnen bevatten niet juridisch bindende normen en beginselen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen. Landen die de richtlijnen onderschrijven, waaronder Nederland, gaan de verplichting aan om de toepassing van deze richtlijnen te bevorderen. Daarmee fungeren de richtlijnen ook als kader voor nader beleid en regelgeving.

Met dit wetsvoorstel krijgen deze internationale normen, voor zover deze overeenkomen met dit wetsvoorstel, een juridisch verbindend karakter voor ondernemingen die binnen de reikwijdte van het wetsvoorstel vallen.

Internationaalrechtelijke instrumenten

Daarnaast maakt de richtlijn gebruik van verwijzing naar verschillende internationaalrechtelijke instrumenten op het gebied van mensenrechten en milieu. De opsomming van deze internationaalrechtelijke instrumenten in de bijlage bij de richtlijn geeft aan welke nadelige gevolgen voor mens en milieu moeten worden voorkomen en op welke risico's ondernemingen op grond van dit wetsvoorstel gepaste zorgvuldigheid moeten toepassen. De bijlage bestaat uit een selectie rechten en

³³ Bureau van de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de Mensenrechten, *Guiding Principles on Business and Human Rights*, 2011. https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/guidingprinciplesbusinessshr_en.pdf

³⁴ Bureau van de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de Mensenrechten, *International Bill of Human Rights*, 2003. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/Compilation1.1en.pdf>

³⁵ Internationale Arbeidsorganisatie, *Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work*, 2022. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/normativeinstrument/wcms_716594.pdf

verbodsbepalingen in internationale mensenrechteninstrumenten (deel I, afdeling 1), verdragen inzake mensenrechten en fundamentele vrijheden (deel I, afdeling 2), en een selectie verbodsbepalingen en verplichtingen in milieu-instrumenten (deel II).

Handelsverdragen

Handelsakkoorden worden afgesloten door de EU met (één of meerdere) derde landen. Hierin worden afspraken opgenomen over het verlagen of wegnemen van import- en exporttarieven, administratieve procedures, en andere handelsbelemmeringen. Ook is het mogelijk om afspraken te maken over investeringen en handel en duurzame ontwikkeling, bijvoorbeeld op het gebied van milieu of arbeidsrechten. Onder een akkoord kunnen tariefcontingenten worden afgesproken ter bescherming van gevoelige economische sectoren. In handelsakkoorden worden geen afspraken gemaakt over producteisen. Afspraken in een handelsakkoord doen geen afbreuk aan verplichtingen voor ondernemingen onder een EU-richtlijn. Handelsakkoorden en deze richtlijn bestaan dus naast elkaar en hebben een complementaire functie.

3.2 EU-recht

3.2.1 Primair EU-recht

3.2.1.1 Verdragen

Het wetsvoorstel implementeert de verplichting tot gepaste zorgvuldigheid en het opstellen, uitvoeren en actualiseren van een klimaattransitieplan voor Europese ondernemingen die statutair in Nederland zijn gevestigd³⁶ en voor ondernemingen uit derde landen die een bijkantoor in Nederland hebben³⁷. De maatregelen dienen ter implementatie van richtlijnbevestigingen die beogen (potentiële) belemmeringen voor het vrije verkeer binnen de EU weg te nemen door de vereisten voor ondernemingen om gepaste zorgvuldigheid te betrachten in de gehele EU te harmoniseren. Dit leidt tot gelijke voorwaarden waarbij ondernemingen (van vergelijkbare omvang) in de gehele EU aan dezelfde vereisten moeten voldoen. Voor een onderneming die zijn statutaire zetel in een andere lidstaat dan Nederland heeft, wordt het daarom niet minder aantrekkelijk om zijn verkeersvrijheden uit te oefenen, aangezien de verplichting tot gepaste zorgvuldigheid ook voor die onderneming geldt op grond van het recht van de lidstaat waar hij statutair is gevestigd. Het opleggen van een verplichting tot gepaste zorgvuldigheid, zoals vastgelegd in dit wetsvoorstel, vormt daarom geen belemmering van het vrij verkeer van goederen en diensten (artikelen 34 en 56 van het EU-Werkingsverdrag) en de vrijheid van vestiging (artikelen 49 en 54 EU-Werkingsverdrag).

3.2.1.2 Handvest van de grondrechten van de EU

De verplichting tot gepaste zorgvuldigheid kan een beperking vormen van de in het Handvest van de grondrechten van de EU (hierna: EU-Handvest) verankerde vrijheid van ondernemerschap (artikel 16). De ondernemingen die onder het toepassingsgebied van het wetsvoorstel vallen, moeten namelijk aan extra

³⁶ En voldoen aan de voorwaarden van artikel 1.1.2, eerste lid, van het wetsvoorstel.

³⁷ En voldoen aan de voorwaarden van artikel 1.1.3 van het wetsvoorstel.

verplichtingen voldoen in de uitoefening van hun economische activiteiten.³⁸ Daarnaast kan de contractvrijheid van die ondernemingen worden beperkt, aangezien het mogelijk is dat zij niet langer kunnen samenwerken met zakenrelaties waarvan de activiteiten nadelige gevolgen hebben voor de mensenrechten of het milieu.³⁹

Een beperking op de vrijheid van ondernemerschap, als bedoeld in artikel 16 van het EU-Handvest, moet bij wet worden gesteld en de wezenlijke inhoud van die vrijheid te blijven eerbiedigen. Daarnaast kunnen, met inachtneming van het evenredigheidsbeginsel, alleen beperkingen worden gesteld als zij noodzakelijk zijn en daadwerkelijk beantwoorden aan de door de EU erkende doelstellingen van algemeen belang of aan de eisen van de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen (artikel 52, lid 1 van het EU-Handvest). De verplichting tot gepaste zorgvuldigheid voldoet aan die voorwaarden. De (mogelijke) beperking van de vrijheid van ondernemerschap is daarom gerechtvaardigd.

3.2.2 Secundair EU-recht

3.2.2.1 Algemene verordening gegevensbescherming

Bij de uitvoering van de taken door de toezichthouder is in beperkte mate sprake van het verwerken van persoonsgegevens in de zin van de Algemene verordening gegevensbescherming (hierna: AVG). Op grond van artikel 4 van de AVG kwalificeren gegevens over organisaties, zoals gegevens van ondernemingen, niet als 'persoonsgegeven'. De AVG op de verwerking van deze gegevens is daarom niet van toepassing. De AVG kan daarentegen wel van toepassing zijn als een bedrijfsnaam direct of indirect een natuurlijk persoon zou identificeren, maar gelet op de reikwijdte van het wetsvoorstel ligt het niet in de lijn der verwachtingen dat dit zal plaatsvinden. Wel is het mogelijk dat de toezichthouder in de uitoefening van zijn taak persoonsgegevens verwerkt van betrokkenen, bijvoorbeeld wanneer door een betrokkene een gemotiveerde melding wordt gemaakt over mogelijke inbreuken op de wet door een onderneming⁴⁰. Omdat in het wetsvoorstel de Autoriteit Consument en Markt (ACM) wordt aangewezen als toezichthoudende autoriteit voor het toezicht op de naleving van de verplichtingen van het wetsvoorstel (zie ook hoofdstuk 6 van deze toelichting), vindt de verwerking van die persoonsgegevens plaats in overeenstemming met artikel 7 van de Instellingswet Autoriteit Consument en Markt. Daarmee voldoet de verwerking van persoonsgegevens voor de uitvoering van dit wetsvoorstel aan de vereisten die de AVG daaraan stelt.

3.2.2.2 Relevante Europese IMVO-gerelateerde wetgeving

De richtlijn vormt een aanvulling op andere thematische EU-maatregelen die gericht zijn op de bescherming van mensenrechten en het milieu, zoals de verordening ontbossingsvrije grondstoffen en producten⁴¹ en de conflictmineralenverordening⁴². Deze en andere relevante Europese wet- en regelgeving wordt in deze paragraaf

³⁸ De vrijheid om een economische activiteit uit te mogen oefenen maakt onderdeel uit van de vrijheid van ondernemerschap. Zie de toelichting bij het Handvest van de grondrechten, artikel 16.

³⁹ De bij artikel 16 van het EU-Handvest verleende bescherming omvat de contractsvrijheid. De contractsvrijheid behelst onder meer de vrije partnerkeuze in het economische verkeer. Zie HvJ 20 december 2017, C-277/16, ECLI:EU:C:2017:989, r.o. 50 (Polkomtel).

⁴⁰ Zie artikel 4.1.2 van het wetsvoorstel en de bijbehorende artikelsgewijze toelichting.

⁴¹ Zie 3.2.2.2.3 Verordening ontbossingsvrije grondstoffen en producten

⁴² PM voetnoot

uiteengezet, als ook een beschrijving van de verhouding van deze wet- en regelgeving met de richtlijn.

De richtlijn stelt een algemeen horizontaal kader vast voor gepaste zorgvuldigheid voor grote Europese ondernemingen en niet-Europese ondernemingen. Andere EU-wetgevingshandelingen die – op onderdelen – dezelfde doelstellingen nastreven als de richtlijn en die voorzien in uitgebreidere of meer specifieke verplichtingen, hebben – in geval van strijdigheid – voorrang op de richtlijn. De richtlijn is namelijk een lex generalis en de andere EU-wetgevingshandelingen zijn een lex specialis.

3.2.2.2.1 Richtlijn duurzaamheidsrapportering

De richtlijn duurzaamheidsrapportering (CSRD)⁴³ is op 5 januari 2023 in werking getreden. Met de richtlijn duurzaamheidsrapportering is de richtlijn jaarrekening⁴⁴ gewijzigd. Op grond hiervan zijn, kort gezegd, grote en beursgenoteerde ondernemingen verplicht om te rapporteren over duurzaamheid. Accountants zullen deze duurzaamheidsrapporteringen beoordelen. Daar waar de richtlijn bedrijven verplicht om gepaste zorgvuldigheid toe te passen en een klimaattransitieplan vast te stellen, oftewel ondernemingen verplicht om te handelen, verplicht de richtlijn duurzaamheidsrapportering hierover te rapporteren. In Nederland wordt deze richtlijn geïmplementeerd in het implementatiebesluit richtlijn duurzaamheidsrapportering en wetsvoorstel implementatie richtlijn duurzaamheidsrapportering.

3.2.2.2.2 Conflictmineralenverordening

De EU-conflictmineralenverordening is in 2017 in werking getreden en heeft betrekking op de import van vier specifieke mineralen en metalen.⁴⁵ De verordening verplicht EU-ondernemingen die boven bepaalde invoerdrempels uitkomen ervoor te zorgen dat zij tin, wolfram, tantaal en goud enkel invoeren uit verantwoorde en conflictvrije bronnen en daarbij gepaste zorgvuldigheid te betrachten, inclusief specifieke maatregelen te nemen zoals het uitvoeren van een onafhankelijke audit. Het doel van de richtlijn sluit aan bij de doelstelling van de EU conflictmineralenverordening. Gezien het zeer hoge risico op schendingen op mens en milieu bij de import van deze mineralen, is specifieke regelgeving van toegevoegde waarde. In Nederland is de Uitvoeringswet Verordening conflictmineralen vastgesteld om nadere uitvoering te geven aan enkele bepalingen van de EU-conflictmineralenverordening.⁴⁶ De Inspectie Leefomgeving en Transport is aangewezen als toezichthoudende autoriteit voor die verordening.

⁴³ Richtlijn (EU) 2022/2464 van het Europees Parlement en de Raad van 14 december 2022 tot wijziging van Verordening (EU) nr. 537/2014, Richtlijn 2004/109/EG, Richtlijn 2006/43/EG en Richtlijn 2013/34/EU, met betrekking tot duurzaamheidsrapportering door ondernemingen (PbEU 2022, L 322).

⁴⁴ Richtlijn (EU) 2013/34/EU van het Europees Parlement en de Raad van en van de Raad van 26 juni 2013 betreffende de jaarlijkse financiële overzichten, geconsolideerde financiële overzichten en aanverwante verslagen van bepaalde ondernemingsvormen, tot wijziging van Richtlijn 2006/43/EG van het Europees Parlement en de Raad en tot intrekking van Richtlijnen 78/660/EEG en 83/349/EEG van de Raad (PbEU 2013, L 182).

⁴⁵ Verordening (EU) 2017/821 van het Europees Parlement en de Raad van 17 mei 2017 tot vaststelling van verplichtingen inzake passende zorgvuldigheid in de toeleveringsketen voor Unie-importeurs van tin, tantaal en wolfram, de overeenkomstige ertsen, en goud uit conflict- en hoogrisicogebeden. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:32017R0821>

⁴⁶ Stb. 2021, 44.

3.2.2.2.3 Verordening ontbossingsvrije grondstoffen en producten

In juni 2023 is de EU-verordening over ontbossingsvrije producten in werking getreden⁴⁷. Naar verwachting is vanaf eind 2025 [PM aanpassen afhankelijk van uitkomst Commissievoorstel] de verordening van toepassing op grote bedrijven, en een half jaar later ook op het MKB. Deze verordening is toegespitst op bepaalde grondstoffen (rubber en hout) en op de productketens van palmolie, rundvlees, koffie, soja en cacao. De verordening heeft als doel om ontbossing en bosdegradatie, veroorzaakt door EU-consumptie en -productie, te minimaliseren en de vraag op de Europese markt naar goederen en producten, die legaal en ontbossingsvrij zijn geproduceerd, te vergroten. De verordening stelt daarbij onder andere de toepassing van gepaste zorgvuldigheid door ondernemingen op ontbossing gerelateerde grondstoffen verplicht. Net als bij de Conflictmineralenverordening kunnen voorschriften uit de Ontbossingsverordening specifiek zijn dan de algemene gepaste zorgvuldigheidseisen in dit wetsvoorstel. In Nederland zal de Wet uitvoering verordening ontbossingsvrije grondstoffen en producten worden vastgesteld om nadere uitvoering te geven aan enkele bepalingen van de EU-ontbossingsverordening. De Nederlandse Voedsel – en Warenautoriteit (NVWA) is aangewezen als toezichthoudende autoriteit voor die verordening.

3.2.2.2.4 Anti-dwangarbeidverordening

In 2024 hebben het Europees Parlement, de Europese Commissie en de Raad een voorlopig akkoord bereikt over het voorstel voor een anti-dwangarbeidverordening. Naar verwachting treedt eind 2024 de anti-dwangarbeidverordening in werking [PM].⁴⁸ Deze verordening verbiedt het om producten die zijn gemaakt met dwangarbeid op de EU-markt te brengen, of daar vandaan uit te voeren.⁴⁹ Naar verwachting treedt de verordening eind 2024 in werking. De bepalingen uit de verordening waarop gehandhaafd wordt, worden drie jaar na inwerkingtreding van toepassing.⁵⁰

3.2.2.2.5 Batterijenverordening

De verordening inzake batterijen⁵¹ heeft als doel de milieu-, klimaat- en sociale effecten in alle fasen van de levenscyclus van batterijen te beperken, de werking van de interne markt te versterken en gelijke mededingingsvoorwaarden te waarborgen door middel van een gemeenschappelijk pakket voorschriften. De verordening verplicht marktdeelnemers die batterijen voor industriële of elektrische voertuigen van meer dan 2 kWh op de EU-markt brengen, een gepast zorgvuldigheidsbeleid vast te stellen.

⁴⁷ Verordening (EU) 2023/1115 van het Europees Parlement en de Raad van 31 mei 2023 betreffende het op de markt van de Unie aanbieden en de uitvoer uit de Unie van bepaalde grondstoffen en producten die met ontbossing en bosdegradatie verband houden, en tot intrekking van Verordening (EU) nr. 995/2010 (PbEU 2023, L 150).

⁴⁸ Voorstel voor een verordening van het Europees Parlement en de Raad inzake een verbod op met dwangarbeid vervaardigde producten op de markt van de Unie [IMMC.COM%282022%29453%20final.NLD.xhtml.1_NL_ACT_part1_v2.docx \(europa.eu\)](#)

⁴⁹ Voorstel voor een verordening van het Europees Parlement en de Raad van 14 september 2022 inzake een verbod op met dwangarbeid vervaardigde producten op de markt van de Unie (COM(2022) 453 final). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:52022PC0453>

⁵⁰ [Uitkomst-politiek-akkoord-op-de-anti-dwangarbeidverordening \(overheid.nl\)](#)

⁵¹ Voorstel voor een verordening van het Europees Parlement en de Raad van 10 december 2020 inzake batterijen en afgedankte batterijen, tot intrekking van Richtlijn 2006/66/EG en tot wijziging van september Verordening (EU) 2019/1020 (COM (2020) 798 final). [EUR-Lex - 52020PC0798 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#)

3.3 Rechtsbeginselen

In deze paragraaf wordt aandacht besteed aan twee rechtsbeginselen, die voor de verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid en klimaatbestrijding van belang zijn, te weten het rechtszekerheidsbeginsel en het evenredigheidsbeginsel.

Rechtszekerheidsbeginsel

Volgens het rechtszekerheidsbeginsel moeten normen in wet- en regelgeving voldoende duidelijk zijn zodat de positie van ondernemingen en burgers ten opzichte van de overheid voldoende zeker is.

In de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid zijn diverse open normen opgenomen, zoals dat van ondernemingen wordt vereist dat zij voor de toepassing van passende maatregelen ‘redelijke en duidelijk omschreven tijdschema’s’ hebben (artikel 10, tweede lid, van de richtlijn), dat ondernemingen ‘nadelige gevolgen tot een minimum beperken’ (artikel 11, tweede en derde lid, van de richtlijn) en dat de toezichthouder ondernemingen een ‘passende termijn geeft om corrigerende maatregelen te nemen’ (artikel 25, vierde lid). De in de richtlijn gebruikte open normen worden ook wel *subjectieve* open normen genoemd omdat het begrippen zijn, die vaak vragen om een waarderend oordeel van een bestuursorgaan of toezichthouder, zoals de begrippen *redelijk*, *passend* en *voldoende*. Dat uiteindelijke oordeel zal onder meer afhankelijk zijn van de omstandigheden waaronder de onderneming activiteiten verricht, zoals locatie, gebruik en beschikbaarheid middelen, internationale context en financiële mogelijkheden.

Enerzijds zorgen deze en andere open normen ervoor dat zij flexibel zijn en op diverse situaties en diverse bedrijfstakken toepasbaar zijn, anderzijds zorgen zij voor minder duidelijkheid over het gewenste gedrag en daardoor tot minder rechtszekerheid bij de normadressaat, dat wil zeggen degene die aan een norm moet voldoen; in dit geval de ondernemingen die onder het toepassingsbereik vallen. De kracht van de open norm is ook diens zwakte.

Vakliteratuur

In vakliteratuur is regelmatig geschreven over de voor- en nadelen van open normen in het bestuursrecht.⁵² Ook over het gebruik van open normen in de verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid lopen de meningen in de literatuur uiteen. Enerzijds zijn er voorstanders die aangeven dat open normen voor gepaste zorgvuldigheid van belang zijn, omdat ze toekomstbestendig zijn en daardoor minder gevoelig voor veranderingen in de waardeketen van ondernemingen.⁵³ Ook zijn ondernemingen al gewend aan open normen in het ondernemingsrecht en kunnen ze daarmee goed uit de voeten.⁵⁴ Met zijn open normen (redelijkheid, voorzienbaarheid, ‘maatschappelijke zorgvuldigheid’) heeft ook het civiele aansprakelijkheidsrecht, een inherente flexibiliteit

⁵² Onder meer in: “De macht van de marktmeester”, L.F.M. Verhey en N. Verheij, in: A.A. van Rossem, L.F.M. Verhey en N. Verheij, Toezicht (preadviezen NJV 2005), Deventer: Kluwer 2005. Zie ook de uitgebreide samenvatting van de voor- en nadelen van open normen in: Handhaving van open, op duurzaamheid gerichte CSDDD-normen: lessen uit het bestuursrecht”, T. Barkhuysen en V.M.Y. van 't Lam, in: “Open normen, toezicht en duurzaamheid”, Preadviezen 2023 van de Koninklijke Vereniging Handelsrecht, Zutphen 2023.

⁵³ “Bestuursrechtelijk toezicht op gepaste zorgvuldigheid (buiten de EU)”, M.W. Scheltema, in: NTB 2023/171.

⁵⁴ “Naar een wettelijke verankering van de maatschappelijke onderneming”, Chr. M. Stokkermans, in: Maandblad voor Ondernemingsrecht, 2021, nr. 3 en 4, p. 97 e.v.

die het bij uitstek geschikt maakt om mee te bewegen met veranderende maatschappelijke ideeën over de juiste balans tussen handelingsvrijheid aan de ene kant en de bescherming van belangen van derden tegen de mogelijk schadelijke gevolgen van dat handelen (of niet-handelen) aan de andere kant. Deze open normen bieden de civiele rechter de mogelijkheid om te bepalen welke mate van zorg in een concrete situatie over de belangen van de ander betracht had of zou moeten worden.⁵⁵

Anderen zijn van mening dat een zekere mate van duidelijkheid vereist is waar het gaat om de verplichtingen van de geadresseerde, allereerst voor de ondernemingen zelf maar ook voor de inzet van bestuursrechtelijke handhavinginstrumenten (of het nu gaat om een herstelsanctie of een bestraffende sanctie).⁵⁶

Die duidelijkheid over de verplichtingen zou ook verkregen kunnen worden door:

- zelfregulering, wel of niet bestaande uit certificering of sectorovereenkomsten⁵⁷;
- beleidsregels van de toezichthoudende autoriteit;
- richtsnoeren van de Europese Commissie;
- een algemene maatregel van bestuur en een ministeriële regeling.

Omdat de algemene maatregel van bestuur en een ministeriële regeling het meest democratisch zijn gelegitimeerd, krijgen deze vaak de voorkeur van schrijvers.⁵⁸

Richtsnoeren van de Europese Commissie hebben als groot voordeel dat zij een gelijk speelveld bevorderen binnen de Europese Unie. Beleidsregels van de toezichthoudende autoriteit hebben als nadeel volgens de Afdeling advisering Raad van State, dat dit volgens haar ten koste van het primaat van de wetgever.⁵⁹

Sectorovereenkomsten hebben als voordeel dat zij aansluiten bij de activiteiten van de sector, maar hebben als mogelijk nadeel dat zij buiten Nederland niet bekend zijn. Bovendien moet het onderwerp van de overeenkomst meer omvatten, dan alleen arbeidsrechten. Ook andere mensenrechten, het milieu en het klimaat vallen eronder. Verplichte deelname aan sectorovereenkomsten zou ook proactieve ondernemingen in de weg kunnen zitten, omdat het ambitieniveau verlaagd zou kunnen worden door partijen die enkel reactief deelnemen aan zo'n overeenkomst.

Certificering heeft als voordeel dat het voor maatwerk in het toezicht kan zorgen, vooral in verder van Europa gelegen landen, maar heeft mogelijk als nadeel dat er kosten voor de deelnemende onderneming aan het toezicht zijn verbonden en dat de verhouding tussen de private toezichthouder en de bestuursrechtelijke toezichthoudende autoriteit niet altijd duidelijk is. Vragen die het kan oproepen zijn

⁵⁵ "Zorgplichten van Nederlandse ondernemingen inzake internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen - Een rechtsvergelijkend en empirisch onderzoek naar de stand van het Nederlandse recht in het licht van de UN Guiding Principles", Liesbeth Enneking e.a., Utrecht, december 2015.

⁵⁶ "Handhaving van open, op duurzaamheid gerichte CSDDD-normen: lessen uit het bestuursrecht", T. Barkhuysen en V.M.Y. van 't Lam, in: "Open normen, toezicht en duurzaamheid", Preadviezen 2023 van de Koninklijke Vereeniging Handelsrecht, Zutphen 2023, p. 37 e.v.

⁵⁷ "Effectieve Europese gepaste zorgvuldigheidswetgeving voor duurzame ketens", Advies SER 21/11, oktober 2021.

⁵⁸ "Hoe handhaafbaar wordt de nieuwe IMVO-wetgeving en welke lessen biedt de handhavingspraktijk van de Europese Houtverordening?", S.A. Verkerk, in: Tijdschrift voor Strafrecht, 2023, nr. 1, p. 5 e.v. Maar ook Barkhuysen en Van 't Lam, p.37 e.v.

⁵⁹ Advies Raad van State van 8 juli 2021, no.W02.21.0072/II, punt 3a (Kamerstukken II 2022/23, 35 761, nr. 8, blz. 5).

welke informatie tussen beide toezichthouders mag worden uitgewisseld en wie als eerste optreedt bij niet-naleving van verplichtingen door een onderneming.⁶⁰

Jurisprudentie

Ook de Raad van State heeft zich over het open normenkarakter van de verplichtingen inzake gepaste zorgvuldigheid uitgelaten, zowel de Afdeling advisering in haar advies over het initiatiefvoorstel Wet verantwoord en duurzaam internationaal ondernemen als de Afdeling bestuursrechtspraak in uitspraken over de handhaving van de Houtverordening. De Afdeling advisering van de Raad van State achtte vanwege het open normenkarakter van de voorschriften voor gepaste zorgvuldigheid delegatie via een amvb gezien de ruime opzet van de wettelijke norm aangewezen, eventueel aangevuld met een mogelijkheid van technische uitwerking in een ministeriële regeling. Ook achtte zij op grond van het lex certa-beginsel, dat wil zeggen het beginsel dat een strafbepaling zo duidelijk mogelijk moet zijn, strafrechtelijke handhaving van de voorgestelde verplichtingen in dat wetsvoorstel in strijd met dat beginsel.⁶¹

In verschillende zaken over het stelsel van gepaste zorgvuldigheid op grond van de Houtverordening heeft de Afdeling bestuursrechtspraak zich uitgelaten over het open normen-karakter van de verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid. Betogen dat er 'onvoldoende duidelijkheid was over de toepassing van het stelsel van zorgvuldigheidseisen' en 'dat de toezichthouder duidelijker had moeten aangeven welke wijzigingen zij moesten aanbrengen om geen dwangsommen te verbeuren' faalden. De Afdeling gaf in antwoord op deze betogen steeds het oordeel dat 'de Houtverordening, de Uitvoeringsverordening en de richtsnoeren voldoende duidelijk maken welke elementen het stelsel van zorgvuldigheidseisen behelst en hoe deze kunnen worden ingevuld'.⁶² Op grond van artikel 19 van de richtlijn zal de Europese Commissie richtsnoeren uitvaardigen om zodoende ondernemingen of autoriteiten steun te bieden voor de wijze waarop zij op een praktische wijze aan hun verplichtingen inzake passende zorgvuldigheid moeten voldoen.

De regering heeft ook liever nadere invulling van de open normen op Europees niveau. Nadere invulling op nationaal niveau brengt het risico op 'nationale koppen' met zich, die juist vermeden moeten worden vanwege de zuivere implementatie.⁶³ Ook brengt nadere invulling op nationaal niveau het risico van extra regeldruk met zich, dat juist vermeden moet worden vanwege de lastenluwe implementatie.⁶⁴

Keuzes regering

Rekening houdend met bovenstaande dilemma's heeft de regering een aantal keuzes gemaakt in het wetsvoorstel die hieronder kort worden toegelicht. Vanwege het belang van een gelijk speelveld voor Nederlandse ondernemingen en zoveel mogelijk harmonisatie in verschillende lidstaten, wordt voorgesteld om - vooruitlopend op de

⁶⁰ "Opties voor afdwingbare IMVO-instrumenten", M.W. Scheltema en C.C. van Dam e.a., Rotterdam, 2020, p. 60 e.v.

⁶¹ Advies Raad van State van 8 juli 2021, no. W02.21.0072/II, punt 3a, 3d en 3f (Kamerstukken II 2022/23, 35 761, nr. 8, blz. 5).

⁶² Uitspraken van Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State van 28 oktober 2020 (ECLI:NL:RVS:2021:2571), r.o. 7.1.4, en 4 augustus 2021, (ECLI:NL:RVS:2021:1736), r.o. 13.1.

⁶³ Ar. 9.4.

⁶⁴ Ar. 9.5.

richtsnoeren van de Europese Commissie - nog niet op nationaal niveau tot nadere invulling van de gepaste zorgvuldigheidsnormen over te gaan. Het kabinet maakt zich wel sterk voor spoedige opstelling van die richtsnoeren.

Daarnaast wordt de mogelijkheid open gelaten om de normen op een later moment bij algemene maatregel van bestuur of ministeriële regeling nader te verduidelijken, mocht dat nodig blijken (zie artikel 2.1.6 en artikel 3.5 van het wetsvoorstel). Ook samenwerking tussen ondernemingen, wel of niet in de vorm van certificering en sectorovereenkomsten, is mogelijk, zie o.m. afdelingen 1.2 en 2.1 van het wetsvoorstel.

In het wetsvoorstel is ook geen strafrechtelijke handhaving van de verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid opgenomen. De Wet op de economische delicten en het Wetboek van Strafrecht worden niet aangepast.

Wel wordt gekozen voor krachtige bestuursrechtelijke handhaving, om te voldoen aan het vereiste uit de richtlijn dat de sancties 'doeltreffend, evenredig en afschrikkend zijn'. Zo kan een last onder dwangsom ook voor rechtsopvolgers van een onderneming gaan gelden (zie artikel 4.2.1.4, derde lid) en kan de informatieverplichting aan de toezichthoudende autoriteit worden gehandhaafd door een bestuurlijke boete (zie artikel 4.2.1.1, eerste lid). Maar in het palet aan bestuursrechtelijke handhavingsbesluiten, dat in zwaarte toeneemt, kan door de toezichthoudende autoriteit steeds een afweging worden gemaakt tussen de aard en ernst van de overtreding en de op te leggen sanctie. Artikel 27, tweede lid, van de richtlijn geeft hiervoor zelfs een aantal verzwarende en verzachtende afwegingsfactoren (zie hierna bij evenredigheidsbeginsel). Toepassing van die afwegingsfactoren op het palet van bevoegdheden kan bijvoorbeeld leiden tot de keuze voor het geven van een aanwijzing in plaats van een last onder dwangsom. Of er kan juist voor een bestuurlijke boete worden gekozen in plaats van een last onder dwangsom.

Evenredigheidsbeginsel

Bij het bepalen van het toepassingsbereik van de richtlijn is uitdrukkelijk rekening gehouden met de zwaarte van de verplichtingen in relatie tot de draagkracht van de ondernemingen. Om die reden is ervoor gekozen aan om alleen zeer grote bedrijven onder de richtlijn te laten vallen (zie artikel 2 van de richtlijn en hoofdstuk 1 van dit wetsvoorstel).

Ook bij het vormgeven van de verplichtingen is rekening gehouden met het evenredigheidsbeginsel, zoals de lengte van de activiteitenketen (beperking downstreamgedeelte; zie de begripsbepaling hiervoor in de richtlijn en de bijlage bij dit wetsvoorstel), het mogen prioriteren van de aanpak van nadelige gevolgen (artikel 12 van de richtlijn en artikel 2.2.2.2 van het wetsvoorstel) en de doorwerking van sommige verplichtingen naar kleinere ondernemingen, met name ondernemingen die tot het midden en- kleinbedrijf behoren (zie artikel 10, tweede, derde lid en vijfde lid, en artikel 11, derde, vierde en zesde lid, van de richtlijn en artikel 2.2.3.2, vierde en vijfde lid, en artikel 2.2.4.2, vierde en vijfde lid, van het wetsvoorstel).

Ten slotte, is in de verhouding van ondernemingen tot de toezichthoudende autoriteit rekening gehouden met het evenredigheidsbeginsel. In de richtlijn is dit expliciet opgenomen in artikel 27, tweede lid. In het wetsvoorstel is dit in artikel 4.2.1.10 overgenomen. Bij de overweging tot het opleggen van sancties aan een onderneming en het bepalen van de aard en het niveau ervan, moet door de toezichthoudende autoriteit rekening worden gehouden met een aantal verzwarende of verzachtende factoren die van toepassing zijn op de omstandigheden van de betreffende zaak.

Samen met de voorlichting die door het MVO-steunpunt gegeven wordt, de subsidieregeling om samenwerking te stimuleren en de initiatieven die genomen worden door brancheorganisaties om voorlichting te geven over de richtlijn en dit wetsvoorstel, is de regering van mening dat voldoende rekening wordt gehouden met zowel het rechtszekerheidsbeginsel als het evenredigheidsbeginsel.

4. Verhouding tot nationale wetgeving

4.1 Burgerlijk Wetboek en Algemene wet bestuursrecht

4.1.1 *Burgerlijk Wetboek*

De richtlijn leidt niet tot wijziging van de regels in het Burgerlijk Wetboek (hierna: BW). De al bestaande regels uit het BW zijn daarmee van toepassing op civiele procedures die gevoerd kunnen worden over de naleving van de verplichtingen uit dit wetsvoorstel.

Op grond van het BW geldt bijvoorbeeld voor schade die wordt geleden als gevolg van een schending van een verplichting uit deze wet, dat deze schade aan de benadeelde moet worden vergoed als daarvoor is voldaan aan de voorwaarden van de aansprakelijkheidswetgeving uit het BW. Voor het aannemen van aansprakelijkheid op grond van het BW moet aan vijf voorwaarden zijn voldaan. Allereerst moet op grond van artikel 162 van Boek 6 van het BW de schending van een verplichting uit deze wet kunnen worden aangemerkt als onrechtmatige daad. Deze onrechtmatige daad moet vervolgens aan de onderneming kunnen worden toegerekend. Ook moet de benadeelde als gevolg van deze onrechtmatige daad schade hebben geleden, waarbij een causaal verband moet bestaan tussen de onrechtmatige daad en de geleden schade. Tot slot moet op grond van artikel 163 van Boek 6 van het BW de geschonden wettelijke verplichting strekken tot bescherming tegen de schade zoals die zich heeft voorgedaan (het zogeheten 'relativiteitsvereiste'). Daarbij past de rechter het bestaande Nederlandse aansprakelijkheids-, bewijs- en schadevergoedingsrecht toe. De richtlijn leidt niet tot wijziging van deze regels.

De richtlijn schrijft wel aanvullende regels voor over een rechtsvordering tot vergoeding van schade in verband met de vergoeding van schade die is toegebracht aan een natuurlijke of rechtspersoon door een onderneming die opzettelijk of uit onachtzaamheid niet heeft voldaan aan de verplichtingen van paragraaf 2.2.3 of de artikelen 2.2.4.1 tot en met 2.2.4.3. Deze aanvullende regels staan in artikel 29 van de richtlijn en zijn grotendeels al geïmplementeerd in het Nederlandse aansprakelijkheids-, bewijs- en schaderecht. Drie regels uit artikel 29 van de richtlijn

zijn echter nog niet geïmplementeerd in het Nederlandse recht. Deze regels zien op de verjaringstermijn voor rechtsvorderingen tot vergoeding van schade, op het uitsluiten van zogeheten *safe harbour*-bepalingen en op het regelen van waarborgen voor het toepasselijke recht. Dit wetsvoorstel voorziet in artikel 4.2.2.1 in een omzetting van deze drie regels. De voorschriften in artikel 4.2.2.1 gelden daarmee alleen voor rechtsvorderingen tot vergoeding van schade als gevolg van, kort gezegd, schendingen van de verplichtingen van paragraaf 2.2.3 of de artikelen 2.2.4.1 tot en met 2.2.4.3. Voor een toelichting op deze regels wordt verwezen naar de artikelsgewijze toelichting bij artikel 4.2.2.1 in het artikelsgewijs deel van deze toelichting en de transponeringstabel in de bijlage bij deze toelichting (specifiek naar de omzetting van artikel 29 van de richtlijn).

Tot slot is het formele internationaal privaatrecht gecodificeerd in Boek 10 van het BW. Dit internationaal privaatrecht bepaalt, kort gezegd, van welk land de rechtsregels van toepassing zijn in een internationale privaatrechtelijke rechtsverhouding. Deze rechtsregels zien bijvoorbeeld op de bevoegde rechter, het toepasselijk recht en de erkenning en tenuitvoerlegging van rechterlijke beslissingen. Op grond van artikel 1 van Boek 10 van het BW zijn de artikelen in Boek 10 van het BW slechts van toepassing als het privaatrecht van de Europese Unie (zoals de Rome I-verordening⁶⁵ en de Rome II-verordening⁶⁶) of van internationale verdragen (zoals verdragen afgesloten binnen de Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht (hierna: HCCH) zoals het Verdrag inzake bedingen van forumkeuze⁶⁷) beide niet van toepassing zijn. Dit zal bijvoorbeeld het geval zijn als de bij het geschil betrokken partij woonachtig of gevestigd is in een land dat geen deel uitmaakt van de Europese Unie⁶⁸ of geen partij is bij een internationaal verdrag zoals afgesloten binnen de HCCH⁶⁹. De toepassing van internationaal privaatrecht in internationale privaatrechtelijke geschillen zal daarmee verschillen per geschil en de betrokken partijen bij dat geschil⁷⁰.

Ter illustratie van de toepasselijke regels in de civielrechtelijke handhaving van dit wetsvoorstel dient onderstaande figuur.

⁶⁵ Verordening (EG) nr. 593/2008 van het Europees Parlement en de Raad van 17 juni 2008 inzake het recht dat van toepassing is op verbintenissen uit overeenkomst (Rome I) (PbEU 2008, L 177).

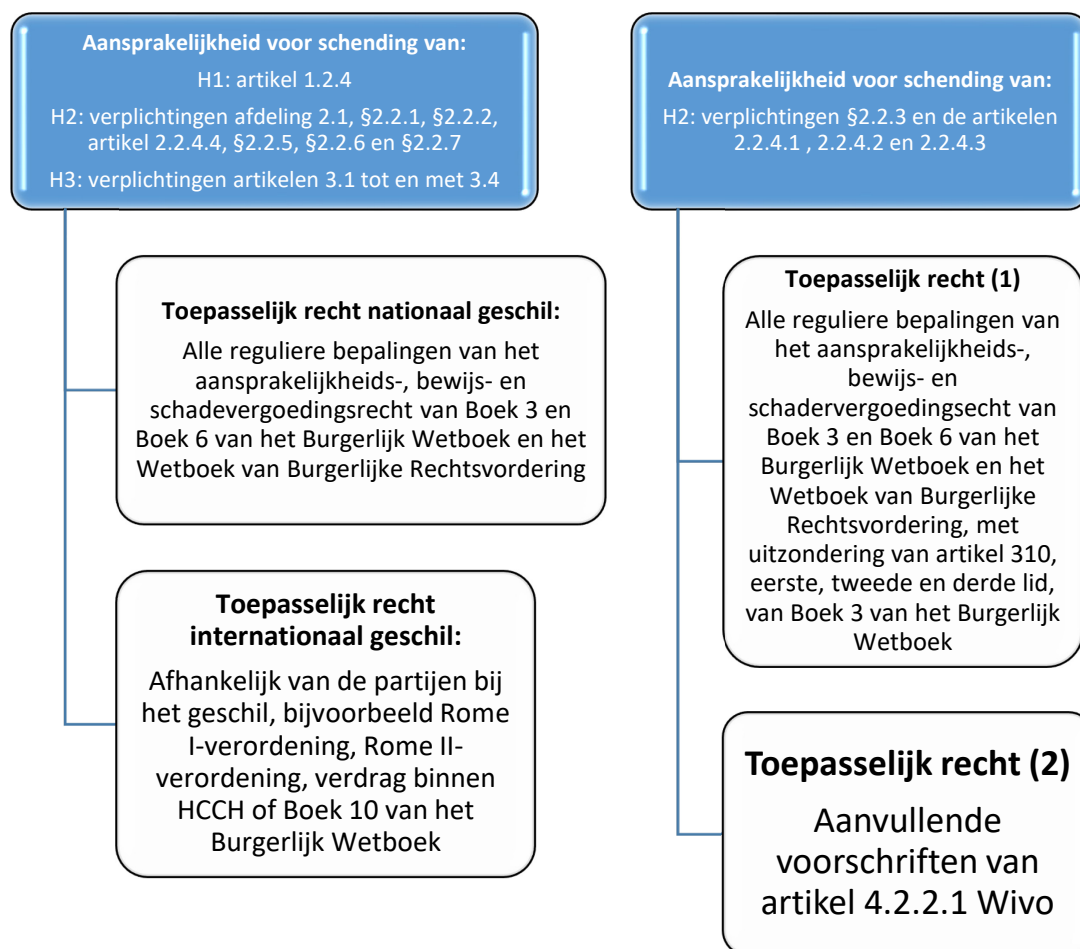
⁶⁶ Verordening (EG) nr. 864/2007 van het Europees Parlement en de Raad van 11 juli 2007 betreffende het recht dat van toepassing is op niet-contractuele verbintenissen (Rome II) (PbEU 2007, L 199).

⁶⁷ Het op 30 juni 2006 te 's-Gravenhage tot stand gekomen Verdrag inzake bedingen van forumkeuze (Trb. 2009, 31).

⁶⁸ In die geschillen geldt de Rome I-verordening voor contractuele geschillen en de Rome II-verordening voor non-contractuele geschillen.

⁶⁹ In die gevallen geldt het verdrag dat is afgesloten binnen de HCCH, zoals het Verdrag inzake bedingen van forumkeuze.

⁷⁰ De (hoofd)regels van de rechtsregels uit deze instrumenten wordt niet in deze toelichting uiteengezet, omdat het opnemen hiervan – op termijn – de schijn van volledigheid en juistheid met zich mee zou brengen en dit niet wenselijk is.

4.1.2 Algemene wet bestuursrecht

Zoals eerder opgemerkt, wordt in het wetsvoorstel de Autoriteit Consument en Markt aangewezen als toezichthoudende autoriteit voor het toezicht op de naleving van de verplichtingen van het wetsvoorstel. In het wetsvoorstel worden bevoegdheden toegekend aan de ACM die zij kan inzetten bij de uitoefening van haar taak als toezichthouder volgens de voorwaarden van de artikelen in hoofdstuk 4 van het wetsvoorstel. Daarnaast is de ACM bij de uitoefening van haar taak gebonden aan de Algemene wet bestuursrecht (hierna: Awb).

Zo geldt op grond van artikel 3:4 van de Awb dat de ACM bij het opleggen van een besluit aan een onderneming de rechtstreeks bij het besluit betrokken belangen afweegt, en dat de voor de onderneming nadelige gevolgen van dat besluit niet onevenredig mogen zijn in verhouding tot de met het besluit te dienen doelen. Ook deze bepaling is een invulling van het in paragraaf 3.3 genoemde evenredigheidsbeginsel.

Ook ontleent de ACM bij de uitoefening van haar taak bevoegdheden uit de Awb. Deze bevoegdheden hoeven daarom niet in dit wetsvoorstel te worden geregeld. Zo kan de ACM op grond van artikel 4:81, eerste lid, van de Awb beleidsregels opstellen voor de uitoefening van haar bevoegdheden. Door de aanwijzing als toezichthoudende autoriteit in artikel 4.1.1 van dit wetsvoorstel, beschikken de ambtenaren in dienst van de ACM automatisch over de bevoegdheden uitgewerkt in titel 5.2 van de Awb. Titel

5.2 hoeft niet afzonderlijk van overeenkomstige toepassing te worden verklaard. Over de uitoefening van deze bevoegdheden door de ACM wordt een nadere toelichting gegeven in paragraaf 6.3.2 van deze toelichting.

Voor de omzetting van artikel 26 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid, over het recht van natuurlijke en rechtspersonen om bij de toezichthouder gemotiveerde meldingen van vermeende inbreuken in te dienen (zie ook paragraaf 4.4 van deze toelichting), geldt eveneens dat aan een aantal vereisten uitvoering al wordt gegeven door de Awb. De eis in het eerste lid dat het indienen van een gemotiveerde melding via een toegankelijk kanaal mogelijk moet zijn volgt uit de toekomstige Afdeling 2.3 van de Awb over het verkeer langs elektronische weg tussen bestuursorganen en burgers.⁷¹ De plicht uit het derde lid om een gemotiveerde melding door te zenden aan een andere bevoegde autoriteit als het een melding betreft waarvoor die andere bevoegde autoriteit bevoegd is, volgt uit artikel 2:3 van de Awb. Het vereiste uit het vierde lid om gemotiveerde meldingen binnen een passende termijn te beoordelen volgt uit artikel 4:13 van de Awb. De bezwaar- en beroepsmogelijkheden die op grond van het vijfde en zesde lid moeten worden geregeld, zijn geregeld op grond van de hoofdstukken 6, 7 en 8 van de Awb.

Tot slot wordt met artikel 5.2 van dit wetsvoorstel de Awb gewijzigd. Bijlage 2 bij de Awb wordt gewijzigd om het beroep bij de rechter te concentreren bij de rechtbank Rotterdam en het College van Beroep voor het bedrijfsleven. De Raad voor de rechtspraak heeft eerder aangegeven te voorzien dat beroepszaken op grond van deze wet inhoudelijk complexer zullen zijn dan een gemiddelde zaak, maar in aantal beperkt zullen zijn. Dit laatste bemoeilijkt de kennisopbouw als elke rechtbank bevoegd is. Het oordelen over complexe geschillen bij een beperkt aantal zaken wordt vergemakkelijkt wanneer er één rechtbank is die in eerste aanleg oordeelt. De rechtbank Rotterdam is de aangewezen rechtbank daartoe, omdat die rechtbank al is gespecialiseerd in het oordelen in geschillen over besluiten van de beoogd toezichthouder, de ACM.

Zie voor meer toelichting hierop paragraaf 4.4 van deze toelichting en de artikelsgewijze toelichting bij artikel 5.2.

4.2 Gerelateerde nationale IMVO-regelgeving

4.2.1 *Wet zorgplicht kinderarbeid*

De Tweede Kamer nam in 2016 het initiatief tot de Wet zorgplicht kinderarbeid (WZK) die specifiek gericht is op de bestrijding van kinderarbeid. De WZK is in mei 2019 door de Eerste Kamer goedgekeurd. De wet is niet in werking getreden, omdat verschillende onderdelen daarvan nog uitgewerkt moesten worden in een algemene maatregel van bestuur en dit niet is gedaan omdat het kabinet destijds met de initiatiefnemer heeft afgesproken dat zou worden gewacht met de uitwerking van belangrijke elementen voor de wet (reikwijdte, eisen in het kader van gepaste zorgvuldigheid en toezicht) totdat de evaluatie van het IMVO-beleid gereed was. Op

⁷¹ Deze afdeling treedt in werking op 1 januari 2026, ruim voor de inwerkingtreding van dit wetsvoorstel voor de eerste groep ondernemingen (zie artikel 6.2).

grond van die evaluatie⁷² besloot het kabinet dat als er een Europese brede gepaste zorgvuldigheidsverplichting zou komen, deze te verkiezen zou zijn boven de WZK. In de redenering van het kabinet is dit wetsvoorstel ter implementatie van de richtlijn een brede gepaste zorgvuldigheidsverplichting. Om deze reden trekt het kabinet met dit wetsvoorstel de WZK in.

4.2.2 Initiatiefvoorstel ‘Wet Verantwoord en duurzaam Internationaal Ondernemen’ van de CU, PvdA, GroenLinks, SP, Volt en D66

In maart 2021 is het initiatiefvoorstel ‘Wet Verantwoord en Duurzaam Internationaal Ondernemen’ ingediend door de CU, PvdA, GroenLinks en de SP⁷³. In november 2022 is een herzien voorstel van deze wet ingediend door CU, PvdA, GroenLinks, SP, Volt en D66⁷⁴. Dit initiatiefwetsvoorstel behelst regels voor gepaste zorgvuldigheid in waardeketens om schending van mensenrechten en het milieu tegen te gaan bij het bedrijven van buitenlandse handel. Bij de totstandkoming van het initiatiefvoorstel is door de initiatiefnemers veel uitzoekwerk verricht en zijn verschillende adviesorganen geraadpleegd, waaronder de Raad van State⁷⁵. Dit wetsvoorstel neemt de geleerde lessen van die adviezen mee, zoals bij de vormgeving van de (open) normen, het toezicht, de handhaving en de bescherming van persoonsgegevens.

De regering is van mening dat dit wetsvoorstel tegemoetkomt aan de wensen die initiatiefnemers hadden en hebben met het initiatiefvoorstel. Maar alleen de initiatiefnemers kunnen daarover uiteindelijk oordelen en besluiten hun voorstel in te trekken of – al dan niet gewijzigd – in stemming te brengen.

4.3 Relevante jurisprudentie

De gepaste zorgvuldigheidsverplichtingen die op ondernemingen rusten, zijn neergelegd in hoofdstuk 2 van dit wetsvoorstel. In jurisprudentie is al eerder gerefereerd aan dergelijke verplichtingen in lijn met internationale kaders, zoals de OESO-richtlijnen en de UNGP's. Deze internationale kaders zijn weliswaar niet juridisch bindend voor ondernemingen⁷⁶, maar zijn wel onderdeel van een in de jurisprudentie aangenomen zorgplicht voor ondernemingen. Deze zorgplicht volgt uit de jurisprudentie over onrechtmatige daad. Het gerechtshof Den Haag heeft bijvoorbeeld zeer recent verduidelijkt welke verplichtingen ondernemingen hebben in hun toepassing van gepaste zorgvuldigheid in relatie tot klimaatverandering. Het hof erkent dat een onderneming een verplichting heeft tegenover burgers die voortvloeit uit het mensenrecht op bescherming tegen gevaarlijke klimaatverandering⁷⁷. Ondernemingen hebben de daadwerkelijke plicht om dit recht in acht te nemen. Echter is het aan de onderneming zelf om vast te stellen hoe zij aan deze plicht zullen voldoen. Een specifiek reductiepercentage van CO₂-emissie, bijvoorbeeld, kon op

⁷² “Van voorlichten tot verplichten: Een nieuwe impuls voor internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemerschap”, 16 oktober 2020. [IMVO maatregelen in perspectief \(overheid.nl\)](https://www.imvo.nl/maatregelen-in-perspectief/overheid.nl)

⁷³ Het initiatiefvoorstel werd ingediend door de leden Van der Graaf (CU), van Dijk (SP), Thijssen (PvdA), en Van der Lee (GL). *Wet Verantwoord en Duurzaam Internationaal Ondernemen*, 11 maart 2021. <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?id=2021Z04465&dossier=35761>

⁷⁴ Het initiatiefvoorstel werd ingediend door de leden Van der Graaf (CU), van Dijk (SP), Thijssen (PvdA), en Van der Lee (GL). *Wet Verantwoord en Duurzaam Internationaal Ondernemen*, 11 maart 2021. [Voorstel van wet zoals gewijzigd naar aanleiding van het advies van de Afdeling Advisering van de Raad van State \(35761-9\)](#)

⁷⁵ [invoeegen adviezen]

⁷⁶ Zie ook paragraaf 3.1 van deze toelichting.

⁷⁷ Arrest van het Gerechtshof Den Haag van 12 november 2024, rechtsoverwegingen 7.17 en 7.27, ECLI:NL:GHDHA:2024:2099.

basis van klimaatwetenschap niet worden vastgesteld door het hof.⁷⁸ De onderneming beslist hierover zelf in het opstellen van haar klimaattransitieplan, zoals voorgeschreven in artikel 22 van de richtlijn en omgezet in hoofdstuk 3 van dit wetsvoorstel.

Daarnaast is in de arresten van het Gerechtshof Den Haag in een zaak over olielekages in Nigeria⁷⁹ door het Hof zowel een zorgplicht aangenomen van een moederonderneming voor (onrechtmatige) gedragingen van haar dochteronderneming in het buitenland, als een zorgplicht voor de beoordeling of die (onrechtmatige) gedraging in lijn is met eerdergenoemde internationale IMVO-kaders. Deze in de jurisprudentie aangenomen zorgplicht geldt in beginsel voor alle ondernemingen. De wettelijke verplichtingen voor de toepassing van gepaste zorgvuldigheid uit dit wetsvoorstel gelden weliswaar alleen voor ondernemingen die onder het toepassingsbereik van dit wetsvoorstel vallen, maar zorgen daarbij wel voor verdere duidelijkheid voor ondernemingen (en betrokkenen) over wat de verantwoordelijkheden van ondernemingen zijn.

Ook bestaat er bestuursrechtelijke jurisprudentie over de toepassing en handhaving van gepaste zorgvuldigheidsverplichtingen van de Houtverordening. In verschillende zaken van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State over het stelsel van gepaste zorgvuldigheid op grond van de Houtverordening, faalden de betogen dat er 'onvoldoende duidelijkheid was over de toepassing van het stelsel van zorgvuldigheidseisen' en 'dat de toezichthouder duidelijker had moeten aangeven welke wijzigingen zij moesten aanbrengen om geen dwangsommen te verbeuren'. De Afdeling bestuursrechtspraak gaf in antwoord op deze betogen steeds het oordeel dat 'de Houtverordening, de Uitvoeringsverordening en de richtsnoeren voldoende duidelijk maken welke elementen het stelsel van zorgvuldigheidseisen behelst en hoe deze kunnen worden ingevuld'. Hoewel deze zaken betrekking hadden op het gepaste zorgvuldigheidstelsel van de Houtverordening, zijn de overwegingen van de Afdeling bestuursrechtspraak meegenomen in de vormgeving van het toezicht en de handhaving in hoofdstuk 4 van dit wetsvoorstel.⁸⁰

Dit laatste geldt ook voor de Conclusie van de Advocaat-Generaal (AG) bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State. In de conclusie van 11 maart 2020, die voorafging aan bovengenoemde uitspraken, deed de AG - om te voldoen aan de Europese eis dat de handhaving 'evenredig, doelmatig en afschrikwekkend' moet zijn - de aanbeveling aan de wetgever dat in de relatie tot de toezichthouder meer verwacht mag worden aan bewijsvoering van ondernemingen die aan verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid moeten voldoen. In die zaak ging het om de gepaste zorgvuldigheidsverplichtingen op grond van de Houtverordening.

De AG bepleitte ook het gebruik van bestuurlijke boetes, naast de last onder dwangsom. Als bijvoorbeeld vast staat dat een onderneming (herhaaldelijk) hout heeft geïmporteerd zonder de voorschriften voor gepaste zorgvuldigheid in acht te nemen,

⁷⁸ Idem, echtsoverwegingen 7.57 en 7.111.

⁷⁹ Arresten van het Gerechtshof Den Haag van 29 januari 2021 (ECLI:NL:GHDHA:2021:132), (ECLI:NL:GHDHA:2021:133) en (ECLI:NL:GHDHA:2021:134).

⁸⁰ Uitspraken van Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State van 28 oktober 2020 (ECLI:NL:RVS:2021:2571), r.o. 7.1.4, en 4 augustus 2021, (ECLI:NL:RVS:2021:1736), r.o. 13.1.

moet dat verleden effectief beboet kunnen worden, in plaats van niets anders kunnen doen dan een last opleggen voor de toekomst en lang gaan zitten wachten (en moeten controleren). Alleen dan wordt volgens hem voldaan aan de eisen van het Unierecht dat sancties ‘doeltreffend, afschrikwekkend en evenredig’ moeten zijn.⁸¹ De eis van ‘doeltreffend, afschrikwekkend en evenredig’ is ook opgenomen in artikel 27, eerste lid, van de richtlijn.

Tot slot is ook acht geslagen op een strafrechtelijke zaak voor de handhaving van de Houtverordening. In deze zaak had de veroordeelde bewust een andere onderneming opgericht om onder het toezicht van de Nederlandse toezichthoudende autoriteit uit te komen. Er waren op dat moment al meerdere lasten onder dwangsom opgelegd. Deze zaak heeft ertoe geleid om aan de toezichthoudende autoriteit ook de bevoegdheid toe te kennen om aan een last onder dwangsom te bepalen dat de beschikking ook geldt voor de rechtsopvolgers van de onderneming aan wie de beschikking is opgelegd in artikel 4.2.1.3.⁸²

4.4 Rechtsbescherming

In paragraaf 4.1.2 is al kort genoemd dat het toezicht en de handhaving primair door de Autoriteit Consument en Markt (ACM) zal plaatsvinden. In hoofdstuk 6 wordt daarop meer uitgebreid ingegaan. In deze paragraaf wordt allereerst ingegaan op de bestuursrechtelijke rechtsbescherming die open staat tegen besluiten van de ACM, voor zowel ondernemingen als belanghebbenden. Daarna wordt ingegaan op de civielrechtelijke rechtsbescherming, die openstaat als een betrokkene schade ondervindt van een feitelijk nadelig gevolg.

Bestuursrechtelijke rechtsbescherming

Tegen de door de ACM te nemen besluiten richting een onderneming staat bestuursrechtelijke rechtsbescherming open, bestaande uit allereerst het indienen van een bezwaarschrift bij de ACM zelf. Als een onderneming het vervolgens niet eens is met het besluit van de ACM op dat bezwaarschrift kan zij beroep instellen tegen dat besluit bij de rechtbank in Rotterdam, en zo nodig, hoger beroep bij het College van Beroep voor het bedrijfsleven (Cbb). Al dan niet in combinatie met het vragen van een voorlopige voorziening als bedoeld in artikel 8:81 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb). De concentratie van het beroep volgt uit de aanpassing van bijlage 2 bij de (Awb) in hoofdstuk 5 van dit wetsvoorstel (zie de toelichting bij artikel 5.2).

De regering heeft gekozen voor concentratie van het beroep bij de rechtbank Rotterdam, omdat dit ook is geregeld voor andere besluiten van de ACM. Daarnaast is hiervoor gekozen, omdat de IMVO-praktijk, zowel in Nederland als in omliggende landen, tot nog toe laat zien dat er niet veel rechtszaken worden gevoerd.⁸³ Maar als

⁸¹ Conclusie van 11 maart 2020 van Advocaat-Generaal P.J. Wattel, ECLI:NL:RVS:2020:738, r.o. 9.31 en 9.36..

⁸² Uitspraak van 12 december 2022, nr. 81/052725-22, ECLI:NL:RBAMS:2022:7442.

⁸³ L. Enneking e.a., Zorgplichten van Nederlandse Ondernemingen inzake Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen. Een rechtsvergelijkend en empirisch onderzoek naar de stand van het Nederlandse recht in het licht van de UN Guiding Principles, Utrecht 2015, blz. 339, 440 e.v. In dit onderzoek zijn de landen België, Frankrijk, Duitsland, Verenigd Koninkrijk, Nederland en Zwitserland onderzocht.

ze worden gevoerd, zijn het vaak wel complexe zaken.⁸⁴ Volgens het Toetsingskader voor concentratie van rechtspraak van de Raad voor de rechtspraak kan het in dat geval gunstig zijn om het beroep te concentreren bij één rechtbank. Die rechtbank kan dan – ondanks de beperkte hoeveelheid zaken – toch voldoende kennis opbouwen om die zaken goed en voortvarend te kunnen behandelen.

Tegen de afwijzing van een aanvraag van een onderneming om een toezegging verbindend te verklaren, staat geen bezwaar en beroep open (zie ook art. 1 van bijlage 2 bij de Awb waarin van beroep uitgezonderde besluiten als bedoeld in art. 8:5 Awb zijn opgesomd, waaronder artikel 12h van de lw ACM). De afwijzing van de aanvraag kan door belanghebbenden, waaronder in ieder geval de overtreder, wel in een bezwaar of beroep over een eventuele last onder dwangsom of bestuurlijke boete aan de orde worden gesteld.

Ook voor (sommige) betrokkenen staat bovengenoemde rechtsgang van bezwaar, beroep en hoger beroep open, bijvoorbeeld tegen besluiten van de ACM om niet te handhaven in reactie op een melding als bedoeld in artikel 4.1.2. Zo'n afwijzend besluit kan door de bestuursrechter getoetst worden aan deze wet, maar ook aan de beginselplicht tot handhaving. Zowel de ACM als de bestuursrechter zullen controleren of degene die een melding heeft gedaan met een verzoek om handhaving, kan worden aangemerkt als een belanghebbende als bedoeld in artikel 1:2 van de Awb⁸⁵. Alleen voor belanghebbenden die een verzoek om handhaving hebben gedaan, staat die bestuursrechtelijke rechtsgang open.

Civielrechtelijke rechtsbescherming

Niet-belanghebbenden kunnen wel beroep instellen bij de civiele rechter, maar moeten dan kunnen bewijzen dat het niet handhavend optreden van de ACM kan worden aangemerkt als een onrechtmatige daad als bedoeld in artikel 6:162 van het Burgerlijk Wetboek (BW).

Natuurlijke- en rechtspersonen kunnen daarentegen ook rechtstreeks naar de civiele rechter gaan als zij schade ondervinden van een feitelijk nadelig gevolg. Zij hoeven daarvoor niet eerst een klacht in te dienen bij de onderneming of een melding te doen bij de ACM. Dit volgt uit artikel 14, zevende lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid. Dit artikellid verbiedt het opwerpen van dergelijke drempels voor het doen van meldingen bij de toezichthoudende autoriteit, het starten van civielrechtelijke of andere buitengerechtelijke procedures.

Natuurlijke- en rechtspersonen kunnen naar de civiele rechter gaan op basis van een vordering op grond van de onrechtmatige daad vanwege het niet voldoen aan een wettelijke plicht door een onderneming. Het schenden van de wettelijke plicht alleen

⁸⁴ De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (ABRS) schat in haar advies over het initiatiefvoorstel Wviedo in, dat het niet om tientallen zaken per jaar zal gaan (Brief van 22 februari 2021, inzichtelijk op de website van de Tweede Kamer bij de Kamerstukken 35 761). De ABRS is ook hoger beroepsrechter inzake de Houtverordening en heeft sinds 3 maart 2013 slechts drie uitspraken gedaan. In het advies van de Raad voor de rechtspraak van 8 maart 2023 over het initiatiefvoorstel Wviedo wordt ook aangegeven dat de Raad geen substantiële aantallen extra zaken verwacht (Raad voor de rechtspraak, nr. UIT 2023/13514, p. 7 en 8).

⁸⁵ Artikel 1:2, eerste lid, Awb bepaalt dat onder een belanghebbende wordt verstaan: degene wiens belangen rechtstreeks bij een besluit is betrokken. Op grond van het derde lid van artikel 1:2 wordt voor rechtspersonen als hun belangen mede beschouwd, de algemene en collectieve belangen die zij krachtens hun doelstellingen en blijkens hun feitelijke werkzaamheden in het bijzonder behartigen.

is niet voldoende voor een veroordeling door de civiele rechter voor onrechtmatige daad. Daarvoor moet ook worden voldaan aan de overige eisen van artikel 6:162 BW, zoals de eis dat er schade moet zijn geleden, toerekenbaarheid, causaliteit en relativiteit.

Voor de civielrechtelijke aansprakelijkheid en rechtsbescherming gelden ook de eisen van artikel 29 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid in duurzaamheid. De Nederlandse wetgeving voldoet voor een groot deel aan deze eisen, zoals eerder ook beschreven in § 4.1.1 en in de transponeringstabel in de bijlage bij deze toelichting. Voor het gedeelte dat er nog niet aan voldoet, zoals de verjaringstermijn, is in artikel 4.2.2.1, daarvoor een bepaling opgenomen.

Onderstaande diagrammen kunnen de hierboven beschreven rechtsbescherming verduidelijken.

Bestuursrechtelijke rechtsbescherming

Civilrechtelijke rechtsbescherming

5. Gevolgen

5.1 Gewenste effecten

5.1.1 Effecten op de Sustainable Development Goals (SDG's), ontwikkelingslanden, en gendergelijkheid

Om in kaart te brengen wat de effecten van dit wetsvoorstel zijn op een toekomstbestendige economie, ontwikkelings- en productielanden en gendergelijkheid zijn de SDG-toets en de verplichte kwaliteitseisen 'Effecten op ontwikkelingslanden en Effecten op gendergelijkheid' uitgevoerd. De mogelijke effecten zijn in kaart gebracht door een literatuurstudie. Daarna zijn er rondetafelgesprekken met stakeholders in Nederland en in ontwikkelings- en productielanden georganiseerd om aanvullende input op te halen. Voor de gesprekken in het buitenland is het postennetwerk van het ministerie van Buitenlandse Zaken ingezet. Hieronder wordt een aantal conclusies van dit onderzoek gedeeld.

Dit wetsvoorstel kan een positieve bijdrage leveren aan het Nederlandse verdienvermogen en het vertrouwen van de consument. Ook kan het een positief effecten hebben op het creëren van waardig werk en inclusieve economische groei in

ontwikkelings- en productielanden. Eerlijke lonen kunnen bijdragen aan armoedevermindering en daarnaast de positie van vrouwen in de waardeketen verbeteren. Een toename van het gezinsinkomen kan helpen om kinderarbeid tegen te gaan. Het waarborgen van een veilige werkomgeving kan leiden tot een verbetering in de gezondheid van het personeel. Daarnaast kan de klimaattransitieplanverplichting in dit wetsvoorstel leiden tot CO₂-reductie en een versnelling van de energietransitie, niet alleen in Nederland maar ook in ontwikkelings- en productielanden doordat het bijdraagt het creëren van een gelijk speelveld en transparantie in de waardeketen.

De mogelijke negatieve effecten van dit wetsvoorstel zijn ook in kaart gebracht. Zo kan dit wetsvoorstel leiden tot een toename in kosten door de financiële en administratieve lasten. Daarnaast blijft het risico op terugtrekking van ondernemingen uit risicovolle gebieden en het doorschuiven van de kosten naar kleinere ketenpartners, ondanks meerdere waarborgen in dit wetsvoorstel, bestaan. Dit zou juist nadelige gevolgen kunnen hebben voor armoede in ontwikkelings- en productielanden. Omdat de richtlijn niet specifiek op genderrisico's focust, kan het zijn dat niet alle risico's op gender volledig geadresseerd worden.

De mogelijke effecten van dit wetsvoorstel verschillen per land en type producent, afhankelijk van de specifieke context. Ook ligt het in de lijn der verwachting dat de mogelijke effecten van dit wetsvoorstel pas op langere termijn goed zichtbaar zijn.

Het onderzoek kent ook beperkingen. Zo kunnen de effecten van dit wetsvoorstel niet geïsoleerd worden van andere factoren. Zowel positieve, negatieve als gemengde effecten kunnen op meerdere manieren verklaard worden. De hierboven genoemde mogelijke effecten zijn dus deels gebaseerd op aannames.

Het onderzoek voor deze kwaliteitseisen heeft enkele aandachtspunten opgeleverd. In de CSDDD zelf zijn al, mede op voorspraak van Nederland, enkele maatregelen getroffen om mogelijke negatieve effecten, met name voor ontwikkelingslanden, te beperken. Zo verplicht de CSDDD ondernemingen die onder de richtlijn vallen om waar nodig hun MKB-partners in de waardeketen adequaat te ondersteunen bij het verbeteren van productieprocessen. Daarnaast bevat de richtlijn bepalingen die zorgen dat beëindiging van zakelijke relaties alleen als allerlaatste redmiddel wordt ingezet. Ook bevat de CSDDD bepalingen om stakeholders te betrekken bij bepaalde verplichtingen in het gepaste zorgvuldigheidsproces. De artikelsgewijze memorie van toelichting bij dit wetsvoorstel geeft enkele voorbeelden van deze maatregelen.

Het ministerie van Buitenlandse Zaken (BZ) beoogt met ondersteunende maatregelen voor het bedrijfsleven en met ontwikkelingshulp de positieve effecten van wetgeving zoveel mogelijk te versterken en de negatieve effecten te beperken. Het bedrijfsleven, waaronder het MKB, kan bijvoorbeeld voor maatwerkadvies en ondersteuning bij de toepassing van gepaste zorgvuldigheid terecht bij het MVO-steunpunt.⁸⁶ Daarnaast kunnen ondernemingen bijvoorbeeld met vragen over IMVO en de CSDDD terecht bij het wereldwijde ambassadenetwerk, dat op de hoogte is van de laatste (lokale en Europese) ontwikkelingen op het gebied van IMVO. Met ontwikkelingshulp ondersteunt BZ, bijvoorbeeld via het Subsidieprogramma Verantwoord

⁸⁶ [Het MVO-steunpunt \(rvo.nl\)](https://rvo.nl/nl/mvo-steunpunt)

Ondernemen⁸⁷, Nederlandse bedrijven en hun toeleveranciers in productielanden om (sociale) risico's in toeleveringsketen samen te identificeren en aan te pakken. Verder zijn en komen er verschillende tools beschikbaar om gepaste zorgvuldigheid op het terrein van gender te ondersteunen.

De bevindingen van deze toets worden ingezet voor het verder vormgeven van flankerend (ontwikkelings)beleid, waarbij rekening wordt gehouden met de specifieke context in productielanden. Hierbij wordt samengewerkt met gelijkgezinde EU-lidstaten. De resultaten van de toets helpen ook om de evaluatie en monitoring van de wet te sturen. Bovendien zal worden nagegaan of bepaalde inzichten kunnen worden geïntegreerd in het toezicht op een manier die positieve effecten op ontwikkelingslanden kan versterken.

5.2 Gevolgen voor ondernemingen

5.2.1 Positieve gevolgen

Volgens onderzoek van de OESO (2016), ervaren ondernemingen die gepaste zorgvuldigheid of bredere duurzaamheidsmaatregelen toepassen positieve gevolgen. Deze zijn onder te verdelen in zes categorieën; i) betere financiële prestaties, ii) lagere kapitaalkosten, iii) een beter merkimago en reputatie, iv) positieve impact op personeelszaken, v) beter beheer van risico's, en vi) verbeterde operationele efficiëntie en innovatie. Hierbij is het belangrijk te benoemen dat deze categorieën niet onafhankelijk zijn, maar elkaar beïnvloeden. Zo kunnen een positief merkimago, goed risicobeheer, en operationele efficiëntie een positieve invloed hebben op de financiële prestaties van een onderneming.⁸⁸

5.2.2 Regeldruk

Voor alle nieuwe regelgeving geldt dat de gevolgen hiervan moeten worden bepaald op basis van het Beleidskompas⁸⁹. De bedrijfseffectentoets (BET) gaat in op de directe regeldrukgevolgen voor grote ondernemingen, de indirecte effecten, de effecten op innovatie, overige markteffecten en de MKB-toets.

Nieuwe regeldrukkosten voor grote ondernemingen binnen het doelbereik van de richtlijn

De nieuwe regeldrukkosten (P²) van een grote onderneming in Nederland worden geraamd op € 29.760,- eenmalige regeldrukkosten en € 273.460,- structurele regeldrukkosten per jaar. Het gaat jaarlijks om ongeveer 8.000 uur en om dit in te vullen zijn ca. 4-5 fte nodig.

Verplichtingen in de richtlijn	Tijd (uren)	Out-of-pocket	P ¹	Bedrijfseigen kosten	P ² nieuwe regeldruk
Eenmalige regeldrukkosten (P)	816	€ 4.000	€ 50.440	€ 20.680	€ 29.760
Structurele regeldrukkosten (P)	7.910	€ 15.000	€ 463.400	€ 189.994	€ 273.406

⁸⁷ [Subsidieprogramma Verantwoord Ondernemen \(SPVO\) - \(voorheen Social Sustainability Fund - SSF\) \(rvo.nl\)](https://www.rvo.nl/nieuws/2019/09/subsidieprogramma-verantwoord-ondernemen)

⁸⁸ OESO, *Quantifying the Costs, Benefits and Risks of Due Diligence for Responsible Business Conduct*, Juni 2016. <https://mneguidelines.oecd.org/Quantifying-the-Cost-Benefits-Risks-of-Due-Diligence-for-RBC.pdf>; Europese Commissie, *Study on Due Diligence Requirements Through the Supply Chain*, januari 2020. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8ba0a8fd-4c83-11ea-b8b7-01aa75ed71a1/language-en> (NB: deze tekst zal nog aangevuld worden met inzichten uit deze laatstgenoemde bron).

⁸⁹ <https://www.kcbr.nl/beleid-en-regelgeving-ontwikkelen/beleidskompas>

De totale eenmalige en structurele nieuwe regeldrukkosten

De richtlijn wordt gefaseerd ingevoerd waarbij ieder jaar meer ondernemingen onder het toepassingsbereik vallen. In 2027 gaat het om 129 grote ondernemingen, in 2028 gaat het om 220 grote ondernemingen (91 meer), en in 2029 gaat het om 475 grote ondernemingen (255 meer). Een overzicht van de ontwikkeling van de regeldrukkosten bij een gefaseerde invoer is opgenomen in tabel A.

Tabel A. Ontwikkeling regeldrukkosten bij gefaseerde invoering

Jaar	Type kosten	P ¹	Q	P ¹ xQ	Bedrijfseigen	Nieuwe regeldruk
2027	Eenmalig	€ 50.440	129	€ 6.506.760	€ 2.667.720	€ 3.839.040
	Structureel	€ 463.400	129	€ 59.778.600	€ 24.509.226	€ 35.276.340
2028	Eenmalig	€ 50.440	91	€ 4.590.040	€ 1.881.880	€ 2.708.160
	Structureel	€ 463.400	220	€ 101.948.000	€ 41.798.680	€ 60.149.320
2029	Eenmalig	€ 50.440	255	€ 12.862.200	€ 5.273.400	€ 7.588.800
	Structureel	€ 463.400	475	€ 220.115.000	€ 90.247.150	€ 129.876.850

De totale geraamde structurele kosten vanaf 2029 voor grote ondernemingen bedragen € 220 miljoen per jaar waarvan € 130 miljoen nieuwe regeldrukkosten en € 90 miljoen bedrijfseigen kosten.

Kanttekeningen bij de regeldrukkosten

Het is belangrijk om erop te wijzen dat:

- De kosten die door het bedrijfsleven worden gedragen anders (mogelijk) moeten worden gedragen door werknemers, de samenleving of het milieu. Kortom, het inzetten van capaciteit voor gepaste zorgvuldigheid voorkomt nadelige gevolgen en kosten voor werknemers, de samenleving en het milieu, vaak in landen buiten Nederland of de EU.
- Er aanzienlijke voordelen zijn voor bedrijven die op een verantwoorde manier internationaal handeldrijven. Deze ondernemingen zijn aantrekkelijke werkgevers, verkrijgen toegang tot kapitaal, beschikken over robuuste toeleveranciersketens en genieten van een goede reputatie en goodwill.
- Bedrijven die in de afgelopen jaren uit intrinsieke motivatie zijn gestart met het proces van gepaste zorgvuldigheid hebben nu een hoger volwassenheidsniveau en ondervinden aanzienlijk minder regeldruk dan bedrijven die nog niet met het proces zijn gestart. We kunnen daarom stellen dat de richtlijn maatschappelijk verantwoord gedrag beloont.
- Het continue verbeterproces dat inherent is aan het proces van gepaste zorgvuldigheid maakt dat veel kosten structureel zijn of in ieder geval met enige regelmaat herhaald moeten worden. Dit is in lijn met het economische model van die bedrijven die voortdurend op zoek zijn naar nieuwe markten, nieuwe inkooplanden of nieuwe leveranciers. Bedrijven waarvan de bedrijfsactiviteiten gelokaliseerd zijn (bijv. voornamelijk actief in Nederland of de EU), waarvan de toeleveringsketens kort zijn en de zakelijke relaties langdurig zijn, zullen met aanzienlijk minder regeldrukkosten te maken krijgen.

- De richtlijn benadrukt dat grote ondernemingen mogen samenwerken bijvoorbeeld om risico's in beeld te brengen, bij het opstellen en uitvoeren van actieplannen, bij het inrichten van een effectief klachtenmechanisme, etc. Als alle mogelijkheden voor samenwerking worden benut dan nemen de regeldrukkosten af. Mogelijke kostenbesparingen zijn echter niet in de berekeningen opgenomen.

Indirecte effecten

De mogelijke indirecte effecten (ofwel: risico's) waar ondernemingen die niet onder het doelbereik van de richtlijn vallen, waaronder MKB'ers, mee te maken (kunnen) krijgen, zijn 1) ongepaste informatieverzoeken, en 2) onbetaalde of dubbele sociale audits (bijv. duurzaamheidskeurmerken), 3) oneerlijke contracten, 4) het niet krijgen van ondersteuning, en 5) onverantwoordelijke en overhaaste beëindiging van relaties.

Om de financiële en administratieve lasten voor MKB'ers te beperken zijn er beschermende en ondersteunende maatregelen opgenomen in de richtlijn. Tijdens het MKB-panel is vertegenwoordigers van 10 MKB ondernemingen gevraagd van welke maatregelen zij het meeste verwachten. Het meeste werd verwacht van de maatregel dat grote bedrijven de kosten moeten betalen van gevraagde externe verificaties. Een andere maatregel waar deelnemers veel in zien, is de steun aan MKB'ers voor capaciteitsopbouw. De deelnemers aan het MKB-panel gaven aan van de overheid vooral behoefte te hebben aan duidelijkheid (zie ook MKB-toets).

Markt- en innovatie-effecten

De richtlijn grijpt niet direct in op de werking van de markt, maar op individuele ondernemingen. Dit kan overigens wel een indirect effect op de werking van de markt hebben.

Bijna alle in de BET geïnterviewde ondernemingen zijn op dit moment al vrijwillig bezig met het in kaart brengen en verbeteren van de duurzaamheid in en van hun activiteitenketens. Dit geldt in ieder geval voor in-scope ondernemingen, maar ook voor de kleinere ondernemingen die zich in de activiteitenketen van een in-scope onderneming bevinden. Argumenten die ondernemingen vaak noemen voor het verbeteren van de duurzaamheid, zijn:

- Sluit aan bij de eigen waarden;
- Betere paraatheid tegen schokken (meer robuuste toeleveringsketens);
- Toenemende vraag naar duurzaamheid vanuit consumenten, werknemers en beleggers.

Deze ondernemingen veranderen hun gedrag dus niet per se door de richtlijn, alhoewel veel van hen aangeven dat de richtlijn het tempo van de verandering versnelt en zorgt voor een rigoureuzere aanpak.

Het verplicht delen van informatie over hun duurzaamheidsprestaties en de toeleveranciersketen, kan leiden tot meer transparantie in de markt. Verder zal de markt voor groene en duurzame producten naar verwachting groeien. Met de richtlijn moeten grote ondernemingen, waaronder levensmiddelen-verwerkers en detailhandelaren, inkoopbeleid ontwikkelen en toepassen dat bijdraagt aan leefbare lonen en inkomens voor hun leveranciers. De richtlijn kan daardoor een positief

effect hebben op de arbeidsomstandigheden en arbeidsvoorwaarden van werknemers in ontwikkelingslanden.

Bijna alle geïnterviewde grote ondernemingen geven expliciet aan dat zij in principe positief staan tegenover de richtlijn, omdat het vastleggen in wetgeving zorgt voor een gelijk speelveld tussen ondernemingen binnen een land en binnen de EER, op voorwaarde dat de richtlijn uniform wordt geïmplementeerd in de nationale regelgeving van lidstaten en de rol van de toezichthouder op een vergelijkbare wijze wordt ingevuld. Dit kan een voordeel zijn voor ondernemingen die al een start hebben gemaakt met de toepassing van gepaste zorgvuldigheid. Het belooft in feite het verantwoordelijke gedrag van ondernemingen die al jaren werken conform de OESO-richtlijnen en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights en verhoogt de lat voor concurrenten die dit niet doen.

MKB-toets

Uit het MKB-panel kwam naar voren dat veel MKB'ers in principe positief staan ten opzichte van de richtlijn. Ook werd duidelijk dat veel van hen al te maken hebben informatieverzoeken van grote ondernemingen. Zij maken zich wel zorgen om de werkbaarheid van deze verzoeken, met name omdat deze (nog te) vaak generiek (dat wil zeggen niet gericht en terzake doende) of disproportioneel zijn.

De deelnemers aan het panel gaven aan vooral behoefte te hebben aan duidelijkheid, in de vorm van richtsnoeren, standaarden, informatiepunten en een helpdesk. Ook hopen zij dat de verantwoordelijkheid voor de verplichtingen van de richtlijn primair bij grote ondernemingen komt te liggen, en dat deze bedrijven hun (mede)verantwoordelijkheid nemen in de kosten die het MKB moet maken om aan hun verzoeken te voldoen.

De uitgevoerde bedrijfseffectentoets vormt de eerste analyse van de mogelijke regeldrukkosten voor Nederlandse ondernemingen op basis van de gepaste zorgvuldigheid verplichtingen die vastgelegd zijn in de richtlijn die omgezet wordt naar nationale wetgeving. Het vormt een gestructureerde en goed onderbouwde uiteenzetting van de eenmalige- en structurele regeldrukkosten die grote ondernemingen die onder de reikwijdte van de richtlijn vallen kunnen verwachten. Belangrijke notie van de onderzoekers hierbij is dat het gaat om een modelmatige weergave van de werkelijkheid. Van dit standaardkostenmodel gaat een grote voorspellende werking uit, tegelijkertijd is een nadeel dat gewerkt wordt op basis van aannames: het gaat immers om een toekomstige (beoogde) situatie. De uitkomst van EUR 130 miljoen nieuwe structurele regeldrukkosten is lager ten opzichte van het oorspronkelijke Europese Commissie voorstel dat in hun impact assessment studie⁹⁰ voor Nederland uitging van structurele regeldrukkosten van EUR 181 miljoen; en ook ten opzichte van het initiatiefwetsvoorstel dat in de Memorie van Toelichting⁹¹ de structurele regeldrukkosten raamde op EUR 773 miljoen. Deze uitkomst ondersteunt het kabinetsbeleid gericht op een lastenluwe implementatie. De bedrijfseffectentoets heeft ook een aantal aandachtspunten ten aanzien van de indirecte effecten voor MKB-ondernemingen vormen in kaart gebracht. Maatregelen in de richtlijn om deze effecten te verminderen zijn eveneens opgenomen in de wet. Daarnaast zal het kabinet zich inzetten om de toegezegde richtsnoeren die de

⁹⁰ Impact assessment report: [EUR-Lex - 52022SC0042 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/lexUri.do?uri=CELEX:52022SC0042:EN:EUR-Lex)

⁹¹ https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/35761_initiatiefvoorstel_ceder

Europese Commissie gaat ontwikkelen eerder beschikbaar te laten komen. Nederland loopt voorop waar het gaat om het inrichten van een informatiepunt voor bedrijven. Alle ondernemingen die met de wetgeving te maken krijgen kunnen terecht bij het MVO-steunpunt voor informatie en advisering. Het rapport sluit af met een aantal aanbevelingen die het kabinet bij de implementatie en het bredere IMVO-beleid zoveel mogelijk zal betrekken.

5.3 Gevolgen voor de overheid

De gevolgen voor de Rijksoverheid betreffen vooral de inrichting van de organisatie van de toezichthoudende autoriteit (zie hoofdstuk 6) en de kosten voor het toezicht. Daarnaast blijft een inzet op de mix van maatregelen om het IMVO-beleid te bevorderen, zoals uitgelegd in paragraaf 2.2.5, van groot belang.

De voornaamste financiële gevolgen van het wetsvoorstel komen voort uit het toezicht op de wet wanneer die in werking is getreden, en de voorbereidende werkzaamheden bij de toezichthouder tot die tijd. In de voorbereidende gesprekken tussen BHO en de ACM, heeft de ACM een eerste inschatting gemaakt van hoeveel fte's nodig zijn voor (i) voorbereidende werkzaamheden tot het moment dat de wet daadwerkelijk van toepassing wordt, en (ii) het toezicht wanneer de wet van toepassing is.

ACM heeft voert een toets uit op de uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid van het wetsvoorstel (UHT). De resultaten hiervan zullen terug te vinden zijn hoofdstuk 6 (uitvoering, toezicht en handhaving), en waar het de financiële gevolgen voor de overheid betreft in dit hoofdstuk. Hierbij wordt ook ingegaan op de gevolgen van de uitbreiding van de capaciteit voor overhead kosten voor de ACM-organisatie als geheel (waaronder ICT, juridische zaken, P&O).

6. Uitvoering, toezicht en handhaving

6.1 Inleiding

De richtlijn bevat in artikelen 24-28 bepalingen over het toezicht op en handhaving van de verplichtingen in de richtlijn. Deze taken moeten worden uitgevoerd door een of meerdere nationale toezichthoudende autoriteiten. De richtlijn bevat ook bepalingen over de samenwerking tussen verschillende bevoegde autoriteiten binnen een lidstaat, en tussen de bevoegde autoriteiten van verschillende lidstaten. In paragrafen 6.2 en 6.3 wordt ingegaan op de aanwijzing van de toezichthoudende autoriteit en de bepalingen die relevant zijn voor het toezicht en handhaving door deze autoriteit.

Daarnaast bevat de richtlijn in artikel 29 bepalingen over wettelijke aansprakelijkheid. Paragraaf 6.4 gaat in op deze civielrechtelijke handhaving van de richtlijn (zie daarvoor ook de paragrafen 4.1.1 en 4.4).

Hierbij wordt steeds eerst beschreven wat de richtlijn voorschrijft, en vervolgens op welke manier dit in dit wetsvoorstel voor Nederland wordt geregeld.

De richtlijn schrijft geen strafrechtelijke handhaving voor van de verplichtingen in de richtlijn, maar laat wel ruimte open voor lidstaten om hiervoor te kiezen. Er wordt voorgesteld om alleen bestuursrechtelijke sancties op te nemen in het wetsvoorstel, en geen strafrechtelijke handhaving te introduceren. De redenen hiervoor worden in paragraaf 6.5 verder uiteengezet.

Tot slot zal dit wetsvoorstel mogelijk raken aan uitvoerende werkzaamheden door verschillende andere instanties. Zo is de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) verantwoordelijk voor het MVO-steunpunt, waar ondernemingen terecht kunnen met vragen over gepaste zorgvuldigheid. Het Nationaal Contact Punt (NCP) is opgericht in lijn met de OESO-richtlijnen en heeft twee kerntaken die mogelijk beïnvloed kunnen worden door het wetsvoorstel, namelijk het uitdragen, interpreteren en stimuleren van de toepassing van de OESO-richtlijnen door ondernemingen, en het behandelen van meldingen van vermeende schendingen van (onderdelen van) de richtlijnen. De Sociaal Economische Raad (hierna: SER) faciliteert onder meer het onderhandelen en begeleiden van IMVO-sectorovereenkomsten. In paragraaf 6.6 wordt verder op deze uitvoeringsaspecten ingegaan.

De uitvoeringslasten (administratieve lasten en inhoudelijke nalevingskosten) voor ondernemingen zijn toegelicht in hoofdstuk 5.

6.2 Aanwijzing toezichthoudende autoriteit

De richtlijn schrijft in artikel 24 voor dat lidstaten één of meer toezichthoudende autoriteiten moeten aanwijzen om toezicht te houden op de naleving van de verplichtingen in de implementatiewet van de richtlijn. Het artikel bevat bepalingen op grond waarvan de bevoegdheid van de nationale autoriteiten kan worden bepaald. Ook schrijft de richtlijn voor dat lidstaten de onafhankelijkheid van de toezichthoudende autoriteiten moeten waarborgen. Met name door ervoor te zorgen dat de toezichthoudende autoriteiten juridisch en functioneel onafhankelijk zijn, vrij van directe of indirecte beïnvloeding van buitenaf. Het personeel van de autoriteiten en de personen die belast zijn met het beheer ervan moeten vrij zijn van belangenconflicten, onderworpen zijn aan een geheimhoudingsplicht en zich onthouden van alle handelingen die onverenigbaar zijn met hun taken. Verder moeten de lidstaten zorgen dat de toezichthoudende autoriteiten een jaarverslag over hun activiteiten op grond van deze richtlijn publiceren en online toegankelijk maken.

Uitvoering in Nederland

Aangezien de richtlijn als eis stelt dat de toezichthoudende autoriteit(en) onafhankelijk is, ligt het in de rede dat de aan te wijzen autoriteiten zelfstandige bestuursorganen (zbo's) moeten zijn. Aan de vereisten voor het aanwijzen van een zbo uit artikel 3 Kaderwet wordt voldaan. Er is namelijk behoefte aan onafhankelijke oordeelsvorming op grond van specifieke deskundigheid. Ook is sprake van regelgebonden uitvoering in een (naar verwachting relatief) groot aantal individuele gevallen. Tot slot wordt participatie van maatschappelijke organisaties van belang geacht. Dit laat onverlet dat de uitvoering van de taken op grond van dit wetsvoorstel in algemene zin onder de verantwoordelijkheid van de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp valt.

Aanwijzing ACM als toezichthoudende autoriteit

Voorgesteld wordt om de ACM aan te wijzen als toezichthoudende autoriteit (artikel 4.1.1 van het wetsvoorstel). ACM is een zelfstandig bestuursorgaan en de werkzaamheden van de ACM hebben tot doel het bevorderen van goed functionerende markten, van ordelijke en transparante marktprocessen en van een zorgvuldige behandeling van consumenten (artikel 2, vijfde lid, van de Instellingswet Autoriteit Consument en Markt (hierna: Instellingswet ACM)).

De missie en visie van ACM is als volgt omschreven: “De ACM draagt bij aan een gezonde economie door markten goed te laten werken voor mensen en bedrijven, nu en in de toekomst. In goed functionerende markten concurreren bedrijven eerlijk met elkaar en benadelen zij niemand met oneerlijke praktijken. Mensen en bedrijven weten welke spelregels gelden en hoe zij voor hun rechten kunnen opkomen.” Volgens de ACM past het hierbij om aandacht te hebben voor de maatschappelijke kant van ondernemen en het publieke belang dat hiermee gepaard gaat. Het is daarnaast inherent aan de missie van de ACM dat toezicht wordt vormgegeven zonder het belang van goede marktwerking uit het oog te verliezen. De ACM kan dus ook de impact van haar toezichthoudende activiteiten op de relevante markten goed beoordelen. De ACM werkt probleem- en risicogericht, waarbij het doel niet is om regels te handhaven, maar om markten goed te laten werken. Dit sluit aan bij de risicogerichte benadering van de richtlijn en de gedachte achter het proces van gepaste zorgvuldigheid, dat gericht is op verbetering en het realiseren van positieve impact.

De grote ondernemingen die onder de reikwijdte van de richtlijn vallen, zijn ondernemingen die al onderworpen zijn aan toezicht van de ACM op grond van andere wetgeving, bijvoorbeeld op grond van de Mededingingswet en het consumentenrecht. Het bestaande brede pakket aan toezichtstaken van de ACM heeft tot een diepe marktkennis en expertise geleid in alle onderdelen van de Nederlandse economie. Verduurzaming is bovendien een prioriteit volgens de ACM Agenda.⁹² De ACM houdt zich al jaren bezig met onderwerpen gerelateerd aan duurzaamheid, zoals de energietransitie, duurzaamheidsafspraken in het kader van mededingingsrecht, duurzaamheidsclaims in het kader van consumentenrecht.

De ACM beschikt over diverse sanctiebevoegdheden en handhavinginstrumenten op grond van de Instellingswet ACM en zij heeft de afgelopen jaren laten zien dat zij daar effectief mee kan omgaan. Daarnaast heeft de ACM ervaring met wetgeving met open normen.

De ACM was volgens de initiatiefnemers van de Wet Zorgplicht Kinderarbeid (WZK) ook in staat om het toezicht op de WZK op zich te nemen. Het uiteindelijke besluit hierover is op verzoek van de regering Rutte-II per AMvB aan de regering gelaten. Ook voor het initiatiefvoorstel Wet verantwoord en duurzaam internationaal ondernemen (WVEDIO) is ACM de beoogd toezichthouder.

De keuze voor ACM kent wel risico's die samenhangen met het feit dat het gaat om een nieuwe taak, die niet geheel vergelijkbaar is met andere taken van de ACM. Kennis en ervaring zal binnen ACM nieuw moeten worden opgebouwd. Verder kent

⁹² [ACM Agenda 2024 | ACM.nl](#).

de richtlijn veel open normen die door ACM of op basis van jurisprudentie geleidelijk zullen moeten worden ingevuld. Hier zal tijd voor nodig zijn. Dit geldt echter ook voor andere toezichthouders in Nederland.

Instelling van een geheel nieuwe toezichthouder wordt niet opportuun geacht, vanwege de relatief beperkte omvang van deze taak in verhouding tot de kosten en tijd die gepaard gaan met het instellen van een nieuwe autoriteit. Een bestaande toezichthouder kan bovendien bouwen op een framework van een bestaande organisatie en noodzakelijke (bestuursrechtelijke) expertise en litigieuze ervaring.

Op grond van de richtlijn moeten de aangewezen autoriteiten over de nodige bevoegdheden en middelen beschikken om hun taken uit te voeren. Op de financiële middelen die nodig zijn voor de uitvoering van taken op grond van dit wetsvoorstel door de ACM wordt nader ingegaan in paragraaf 6.7.

6.3 Toezicht en handhaving door toezichthoudende autoriteit

6.3.1 Reikwijdte richtlijn en afbakening toezicht

De richtlijn geldt voor Europese ondernemingen met meer dan 1.000 medewerkers en een netto jaaromzet van meer dan EUR 450 mln. Wereldwijd, en voor ondernemingen uit derde landen met een netto jaaromzet wereldwijd van meer dan EUR 450 mln. In de EU.

Volgens artikel 24 van de richtlijn moeten de toezichthoudende autoriteiten toezicht houden op de naleving van de verplichtingen die in nationaal recht zijn opgenomen op grond van artikelen 7-16 en artikel 22 van de richtlijn. Verder schrijft de richtlijn voor welke toezichthoudende autoriteit, van welke lidstaat, bevoegd is voor het toezicht op een specifieke onderneming. Bij Europese ondernemingen is dit de autoriteit van die lidstaat waar de onderneming haar statutaire zetel heeft.

Bij ondernemingen uit derde landen is de bevoegde toezichthouder die van de lidstaat waar de onderneming een bijkantoor heeft. Wanneer de onderneming geen bijkantoor heeft binnen de EER of bijkantoren heeft in verschillende lidstaten, dan is de bevoegde toezichthouder die van de lidstaat waar de onderneming het grootste deel van haar netto-omzet in de EER heeft gegenereerd. Een niet-Europese onderneming kan een onderbouwd verzoek indienen wanneer een wijziging van de omstandigheden ertoe leidt dat zij het grootste deel van haar omzet in de EER in een andere lidstaat genereert, om de bevoegde toezichthouder te wijzigen.

Een niet-Europese onderneming moet volgens artikel 23 van de richtlijn een natuurlijke of rechtspersoon die gevestigd of woonachtig is in een van de lidstaten waar zij werkzaam is, aanwijzen als haar gemachtigde vertegenwoordiger. De aanwijzing is geldig wanneer de gemachtigde vertegenwoordiger bevestigt deze te aanvaarden. De gegevens van de gemachtigde vertegenwoordiger moeten door de onderneming of de gemachtigde vertegenwoordiger (te kiezen door de lidstaten) mee worden gedeeld aan een toezichthouder in de lidstaat waar de gemachtigde vertegenwoordiger woonachtig of gevestigd is en, als dat een toezichthouder in een andere lidstaat is, aan de bevoegde toezichthoudende autoriteit.

De lidstaten schrijven voor dat ondernemingen hun gemachtigde vertegenwoordiger de bevoegdheid geven om van de toezichthoudende autoriteiten kennisgevingen te

ontvangen over alle aangelegenheden die nodig zijn voor de naleving en de handhaving van nationaalrechtelijke bepalingen ter omzetting van deze richtlijn. De ondernemingen zijn verplicht hun gemachtigde vertegenwoordiger de nodige bevoegdheden en middelen te geven om met de toezichthoudende autoriteiten te kunnen samenwerken.

Wanneer een niet-Europese onderneming de verplichtingen uit artikel 23 van de richtlijn over de gemachtigde vertegenwoordiger niet nakomt, zijn alle lidstaten waar die onderneming actief is, bevoegd om de nakoming van die verplichtingen af te dwingen volgens hun nationale recht. Een lidstaat die voornemens is deze verplichtingen te handhaven, stelt de toezichthoudende autoriteiten daarvan in kennis via het Europees netwerk van toezichthoudende autoriteiten (waarover verder in paragraaf 6.3.6) opdat andere lidstaten deze niet handhaven.

De Commissie maakt een lijst van de toezichthoudende autoriteiten toegankelijk voor het publiek, onder meer op haar website, en wanneer er in een lidstaat meerdere toezichthoudende autoriteiten zijn, vermeldt zij de respectieve bevoegdheden van die autoriteiten in het kader van deze richtlijn. De Commissie werkt de lijst regelmatig bij op basis van informatie van de lidstaten.

Omzetting in wetsvoorstel

Hoofdstuk 4 van het wetsvoorstel gaat in op toezicht en handhaving. In artikel 4.1.1 wordt de ACM aangewezen als toezichthoudende autoriteit als bedoeld in artikel 24, eerste lid, van de richtlijn, voor het toezicht op de naleving van de hoofdstukken 2 (gepaste zorgvuldigheid), artikelen 3.1, 3.2 en 3.4 (het opstellen met inbegrip van het ontwerp, publiceren en actualiseren van het klimaattransitieplan) en artikel 1.2.4 (over de gemachtigde vertegenwoordiger van niet-Europese ondernemingen) van het wetsvoorstel.

Er wordt voorgesteld om de onderneming zelf aan de ACM te laten mededelen dat zij een niet-Europese onderneming is die onder de reikwijdte van de richtlijn valt, en de gegevens van de gemachtigde vertegenwoordiger mede te delen. En dit dus niet door de gemachtigde vertegenwoordiger te laten mededelen.

6.3.2 Bevoegdheden

De richtlijn schrijft voor dat de lidstaten ervoor moeten zorgen dat de toezichthoudende autoriteiten over passende bevoegdheden en middelen beschikken om de hun toevertrouwde taken uit te voeren, met inbegrip van de bevoegdheid om van ondernemingen te vragen informatie te verstrekken en om onderzoeken te verrichten over de nakoming van de in de artikelen 7 tot en met 16 vastgelegde verplichtingen. Ook moeten de lidstaten ervoor zorgen dat de autoriteit(en) toezicht moet houden op de vaststelling en het ontwerp van het transitieplan voor beperking van de klimaatverandering volgens artikel 22 lid 1 van de richtlijn.

De toezichthoudende autoriteiten kunnen zowel uit eigen beweging of naar aanleiding van gemotiveerde meldingen, een onderzoek openen wanneer zij van oordeel zijn dat zij over voldoende informatie beschikken die wijst op een mogelijke inbreuk door een onderneming op de verplichtingen uit de richtlijn.

Inspecties worden uitgevoerd met inachtneming van het nationale recht van de lidstaat waar zij plaatsvinden en worden vooraf aan de onderneming meegedeeld, tenzij voorafgaande kennisgeving de doeltreffendheid van de inspectie zou belemmeren. Wanneer een autoriteit in het kader van haar onderzoek een inspectie wenst uit te voeren op het grondgebied van een andere dan haar eigen lidstaat, vraagt zij om bijstand van de toezichthoudende autoriteit in die lidstaat.

Wanneer een toezichthoudende autoriteit vaststelt dat een onderneming de krachtens de richtlijn vastgestelde nationaalrechtelijke bepalingen niet naleeft, geeft zij de betrokken onderneming een passende termijn om corrigerende maatregelen te nemen als deze mogelijk zijn. Het nemen van corrigerende maatregelen sluit het opleggen van sancties of het doen ontstaan van wettelijke aansprakelijkheid, volgens respectievelijk de artikelen 27 en 29 van de richtlijn, niet uit.

De richtlijn schrijft voor dat de toezichthoudende autoriteiten bij de uitvoering van hun taken tenminste over de bevoegdheden beschikken om:

- De onderneming te gelasten om:
 - o inbreuken op de krachtens deze richtlijn vastgestelde nationaalrechtelijke bepalingen te beëindigen door ofwel een handeling te verrichten ofwel een gedraging te beëindigen;
 - o de gedraging in kwestie niet te herhalen; en
 - o in voorkomend geval, herstel te bieden dat in verhouding staat tot de inbreuk en noodzakelijk is om een einde aan de inbreuk te maken.
- Sancties op te leggen volgens artikel 27 van de richtlijn (zie hierover paragraaf 6.3.4); en
- Voorlopige maatregelen vast te stellen in geval van een dreigend risico op ernstige en onherstelbare schade.

De bewoordingen 'ten minste' geven aan dat er meer bevoegdheden mogen worden toegekend dan expliciet in de richtlijn genoemd. Toezichthoudende autoriteiten oefenen de bevoegdheden uit volgens het nationaal recht. Zij doen dit rechtstreeks, in samenwerking met andere autoriteiten, of middels een verzoek aan de bevoegde rechterlijke instanties, die waarborgen dat rechtsmiddelen doeltreffend zijn en hetzelfde effect hebben als de rechtstreeks door toezichthoudende autoriteiten opgelegde sancties.

Verder schrijft de richtlijn voor dat elke natuurlijke of rechtspersoon het recht moet hebben om een doeltreffende voorziening in rechte in te stellen tegen een hem betreffend juridisch bindend besluit van een toezichthoudende autoriteit, in overeenstemming met het nationale recht. Ook moeten de toezichthoudende autoriteiten dossiers bijhouden over hun onderzoeken, waarin met name de aard en de resultaten van de onderzoeken worden vermeld, alsook dossiers over de genomen handhavingsmaatregelen. En tot slot doen de besluiten van toezichthoudende autoriteiten over de naleving door een onderneming van de krachtens de richtlijn vastgestelde nationaalrechtelijke bepalingen, geen afbreuk aan de wettelijke aansprakelijkheid van de onderneming krachtens artikel 29 van de richtlijn.

Omzetting in wetsvoorstel

Een deel van de bevoegdheden waar de toezichthoudende ambtenaren ten minste over moeten beschikken, is geregeld in titel 5.2 van de Awb en worden daarom niet opgenomen in het wetsvoorstel. Het betreft de bevoegdheid om onderzoeken te verrichten, inlichtingen en inzage te vorderen, en plaatsen te betreden.

De Awb bevat eveneens bepalingen over de rechtsbescherming die openstaat tegen besluiten van de toezichthoudende autoriteit (zie hierover ook paragraaf 4.4). Hiervoor wordt dus niks apart geregeld in het wetsvoorstel. Verder gaat de Awb in afdeling 3.2 Awb in op deugdelijke voorbereiding van besluiten. Dit houdt ook in dat de toezichthoudende autoriteit dossiers bijhoudt in lijn met artikel 25 lid 8 van de richtlijn..

De Instellingswet ACM bevat bepalingen over meer specifieke bevoegdheden van de ACM. Ook heeft de ACM op basis van andere wetten waar zij toezicht op houdt, nog enkele bevoegdheden toegekend gekregen. In dit wetsvoorstel wordt, waar toepasselijk, zoveel mogelijk bij het huidige instrumentarium van de ACM aangesloten. Hiermee krijgt de ACM een breed palet aan bevoegdheden, waardoor zij rekening kan houden met het lerend vermogen van ondernemingen, maatwerk kan toepassen en niet altijd het meest zware instrument te kiezen. Voorgesteld wordt om de ACM de volgende bevoegdheden toe te kennen:

- Last onder dwangsom (artikel 12r van Instellingswet ACM)
- Bestuurlijke boete (artikel 12p en 12q Instellingswet ACM)
- Toezegging (artikel 12h Instellingswet ACM)
- Bindende gedragslijn (artikel 1.1 jo. 2.8 van de Wet handhaving consumentenbescherming).
- Bindende aanwijzing (artikel 12j van de Instellingswet ACM)

De last onder dwangsom en bestuurlijke boete strekken ter implementatie van de artikelen 25, vijfde lid onder a respectievelijk 27, derde lid van de richtlijn.

De bindende aanwijzing is een instrument dat lijkt op een last onder dwangsom waarmee verplichtingen worden opgelegd om bepaald gedrag te laten zien of te stoppen, maar zonder dat hier een dwangsom aan is verbonden. De bindende gedragslijn kan worden opgelegd ter bevordering van naleving van de voorschriften in deze wet, voordat sprake is van een overtreding. Dit is een instrument waarmee de ACM kan aangeven wat er in een concreet geval nodig is om aan een norm te voldoen. De bindende gedragslijn schrijft dwingend bepaald gedrag voor.

Het verbindend verklaren van een toezegging is een instrument waarbij de ACM kan besluiten om een toezegging van een onderneming bindend te verklaren. De ACM kan dit doen als zij dat doelmatiger acht dan het opleggen van een sanctie. Doorgaans zal een toezegging bestaan uit minimaal het beëindigen van het inbreuk makende gedrag, en daarnaast moet de onderneming dus iets extra's kunnen bieden. Te denken valt aan een situatie waarin het geldt dat een onderneming anders kwijt was geweest voor het betalen van de boete, besteedt aan het nemen van passende maatregelen of het bieden van herstel. Het initiatief voor een toezegging ligt bij een onderneming en niet bij de ACM. Een onderneming moet voor de verbindendverklaring een aanvraag indienen bij de ACM.

Dit instrument sluit daarom goed aan bij de geest van gepaste zorgvuldigheid en doelstellingen van de richtlijn. Doelstellingen zijn immers het bereiken van positieve impact en verbetering in het gedrag van ondernemingen. Bij het verbindend verklaren van een toezegging zal de ACM de inzichten van betrokkenen meenemen, om met nog meer zekerheid te kunnen vaststellen dat de toezegging bijdraagt aan het oplossen van de gesignaleerde problemen. Tot slot kan een toezegging sneller tot resultaat leiden dan wanneer een sanctiebesluit wordt genomen, waar nog bezwaar, beroep en hoger beroep tegen openstaat.

Wanneer een toezegging verbindend wordt verklaard, vervalt de bevoegdheid van de ACM om voor die gedraging een sanctie op te leggen (tenzij de toezegging vervolgens niet wordt nageleefd). Gezien de doelmatigheid van dit instrument achten wij dit verdedigbaar. Dit is bovendien in lijn met de richtlijn waarin op geen enkele plek de verplichting voor het opleggen van sancties is opgenomen.

6.3.3 Gemotiveerde meldingen

De richtlijn schrijft voor dat lidstaten ervoor zorgen dat natuurlijke en rechtspersonen het recht hebben om bij een toezichthouder via gemakkelijk toegankelijke kanalen gemotiveerde bezwaren (hierna: gemotiveerde meldingen) in te dienen, wanneer zij op basis van objectieve omstandigheden redenen hebben om aan te nemen dat een onderneming de bepalingen in de implementatiewet van deze richtlijn niet naleeft.

Wanneer (natuurlijke) personen hierbij om bescherming van hun identiteit en persoonsgegevens verzoeken omdat zij door bekendmaking schade zouden kunnen ondervinden, moet de autoriteit de nodige maatregelen nemen om voor passende bescherming van die identiteit en persoonsgegevens te zorgen.

Wanneer een dergelijk gemotiveerde melding onder de bevoegdheid van een andere toezichthoudende autoriteit valt, geeft de autoriteit dit door aan die autoriteit. Toezichthoudende autoriteiten moeten de ontvangen gemotiveerde meldingen binnen een passende termijn beoordelen en, in voorkomend geval, hun bevoegdheden als bedoeld in artikel 25 uitoefenen.

De toezichthoudende autoriteit stelt de indieners van gemotiveerde meldingen zo spoedig mogelijk, in overeenstemming met de desbetreffende nationaalrechtelijke bepalingen en met inachtneming van het Unierecht, in kennis van het resultaat van de beoordeling van hun gemotiveerde melding en omkleedt dat resultaat met redenen.

Wanneer de indieners van de gemotiveerde melding overeenkomstig het nationale recht een rechtmatig belang hebben bij de zaak, stelt de autoriteit hen ook in kennis van haar beslissing om een verzoek om maatregelen in te willigen of af te wijzen en geeft het een beschrijving van de verdere stappen en maatregelen en praktische informatie over toegang tot administratieve en gerechtelijke procedures.

De lidstaten moeten er voor zorgen dat de indieners van gemotiveerde meldingen die overeenkomstig het nationale recht een rechtmatig belang hebben bij de zaak, toegang hebben tot een rechter of een andere onafhankelijke en onpartijdige overheidsinstantie die bevoegd is om de procedurele en materiële rechtmatigheid van

de beslissingen, het handelen of het verzuim te handelen van de toezichthoudende autoriteit te toetsen.

Omzetting in wetsvoorstel

In artikel 4.1.2 wordt ingegaan op de gemotiveerde bezwaren ofwel meldingen. In afwijking van de richtlijn wordt gekozen voor de term ‘melding’ in plaats van bezwaar, vanwege mogelijke verwarring met het begrip bezwaar uit de Awb.

De groep die gemotiveerde meldingen mag indienen bestaat uit alle natuurlijke of rechtspersonen die op grond van objectieve omstandigheden het vermoeden hebben dat een onderneming de verplichtingen bij of krachtens de wet niet naleeft. De autoriteit moet iedere indiener van een melding zo spoedig mogelijk in kennis stellen van het resultaat van haar beoordeling, en vermeldt daarbij de redenen. Dit is geregeld in artikel 4.1.2.

In de Awb is geregeld dat wanneer een belanghebbende een verzoek tot handhaving doet, het bestuursorgaan de belanghebbende in kennis stelt van haar besluit om het verzoek in te willigen of af te wijzen. Dit besluit is een besluit in de zin van de Awb waar bezwaar en beroep tegen openstaat. Het bestuursorgaan geeft in het besluit ook een beschrijving van de verdere stappen en maatregelen en praktische informatie over de toegang tot administratieve en gerechtelijke procedures (art. 3:45 Awb).

Voor de ACM is het van belang dat zij bij het beoordelen van de gemotiveerde meldingen en handhavingsverzoeken, een prioriteringsbeleid kan toepassen. Het huidige prioriteringsbeleid van de ACM⁹³ gaat onder meer in op hoe de ACM omgaat met handhavingsverzoeken. Als het verzoek voldoet aan de criteria van de Awb, doet de ACM een inventariserend initieel onderzoek. Dit initiële onderzoek heeft als doel te beoordelen of prioriteit moet worden gegeven aan een (volledig) handhavingsonderzoek, gezien de beschikbare onderzoekscapaciteit. Deze beoordeling vindt plaats op basis van de prioriteringscriteria van de ACM, kortweg de schadelijkheid van het gedrag, het maatschappelijk belang bij optreden van de ACM, en de mogelijkheid voor de ACM om doeltreffend en doelmatig op te treden.

De tekst van de richtlijn laat voldoende ruimte aan de ACM om een prioriteringsbeleid toe te passen, doordat vereist wordt dat de autoriteiten de gemotiveerde meldingen binnen passende termijn moeten beoordelen en *in voorkomend geval* hun bevoegdheden moeten uitoefenen. Oftewel, er wordt niet vereist dat de toezichthouder in alle gevallen altijd tot handhaving overgaat.

6.3.4 Sancties

De richtlijn schrijft voor dat lidstaten voorschriften vaststellen van de sancties, waaronder geldboeten, die van toepassing zijn op inbreuken van de verplichtingen in het wetsvoorstel. Ook moeten lidstaten alle nodige maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat deze sancties worden uitgevoerd. De sancties moeten doeltreffend, evenredig en afschrikkend zijn. De richtlijn schrijft voor dat bij de beslissing over het wel of niet opleggen van sancties, en het bepalen van de aard en het passende niveau

⁹³ [Staatscourant 2023, 15184 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen \(officielebekendmakingen.nl\)](#).

ervan, naar behoren rekening gehouden moet worden met diverse factoren, omschreven in artikel 27 lid 2 van de richtlijn.

De lidstaten moeten voorzien in ten minste de volgende sancties: geldboeten, en, als een onderneming een besluit tot het opleggen van een geldboete niet binnen de toepasselijke termijn naleeft, een publieke verklaring waarin de voor de inbreuk verantwoordelijke onderneming en de aard van de inbreuk bekend worden gemaakt.

Wanneer geldboeten worden opgelegd, worden deze gebaseerd op de wereldwijde netto-omzet van de onderneming. De maximumgrens van geldboeten moet ten minste 5% van de wereldwijde netto-omzet van de onderneming in het boekjaar voorafgaand aan het jaar van het besluit tot opleggen van een geldboete zijn. Hierbij moeten lidstaten erop toezien dat bij de berekening van de geldboeten voor ondernemingen genoemd in artikel 2 lid 1 punt b en artikel 2 lid 2 punt b van de richtlijn, rekening wordt gehouden met de door de uiteindelijke moederonderneming gerapporteerde geconsolideerde omzet. Verder schrijft de richtlijn voor dat, als een onderneming een besluit tot het opleggen van een geldboete niet binnen de toepasselijke termijn naleeft, de toezichthouder een publieke verklaring afgeeft waarin de voor de inbreuk verantwoordelijke onderneming en de aard van de inbreuk bekend worden gemaakt.

Besluiten over sancties in verband met inbreuken op de implementatiewet, moeten gedurende tenminste vijf jaar voor het publiek beschikbaar blijven en worden toegezonden aan het Europees netwerk van toezichthoudende autoriteiten. Het bekendgemaakte besluit bevat geen persoonsgegevens in de zin van artikel 4, punt 1, van de AVG (verordening (EU) 2016/679).

Omzetting in wetsvoorstel

Bij de omzetting van de bepalingen over sancties in nationaal recht, wordt voorgesteld om alleen bestuursrechtelijke sancties op te nemen. De toezichthouder beschikt volgens het wetsvoorstel over de mogelijkheid om een last onder dwangsom of een bestuurlijke boete op te leggen.

Voorgesteld wordt om te kiezen voor een maximum boetehoogte van 5% van de netto wereldwijde omzet van de onderneming in het boekjaar voorafgaande aan het jaar van de beschikking tot het opleggen van de boete. Dit is in lijn met het uitgangspunt van zuivere implementatie en beperkt ook de gepercipieerde lastendruk voor ondernemingen. Tegelijkertijd is een maximum boetehoogte van 5% van de netto wereldwijde omzet naar verwachting voldoende afschrikwekkend en effectief. Verder voorziet het wetsvoorstel in een publieke verklaring van de toezichthouder wanneer de onderneming een opgelegde bestuurlijke boete niet betaalt.

In het wetsvoorstel wordt opgenomen dat de ACM bij de beslissing over het opleggen van een besluit en het bepalen van de aard en de hoogte ervan, rekening houdt met verzwarende en verzachtende omstandigheden, waaronder de factoren genoemd in artikel 27 tweede lid van de richtlijn.

Het wetsvoorstel bepaalt dat beschikkingen van de ACM tot het geven van een bindende gedragslijn of aanwijzing, het opleggen van een last onder dwangsom of

een bestuurlijke boete, of de verbindendverklaring van een toezegging openbaar worden gemaakt. Dit is in lijn met de huidige praktijk van de ACM.

6.3.5 Samenwerking met andere toezichthouders binnen Nederland

De richtlijn schrijft in artikel 25 lid 6 voor dat de toezichthoudende autoriteiten hun bevoegdheden volgens het nationale recht rechtstreeks uitvoeren, of in samenwerking met andere autoriteiten of middels een verzoek aan de bevoegde rechterlijke instanties.

Omzetting in wetsvoorstel

In het wetsvoorstel is geregeld dat de ACM haar bevoegdheden rechtstreeks en zelfstandig kan uitvoeren. Daarnaast bevat het wetsvoorstel, mede op verzoek van de ACM, in artikel 4.1.4 een bepaling over samenwerking met andere autoriteiten. Volgens dit artikel werkt de ACM nauw en doeltreffend samen met andere toezichthoudende autoriteiten binnen Nederland. Ook wordt geregeld dat de ACM bevoegd is om samenwerkingsprotocollen vast te stellen met andere autoriteiten, en worden regels gesteld voor informatie-uitwisseling tussen verschillende autoriteiten.

Doeltreffende samenwerking met andere autoriteiten binnen Nederland wordt onder meer van belang geacht vanwege coherentie van het toezicht op verschillende wetten die vereisten op het gebied van gepaste zorgvuldigheid bevatten, en dus mogelijk met elkaar overlappen. Het gaat met name om de wetten genoemd in paragraaf 3.2.1.

6.3.6 Europees netwerk van toezichthouders

De richtlijn schrijft voor dat de Commissie een Europees netwerk van toezichthoudende autoriteiten (hierna: het Europees netwerk) opricht. Het Europees netwerk bevordert de samenwerking tussen de toezichthoudende autoriteiten en de coördinatie en afstemming van hun praktijken op het gebied van regelgeving, onderzoek, sancties en toezicht en, in voorkomend geval, het onderling delen van informatie. Dat draagt ook bij aan coherent en geharmoniseerd toezicht binnen de EU. De Commissie kan agentschappen van de Unie met relevante deskundigheid op de onder deze richtlijn vallende gebieden verzoeken toe te treden tot het Europees netwerk van toezichthoudende autoriteiten.

De lidstaten werken samen met het Europees netwerk om de ondernemingen binnen hun jurisdictie te identificeren, met name door alle nodige informatie te verstrekken om te kunnen beoordelen of een niet-Europese onderneming aan de criteria van artikel 2 voldoet. De Commissie zet een beveiligd systeem op voor de uitwisseling van informatie over de in de Unie gegenereerde netto-omzet van een in artikel 2, lid 2 van de richtlijn bedoelde onderneming die in geen enkele lidstaat een bijkantoor heeft of die in verschillende lidstaten bijkantoren heeft, aan de hand waarvan de lidstaten de informatie waarover zij beschikken over de netto-omzet van die ondernemingen regelmatig meedelen. De Commissie analyseert die informatie binnen een redelijke termijn en meldt aan de lidstaat waar de onderneming in het boekjaar voorafgaand aan het laatste boekjaar het grootste deel van haar netto-omzet in de Unie heeft gegenereerd dat het om een onderneming als bedoeld in artikel 2, lid 2 gaat en dat de toezichthoudende autoriteit van die lidstaat op grond van artikel 24, lid 3, bevoegd is.

De richtlijn geeft regels over informatieverstrekking en hoe de autoriteiten elkaar wederzijds moeten bijstaan bij de uitoefening van hun taken. Verder schrijft de richtlijn voor dat de toezichthoudende autoriteit die op grond van artikel 24, lid 3, bevoegd is, het Europees netwerk daarvan in kennis stelt, alsook van elk verzoek om een andere bevoegde toezichthoudende autoriteit aan te wijzen. In geval van twijfel over de toewijzing van de bevoegdheid wordt de informatie waarop die toewijzing berust, meegedeeld aan het Europees netwerk, dat de inspanningen om een oplossing te vinden kan coördineren.

Het Europees netwerk zorgt voor de bekendmaking van de besluiten van de toezichthoudende autoriteiten die voorzien in sancties, als bedoeld in artikel 27, lid 5, en een indicatieve lijst van ondernemingen uit derde landen die onder deze richtlijn vallen.

Omzetting in wetsvoorstel

Artikelen 4.1.4 – 4.1.6 van het wetsvoorstel bevatten bepalingen over het Europees netwerk van toezichthouders die voor de Nederlandse toezichthouder relevant zijn. De ACM heeft veel ervaring met het samenwerken met andere Europese toezichthouders in dergelijke netwerken. Bijvoorbeeld in het European Competition Network (voor mededingingsautoriteiten), BEREC (voor telecomautoriteiten) en het Consumer Protection Coordination (CPC) netwerk (voor consumentenautoriteiten).

In aanvulling op de bepalingen die in de richtlijn zijn opgenomen over het Europees netwerk, kan dit Europees netwerk een belangrijke rol spelen in het bevorderen van de harmonisatie van het toezicht in verschillende lidstaten.

6.4 Civielrechtelijke handhaving

Artikel 29 van de richtlijn schrijft voor dat de lidstaten ervoor zorgen dat een onderneming aansprakelijk kan worden gesteld voor schade die is toegebracht aan een natuurlijke of rechtspersoon. De richtlijn stelt hierbij de voorwaarde dat de onderneming opzettelijk of uit onachtzaamheid niet heeft voldaan aan de verplichtingen van artikelen 10 en 11 van de richtlijn wanneer het recht, het verbod of de verplichting zoals vermeld in de bijlage bij de richtlijn erop gericht is de natuurlijke of rechtspersoon te beschermen, en als gevolg hiervan schade is berokkend aan de door het nationale recht beschermde wettelijke belangen van de natuurlijke of rechtspersoon. Een onderneming kan niet aansprakelijk worden gesteld als de schade enkel door haar zakenpartners in haar activiteitenketen is veroorzaakt.

Als een onderneming op grond van dit artikel aansprakelijk wordt gesteld, heeft een natuurlijke of rechtspersoon recht op volledige vergoeding van de schade overeenkomstig het nationale recht. Volledige schadevergoeding op grond van deze richtlijn mag niet leiden tot overcompensatie, ongeacht of het schadevergoeding met een punitief karakter, meervoudige schadevergoeding of andere vormen van schadevergoeding betreft.

De lidstaten moeten ervoor zorgen dat nationale regels over het begin, de duur, de schorsing of de stuiting van verjaringstermijnen geen onnodige belemmering vormen voor schadevorderingen en in geen geval restrictiever zijn dan de regels voor nationale stelsels over algemene wettelijke aansprakelijkheid. Ook moet de

verjaringstermijn voor het instellen van een schadevordering op grond van deze richtlijn ten minste vijf jaar bedragen en in geen geval minder dan de verjaringstermijn op grond van nationale regelingen over algemene wettelijke aansprakelijkheid. De verjaringstermijn gaat pas in nadat de inbreuk is stopgezet en de eiser weet heeft, of redelijkerwijs geacht kan worden te hebben, van het gedrag en het feit dat het een inbreuk vormt, het feit dat hij door de inbreuk schade heeft geleden, en de identiteit van de inbreukmaker.

Verder bepaalt de richtlijn dat (i) proceskosten voor eisers niet dusdanig hoog mogen zijn dat deze hun beletten verhaal te halen bij de rechter, (ii) eisers injunctie kunnen invoeren met inbegrip van kort geding, (iii) wordt voorzien in redelijke voorwaarden waaronder een vermeend benadeelde partij toestemming kan verlenen aan een maatschappelijke organisatie om vorderingen in te stellen om de rechten van de vermeend benadeelde partij te doen gelden, onverminderd de nationale civielprocesrechtelijke regels, en (iv) de rechter onder in de richtlijn beschreven omstandigheden de onderneming kan gelasten bewijsmateriaal openbaar te maken op grond van het nationale procesrecht.

Ondernemingen die hebben deelgenomen aan initiatieven van de sector of van meerdere belanghebbenden of die gebruik hebben gemaakt van verificatie door een onafhankelijke derde partij of contractbepalingen om de uitvoering van hun verplichtingen inzake gepaste zorgvuldigheid te ondersteunen, kunnen toch aansprakelijk worden gesteld op grond van dit artikel.

De uit deze bepaling voortvloeiende wettelijke aansprakelijkheid van een onderneming voor schade laat de wettelijke aansprakelijkheid van haar dochterondernemingen of van alle directe en indirecte zakenpartners in de activiteitenketen van de onderneming onverlet. Wanneer de schade gezamenlijk is veroorzaakt door de onderneming en haar dochteronderneming of haar directe of indirecte zakenpartner, zijn zij hoofdelijk aansprakelijk, onverminderd de nationaalrechtelijke bepalingen over de voorwaarden voor hoofdelijke aansprakelijkheid en regresrechten.

De wettelijke aansprakelijkheidsregels van deze richtlijn perken de aansprakelijkheid van ondernemingen krachtens het Unierecht of nationale rechtsstelsels niet in en doen geen afbreuk aan Unie- of nationale regels over wettelijke aansprakelijkheid voor negatieve effecten op de mensenrechten of negatieve milieueffecten die voorzien in aansprakelijkheid in situaties die niet onder deze richtlijn vallen of die voorzien in strengere aansprakelijkheid dan deze richtlijn.

De lidstaten zorgen ervoor dat de nationaalrechtelijke bepalingen tot omzetting van dit artikel prevaleren in gevallen waarin het recht dat van toepassing is op vorderingen in die zin niet het nationale recht van een lidstaat is.

Omzetting in wetsvoorstel

Artikel 4.2.2.1 strekt tot implementatie van artikel 29, derde lid, onder a, vierde en zevende lid, van de richtlijn. Het gaat hier over de verjaringstermijn, het uitsluiten van *safe harbours* en het prevaleren van nationaalrechtelijke bepalingen tot omzetting van artikel 29 van de richtlijn. Voor de overige bepalingen van artikel 29 van de richtlijn is

de regering van mening dat deze al zijn geïmplementeerd door bestaand recht. Zie voor een toelichting hierop paragraaf 4.1.1 van het algemeen deel van de memorie van toelichting en de transponeringstabel in de bijlage bij de toelichting.

6.5 Geen strafrechtelijke handhaving

Het kabinet Rutte-III heeft in de *Kamerbrief over de bouwstenen voor IMVO-wetgeving* aangegeven dat het op EU-niveau zou pleiten voor bestuursrechtelijke handhaving van de gepaste zorgvuldigheidsverplichting, zoals ook de SER bepleit. Het kabinet zou daarbij onderstrepen dat het toezicht rekening moet houden met factoren zoals de aard van de activiteiten, producten en diensten, het bedrijfsmodel en de positie in de waardeketen van de onderneming. Ook moet het toezicht niet primair gericht zijn op het sanctioneren van ondernemingen, maar op stimulering van ondernemingen om hun gepaste zorgvuldigheidsproces continu te verbeteren ("positief toezicht").

Hiervoor is het van belang een toezichthouder een breed palet aan interventiemogelijkheden aan te reiken, die bijvoorbeeld aan de hand van een interventieladder ingezet kunnen worden. Uiteraard blijft het van belang dat een toezichthouder de bevoegdheid krijgt tot repressief toezicht en bij overtredingen ook sancties kan opleggen (bijvoorbeeld een last onder dwangsom en een bestuurlijke boete). Ook kan de toezichthouder een bevoegdheid tot het geven van een bindende aanwijzing worden toegekend en zouden (vertegenwoordigers van) getroffen meldingen moeten kunnen deponeren over niet-naleving van de gepaste zorgvuldigheidsverplichting.

Overigens stond ook in de brief dat kan worden opgemerkt dat de mogelijkheid al bestaat bestuurders hoofdelijk (civiel) aansprakelijk te stellen of strafrechtelijk te vervolgen voor overtreding van een aantal aan IMVO gerelateerde verplichtingen op grond van de Wet internationale misdrijven. Het gaat hier bijvoorbeeld om de handhaving van wettelijke bepalingen over mensenhandel en dwangarbeid, en de EU Houtverordening. Aan deze bestaande mogelijkheden zou niet worden getornd. Wel is in het wetsvoorstel de bevoegdheid opgenomen voor de ACM om een mogelijke overtreding door een onderneming aan het openbaar ministerie voor te leggen, als de ernst van de overtreding of de omstandigheden waaronder zij is begaan daartoe aanleiding geven (artikel 4.1.3, vierde lid).

Om de handhaving zonder strafrechtelijke handhaving voldoende afschrikwekkend te laten zijn in afdeling 4.2 wel extra bestuursrechtelijke bevoegdheden aan de ACM toegekend, zoals de bevoegdheid om de last onder dwangsom ook voor de rechtsopvolgers van een onderneming te laten gelden (artikel 4.2.1.3, tweede lid).

6.6 Verhouding tot overige uitvoerders

MVO Steunpunt

RVO is in opdracht van het ministerie van Buitenlandse Zaken verantwoordelijk voor het MVO steunpunt, waar ondernemingen terecht kunnen met vragen over gepaste zorgvuldigheid. De aankondiging van dit wetsvoorstel zal mogelijk leiden tot een toename van het aantal (juridische) vragen bij het MVO steunpunt. Het MVO steunpunt zal geen advies van juridische aard over de toepassing van wet- en regelgeving verlenen, maar wel de benodigde kennis borgen om ondernemingen

praktisch te kunnen ondersteunen in hun gepaste zorgvuldigheidsproces. RVO monitort het aantal en type vragen, zodat tijdig bijgestuurd kan worden wanneer nodig. Daarnaast is er regelmatig overleg met opdrachtgever, het Ministerie van Buitenlandse Zaken om, middels het MVO steunpunt, ondernemingen zo goed mogelijk te kunnen informeren over en ondersteunen bij de naleving van dit wetsvoorstel.

NCP

Alle landen die de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen over maatschappelijk verantwoord ondernemen onderschrijven, hebben de verplichting een Nationaal Contact Punt (NCP) in te stellen om de doeltreffendheid van de Richtlijnen te vergroten. Een NCP heeft twee kerntaken. De eerste kerntaak is het uitdragen en interpreteren van de inhoud en betekenis van de OESO-richtlijnen. De tweede kerntaak is het behandelen van meldingen over vermeende schendingen van de richtlijnen door bedrijven.⁹⁴

Een NCP biedt, na acceptatie van een melding, zijn “goede diensten” aan de partijen. Dit betekent dat het op basis van zijn kennis over de OESO-richtlijnen het bedrijfsleven, de werknemersorganisaties, andere niet-gouvernementele organisaties en andere betrokken partijen helpt om de aan de orde gestelde kwesties efficiënt, binnen redelijke termijn en in overeenstemming met de OESO-richtlijnen op te lossen. Afhankelijk van de kenmerken van elk geval kan deze assistentie bestaan uit het ondersteunen van een constructieve dialoog, het faciliteren van overeenkomsten tussen de partijen en/of het doen van aanbevelingen. Deze assistentie kan onder meer tot doel hebben de uitvoering van de OESO-richtlijnen in de toekomst te bevorderen en/of negatieve gevolgen aan te pakken op een wijze die in overeenstemming is met de OESO-richtlijnen.⁹⁵

Het Nederlandse NCP is onafhankelijk en bestaat uit vier niet-ambtelijke leden en vier adviserende leden van de meest betrokken departementen.⁹⁶ Het NCP is de autoriteit op het gebied van de interpretatie van de OESO-richtlijnen in Nederland. Het NCP heeft gemiddeld een 10-tal klachten per jaar in behandeling.

Met de implementatie van deze richtlijn komt er in Nederland, en in andere EU-lidstaten die de OESO-richtlijnen onderschrijven, naast de OESO-richtlijnen nog een internationaal normenkader voor verantwoord ondernemen bij dat voorziet in een statelijk klachtenmechanisme. De primaire taak van het NCP als klachtenmechanisme is om samen met de partijen tot een werkbare oplossing van het geschil te komen (bemiddeling), met als toetsingskader de OESO-richtlijnen. De primaire taak van de toezichthouder als klachtenmechanisme is om toezicht te houden op de naleving van dit wetsvoorstel.

Ondanks de verschillen tussen de OESO-richtlijnen en dit wetsvoorstel in aard en toepassingsgebied en de daaraan gerelateerde verschillen tussen het NCP en de toezichthouder in doelstelling, werkwijze en mandaat, kan er, vanaf het moment dat dit wetsvoorstel van toepassing wordt, samenloop ontstaan in het werk van beide

⁹⁴ Instellingsbesluit NCP 2014, nr. MinBuZa.2014.303289.

⁹⁵ OESO-richtlijnen 2023, Procedural Guidance, commentary 25, pagina 68.

⁹⁶ Instellingsbesluit NCP 2014, nr. MinBuZa.2014.303289.

instanties. Het NCP en de toezichthouder zullen werkafspraken maken om te waarborgen dat de specifieke expertise van het NCP benut kan worden door de toezichthouder en vice versa, en om eventuele overlap te voorkomen. Deze werkafspraken zullen opgenomen worden in de toezichtstrategie, om zo de benodigde duidelijkheid te creëren voor onderneming en andere stakeholders.

SER

Als onderdeel van sectorale samenwerking faciliteert de Sociaal Economische Raad (hierna: SER) het onderhandelen en begeleiden van IMVO-sectorovereenkomsten. Een IMVO-sectorovereenkomst is een onder begeleiding van de SER gemaakte set van afspraken tussen Nederlandse ondernemingen binnen dezelfde sector, sociale partners, maatschappelijke organisaties en/of de Rijksoverheid over internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen en over hoe zij gezamenlijk specifieke IMVO-risico's en daadwerkelijke misstanden in hun waardeketen op het gebied van mensenrechten, arbeidsrechten en milieu kunnen voorkomen en mitigeren. De SER zorgt voor een gedegen structuur van deze partnerschappen door het faciliteren van de totstandkoming en uitvoering van een set afspraken en governance.

6.7 Uitvoerbaarheids- en handhaafbaarheidstoets

[PM]

7. Evaluatie

In artikel 36 van de richtlijn is vastgelegd dat de Europese Commissie uiterlijk op 26 juli 2030 (zes jaar na inwerkingtreding), en vervolgens elke drie jaar een verslag indient bij het Europees Parlement en de Raad over de uitvoering van deze richtlijn en over de doeltreffendheid ervan. De Europese Commissie zal bij lidstaten informatie opvragen voor haar verslaglegging over de uitvoering van de richtlijn. Dit kan o.a. informatie van de nationale toezichthouder zijn of inzichten die volgen uit de IMVO-beleidsevaluatie van de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB) waarin in de eerstvolgende evaluatie in 2026 de totstandkoming en een deel van het implementatietraject van dit wetsvoorstel wordt meegenomen.

Het kabinet heeft ervoor gekozen geen evaluatiebepaling op te nemen in de Wivo. Een evaluatiebepaling is niet noodzakelijk om alsnog op een later moment te besluiten de uitvoering van de wet te evalueren.

Beleidsevaluatie IOB

De Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB) zal in 2026 het IMVO-beleid over de periode 2019-2025 evalueren. Deze evaluatie zal zich richten op het in die periode herziene IMVO-beleid met het 5V-model en de daaronder vallende instrumenten en tools zoals het MVO-steunpunt, Sectorale Samenwerking, de MVO Risicochecker, Maatschappelijk Verantwoord Opdrachtgeven en Inkopen (MVOI) en de IMVO-voorwaarden in het handelsinstrumentarium. Gelet op de evaluatieperiode zal de implementatie van dit wetsvoorstel geen onderdeel vormen van de evaluatie omdat de verplichtingen dan nog niet van toepassing zijn voor ondernemingen. Wat eventueel wel geëvalueerd kan worden is de totstandkoming van dit wetsvoorstel, de

Nederlandse inzet tijdens de onderhandelingen en het overgrote deel van het implementatietraject dat eind 2025 al ver gevorderd zal zijn. Daarnaast kan andere wet- en regelgeving met een gepaste zorgvuldigheidcomponent die al wel van kracht is geëvalueerd worden op de kabinetsinzet om conformiteit met OESO-richtlijnen zo goed mogelijk te verankeren.

8. Consultatie en advies

8.1 Consultatie stakeholders

Totstandkoming richtlijn en voorbereiding wetsvoorstel

Voor en tijdens de totstandkoming van de richtlijn is er aandacht geweest voor het betrekken van verschillende stakeholders om de kwaliteit en uitvoerbaarheid te waarborgen. Deze stakeholders uit het bedrijfsleven, maatschappelijk middenveld en kenniscentra hebben gevraagd en ongevraagd standpunten gedeeld met de overheid. Deze standpunten zijn ook betrokken bij de onderhandelingen. Ook tijdens het implementatietraject worden stakeholders uit het maatschappelijk middenveld en de private sector nauw betrokken. Zij worden formeel en informeel geconsulteerd in verschillende stadia van het implementatietraject.

Pre-consultatie

Verschillende stakeholders zijn in en rond de zomer van 2024 twee keer bijgepraat over de stand van zaken van het implementatietraject en hen is de mogelijkheid gegeven hun eerste gedachten over de implementatie van de richtlijn te delen. Deze bijpraatmomenten worden naar behoefte van stakeholders vervolgd gedurende het implementatietraject. Tevens zijn er twee (thematische) rondetafelgesprekken en een MKB-panel georganiseerd. Ook neemt het ministerie actief deel aan externe stakeholderbijeenkomsten, zoals paneldiscussies en webinars, om zichtbaar en toegankelijk te zijn. Door in een vroeg stadium de beleidsvoornemens te delen, zijn partijen actief in de gelegenheid gesteld hun vragen en suggesties onder de aandacht te brengen.

Tevens hebben organisaties en betrokkenen, zoals MVO Platform, FNV, CNV Internationaal, VNO-NCW en Shift los van de consultatie schriftelijk punten ingebracht. Ook hebben verschillende organisaties in individuele gesprekken zorgen geuit en suggesties gedeeld. De ontvangen input is zorgvuldig in behandeling genomen en geanalyseerd. De reactie op de geleverde input is teruggekoppeld aan stakeholders tijdens het derde bijpraatmoment voorafgaand aan de internetconsultatie. Op deze manier wordt – waar mogelijk – gehoor gegeven aan de zorgen en suggesties van stakeholders. Bovendien vergroot het in behandeling nemen van geleverde input het draagvlak voor de wet.

Consultatiefase

[PM]

8.2 Advies

Voor het schrijven van dit wetsvoorstel wordt gebruik gemaakt van lessen en adviezen uit eerdere trajecten. Zo bouwt dit wetsvoorstel voort op studies van de Sociaal Economische Raad (SER)⁹⁷ en het Adviescollege Toetsing Regeldruk (ATR)⁹⁸ die zijn uitgevoerd in het kader van de evaluatie van het IMVO-beleid “*IMVO-maatregelen in perspectief*”. In het kader van de IMVO-bouwstenen⁹⁹ heeft de ATR in 2021 advies uitgebracht¹⁰⁰. De adviezen zijn gebruikt voor de totstandkoming van de IMVO-beleidsmix, en ook gebruikt voor de inzet tijdens de onderhandelingen voor deze richtlijn. De adviezen in het kader van het initiatiefvoorstel Wet verantwoord en duurzaam internationaal ondernemen zijn ook meegewogen in het schrijven van dit wetsvoorstel, zoals het advies van het College voor de Rechten van de Mens¹⁰¹, de adviezen van de Raad van State¹⁰²¹⁰³ en het advies van de Raad voor de Rechtspraak¹⁰⁴.

Voor dit wetsvoorstel zullen, in aanvulling op bovenstaande adviezen, de volgende adviesorganen worden geraadpleegd:

- Adviescollege Toetsing Regeldruk
- Afdeling bestuursrechtspraak Raad van State
- Adviescollege Raad voor de Rechtspraak
- College voor de Rechten van de Mens
- Commissie Vennootschapsrecht

⁹⁷ Sociaal Economische Raad, *Samen Naar Duurzame Ketenimpact*, September 2020. <https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/adviezen/2020/imvo-duurzame-ketenimpact.pdf?la=nl&hash=F8493405C804DAD3E96D95B5DF5C0AA8>.

⁹⁸ Adviescollege Toetsing Regeldruk, *Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen*, 27 augustus 2020. [ATR-advies Internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen | ATR-advies | Adviescollege toetsing regeldruk \(adviescollegeregeldruk.nl\)](#)

⁹⁹ [Kamerbrief over bouwstenen IMVO-wetgeving | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

¹⁰⁰ Adviescollege Toetsing Regeldruk [ATR-brief over Proportionaliteit wettelijke maatregelen IMVO | Brief | Rijksoverheid.nl](#)

¹⁰¹ Brief aan Tweede Kamer 2023/009/VZ/SP “Advies inzake initiatiefwet verantwoord en duurzaam internationaal ondernemen”, College voor de Rechten van de Mens, 12 januari 2023. [Advies van het College voor de Rechten van de Mens inzake initiatiefwet verantwoord en duurzaam internationaal ondernemen | Tweede Kamer der Staten-Generaal](#) Het college gaf aan voor een betere bewijslastverdeling te zijn. Dat is meegenomen in de verplichtingen voor de informatieverstrekking door ondernemingen aan de toezichthouder en de mogelijkheden voor handhaving van die verplichtingen.

¹⁰² Advies Afdeling Advisering RvS 8 juli 2021, no.W02.21.0072/II [Voorstel van wet van de leden Voordewind, Alkaya, Van den Hul en Van den Nieuwenhuijzen \(Wet verantwoord en duurzaam internationaal ondernemen\). - Raad van State](#). Passages uit het advies over open normen en strafrechtelijke handhaving hebben geleid tot het afzien van strafrechtelijke handhaving.

¹⁰³ [Nota van wijziging van het initiatiefwetsvoorstel verantwoord en duurzaam internationaal ondernemen. - Raad van State](#)

¹⁰⁴ Advies Raad voor de Rechtspraak, 8 maart 2023, kenmerk UIT 2023/13514. [2023/11 Advies initiatiefwetsvoorstel Wet verantwoord en duurzaam internationaal ondernemen \(rechtspraak.nl\)](#) De Raad voorzag moeilijkheden in het handhaven van de last onder bestuursdwang in het buitenland. Er is geen last onder dwangsom in hoofdstuk 4 opgenomen.

- Autoriteit Persoonsgegevens

9. Overgangsrecht en inwerkingtreding

Het overgangsrecht is opgenomen in de artikelen 6.1 en 6.2 van het wetsvoorstel. Het overgangsrecht van artikel 6.1 ziet met het oog op de rechtszekerheid op lopende geschillen. Allereerst regelt dit artikel overgangsrecht voor klachten die vóór de inwerkingtreding van dit wetsvoorstel zijn ingediend op basis van een oud klachten- of geschillensysteem, die na inwerkingtreding afgehandeld moeten worden op basis van die oude regeling. Daarnaast regelt dit artikel dat op rechtsvorderingen tot vergoeding van schade het recht van toepassing blijft zoals dat gold voor de inwerkingtreding van dit wetsvoorstel. Zie voor een nadere toelichting op beide voorschriften de artikelsgewijze toelichting bij artikel 6.1. Het overgangsrecht van artikel 6.2 ziet op de gefaseerde inwerkingtreding van de verplichtingen van het wetsvoorstel. De datum van inwerkingtreding van dit wetsvoorstel is 26 juli 2026, omdat de richtlijn op die datum moet zijn omgezet op grond van artikel 37, eerste lid, van de richtlijn. De inwerkingtredingsdatum betekent evenwel niet dat alle verplichtingen uit het wetsvoorstel vanaf die datum door ondernemingen moeten worden nageleefd. In datzelfde lid van artikel 37 van de richtlijn is gekozen voor een gefaseerde inwerkingtreding van de verplichtingen uit de richtlijn, welke is overgenomen in artikel 6.2 van het wetsvoorstel. Afhankelijk van de grootte van de onderneming dient een onderneming vanaf 26 juli 2027, 26 juli 2028 of 26 juli 2029 te voldoen aan de verplichtingen van het wetsvoorstel. De gefaseerde inwerkingtreding houdt ook in dat ondernemingen die al een start willen maken om aan de verplichtingen te voldoen, dat op vrijwillige basis ook kunnen doen.

Artikel 5.1 van dit wetsvoorstel trekt de Wet zorgplicht kinderarbeid (Wzk) in omdat de belangrijkste onderdelen uit die wet ook terugkomen in dit wetsvoorstel. In de artikelsgewijze toelichting bij artikel 5.1 wordt nader uitgelegd dat dit wetsvoorstel breder is dan de Wzk omdat het beschermt tegen meer mogelijke schendingen van mensenrechten dan alleen kinderarbeid. Omdat de Wzk nog niet in werking is getreden, is overgangsrecht in aanvulling op de intrekking niet aan de orde.

II. Artikelsgewijs deel

Redactionele kanttekeningen vooraf

Bij het opstellen van wetsartikelen hanteert het ministerie van Buitenlandse Zaken een aantal uitgangspunten om de inhoud van die artikelen eenvoudig leesbaar en toegankelijk te maken. Een aantal van die uitgangspunten wordt hieronder beschreven om misverstanden bij lezing ervan te voorkomen. De Aanwijzing voor de regelgeving (Ar.) om bepalingen beknopt te formuleren leidt er toe dat lange zinnen of tangconstructies worden vermeden, dat artikelen niet meer dan vijf leden hebben en een artikellid niet uit meer dan één alinea bestaat.¹⁰⁵ Ook wordt binnen artikelen niet terugverwezen, tenzij daardoor juist onduidelijkheid ontstaat. Als wordt verwezen naar andere artikelen, wordt daar zoveel mogelijk een inhoudelijke vermelding bij gegeven. Hierdoor is het artikel zelfstandig leesbaar en hoeft niet te worden gebladerd door het wetsvoorstel. Artikelen worden voorzien van een opschrift met een inhoudelijke aanduiding van het hoofdonderwerp.

Begripsbepalingen bevatten geen inhoudelijke eisen of normen. Door dit laatste uitgangspunt zijn sommige definitiebepalingen uit artikel 3 van de richtlijn terechtgekomen in de hoofdstukken 1, 2 of 3 van het wetsvoorstel en niet in de bijlage met begripsbepalingen bij artikel 1.1.

Om artikelen of onderdelen van de wet te verduidelijken of samen te vatten, wordt ook in dit deel van de toelichting gebruik gemaakt van tabellen en andere figuren. De tabellen en figuren zijn niet bindend. Zij mogen worden hergebruikt in andere documenten of presentaties, mits met bronvermelding.

In de artikelsgewijze toelichting worden ook voorbeelden opgenomen uit de praktijk of aanvullende informatie verstrekt. Deze passages worden steeds voorzien van een Nota Bene-aanduiding (N.B.) of een lichtblauwe arcering. De praktijkvoorbeelden zijn op verzoek van brancheorganisaties en maatschappelijke organisaties en in overleg met hen opgenomen om de verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid te kunnen concretiseren. Deze praktijkvoorbeelden zijn van voor de inwerkingtreding van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid. Zij kunnen daarom niet a priori worden beschouwd als in overeenstemming met de richtlijn en binden ook niet de toezichthoudende autoriteit.

¹⁰⁵ Ar. 3.1.

HOOFDSTUK 1. ALGEMENE BEPALINGEN

Afdeling 1.1 Begripsbepalingen en toepassingsbereik

Artikel 1.1.1 Begripsbepalingen

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 3 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid. In artikel 3 van de richtlijn zijn definities opgenomen. Het merendeel daarvan is opgenomen in de bijlage bij deze wet. Naar die bijlage wordt verwezen in artikel 1.1.1. Het artikel ziet op de begrippen die in het wetsvoorstel worden gehanteerd. Deze bepaling vormt de grondslag voor onderdeel A in die bijlage. De bijlage bevat definities van begrippen die op meerdere plaatsen in het wetsvoorstel worden gebruikt of waarvan een (nadere) definiëring wenselijk is.

In deel A.1 van de bijlage bij het wetsvoorstel worden de begrippen gedefinieerd. Het merendeel van deze begrippen wordt ook in artikel 3 van de richtlijn gedefinieerd. Voor een aantal van deze begrippen geldt dat de begripsomschrijvingen nagenoeg letterlijk van de richtlijn bepaling zijn overgenomen, zij het dat voor de bevordering van de leesbaarheid van een aantal begripsomschrijvingen daarin een onderverdeling in onderdelen is aangebracht. Er zijn ook begrippen waarvan de begripsomschrijving is aangepast zodat deze omschrijvingen beter aansluiten op wat gebruikelijk is in Nederlandse wetgeving.

In deel A.2 van de bijlage bij het wetsvoorstel worden Europese verordeningen en richtlijnen als bedoeld in artikel 288 van het VWEU gedefinieerd, zodat in de wettekst een verkorte aanduiding van deze EU-rechtshandelingen kan worden gebruikt. Bij de verkorte aanduiding van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid is ervoor gekozen om de term *gepaste zorgvuldigheid* te hanteren in plaats van de in de richtlijn gehanteerde term *passende zorgvuldigheid*, nu de term *gepaste zorgvuldigheid* aansluit bij wat in Nederland wordt gehanteerd voor de beleidscyclus op basis van de OESO-richtlijnen en daarom een gebruikelijke term is waar aan vast kan worden gehouden.

In deze toelichting zal eerst worden ingegaan op de definities die te maken hebben met de verplichtingen voor de toepassing van gepaste zorgvuldigheid. Daarna zal worden ingegaan op enkele ondernemingsrechtelijke definities. Tot slot zal worden ingegaan op overige definities.

Definitie verplichtingen toepassing gepaste zorgvuldigheid

Activiteitenketen

Het begrip *activiteitenketen* ziet enerzijds op de toeleveringsketen van de onderneming (het *upstream* gedeelte van de activiteitenketen), anderzijds op de waardeketen van de onderneming na verkoop door de betreffende onderneming van

het product of de dienst (het *downstream* gedeelte van de activiteitenketen)¹⁰⁶. Hoewel niet opgenomen in de begripsomschrijving, vallen de bedrijfsactiviteiten van de onderneming ook onder de toepassing van gepaste zorgvuldigheid en vormen haar eigen activiteiten daarmee ook onderdeel van de activiteitenketen. Het genoemde onderscheid in de activiteitenketen is allereerst van belang omdat in de richtlijn niet het gehele *downstream* gedeelte van de activiteitenketen onder de reikwijdte van het begrip wordt gebracht voor de toepassing van de richtlijn. Op grond van de richtlijn ziet het *downstream* gedeelte van de activiteitenketen alleen op activiteiten van zakenpartners die betrokken zijn bij de distributie, het transport en de opslag van een product voor of namens de onderneming. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de import van fruit door een groothandel dat na aankomst in Nederland wordt opgeslagen en vervolgens via distributiecentra wordt vervoerd naar supermarkten en speciaalzaken.

Daarnaast is het onderscheid van belang omdat voor de gepaste zorgvuldigheidsverplichtingen van gereguleerde financiële ondernemingen die onder het toepassingsbereik van het wetsvoorstel vallen alleen het *upstream* gedeelte van de activiteitenketen geldt en de eigen activiteiten en die van hun dochterondernemingen, en niet het *downstream* gedeelte van de activiteitenketen. In de begripsomschrijving komt dit tot uitdrukking doordat niet in de omschrijving van het *downstream* gedeelte is opgenomen dat dit gedeelte zakenpartners omvat die diensten en producten ontvangen van gereguleerde financiële ondernemingen.¹⁰⁷

Voor het *upstream* gedeelte van de activiteitenketen geldt dat hieronder allereerst valt de toelevering in de vorm van de winning, de inkoop, het transport, de opslag en de levering van grondstoffen. Ondernemingen moeten voor het *upstream* gedeelte van de activiteitenketen dus bijvoorbeeld in hun beleid voor gepaste zorgvuldigheid rekening houden met de potentieel nadelige gevolgen van hun inkooppraktijken. Verder valt onder het *upstream* gedeelte van de activiteitenketen de ontwikkeling en productie van producten (of onderdelen) en diensten van de onderneming, evenals het ontwerp van deze producten en diensten. Voor het ontwerp betekent dit bijvoorbeeld dat ondernemingen bij het ontwerp rekening moeten houden met mogelijke nadelige gevolgen die het product of de dienst na de verkoop ervan kunnen hebben. Ter illustratie dient het voorbeeld van een distributeur van beveiligingsapparatuur die onder het toepassingsbereik van deze wet valt en bij het ontwerp van dat product rekening moet houden met mogelijke nadelige gevolgen die het product na verkoop kan hebben, zoals de situatie waarvoor de afnemer dat product zal inzetten en of die inzet niet zal leiden tot nadelige gevolgen voor de mensenrechten¹⁰⁸.

¹⁰⁶ Zie ook paragraaf 2.2.2 van het algemeen deel van deze toelichting.

¹⁰⁷ Zie ook paragraaf 2.2.2 van het algemeen deel van de memorie van toelichting.

¹⁰⁸ Idem.

Betrokkene

Het begrip *betrokkene* is de omzetting van het in artikel 3, onderdeel n, van de richtlijn gehanteerde begrip *belanghebbende*. Omdat aan de term *belanghebbende* in het Nederlandse bestuursrecht een vaste betekenis toekomt, wordt voorgesteld om dit begrip om te zetten in *betrokkene*. Volledigheidshalve wordt opgemerkt dat *betrokkenen* kunnen worden aangemerkt als *belanghebbende* in de zin van artikel 1:2 van de Awb wanneer zij voldoen aan de vereisten in dat artikel¹⁰⁹.

Nadelig gevolg

Het begrip *nadelig gevolg* is de omzetting van het in artikel 3, onderdeel d, van de richtlijn gehanteerde begrip *negatief effect*. In Nederlandse wetgeving wordt vaker gebruik gemaakt van *nadelig gevolg* (bijvoorbeeld in het omgevingsrecht en de Algemene wet bestuursrecht), daarom wordt dat ook in dit wetsvoorstel voorgesteld. Er is geen inhoudelijk verschil beoogd tussen de aanduidingen *nadelig gevolg* en *negatief effect*¹¹⁰.

Milieu

Het begrip *milieu* wordt gebruikt in hoofdstuk 2 van het wetsvoorstel. Voor dit begrip is een begripsomschrijving toegevoegd omdat gebruikelijk is in Nederlandse wetgeving dat daaronder ook *klimaat* wordt verstaan, zoals in artikel 1.1 van de Wet milieubeheer, maar dit in dit wetsvoorstel niet het geval is. In dit wetsvoorstel is, in navolging van de richtlijn, een onderscheid bedoeld tussen verplichtingen omtrent het milieu (hoofdstuk 2) en verplichtingen omtrent het klimaat (hoofdstuk 3). Voor de volledigheid brengt de voorgestelde begripsomschrijving voor milieu dit onderscheid tot uitdrukking door aan te sluiten bij de wijze waarop het milieu en het klimaat worden gehanteerd in artikel 2.1, derde lid, onderdeel c, van de Omgevingswet.

Passende maatregel

Het begrip *passende maatregel* komt terug in meerdere stappen van gepaste zorgvuldigheid. Telkens is de passendheid van een maatregel afhankelijk van de stap van gepaste zorgvuldigheid die de onderneming toepast ten aanzien van een bepaald nadelig gevolg, maar altijd is het een maatregel:

- waarmee de doelstellingen van gepaste zorgvuldigheid kunnen worden bereikt,
- waardoor een nadelig gevolg daadwerkelijk wordt aangepakt op een wijze die in verhouding staat tot de ernst en de waarschijnlijkheid van het nadelige gevolg, en
- die de onderneming redelijkerwijs kan nemen, rekening houdend met de omstandigheden van het specifieke geval, waaronder de aard en de omvang van het nadelige gevolg en de risicofactoren ter zake.

¹⁰⁹ Zie ook de figuur bij de toelichting op artikel 4.1.2.

¹¹⁰ Noch met de terminologie die in de OESO-richtlijnen wordt gehanteerd ('*negatief gevolg*').

Risicofactor

Het begrip *risicofactor* komt alleen terug in de tweede stap van gepaste zorgvuldigheid. Bij de toepassing van deze tweede stap, de vaststelling en beoordeling van nadelige gevolgen, zullen de risicofactoren waar ondernemingen rekening mee moeten houden per onderneming verschillen. Zo kunnen risicofactoren bijvoorbeeld verschillen per sector waarin ondernemingen actief zijn, maar ook per geografisch gebied waarin ondernemingen actief zijn. Ook kunnen deze factoren met elkaar samenhangen. Telkens zal de onderneming rekening moeten houden met de feiten, situaties en omstandigheden die verband houden met de ernst en waarschijnlijkheid van een nadelig gevolg bij het nemen van passende maatregelen in de toepassing van de eerste stap van gepaste zorgvuldigheid. In de richtsnoeren die de Europese Commissie zal opstellen, zal de Europese Commissie nadere informatie geven voor de wijze waarop ondernemingen risicofactoren kunnen incorporeren in de toepassing van de tweede stap van gepaste zorgvuldigheid¹¹¹.

Ondernemingsrechtelijke definities

In de begrippenlijst staat een groot aantal ondernemingsrechtelijke definities. Bij de omzetting van deze categorie van begrippen is ervoor gekozen om het verzamelbegrip *onderneming* uit de richtlijn over te nemen. Dit begrip wordt niet alleen als verzamelbegrip gebruikt in de richtlijn, maar ook in de OESO-richtlijnen en is daarmee gebruikelijk als verzamelterm op het terrein van IMVO¹¹². Hierdoor is dit verzamelbegrip duidelijker dan het anders in het Nederlandse rechtspersonenrecht gebruikelijke verzamelbegrip *vennootschap*, temeer omdat dit wetsvoorstel – onder voorwaarden – ook zal gelden voor ondernemingen opgericht in overeenstemming met het recht van een andere staat dan Nederland die partij is bij de Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte ('EER-ondernemingen') en voor ondernemingen opgericht in overeenstemming met het recht van een derde land ('niet-Europese ondernemingen'). Deze ondernemingen moeten weliswaar een rechtsvorm hebben die vergelijkbaar is met een Nederlandse vennootschap, maar omdat die rechtsvormen niet als zodanig worden aangeduid, lijkt het verzamelbegrip *onderneming* duidelijker¹¹³. Nadeel van het verzamelbegrip *onderneming* is dat het niet de onderneming is op wie de wettelijke verplichtingen rusten, maar op de vennootschap die de onderneming drijft.

Europese onderneming

Het wetsvoorstel is enerzijds van toepassing op *Nederlandse ondernemingen* en *EER-ondernemingen*, in dit wetsvoorstel tezamen aangeduid als *Europese onderneming*, anderzijds op niet-Europese ondernemingen – mits deze

¹¹¹ Zie artikel 19, tweede lid, onderdeel d, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

¹¹² In overeenstemming met Aanwijzing 3.5 van de Aanwijzingen voor de regelgeving.

¹¹³ Mits deze aan de criteria van artikel 1.1.3 voldoen.

ondernemingen voldoen aan de voorwaarden van respectievelijk artikel 1.1.2 en artikel 1.1.3¹¹⁴.

Nederlandse onderneming

Met *Nederlandse onderneming* wordt allereerst bedoeld op een door een vennootschap gedreven onderneming met de rechtsvorm van een naamloze vennootschap (NV), een besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (BV), een vennootschap onder firma (VOF) of een commanditaire vennootschap (CV) waarvan de volledig tegenover haar schuldeisers aansprakelijke vennoten kapitaalvennootschappen naar buitenlands recht zijn. Dit zijn de rechtsvormen die voor Nederland zijn vermeld in de bijlagen I en II bij de richtlijn jaarrekening¹¹⁵. Verenigingen, coöperaties, onderlinge waarborgmaatschappijen, stichtingen en andersoortige personenvennootschappen vallen dus buiten het toepassingsbereik van dit wetsvoorstel. Voor een *EER-onderneming* en een *niet-Europese onderneming* geldt dat de rechtspersoon die de onderneming drijft een rechtsvorm moet hebben die vergelijkbaar is met een van deze Nederlandse rechtsvormen en moet zijn opgericht in overeenstemming met het recht van respectievelijk een andere staat dan Nederland die partij is bij de Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte (alle andere EU-lidstaten dan Nederland, en IJsland, Liechtenstein en Noorwegen) en een derde land (staat die geen partij is bij de Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte). Of een rechtsvorm vergelijkbaar is met de Nederlandse rechtsvormen NV, BV, VOF en CV, is voor wat betreft ondernemingen die zijn opgericht in overeenstemming met het recht van een EU-lidstaat vast te stellen door te kijken of deze rechtsvormen staan opgenomen in de bijlagen I en II bij de richtlijn jaarrekening. Voorts zijn in:

- IJsland de vergelijkbare rechtsvormen de hlutafélag (HF) en einkahlutafélag (EF) (beide mogelijk voor NV of BV), samlagsfélag (SLF, voor de CV) en sameignarfélag (SF, voor de VOF);
- Liechtenstein de vergelijkbare rechtsvormen de aktiengesellschaft (AG, voor de NV), gesellschaft mit beschränkter haftung (GmbH, voor de BV), kommanditgesellschaft (KG, voor de CV) en kollektivgesellschaft (KIG, voor de VOF); en
- Noorwegen de vergelijkbare rechtsvormen de allmennaksjeselskap (ASA, voor de NV), aksjeselskap (AS, voor de BV), kommandittselskap (KS, voor de CV) en ansvarlig selskap (ANS, voor de VOF).

Tot slot zijn voor niet-Europese ondernemingen de rechtsvormen die vergelijkbaar zijn met de Nederlandse rechtsvormen NV, BV, VOF en CF vast te stellen door te kijken in de bijlage behorende bij het Besluit vergelijking buitenlandse rechtsvormen¹¹⁶.

¹¹⁴ Zie ook paragraaf 2.2.1 van het algemeen deel van deze toelichting en de artikelsgewijze toelichting bij deze artikelen.

¹¹⁵ Richtlijn 2013/34/EU van het Europees Parlement en de Raad van 26 juni 2013 betreffende de jaarlijkse financiële overzichten, geconsolideerde financiële overzichten en aanverwante verslagen van bepaalde ondernemingsvormen, tot wijziging van Richtlijn 2006/43/EG van het Europees

¹¹⁶ De geconsolideerde versie van deze algemene maatregel van bestuur is te vinden via wetten.overheid.nl. Zie voor de vaststelling van het besluit Staatsblad 2024, nummer 339.

Daarnaast geldt voor Nederlandse ondernemingen, EER-ondernemingen en niet-Europese ondernemingen dat in dit wetsvoorstel daaronder ook wordt verstaan een gereglementeerde financiële onderneming als bedoeld in artikel 3, eerste lid, onderdeel a, onder iii, van de richtlijn. Voor gereglementeerde financiële ondernemingen maakt de rechtsvorm van de vennootschap of rechtspersoon die de onderneming drijft niet uit.

Onderscheid tussen deze soorten ondernemingen is nuttig vanwege verschillen in de voorwaarden voor het toepassingsbereik van het wetsvoorstel op deze ondernemingen (artikel 1.1.2 en artikel 1.1.3), verschillen in de verplichtingen voor deze ondernemingen (artikel 1.2.4), een recht voor specifiek niet-Europese ondernemingen (artikel 4.1.6, derde lid) en verschillen in de uitgestelde werking van de verplichtingen van het wetsvoorstel voor deze ondernemingen (artikel 6.2, eerste en tweede lid). Waar de rechten en verplichtingen in het wetsvoorstel zonder onderscheid zien op alle drie de soorten ondernemingen, zoals het recht op samenwerking op groepsniveau (artikel 1.2.1) en de mogelijkheid tot informatiedeling (artikel 1.2.3), of de verplichtingen uit de hoofdstukken 2 en 3, wordt verwezen naar het verzamelbegrip *onderneming*, welke alle soorten ondernemingen omvat.

Bijkantoor

Voor het begrip *bijkantoor* wordt voorgesteld aan te sluiten bij de in het Nederlandse (rechtspersonen)recht gebruikelijke begripsomschrijving¹¹⁷. Zo'n bijkantoor heeft geen rechtspersoonlijkheid en is een duurzaam in Nederland of andere lidstaat van de EU of andere staat die partij is bij de Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte aanwezig onderdeel van een niet-Europese onderneming.

Dochteronderneming

Het begrip *dochteronderneming* omvat allereerst in onderdeel a de in het Nederlandse rechtspersonenrecht gebruikelijke *dochtermaatschappij* als bedoeld in artikel 24a van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek; ondanks de andere aanduiding hebben deze termen voor de toepassing van dit wetsvoorstel dezelfde betekenis. Daarnaast omvat het begrip in onderdeel b ook een rechtspersoon waarvan de activiteiten worden uitgeoefend door een gecontroleerde onderneming als bedoeld in artikel 1:1 van de Wet op het financieel toezicht. Voor de betekenis van de term "overheersende zeggenschap" in onderdeel b van de begripsomschrijving van *gecontroleerde onderneming* wordt aangesloten bij de betekenis van die term in artikel 406 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek¹¹⁸.

¹¹⁷ Zie onder meer de Wet op het financieel toezicht, de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme, het Implementatiebesluit openbaarmaking winstbelasting en het Implementatiebesluit richtlijn duurzaamheidsrapportering.

¹¹⁸ Daarmee wordt dit onderdeel op dezelfde manier uitgelegd als in artikel 1:1 van de Wet op het financieel toezicht. Zie ook pagina 14 van de memorie van toelichting bij de Wijziging van de Wet op het financieel toezicht en enige andere wetten ter implementatie van richtlijn nr. 2004/109/EG van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 15 december 2004 betreffende de transparantievereisten die gelden voor informatie over uitgevende instellingen waarvan effecten tot de handel op een gereglementeerde markt zijn toegelaten en tot wijziging van Richtlijn 2001/34/EG (PbEU L 390), Kamerstukken II 2006/7, 31 093, nr. 3.

Groep

Voor het begrip *groep* is aangesloten bij artikel 24b van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek. Gedoeld wordt op een economische eenheid waarin ondernemingen organisatorisch zijn verbonden, zoals een moederonderneming en haar dochteronderneming(en).

Grote groep

Ook het begrip *grote groep* is gedefinieerd, omdat dit begrip van belang is voor de kwalificatie van ondernemingen behorend tot het *midden- en kleinbedrijf* (zie de volgende alinea) en omdat in het Burgerlijk Wetboek de kwalificatie 'groot' niet wordt gebruikt. In navolging van de begripsomschrijving in artikel 1 van het Implementatiebesluit richtlijn duurzaamheidsrapportering sluit de opgenomen definitie aan bij de wijze waarop grote vennootschappen doorgaans worden aangeduid in Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek, namelijk met een verwijzing naar artikel 397 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek. Een groep is groot als zij op geconsolideerde basis niet heeft voldaan aan ten minste twee van de drie in het eerste en tweede lid van dat artikel genoemde eisen. Die vereisten luiden dat het balanstotaal niet meer bedraagt dan € 25 miljoen, de netto-omzet niet meer dan € 50 miljoen en het gemiddeld aantal werknemers minder dan 250 is. De groep die daarboven zit, wordt dus als groot gedefinieerd. Het bepalen van het moment waarop de onderneming voldoet aan de kwalificatie-eis geschiedt op dezelfde wijze als geregeld in de aanhef van het eerste lid van de artikelen 395a tot en met 397 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek: een onderneming valt pas onder de kwalificatie 'grote groep' als zij op twee opeenvolgende balansdata aan de gestelde criteria voldoet. Vervolgens is de kwalificatie 'grote groep' niet meer van toepassing als de onderneming op twee opeenvolgende balansdata niet meer aan die criteria voor 'groot' voldoet.

Midden- en kleinbedrijf

Het begrip *midden- en kleinbedrijf* is de omzetting van het in artikel 3, onderdeel i, van de richtlijn gehanteerde begrip *kmo*. *Kmo* is de Vlaamse aanduiding van het midden- en kleinbedrijf (mkb). Gedoeld wordt op ondernemingen die geen onderdeel uitmaken van een grote groep en kwalificeren als micro-onderneming, kleine onderneming of middelgrote onderneming:

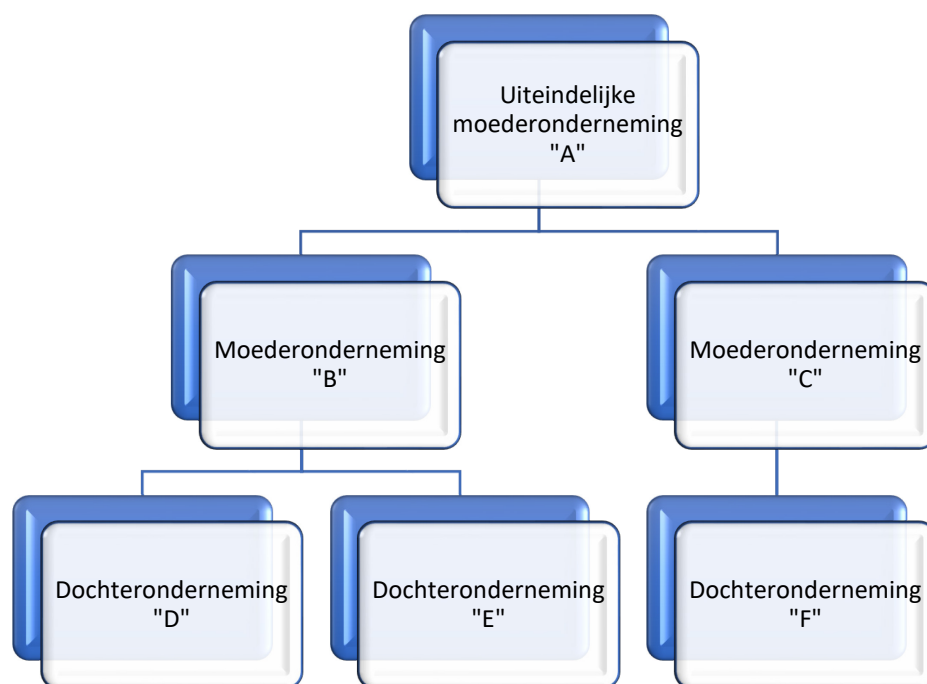
	Balanstotaal	Netto-omzet	Gemiddeld aantal werknemers
Micro-onderneming	Niet meer dan € 450.000	Niet meer dan € 900.000	Minder dan 10

Kleine onderneming	Niet meer dan € 7.500.000	Niet meer dan € 15.000.000	Minder dan 50
Middelgrote onderneming	Niet meer dan € 25.000.000	Niet meer dan € 50.000.000	Minder dan 250

Het bepalen van het moment waarop de onderneming voldoet aan deze kwalificatie-eisen geschiedt op dezelfde wijze als beschreven in de alinea hierboven, dus aan twee of drie van deze eisen moet zijn voldaan op twee opeenvolgende balansdata, zonder onderbreking nadien op twee opeenvolgende balansdata.

Moederonderneming en uiteindelijke moederonderneming

Het begrip *moederonderneming* wordt gedefinieerd als een onderneming die aan het hoofd staat van een groep als bedoeld in artikel 24b van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek. Op grond van dat artikel is een groep een economische eenheid waarin rechtspersonen en vennootschappen organisatorisch zijn verbonden (zie ook de begripsomschrijving van *groep*). Een onderneming is een moederonderneming wanneer zij aan het hoofd van een dergelijke economische eenheid staat en daardoor zeggenschap heeft over een of meer dochterondernemingen binnen haar groep. De moederonderneming kan de uiteindelijke moederonderneming van een groep zijn, maar dat is niet noodzakelijkerwijs het geval. De moederonderneming kan een tussenholding zijn. De uiteindelijke moederonderneming is de moederonderneming die niet onder zeggenschap staat van een andere onderneming. Hiermee onderscheidt zij zich van moederondernemingen lager in de concernstructuur. In onderstaande figuur is een voorbeeld van een concernstructuur schematisch weergegeven.

Legenda: voorbeeld van een concernstructuur met de uiteindelijke moederonderneming, twee moederondernemingen en vier dochterondernemingen. Deze figuur dient daarmee ook ter verduidelijking van bijvoorbeeld de mogelijkheden die in afdeling 1.2 van het wetsvoorstel worden geboden aan groepen, zoals de samenwerking op groepsniveau. Als aan de voorwaarden van artikel 1.2.1 is voldaan, zou moederonderneming "B" bijvoorbeeld aan de gepaste zorgvuldigheidsverplichtingen kunnen voldoen namens dochterondernemingen "D" en "E". Aan de uiteindelijke moederonderneming "A" zou een ontheffing kunnen worden verleend als aan de voorwaarden van artikel 1.2.2 is voldaan.

Netto-omzet

Met begrip *netto-omzet* wordt allereerst bedoeld op de netto-omzet als bedoeld in artikel 2, eerste lid, onder 5, van de richtlijn jaarrekening¹¹⁹: het bedrag met betrekking tot de verkoop van goederen en de verlening van diensten, na aftrek van kortingen en belasting over de toegevoegde waarde en andere rechtstreeks met de omzet verbonden belastingen. Daarnaast geldt voor ondernemingen die internationale standaarden voor jaarrekeningen toepassen die zijn vastgesteld op basis van de IAS-verordening¹²⁰, als netto-omzet de omzet zoals gedefinieerd door of in de zin van het stelsel voor financiële verslaglegging op basis waarvan de jaarrekeningen van de onderneming zijn opgesteld.

Onafhankelijke derde onderneming

De begripsomschrijving van *onafhankelijke derde onderneming* is toegevoegd ter verduidelijking van artikel 1.1.2, eerste lid, onder c, en artikel 1.1.3, eerste lid, onder c. Het gaat hierbij om de onderneming waarmee een franchise- of licentieovereenkomst wordt gesloten door de onderneming die al dan niet onder het

¹¹⁹ Richtlijn 2013/34/EU van het Europees Parlement en de Raad van 26 juni 2013 betreffende de jaarlijkse financiële overzichten, geconsolideerde financiële overzichten en aanverwante verslagen van bepaalde ondernemingsvormen, tot wijziging van Richtlijn 2006/43/EG van het Europees Parlement en de Raad en tot intrekking van Richtlijnen 78/660/EEG en 83/349/EEG van de Raad (PbEU 2013, L 182).

¹²⁰ Verordening (EG) nr. 1606/2002 van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 19 juli 2002 betreffende de toepassing van internationale standaarden voor jaarrekeningen (PbEG L 243).

toepassingsbereik van het wetsvoorstel valt. Zie voor een toelichting op deze constructie verder de artikelsgewijze toelichting bij artikel 1.1.2, eerste lid, onder c.

Overige definities

Onderstaande drie begripsomschrijvingen van deze in de richtlijn gehanteerde begrippen volgen niet uit de richtlijn, maar zijn aan het wetsvoorstel toegevoegd om de goede werking van de richtlijn te verzekeren.

Broeikasgassen voor de scopes 1, 2 en 3

Het begrip *broeikasgassen voor de scopes 1, 2 en 3* is gedefinieerd voor de toepassing van het ontwerp van het klimaattransitieplan zoals dat wordt voorgeschreven in artikel 3.1, tweede lid. De absolute emissiereductiedoelstellingen voor broeikasgassen die in het klimaattransitieplan moeten worden opgenomen kennen drie *scopes* (in de richtlijn aangeduid als ‘toepassingsgebieden’). Scope 1-emissies zijn de emissies die direct door de onderneming worden uitgestoten. Dit zijn dus de emissies veroorzaakt door de eigen bronnen binnen de onderneming. Scope 2-emissies omvat alle uitstoot van broeikasgassen door opwekking van verworven en verbruikte elektriciteit, stoom, warmte en koeling. Scope 3-emissies zijn de overige emissies. Dit betreft de uitstoot van broeikasgassen veroorzaakt door andere partijen in de waardeketen (productie- en consumptieketens) van de onderneming. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan uitstoot veroorzaakt door uitbestede werkzaamheden of ingekochte diensten (*upstream* emissies) en aan de uitstoot bij het gebruik van de door de onderneming verkochte producten of in de afvalfase daarvan (*downstream* emissies). De reikwijdte van scope 3-emissies is dus groter dan de ‘activiteitenketen’ zoals die in dit wetsvoorstel wordt gehanteerd voor de verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid (zie ook de begripsomschrijving van *activiteitenketen*), omdat deze emissies zien op de gehele waardeketen van de onderneming.

Klimaattransitieplan

Het begrip *klimaattransitieplan* is enerzijds gedefinieerd om niet telkens in hoofdstuk 3 de volledige aanduiding ‘transitieplan voor de beperking van de klimaatverandering’ te hoeven gebruiken (onderdeel a), anderzijds om in artikel 3.1, derde lid, te kunnen verwijzen naar de onderdelen uit de duurzaamheidsrapportering die voor de toepassing van dit wetsvoorstel zien op de beperking van de klimaatverandering (onderdeel b).

Royalty's

Tot slot is het begrip *royalty's* gedefinieerd voor de toepassing van de voorwaarden voor het toepassingsbereik van het wetsvoorstel in artikel 1.1.2, eerste lid, onder c, en artikel 1.1.3, eerste lid, onder c. Voor de begripsomschrijving is aangesloten bij de bestaande begripsomschrijving van dit begrip in Nederlandse wetgeving in artikel 3.4 van de Wet bronbelasting 2021.

Artikel 1.1.2 Toepassingsbereik Europese onderneming

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 2, eerste, vierde, vijfde en zesde lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Het eerste vereiste voor een Europese onderneming om onder het toepassingsbereik van deze wet te vallen is dat deze statutair in Nederland gevestigd moet zijn. Als gevolg van dit vereiste zullen veelal Nederlandse ondernemingen onder het toepassingsbereik van dit wetsvoorstel vallen, alhoewel niet uitgesloten is dat ook in Nederland ingeschreven EER-ondernemingen aan dit vereiste kunnen voldoen als zij in Nederland statutair gevestigd zijn. Voor de rechtspersonen NV en BV geldt dat de vestigingsplaats zoals opgenomen in de statuten van de vennootschap moet zijn gelegen in Nederland. De personenvennootschappen VOF en CV hebben geen statutaire zetel, dus voor deze vennootschappen moet in het eerste vereiste gelezen worden dat zij in Nederland de zetel van bedrijfsuitoefening hebben. Voor het vaststellen van de zetel van bedrijfsuitoefening ligt het meest voor de hand om te kijken of een in Nederland gelegen hoofdkantoor aangewezen kan worden van waaruit de vennoten opereren. Als dat geen uitkomst biedt, kunnen andere factoren bij de vaststelling worden betrokken, zoals de plaats waar de vennoten structureel vergaderen, de plaats waar de administratie van de vennootschap wordt gevoerd en de plaats waar de financiële zaken van de vennootschap worden geregeld.

Het tweede vereiste voor een Europese onderneming om onder het toepassingsbereik van deze wet te vallen is dat deze in twee opeenvolgende boekjaren moet voldoen aan een van de vereisten onder a, b of c.

Onderdeel a

Het vereiste onder a ziet, naast de wereldwijd gegenereerde netto-omzet (vereist is meer dan € 450.000.000), op het gemiddeld aantal werknemers dat werkzaam is voor de onderneming in het laatste boekjaar waarvoor een jaarrekening is vastgesteld of had moeten worden vastgesteld (vereist is een gemiddelde van meer dan 1.000). Hierbij wordt in navolging van de artikelen 101 en 210 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek gesproken over het *vaststellen* van de jaarrekening, in plaats van over het in de richtlijn genoemde *goedkeuren* van de jaarrekening. Voor de rechtspersonen NV en BV kan hiervoor worden gekeken naar de mededeling in de toelichting bij de jaarrekening die is vereist op grond van artikel 382 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek. In zijn algemeenheid geldt voor de berekening dat het aantal bij een onderneming werkzame werknemers aan het einde van elke maand bij elkaar moet worden opgeteld en het totaal daarvan vervolgens moet worden gedeeld door het aantal maanden in het boekjaar (12). Daarnaast gelden de specifieke voorschriften voor de berekeningswijze van het gemiddeld aantal werknemers in het tweede lid van dit artikel.

Onderdeel b

Het vereiste onder b ziet op dezelfde drempelwaarden als het vereiste onder a, maar geldt voor de uiteindelijke moederonderneming van een groep die die drempelwaarden heeft bereikt in het laatste boekjaar waarvoor een geconsolideerde jaarrekening is opgesteld of had moeten worden opgesteld in overeenstemming met de voorschriften in afdeling 13 van titel 9 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek.

Onderdeel c

Het vereiste onder c brengt ondernemingen onder het toepassingsbereik van het wetsvoorstel wanneer deze franchise- of licentieovereenkomsten hebben gesloten met een onafhankelijke derde onderneming volgens de voorwaarden en drempelwaarden van die bepaling. Zo bepaalt subvereiste 1° dat de franchise- of licentieovereenkomst moet zorgen voor een gemeenschappelijke identiteit, een gemeenschappelijk bedrijfsconcept en de toepassing van uniforme bedrijfsmethoden. Ondernemingen hebben een gemeenschappelijke identiteit wanneer zij een gezamenlijke uitstraling of identiteit delen, welke voor het publiek herkenbaar is. Met een gemeenschappelijke identiteit kan de consument vertrouwen op een herkenbaar merkimago, ongeacht bij welke vestiging van de franchise zij terecht komen. Daarbij moet ook sprake zijn van een gemeenschappelijk bedrijfsconcept, volgens welke uniforme bedrijfsmethoden worden toegepast. Het bedrijfsmodel bevat bijvoorbeeld operationele richtlijnen, normen en procedures die moeten zorgen voor uniformiteit in de wijze waarop de onderneming de economische activiteit verricht. Tot slot moet de franchise- of licentieovereenkomst leiden tot het toepassen van dezelfde bedrijfsprocedures- en methoden, welke kunnen variëren van interne bedrijfsvoeringsprocessen tot uniforme marketingstrategieën. Voor franchiseovereenkomsten wordt hiermee aangesloten bij titel 16 van Boek 7 van het Burgerlijk Wetboek, welke bepalingen over de franchiseovereenkomst bevat en in artikel 911, tweede lid, onder a, de ‘franchiseformule’ definieert op een wijze die aansluit bij de wijze waarop subvereiste 1° is bedoeld.

Tweede lid

In artikel 2, vierde lid, van de richtlijn wordt voorgeschreven wat voor de berekening van het aantal werknemers mede moet worden verstaan onder het begrip *werknemer*. De term ‘mede verstaan’ geeft aan dat deze bepaling een uitbreiding geeft van de normale betekenis van het begrip *werknemer*. De normale betekenis van het begrip *werknemer* volgt uit het EU-recht en de jurisprudentie van het Europese Hof van Justitie (HvJEU). Op grond hiervan wordt in zijn algemeenheid onder *werknemer* verstaan “iedere onderdaan van een EU-lidstaat die gedurende een bepaalde tijd voor een ander en onder diens gezag prestaties levert en als tegenprestatie een vergoeding ontvangt”¹²¹. Voor een nadere toelichting op wat in zijn algemeenheid

¹²¹ Zie HvJ EG 3 juli 1986, 66/85 (Lawrie/Blum).

onder het begrip *werknemer* wordt verstaan, wordt verwezen naar de rechtspraak van het HvJEU. Omdat deze rechtspraak in hoge mate casuïstisch is, wordt geen nadere toelichting in deze memorie van toelichting opgenomen omdat het opnemen hiervan – op termijn – de schijn van volledigheid en juistheid met zich mee zou brengen en dit niet wenselijk is. Op basis van het EU-recht en de jurisprudentie van het HvJEU zijn normaliter uitzendkrachten, gedetacheerden en anderen die op tijdelijke basis arbeid voor een andere onderneming verrichten, geen werknemers, maar vallen zij onder het vrij verkeer van diensten. Artikel 2, vierde lid, van de richtlijn maakt echter duidelijk dat voor de toepassing van deze richtlijn het werknemersbegrip voor de inlenende onderneming moet worden uitgebreid met uitzendkrachten en andere werkenden met niet-standaard werkvormen, zoals seizoensarbeiders, mits zij voldoen aan de in de jurisprudentie van het HvJEU vastgestelde criteria. Deze uitbreiding van het werknemersbegrip voor de berekening van het aantal werknemers van een Europese onderneming wordt geregeld in onderdeel a (“degene die aan de onderneming ter beschikking is gesteld voor het onder diens toezicht en leiding verrichten van arbeid, anders dan krachtens een met de onderneming gesloten arbeidsovereenkomst”). Niet onder de uitbreiding van het werknemersbegrip valt de situatie waarin een onderneming eigen werknemers overplaatst naar een vestiging of een tot hetzelfde concern behorende onderneming in een andere lidstaat (“tenzij de onderneming een vestiging is van de onderneming die tot de terbeschikkingstelling is overgegaan of tot dezelfde groep behoort”). In onderdeel b wordt geregeld dat ter beschikking gestelde werknemers als bedoeld in onderdeel a niet worden meegerekend bij de onderneming van herkomst (waar de werknemer juridisch werknemer is), omdat zij al zijn meegerekend bij de inlenende onderneming (waar de werknemer feitelijk werkzaam is).

Daarnaast wordt in navolging van artikel 2, vierde lid, van de richtlijn, in onderdeel c geregeld dat het aantal deeltijdwerknemers wordt berekend op basis van voltijdequivalenten. De berekening van voltijdequivalenten verschilt per onderneming, maar in zijn algemeenheid bereken je dit door het aantal gewerkte uren van een werknemer te delen door het aantal uren van een volledige werkweek. Bij een volledige werkweek van een onderneming van 40 uur, gelden twee deeltijdwerknemers die elk 20 uur per week werken dus samen als 1 voltijdequivalent voor de berekening van het aantal werknemers.

Tot slot wordt in onderdeel d geregeld dat als een werknemer een seizoenarbeider is, ofwel krachtens een met een onderneming gesloten arbeidsovereenkomst ofwel als uitzendkracht of andere niet-standaard werkvorm, deze alleen als werknemer van die onderneming wordt meegerekend in verhouding tot het aantal maanden dat hij voor die onderneming werkzaam is. Dit betekent dat als bij een onderneming gedurende 3 maanden 600 seizoenarbeiders fulltime in dienst zijn, deze seizoenarbeiders voor de

berekening van het aantal werknemers van die onderneming in dat jaar meetellen als 150 werknemers¹²².

Bovenstaande voorschriften over de wijze waarop het aantal werknemers van een Europese onderneming wordt berekend, gelden ook voor de berekening van het aantal werknemers bij het bepalen van het moment waarop de verplichtingen van het wetsvoorstel voor Europese ondernemingen gaan gelden op basis van artikel 6.2.

Derde lid

Het wetsvoorstel is niet langer van toepassing op een Europese onderneming wanneer zij in één van de twee laatste boekjaren niet aan een van de vereisten van het eerste lid, onder a, b of c, heeft voldaan. In het Burgerlijk Wetboek wordt hiervoor de formulering gebruikt dat de onderneming aan de vereisten moet voldoen “op twee opeenvolgende balansdata, zonder onderbreking nadien op twee opeenvolgende balansdata”. In dit wetsvoorstel is niet bij deze formulering aangesloten omdat dit de aanhef van het eerste lid van artikel 1.1.2 langer zou maken, terwijl het niet de verwachting is dat de ondernemingen die onder het toepassingsbereik van dit wetsvoorstel vallen het ene boekjaar wel, en het andere boekjaar niet aan de drempelwaarden voldoen. Om deze reden is de uitzondering uit artikel 2, vijfde lid, tweede zin, van de richtlijn in een apart derde lid opgenomen.

Artikel 1.1.3 Toepassingsbereik niet-Europese onderneming

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 2, tweede, vijfde, zesde en zevende lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Voor niet-Europese ondernemingen gelden aparte criteria om onder het toepassingsbereik van deze wet te vallen. Zo wordt van een niet-Europese onderneming (per definitie) niet vereist dat zij statutair in Nederland gevestigd is of haar zetel van bedrijfsuitoefening in Nederland heeft, maar is deze wet desondanks van toepassing op deze onderneming wanneer deze een bijkantoor heeft in Nederland. Daarnaast moet de onderneming in twee opeenvolgende boekjaren voldoen aan een van de vereisten onder a, b of c.

De vereisten onder a, b en c komen grotendeels overeen met de vereisten voor Europese ondernemingen, maar verschillen daarvan op een aantal punten. Zo kan het hebben van een bepaald aantal gemiddeld werknemers niet leiden tot het van toepassing zijn van de richtlijn op de desbetreffende onderneming. Daarnaast moet de netto-omzet niet wereldwijd, maar in de Europese Economische Ruimte zijn gegenereerd. Tot slot geldt ook voor de royalty's dat deze in de Europese Economische Ruimte moeten zijn ontvangen, in plaats van wereldwijd. Voor niet-

¹²² Immers: deze 600 seizoenarbeiders werken een kwart van het jaar bij de onderneming (3 van de 12 maanden), dus tellen zij gezamenlijk over het hele jaar als kwart mee in de berekening van het aantal werknemers en $600 / 4 = 150$.

Europese ondernemingen geldt bovendien dat voor het vaststellen van deze drempelwaarden niet naar het laatste boekjaar wordt gekeken, maar naar het boekjaar daarvoor.

Tweede lid

Als een niet-Europese onderneming geen bijkantoor heeft in Nederland, of dit wel heeft maar ook bijkantoren heeft in andere lidstaten van de Europese Unie of een andere staat die partij is bij de Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte, kan die onderneming ook onder het toepassingsbereik van deze wet vallen. Hiervoor is vereist dat de onderneming aan één van de vereisten van het eerste lid voldoet (onder a, b of c), en daarnaast in Nederland het grootste deel van haar netto-omzet heeft gegenereerd in de Europese Economische Ruimte in het boekjaar dat voorafgaat aan het laatste boekjaar. Daarmee is deze wet dus niet van toepassing op een onderneming als zij naast in Nederland ook in een andere lidstaat van de Europese Unie of in een andere staat die partij is bij de Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte een bijkantoor heeft en in een andere staat dan Nederland haar hoogste netto-omzet heeft gegenereerd in de EER.

Derde lid

Het wetsvoorstel is niet langer van toepassing op een niet-Europese onderneming wanneer deze in één van de twee laatste relevante boekjaren niet aan een van de vereisten van het eerste lid, onder a, b of c, heeft voldaan. Ten opzichte van het derde lid van artikel 1.1.2 is aan deze uitzondering de term 'relevante' toegevoegd omdat voor niet-Europese ondernemingen voor het vaststellen van de drempelwaarden niet naar het laatste boekjaar wordt gekeken, maar naar het boekjaar daarvoor. Als gevolg hiervan zijn voor het beoordelen van de uitzondering in dit lid de twee relevante boekjaren de boekjaren twee en drie jaar geleden (in plaats van de boekjaren van één en twee jaar geleden voor Europese ondernemingen).

Artikel 1.1.4 Uitgesloten van toepassingsbereik

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 2, achtste lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid. Op grond van dit artikel zijn alternatieve beleggingsinstellingen¹²³ en instellingen voor collectieve belegging in effecten¹²⁴ uitgesloten van het toepassingsbereik van het wetsvoorstel. Dit betekent dat deze instellingen niet hoeven te voldoen aan de verplichtingen van deze wet.

¹²³ In artikel 1:1 van de Wet op het financieel toezicht gedefinieerd als: beleggingsinstelling: beleggingsinstelling als bedoeld in artikel 4, eerste lid, onderdeel a, van de richtlijn beheerders van alternatieve beleggingsinstellingen in de vorm van een beleggingsfonds of een beleggingsmaatschappij.

¹²⁴ In artikel 1:1 van de Wet op het financieel toezicht gedefinieerd als: maatschappij voor collectieve belegging in effecten of fonds voor collectieve belegging in effecten, in de vorm van:

a. een instelling als bedoeld in artikel 1, tweede lid, van de richtlijn instellingen voor collectieve belegging in effecten;
b. een feeder-icbe; of

c. een master-icbe die ten minste twee feeder-icbe's als deelnemer heeft en waarvan de rechten van deelneming verhandelbaar zijn en op verzoek van de deelnemers ten laste van de activa direct of indirect worden ingekocht of terugbetaald.

Afdeling 1.2 Samenwerking en delen van middelen en informatie

Artikel 1.2.1 Samenwerking ondernemingen op groepsniveau

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 6 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Als een dochteronderneming binnen een groep zelfstandig voldoet aan de vereisten voor het toepassingsbereik van deze wet, kan haar moederonderneming die onder het toepassingsbereik van het wetsvoorstel valt onder de voorwaarden van dit artikel namens die dochteronderneming voldoen aan de verplichtingen van hoofdstuk 2 en 3 van het wetsvoorstel. Met *zelfstandig* wordt bedoeld dat de dochteronderneming, naast haar moederonderneming, zelf voldoet aan de drempelwaarde(n) van artikel 1.1.2 of artikel 1.1.3.

Tweede lid

Voor de samenwerking van ondernemingen op groepsniveau voor de naleving van de verplichtingen uit hoofdstuk 2 over het toepassen van gepaste zorgvuldigheid gelden de voorwaarden van het tweede lid.

Derde lid

Als de moederonderneming namens de dochteronderneming voldoet aan de verplichtingen gesteld bij of krachtens hoofdstuk 3 van deze wet, voldoet de dochteronderneming aan de bij of krachtens hoofdstuk 3 van deze wet gestelde verplichtingen in overeenstemming met het klimaattransitieplan van de moederonderneming, dat in overeenstemming daarmee is aangepast aan haar bedrijfsmodel en -strategie.

Vierde lid

Ook wanneer op groepsniveau wordt samengewerkt door ondernemingen, kan de dochteronderneming worden onderworpen aan de uitoefening van de toezichts- en handhavingsbevoegdheden van de ACM uit hoofdstuk 4.

Daarnaast laat de samenwerking de wettelijke aansprakelijkheid van de dochteronderneming in overeenstemming met artikel 4.2.2.1 onverlet. Volledigheidshalve wordt hierbij opgemerkt dat deze bepaling losstaat van de zogeheten “403-verklaring” uit artikel 403 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek. Onder de voorwaarden van dat artikel kan de moederonderneming verklaren hoofdelijk aansprakelijk te zijn voor alle schulden van dochterondernemingen waarvoor zij een 403-verklaring bij de Kamer van Koophandel heeft gedeponneerd. Deze verklaring ziet daarmee enkel op aansprakelijkheid voor schulden die uit rechtshandelingen voortvloeien, en niet op aansprakelijkheid voor schulden die

voortvloeien uit de wet (zoals onrechtmatige daad). Dit laatste is aan de orde in artikel 4.2.2.1.

Artikel 1.2.2 Ontheffing uiteindelijke moederonderneming

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 2, derde lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Aan de uiteindelijke moederonderneming kan onder de voorwaarden van dit artikel een ontheffing worden verleend van de uitvoering van de verplichtingen over het toepassen van gepaste zorgvuldigheid en de verplichtingen voor het klimaattransitieplan. Deze ontheffing wordt in individuele gevallen verleend en is daarom niet omgezet als *vrijstelling* zoals aangeduid in artikel 2, derde lid, van de richtlijn, nu een *vrijstelling* in een categorie van gevallen wordt verleend¹²⁵.

Een van de voorwaarden waaronder aan de uiteindelijke moederonderneming een ontheffing kan worden verleend, is dat zij als hoofdactiviteit het direct of indirect houden van aandelen in operationele dochterondernemingen heeft. Deze *hoofdactiviteit* moet feitelijk kunnen worden vastgesteld door de onderneming. Daartoe doet de uiteindelijke moederonderneming er verstandig aan om bij haar aanvraag de op haar van toepassing zijnde informatie waaruit blijkt dat zij als hoofdactiviteit het direct of indirect houden van aandelen in operationele dochterondernemingen heeft, mee te sturen.

Een andere voorwaarde voor het verlenen van de ontheffing is dat de uiteindelijke moederonderneming zich niet bezighoudt met bestuursbeslissingen, operationele beslissingen of financiële beslissingen die een invloed hebben op de groep of op één of meer van haar dochterondernemingen. Niet onder deze voorwaarde valt dus het nemen van dergelijke beslissingen die slechts een invloed hebben op de uiteindelijke moederonderneming zelf. Bestuursbeslissingen die niet genomen mogen worden, zijn bijvoorbeeld beslissingen over de strategische richting en beslissingen over de dagelijkse leiding van de groep of één of meer van haar dochterondernemingen. Operationele beslissingen die niet genomen mogen worden, zijn bijvoorbeeld beslissingen over het dagelijkse beheer van de groep of één of meer van haar dochterondernemingen. De uiteindelijke moederonderneming mag dus niet sturen in aspecten van de bedrijfsvoering van haar groep of één of meer van haar dochterondernemingen, zoals in personeelsbeheer en zakenrelaties. Financiële beslissingen die niet genomen mogen worden door de uiteindelijke moederonderneming, zijn beslissingen die een directe invloed uitoefenen op de financiële strategie of de inrichting van de groep of één of meer van haar dochterondernemingen, zodat de groep of dochterondernemingen daarover eigen keuzes kunnen maken. Dit kunnen bijvoorbeeld beslissingen zijn over investeringen

¹²⁵ Zie Aanwijzing 5.17 van de Aanwijzingen van de regelgeving.

en leningen. Dividendbesluiten die enkel zien op de winstuitkering zouden daarentegen doorgaans wel genomen kunnen worden door de uiteindelijke moederonderneming, omdat zij daarmee een passieve rol aanneemt door alleen te beslissen over de uitkering van winst zonder invloed uit te oefenen op hoe de groep of dochterondernemingen deze winst genereren of beheren (en daarmee de bestuurs-, operationele en financiële beslissingen die ten grondslag liggen aan die winst zelfstandig door de groep of dochterondernemingen zijn gemaakt).

Tweede lid

De ontheffing kan door de uiteindelijke moederonderneming worden aangevraagd bij de Autoriteit Consument en Markt. De Autoriteit Consument en Markt toetst of aan de voorwaarden van het eerste lid is voldaan en neemt op basis daarvan een besluit over het al dan niet verlenen van de ontheffing.

Derde lid

De hoofdelijke aansprakelijkheid van de uiteindelijke moederonderneming betekent dat de ontheffing de uiteindelijke moederonderneming niet ontslaat van haar verplichtingen gesteld bij of krachtens de hoofdstukken 2 en 3. Zij kan, ondanks de ontheffing, worden gedwongen om – via haar dochteronderneming – aan deze verplichtingen te (gaan) voldoen.

Vierde lid

Als de uiteindelijke moederonderneming in haar aanvraag bij de Autoriteit Consument en Markt een dochteronderneming aanwijst die in een andere lidstaat van de Europese Economische Ruimte is gevestigd, doet de Autoriteit Consument en Markt mededeling van deze aanvraag aan de bevoegde toezichthoudende autoriteit van die lidstaat.

Artikel 1.2.3 Delen van middelen en informatie

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 5, tweede en derde lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

De mogelijkheid voor een onderneming om voor de toepassing van gepaste zorgvuldigheid middelen en informatie te kunnen delen binnen haar groep en met andere juridische entiteiten dient ertoe de toepassing van gepaste zorgvuldigheid doeltreffender te maken en de lasten te verminderen.

Voorgesteld wordt het delen van middelen en informatie binnen een groep en met andere juridische entiteiten ook expliciet mogelijk te maken voor de naleving van de verplichtingen voor het klimaattransitieplan. Hoewel niet expliciet voorgeschreven in artikel 5, tweede lid, van de richtlijn, kan worden aangenomen dat – met inachtneming van het mededingingsrecht – het delen van middelen en informatie binnen een groep of met andere juridische entiteiten de naleving van de verplichtingen voor het

klimaattransitieplan ook doeltreffender kan maken en de lasten eveneens kan verminderen. Deze verplichtingen zien immers niet per definitie op de eigen bedrijfsvoering, maar kunnen ook acties met andere ondernemingen binnen een groep en met andere juridische entiteiten behelzen.

Tweede lid

De informatiedeling op grond van het eerste lid doet geen afbreuk aan de mogelijkheid voor zakenpartners om hun bedrijfsgeheimen te beschermen door middel van de mechanismen van de Wet bescherming bedrijfsgeheimen. Deze mechanismen zoals de in hoofdstuk 3 van die wet bedoelde rechtsgang, blijven inzetbaar, ook als de onderneming die de informatie bij een zakenpartner opvraagt een gemotiveerd beroep doet op de uitzondering als het gaat om de bekendmaking van de identiteit van een directe of indirecte zakenpartner en essentiële informatie die nodig is om feitelijke of potentiële nadelige gevolgen in kaart te brengen.

Derde lid

Ook mogen zakenpartners nooit worden verplicht tot bekendmaking van gerubriceerde of andere informatie als die bekendmaking een risico voor het belang van de nationale veiligheid zou inhouden. Gerubriceerde informatie zijn gegevens of materiaal, ongeacht de vorm, aard, of wijze van verzending ervan, waaraan een bepaald niveau van veiligheidsclassificatie of een beveiligingsniveau is toegekend en die in het belang van de nationale veiligheid en uit hoofde van wettelijke voorschriften, van bindende aanwijzingen gegeven vanwege het Rijk of van bestuursrechtelijke besluiten, beschermd moeten worden tegen ontvreemding, vernietiging, verwijdering, onthulling, verlies of toegang tot die gegevens of dat materiaal door een onbevoegde, of tegen enige andere vorm van compromittering. Een voorbeeld daarvan is informatie in de zin van artikel 4 van het Besluit Voorschrift Informatiebeveiliging Rijksdienst Bijzondere Informatie 2013.

Artikel 1.2.4 Samenwerking niet-Europese onderneming en toezichthouder

Dit artikel strekt tot implementatie van de artikelen 23 en 24, vierde lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Een niet-Europese onderneming die op Nederlands grondgebied opereert door in Nederland een economische activiteit te verrichten, is verplicht een gemachtigde vertegenwoordiger schriftelijk aan te wijzen. Deze gemachtigde vertegenwoordiger is een in de Europese Economische Ruimte natuurlijke of rechtspersoon die in een staat is gevestigd waarin de onderneming werkzaam is en die gemachtigd is om namens die onderneming op te treden in verband met de naleving van de verplichtingen. Niet vereist is dus dat deze gemachtigde vertegenwoordiger in Nederland woonachtig of gevestigd is, waarmee wordt voorkomen dat een niet-Europese onderneming die opereert op het grondgebied van meerdere lidstaten van de Europese Unie of een

andere staat die partij is bij de Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte, in elk van deze staten een gemachtigde vertegenwoordiger moet aanwijzen.

Tweede lid

De aanwijzing geldt bij aanvaarding door de gemachtigde vertegenwoordiger. In het Nederlandse overeenkomstenrecht van Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek is deze aanvaarding vormvrij. Omdat de aangewezen gemachtigde vertegenwoordiger niet noodzakelijkerwijs in Nederland woonachtig of gevestigd moet zijn, is aan het tweede lid de zinsnede toegevoegd dat de aanvaarding in overeenstemming moet zijn met het recht van een lidstaat van de Europese Unie of een andere staat die partij is bij de Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte waarin de gemachtigde vertegenwoordiger woonachtig of gevestigd is. Het is mogelijk dat in andere staten eisen worden gesteld aan de aanvaarding van een privaatrechtelijke overeenkomst. De Autoriteit Consument en Markt kan er evenwel vanuit gaan dat aan deze voorwaarden is voldaan wanneer de gemachtigde vertegenwoordiger op verzoek van de ACM een afschrift van de aanwijzing verzoekt, omdat de gemachtigde vertegenwoordiger met het verstrekken daarvan impliciet zijn aanvaarding toont.

Derde lid

Als een gemachtigde vertegenwoordiger van een onderneming in Nederland woonachtig of gevestigd is, en als een onderneming in Nederland het grootste deel van haar netto-omzet genereert in de Europese Economische Ruimte, is de niet-Europese onderneming verplicht dat mede te delen aan de Autoriteit Consument en Markt. De onderneming verstrekt hierbij aan de Autoriteit Consument en Markt de naam, het adres, het e-mailadres en het telefoonnummer van de gemachtigde vertegenwoordiger.

Vierde lid

Als de Autoriteit Consument en Markt daarom verzoekt, is de niet-Europese onderneming verplicht een afschrift van de aanwijzing van de gemachtigde vertegenwoordiger te verstrekken in de Nederlandse taal of, in het Frans, Duits of Engels als dat voor die onderneming gebruikelijk is. Hoewel niet expliciet voorgeschreven in de richtlijn, is deze taaleis noodzakelijk voor de goede werking van de richtlijn voor de toezichthouder. De taaleis sluit aan bij de taaleis die geldt voor de jaarlijkse verklaring over gepaste zorgvuldigheid (artikel 2.2.7.1) en het klimaattransitieplan (3.2) en wordt daarom aanvaardbaar geacht wanneer deze wordt afgezet tegen het te dienen doel ervan.

Om het voor de gemachtigde vertegenwoordiger mogelijk te maken om een afschrift van zijn aanwijzing te verstrekken, vereist het eerste lid dat de aanwijzing schriftelijk geschiedt. Alhoewel het schriftelijkheidsvereiste niet uit de richtlijn volgt, verzekert dit de goede werking van de richtlijn en is dit voorschrift daarom aan het eerste lid toegevoegd.

Vijfde lid

Ter waarborging van een doeltreffend toezicht en, indien nodig, de handhaving van dit wetsvoorstel, is een niet-Europese onderneming verplicht de gemachtigde vertegenwoordiger in staat te stellen om als contactpunt te kunnen dienen en om deze van de noodzakelijke bevoegdheden en middelen te voorzien. Onder *middelen* wordt ook de informatiepositie van de gemachtigde vertegenwoordiger verstaan, wat inhoudt dat de gemachtigde vertegenwoordiger moet beschikken over de informatie die nodig is om samen te werken met en te voldoen aan de verzoeken van de Autoriteit Consument en Markt.

HOOFDSTUK 2. GEPASTE ZORGVULDIGHEID

In dit hoofdstuk zijn de voorschriften voor gepaste zorgvuldigheid verdeeld over twee afdelingen. De algemene bepalingen voor gepaste zorgvuldigheid zijn opgenomen in afdeling 2.1. Hierin staan onder meer de voorschriften voor samenwerking met betrokkenen en met andere ondernemingen en entiteiten. In afdeling 2.2 zijn specifieke bepalingen opgenomen voor gepaste zorgvuldigheid. Hierin staan de voorschriften die verband houden met de beleidscyclus voor gepaste zorgvuldigheid.

Afdeling 2.1 Algemene bepalingen gepaste zorgvuldigheid

Artikel 2.1.1 Omschrijving gepaste zorgvuldigheid (artikel 3, b, c en g, en 5 CSDDD)

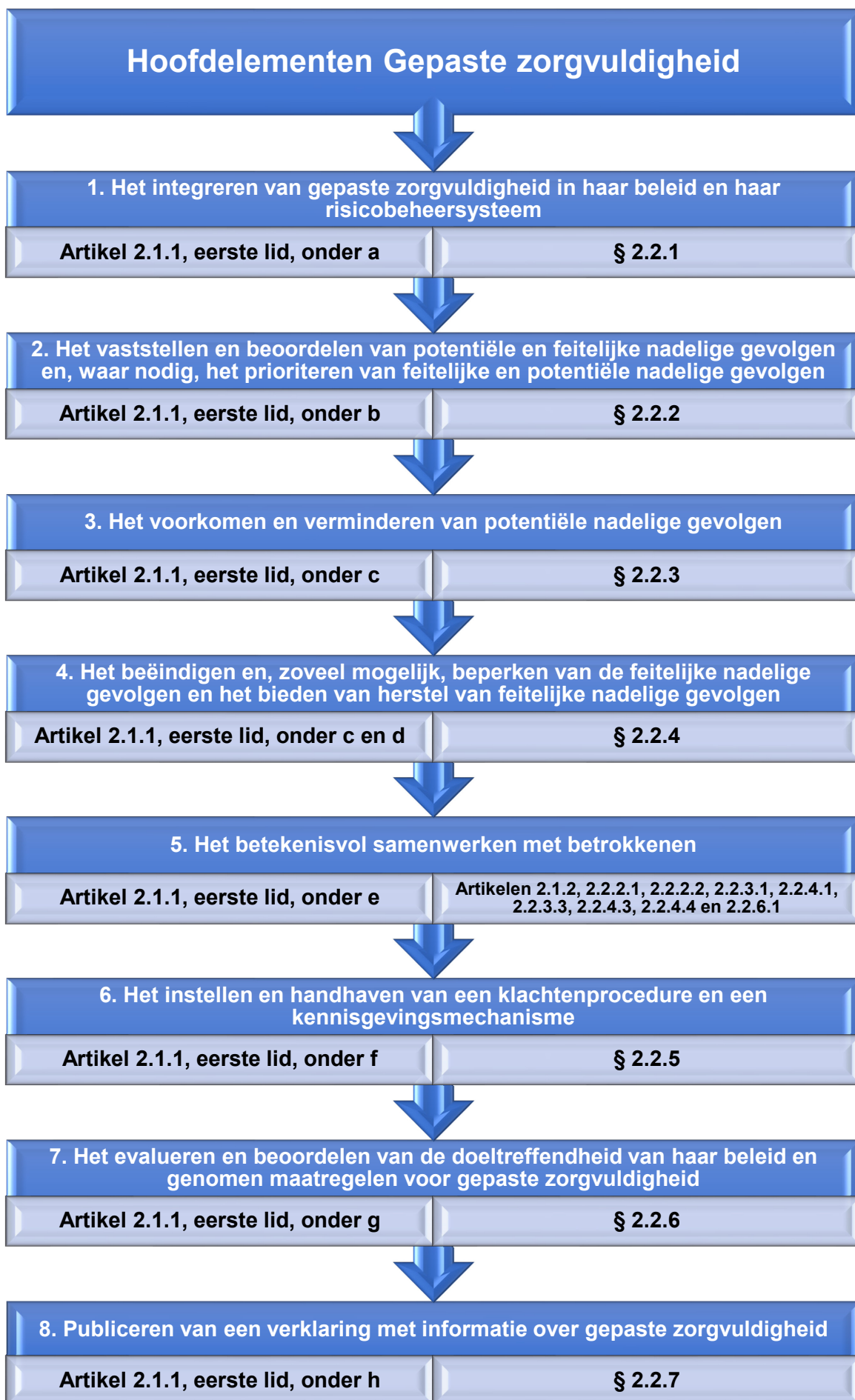
Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 3 en 5 van de richtlijn.

Eerste lid

In dit artikellid wordt een korte opsomming gegeven van de hoofdelementen waaruit gepaste zorgvuldigheid op het terrein van mensenrechten en milieu bestaat. In artikel 5 van de richtlijn is geen aparte begripsbepaling opgenomen voor gepaste zorgvuldigheid, maar alleen deze opsomming van de hoofdelementen. Deze hoofdelementen en de precieze omschrijving van de verplichtingen worden nader uitgewerkt in afdeling 2.2, in de paragrafen 2.2.2 tot en met 2.2.7. De acht genoemde hoofdelementen corresponderen met de zes stappen van de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen, zoals genoemd in het algemeen deel van deze toelichting (§ 2.1).

Dit artikellid kan dus als een soort leeswijzer voor de rest van hoofdstuk 2 worden beschouwd.

In tabelvorm ziet dat er als volgt uit:

Tweede lid

Dit artikellid strekt tot implementatie van de definitie ‘negatief effect op de mensenrechten’, zoals opgenomen in artikel 3, onderdeel c, van de richtlijn. In dit wetsvoorstel wordt daarvoor de definitie ‘nadelig gevolg voor de mensenrechten’ gebruikt (zie pagina 3 van deze toelichting voor meer informatie over de keuze voor nadelig gevolg in plaats van negatief effect). Deze definitie is niet opgenomen in de bijlage bij artikel 1.1.1, vanwege het uitgangspunt dat - voor de duidelijkheid naar ondernemingen - normen in het lichaam van het wetsvoorstel staan en niet in begripsbepalingen.

Aangezien de richtlijn tot doel heeft de mensenrechten volledig te bestrijken, met inbegrip van alle vijf fundamentele beginselen en rechten op het werk, zoals gedefinieerd in de IAO-verklaring van 1998 over de fundamentele beginselen en rechten op het werk, moeten nadelige gevolgen voor de mensenrechten van personen worden voorkomen. Die mensenrechten staan opgesomd in Deel I, afdelingen 1 en 2, in de bijlage bij de richtlijn en corresponderen met de onderdelen a en b hieronder:

- a. een schending van een van de mensenrechten, bedoeld in deel I, afdeling 1, van de bijlage bij de richtlijn;
- b. een schending van een mensenrecht als bedoeld in de lijst van mensenrechteninstrumenten in deel I, afdeling 2, van de bijlage bij de richtlijn, waarbij geldt dat:
 - 1°. het mensenrecht kan worden geschonden door een onderneming of juridische entiteit;
 - 2°. het mensenrecht rechtstreeks afbreuk doet aan een wettelijk belang dat wordt beschermd door de mensenrechten als bedoeld in afdeling I, afdeling 2, van de bijlage bij de richtlijn;
 - 3°. de onderneming redelijkerwijs het risico had kunnen voorzien dat dit mensenrecht zou kunnen worden geschonden, rekening houdend met de omstandigheden van het specifieke geval, waaronder de aard en de omvang van de bedrijfsactiviteiten en de activiteitenketen van de onderneming, de kenmerken van de economische sector en de geografische en operationele context.

Onderdeel a

In onderdeel a wordt dus verwezen naar deel I, afdeling 1, van de bijlage bij de richtlijn, waarin de rechten en verbodsbepalingen uit internationale mensenrechteninstrumenten zijn opgenomen. Voor deze zogeheten dynamische verwijzing is gekozen, omdat daardoor toekomstige wijzigingen van de bijlage bij de richtlijn direct doorwerken naar Nederlands recht. Omzetting bij wet is dan niet nodig.

Onderdeel b

Omdat niet alle mensenrechten of verbodsbepalingen worden genoemd in onderdeel a (of Deel I, afdeling 1, van de bijlage bij de richtlijn) wordt in onderdeel b ook verwezen

naar afdeling 2, van Deel I van de bijlage bij de richtlijn. Hierin staan twaalf instrumenten inzake mensenrechten en fundamentele vrijheden opgesomd.

Voordat sprake is van een schending van een van de rechten uit deze verdragen, voor zover die niet al opgesomd werden in onderdeel a, moet aan extra voorwaarden zijn voldaan, te weten:

- 1°. het mensenrecht kan worden geschonden door een onderneming of juridische entiteit;
- 2°. het mensenrecht rechtstreeks afbreuk doet aan een wettelijk belang dat wordt beschermd door de mensenrechten als bedoeld in afdeling 1, afdeling 2, van de bijlage bij de richtlijn;
- 3°. de onderneming redelijkerwijs het risico had kunnen voorzien dat dit mensenrecht zou kunnen worden geschonden, rekening houdend met de omstandigheden van het specifieke geval, waaronder de aard en de omvang van de bedrijfsactiviteiten en de activiteitenketen van de onderneming, de kenmerken van de economische sector en de geografische en operationele context.

De term “schending” in zowel onderdeel a als b moet worden geïnterpreteerd in overeenstemming met het internationaal recht inzake de mensenrechten. Omdat het hier niet om schendingen gaat die zijn begaan door staten (‘violation’ in het Engels), maar door private ondernemingen wordt in dit verband ook wel gesproken over misbruik van mensenrechten (‘abuse’ in het Engels en gebruikt in de richtlijn).

Bij de beoordeling van nadelige gevolgen op de mensenrechten beschikken ondernemingen over richtsnoeren waarin wordt aangegeven hoe hun activiteiten van invloed kunnen zijn op de mensenrechten en welk ondernemingsgedrag in strijd is met internationaal erkende mensenrechten. Dergelijke richtsnoeren zijn bijvoorbeeld opgenomen in het verslagleggingskader voor de UNGP’s en de uitleg van die beginselen, getiteld “The corporate responsibility to respect human rights”, maar ook in jurisprudentie.

Een voorbeeld kan dit verduidelijken. Voor een begrip als “toereikende huisvesting” in het verbod om werknemers toegang te ontfangen tot toereikende huisvesting als de werknemers gehuisvest zijn in accommodatie die door de onderneming wordt verstrekt als bedoeld in artikel 11 van het Internationale Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten (nr. 7 in deel I van de bijlage bij de richtlijn), kan een onderneming duiding vinden in meerdere soft law richtsnoeren of anders uitspraken en/of algemene opmerkingen van het VN-Comité inzake economische, sociale en culturele rechten (CESCR). Ter verduidelijking, deze algemene opmerkingen zijn niet bindende maar gezaghebbende verdragsinterpretaties.

Het CESCR heeft meerdere keren gesteld dat adequaatheid altijd deels wordt bepaald door sociale, economische, culturele en ecologische factoren. Hierdoor heeft toereikende huisvesting geen vaste definitie, maar omvat het eerder bepaalde minimum criteria waaraan huisvesting moet voldoen. Deze zijn: huurzekerheid,

beschikbaarheid van diensten en infrastructuur, betaalbaarheid, bewoonbaarheid, toegankelijkheid, passende locatie, en culturele geschiktheid. Deze kenmerken worden in de uitspraken van het Comité herhaald en soms ook verduidelijkt. In relatie tot passende locatie, bijvoorbeeld, heeft het CESCR gesteld dat dit een locatie moet zijn die toegang biedt tot sociale voorzieningen zoals onderwijs, werkgelegenheden en gezondheidszorg.

Toereikende huisvesting bevat dus verschillende vrijheden, als bescherming tegen gedwongen uitzetting of willekeurige inmenging in iemands privacy, maar ook verschillende rechten, zoals zekerheid van eigendom en teruggave van huisvesting, grond en eigendom.

N.B. Afhankelijk van de omstandigheden en hun ambities kunnen ondernemingen overwegen schending van nog meer mensenrechten te voorkomen, dan genoemd in de onderdelen a en b. Zo zouden ondernemingen, rekening kunnen houden met specifieke contexten of intersectionaliteit, waaronder gender, leeftijd, ras, etniciteit, klasse, kaste, onderwijs, migratiestatus, handicap, alsook sociale en economische status, als onderdeel van een gender- en cultuurbewuste benadering van gepaste zorgvuldigheid, bijzondere aandacht besteden aan eventuele specifieke negatieve gevolgen op personen die als gevolg van marginalisering, kwetsbaarheid of andere omstandigheden een verhoogd risico lopen, individueel of als lid van bepaalde groeperingen of gemeenschappen, met inbegrip van inheemse volken, zoals beschermd door de Verklaring van de VN over de rechten van inheemse volken, onder meer met betrekking tot vrije, voorafgaande en geïnformeerde toestemming. Daarbij kunnen ondernemingen dan rekening houden met, in voorkomend geval, internationale instrumenten, zoals het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie, het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen en het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap. Deze passage en de opsomming van de verdragen daarin volgt niet uit de richtlijn of de bijlage daarbij, maar uit de overwegingen bij de richtlijn (nr. 33). Ondernemingen zijn hier dus niet aan gebonden, maar zouden dit vrijwillig kunnen doen.

Derde lid

Dit artikellid strekt tot implementatie van de definitie ‘negatief milieueffect’, zoals opgenomen in artikel 3, onderdeel b, van de richtlijn. In dit wetsvoorstel wordt daarvoor de definitie ‘nadelig gevolg voor het milieu’ gebruikt (zie pagina 3 van deze toelichting voor meer informatie over deze keuze). Deze definitie is niet opgenomen in de bijlage bij artikel 1.1.1, vanwege het uitgangspunt dat - voor de duidelijkheid naar normadressaten - normen in het lichaam van het wetsvoorstel staan en niet in begripsbepalingen.

Van een nadelig gevolg voor het milieu is sprake als dat gevolg komt door een schending van de verbodsbepalingen en verplichtingen als bedoeld in deel I, afdeling

1, punten 15 en 16, en deel II van de bijlage bij de richtlijn, met inachtneming van de Nederlandse wetten, waarin deze internationale normen zijn omgezet. Voor het illustreren van de samenhang tussen de internationale en de nationale milieunormen is in onderdeel B van de bijlage bij deze wet een tabel opgenomen¹²⁶.

De verbodsbepalingen en verplichtingen in onderdeel B van de bijlage moeten worden geïnterpreteerd en toegepast in overeenstemming met het internationaal recht en de algemene beginselen van het milieurecht van de Unie, zoals uiteengezet in artikel 191 VWEU.¹²⁷ Die verbodsbepalingen omvatten het verbod op meetbare aantasting van het milieu, zoals schadelijke bodemverandering, water- of luchtverontreiniging, schadelijke emissies, buitensporig waterverbruik, aantasting van het land of andere effecten op natuurlijke hulpbronnen, zoals ontbossing, die afbreuk doen aan de natuurlijke bases voor het behoud en de productie van voedsel, of die een persoon de toegang tot veilig en schoon drinkwater ontzeggen, of die de toegang van een persoon tot sanitaire voorzieningen bemoeilijken of die voorzieningen vernietigen, of die schadelijk zijn voor de gezondheid, de veiligheid, het normale gebruik van land of rechtmatig verworven eigendom van een persoon, of die aanzienlijke nadelige gevolgen hebben voor ecosysteemdiensten waarmee een ecosysteem direct of indirect bijdraagt tot het menselijk welzijn.

N.B. Nadelige gevolgen op de mensenrechten en op het milieu kunnen vervlochten zijn met of raken aan factoren, zoals corruptie, belangenverstrengeling en omkoping. Daardoor kan het noodzakelijk zijn dat ondernemingen alert zijn op die risicofactoren als zij gepaste zorgvuldigheid betrachten, zodat hun activiteiten in overeenstemming zijn met het VN-Verdrag tegen corruptie. Deze passage en het VN-Verdrag tegen corruptie volgen niet uit de richtlijn of de bijlage daarbij, maar uit de overwegingen bij de richtlijn (nr. 36). Uit de richtlijn voor gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid volgen geen verplichtingen op dat gebied. Wel goed als ondernemingen hier vrijwillig rekening mee houden.

Vierde lid

Dual-use goederen zijn producten die zowel gebruikt kunnen worden voor civiele als voor militaire doeleinden. In bijlage I van de verordening producten voor tweërlei gebruik¹²⁸ is een overzicht gegeven van alle goederen die kunnen worden aangemerkt als dual-use goederen. Gedacht kan daarbij worden aan bijvoorbeeld computerchips,

¹²⁶ In de consultatieversie van het wetsvoorstel is deze tabel nog niet ingevuld, omdat over de precieze invulling hiervan nog afstemming plaatsvindt met de Europese Commissie.

¹²⁷ Artikel 191 VWEU houdt o.m. in: Het beleid van de Unie op milieugebied draagt bij tot het nastreven van de volgende doelstellingen:– behoud, bescherming en verbetering van de kwaliteit van het milieu;– bescherming van de gezondheid van de mens;– behoudzaam en rationeel gebruik van natuurlijke hulpbronnen;– bevordering op internationaal vlak van maatregelen om het hoofd te bieden aan regionale of mondiale milieuproblemen, en in het bijzonder de bestrijding van klimaatverandering.2.De Unie streeft in haar milieubeleid naar een hoog niveau van bescherming, rekening houdend met de uiteenlopende situaties in de verschillende regio's van de Unie. Haar beleid berust op het voorzorgsbeginsel en het beginsel van preventief handelen, het beginsel dat milieuaantastingen bij voorrang aan de bron dienen te worden bestreden, en het beginsel dat de vervuiler betaalt.

¹²⁸ Verordening (EU) 2021/821 van het Europees Parlement en de Raad van 20 mei 2021 tot instelling van een EU-regeling voor controle op de uitvoer, de overbrenging, de tussenhandel, de technische bijstand en de doorvoer van producten voor tweërlei gebruik (herschikking) (PbEU 2021, L 206).

nachtzichtapparatuur of chemicaliën (zoals brandvertragers die in de bouw worden gebruikt, maar ook kunnen dienen als grondstof voor gifgas). Volgens de begripsomschrijving van artikel 3, onderdeel g, onder ii, van de richtlijn zijn activiteiten van zakenpartners van een onderneming die verband houden met dual-use goederen uitgesloten van de activiteitenketen. De onderneming die de risicoanalyse opstelt in overeenstemming met de vereisten van paragraaf 2.2.2 dient zelf zekerheid te verschaffen over de vraag of de activiteiten van een zakenpartner wel of niet verband houden met dual-use goederen. Ter ondersteuning van deze vergewisplicht kan de onderneming evenwel op grond van artikel 2.2.2.1, derde lid, onderdeel d, informatie opvragen bij haar zakenpartner.

Vanwege het normerende karakter van dit voorschrift is ervoor gekozen deze bepaling op te nemen in de artikelen en niet te verwerken in de begripsomschrijving van *activiteitenketen*.

Artikel 2.1.2 Betekenisvolle samenwerking met betrokkenen

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 13, eerste, tweede, vierde tot en met zesde lid, in samenhang met artikel 5, eerste lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid. De implementatie van artikel 13, derde lid, is verspreid over diverse artikelen. In dit artikel wordt de procedure voor het raadplegen van betrokkenen geregeld (het hoe). In de artikelen 2.2.2.1, vierde lid, 2.2.2.2, vierde lid, 2.2.3.1, vijfde lid, 2.2.4.1, vijfde lid, 2.2.3.3, vierde lid, 2.2.4.3, vierde lid, 2.2.4.4, vijfde lid, en 2.2.6.1, vijfde lid, wordt geregeld bij welke stap in het proces van gepaste zorgvuldigheid geraadpleegd moet worden, het wanneer.

Eerste lid

Een onderneming neemt passende maatregelen om, in overeenstemming met de voorschriften van dit artikel, doeltreffend samen te werken met betrokkenen om aan de voorschriften voor gepaste zorgvuldigheid te voldoen.

Op dit onderwerp komen nog richtsnoeren van de Europese Commissie, op grond van artikel 19, tweede lid, onder a, van de richtlijn.

Tweede lid

Doeltreffende samenwerking bestaat uit het verstrekken van relevante en volledige informatie aan geraadpleegde betrokkenen. Raadplegingen dienen uit echte interactie en dialoog op het passende niveau te bestaan, zoals op project- of locatieniveau. Bij dit laatste kan gedacht worden aan de bouw van een kantoor (project) of het uitbaggeren van een meer (locatie). Ook dienen zij met een passende frequentie plaats te vinden, zowel aan het begin als gedurende een project.

Bij de raadpleging van betrokkenen voorziet de onderneming, onverminderd de Wet bescherming bedrijfsgeheimen, allereerst de betrokkenen van relevante en volledige informatie om de raadpleging doeltreffend en transparant te laten verlopen (onderdeel a). Bij volledige informatie moet vooral gedacht worden aan informatie die toereikend

is om betekenisvol een dialoog aan te gaan. Betrokkenen moeten dus niet overstelpt worden met (teveel) informatie, maar voldoende informatie krijgen om over de kwestie waarover ze geconsulteerd worden mee te kunnen denken.

Een bestaand voorbeeld uit de eindverklaringen van het Nationaal Contactpunt (NCP) geeft meer licht hierop. NCP vond dat er onvoldoende waarborgen waren om de nadelige gevolgen te voorkomen, omdat de betreffende ondernemingen geen betekenisvol contact hadden gelegd met betrokkenen. Er was ook gebrek aan toegang tot voldoende informatie, omdat een van de twee ondernemingen alleen het aanvullende milieueffectrapportage voor een van de twee activiteiten had gepubliceerd.¹²⁹

Ook brengt de onderneming belemmeringen voor samenwerking in kaart (onderdeel b) en zorgt de onderneming ter voorkoming van vergelding of wraak voor in ieder geval de vertrouwelijkheid of anonimiteit van de deelnemers (onderdeel c). Het raadplegen is verder vormvrij, zodat er verschillende manieren zijn om daaraan invulling te geven. Zo'n invulling zou kunnen zijn dat een conceptversie van het beleidsdocument gedeeld wordt met betrokkenen. Dit laatste betekent niet dat een onderneming aan hun opmerkingen gevolg dient te geven, maar wel dat in het beleidsdocument daarvan melding moet worden gedaan en een terugkoppeling wordt gegeven (zie ook het vierde lid hierna). Het raadplegen zou ook vormgegeven kunnen worden in de vorm van een rondetafelgesprek, een symposium of een expertsessie over het concept-beleidsdocument.

N.B. Bij het raadplegen zou bijzondere aandacht kunnen worden besteed aan de behoeften van kwetsbare betrokkenen, onder meer door rekening te houden met mogelijk getroffen groepen of gemeenschappen die worden beschermd door de Verklaring van de Verenigde Naties (VN) over de rechten van inheemse volken en door de Verklaring van de VN over mensenrechtenverdedigers. Dit laatste volgt niet uit artikel 13 van de richtlijn, maar kan vrijwillig worden gedaan door ondernemingen.

Bij de informatieverstrekking hoeft de onderneming geen kennis of bedrijfsinformatie openbaar te maken, die op grond van artikel 1 van de Wet bescherming bedrijfsgeheimen kan worden aangemerkt als 'bedrijfsgeheim'. Wat als bedrijfsgeheim kan worden aangemerkt wordt meer uitgebreid behandeld bij het vierde lid.

N.B. Om te bepalen welke vorm van raadplegen het beste is, kunnen de volgende vragen worden gesteld: wie is de doelgroep? Over wat voor toegang tot informatie beschikken zij? Welke belemmeringen kunnen bepaalde achtergestelde of kwetsbare groepen misschien ondervinden? Wat zijn de kenmerken van de doelgroep? Moet er rekening gehouden worden met de bescherming van persoonsgegevens of bedrijfsgeheimen?

¹²⁹ Both ENDS, Associação Fórum Suape Espaço Socioambiental, Conectas Direitos Humanos and Colônia de Pescadores do Município do Cabo de Santo Agostinho vs. Atradius Dutch State Business; <https://www.oesorichtlijnen.nl/binaries/oesorichtlijnen/documenten/publicatie/2016/11/30/eindverklaring-melding-both-ends--forum-suape-vs-atradius-dsb/161130-Final+statement+Dutch+NCP+-+Both+ENDS+et+al.+vs.+ADSB.pdf>.

Derde lid

Als het redelijkerwijs niet mogelijk is doeltreffend samen te werken met betrokkenen om aan de voorschriften van dit hoofdstuk te voldoen, raadpleegt een onderneming ook deskundigen die geloofwaardige inzichten kunnen verschaffen in feitelijke of potentiële nadelige gevolgen.

Bij deskundigen kan gedacht worden aan natuurlijke personen, rechtspersonen of maatschappelijke organisaties die de mensenrechten of het milieu verdedigen, maar niet aangemerkt kunnen worden als betrokkene in zin van de begripsbepaling in dit wetsvoorstel.

Als voorbeeld zou gedacht kunnen worden aan activiteiten van een onderneming in onbewoonde natuurgebieden, waarvoor geen betrokkenen gevonden kunnen worden maar wel deskundigen (biologen of praktijkdeskundigen, zoals beheerders).

Vierde lid

Na de raadpleging hebben de betrokkenen recht om een gemotiveerd verzoek om relevante aanvullende informatie in te dienen. Die informatie wordt door de onderneming binnen een redelijke termijn en in een passende en begrijpelijke vorm verstrekt (onderdeel a). Bij die informatieverstrekking hoeft de onderneming ingevolge de Wet bescherming bedrijfsgeheimen (Wbb) geen kennis of bedrijfsinformatie openbaar te maken, die op grond van artikel 1 van de Wbb kan worden aangemerkt als 'bedrijfsgeheim' (aanhef). Als een onderneming het verzoek weigert, doet zij dat met een schriftelijke en deugdelijke motivering van de weigering (onderdeel b).

Zo'n motiveringsgrond zou dus kunnen zijn dat een onderneming die informatie als bedrijfsgeheim aanmerkt. Van een bedrijfsgeheim is op grond van artikel 1 Wbb pas sprake als de informatie voldoet aan de volgende drie vereisten:

- in haar geheel dan wel in de juiste samenstelling en ordening van haar bestanddelen, niet algemeen bekend is bij of gemakkelijk toegankelijk is voor degenen binnen de kringen die zich gewoonlijk bezighouden met dergelijke informatie;
- handelswaarde bezit omdat zij geheim is, en
- door degene die daar rechtmatig over beschikt, is onderworpen aan redelijke maatregelen, gezien de omstandigheden, om deze geheim te houden.

Gedacht kan hierbij worden aan de volgende voorbeelden uit jurisprudentie. Een manier van telen, bijvoorbeeld verticale teelt in combinatie met irrigatietechniek, kan worden aangemerkt als bedrijfsgeheim.¹³⁰ Technische aspecten van de samenstelling van gebruikte grondstoffen en producten kan worden aangemerkt als

¹³⁰ ECLI:NL:RBDHA:2019:2729.

bedrijfsgeheim.¹³¹ Informatie die ook uit andere openbare informatiebronnen kan worden gehaald is niet een bedrijfsgeheim.¹³²

Aan de eis van redelijke maatregelen genomen, gezien de omstandigheden, om deze geheim te houden, kan in de praktijk bestaan uit contractuele verplichtingen tussen chemiebedrijven in samenwerkingsovereenkomsten om bepaalde mengverhoudingen voor een chloordioxineproduct geheim te houden.¹³³ Andere voorbeelden van beschermingsmaatregelen zijn geheimhoudingsbedingen in overeenkomsten, camerabewaking, het bijhouden van bezoekerslijsten en het hanteren van een cleandesk policy.¹³⁴

Artikel 2.1.3 Algemene samenwerking met ondernemingen

Dit artikel strekt tot implementatie van de artikelen 13, zesde lid, tweede zin, en 20, vierde lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid. In dit artikel zijn voorschriften opgenomen die in algemene zin gelden voor samenwerking. In het volgende artikel, artikel 2.1.4, zijn voorschriften opgenomen die zien op samenwerking op het terrein van de raadpleging van betrokkenen, klachtprocedures of de verificatie door onafhankelijke derden.

Eerste lid

Onverminderd het recht om een gemotiveerde melding in te dienen, bedoeld in artikel 4.1.2, de voorschriften voor bestuursrechtelijke handhaving, bedoeld in paragraaf 4.2.1 en voor civielrechtelijke handhaving, bedoeld in artikel 4.2.2.1, kan een onderneming deelnemen aan sectorale regelingen en initiatieven waarbij meerdere betrokkenen zijn betrokken om de naleving van de verplichtingen gesteld bij of krachtens dit hoofdstuk te ondersteunen, mits deze regelingen en initiatieven daarvoor geschikt zijn.

Aan de verplichting tot gepaste zorgvuldigheid kan door ondernemingen ook gezamenlijk worden voldaan. Bij 'sectorale regelingen en initiatieven' kan gedacht worden aan zogeheten multi-stakeholder initiatieven. Dit zijn initiatieven waarin ondernemingen, vakbonden en andere maatschappelijke organisaties samenwerken om internationaal aanvaarde sociale, ethische, en milieustandaarden in de activiteitenketen van ondernemingen te implementeren, al dan niet met gebruikmaking van een IMVO-convenant.

Een voorbeeld van een gezamenlijke uitvoering is een model-gedragscode of een model-contract. Ondernemingen zouden hiervoor voor een model van de eigen sectororganisatie kunnen gebruiken of een 'bench mark' of 'best practice', die de toezichthoudende autoriteit in het kader van haar voorlichtende taak kan vermelden. Een ander voorbeeld is het kiezen voor een gezamenlijke klachtenprocedure of

¹³¹ ECLI:NL:RBROT:2024:6597.

¹³² ECLI:NL:RBNHO:2022:10719.

¹³³ ECLI:NL:RBDHA:2019:1924.

¹³⁴ Rechtbank Limburg 5 februari 2020, IEF 19006.

geschillencommissie (zie artikel 2.1.4 hierna). Een onderneming hoeft dus niet het wiel in haar eentje uit te vinden, maar kan dit in gezamenlijkheid doen. Dit laatste wordt van belang geacht voor het verminderen van de lastendruk voor ondernemingen.

De gezamenlijke uitvoering vervangt niet de individuele verplichtingen en het toezicht daarop door middel van meldingen bij de toezichthouder, en de voorschriften voor bestuursrechtelijke en civielrechtelijke handhaving. Dit volgt uit de zinsnede 'Onverminderd het recht om een gemotiveerde melding in te dienen, bedoeld in artikel 4.1.2, de voorschriften voor bestuursrechtelijke handhaving, bedoeld in paragraaf 4.2.1 en voor civielrechtelijke handhaving, bedoeld in artikel 4.2.2.1' in de aanhef van dit lid. Een gezamenlijke uitvoering kan dus geen 'safe harbour' opleveren ten opzichte van melders, de toezichthoudende autoriteit en de bestuursrechtelijke of civielrechtelijke rechter. De toezichthoudende autoriteit zal - al dan niet naar aanleiding van een gemotiveerde melding – erop toezien of elke onderneming aan haar verplichtingen voldoet. Ook voor de civielrechtelijke handhaving levert samenwerking geen uitsluiting of vermindering van aansprakelijkheid op.

Tweede lid

De geschiktheid kan een onderneming beoordelen in overeenstemming met de richtsnoeren, bedoeld in artikel 20, vierde lid, tweede alinea, van de richtlijn. Op grond van artikel 19, derde lid, van de richtlijn zullen die richtsnoeren er uiterlijk zijn voordat de eerste groep ondernemingen aan de verplichtingen moet gaan voldoen. Tot die tijd kan de geschiktheid op basis van gezond verstand en naar redelijkheid en billijkheid door de onderneming worden bepaald.

Derde lid

Een onderneming die deelneemt aan sectorale regelingen en initiatieven:

- a. kan gebruikmaken van of zich aansluiten bij een relevante risicoanalyse die wordt uitgevoerd door initiatieven van de sector of van meerdere betrokkenen of door leden van die initiatieven;
- b. kan via dergelijke initiatieven doeltreffende passende maatregelen nemen of zich daarbij aansluiten; en
- c. ziet toe op de doeltreffendheid van die maatregelen.

Een sectoraal initiatief, zoals van een convenant, ontslaat de onderneming niet van haar eigen verplichting om maatregelen te treffen en tussentijds evaluatie uit te voeren en zo nodig maatregelen aan te passen. Een sectoraal initiatief ontslaat een onderneming ook niet van het volgen van de effectiviteit van de maatregelen door het collectief. Met andere woorden een onderneming kan niet achterover gaan leunen na het aangaan van een samenwerking met anderen.

Vierde lid

Het gebruik van een initiatief van de sector en van meerdere betrokkenen volstaat niet om te voldoen aan:

- a. de verplichting om de eigen werknemers van de onderneming en hun vertegenwoordigers te raadplegen; en
- b. de individuele verplichting van een onderneming tot het nemen van passende maatregelen om te voldoen aan de verplichtingen gesteld bij of krachtens dit hoofdstuk.

Bij de vertegenwoordigers van werknemers moet gedacht worden aan de organisaties van werknemers als bedoeld in de ILO-conventie nummer 98¹³⁵ (onderdeel a).

De verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid bij of krachtens dit hoofdstuk blijven dus onverminderd gelden voor elke onderneming afzonderlijk, maar de manier waarop zij aan die verplichting voldoen mag in gezamenlijkheid worden gedaan. Ook ontslaat het deelnemen aan een gezamenlijk initiatief een onderneming er niet van haar eigen werknemers en hun vertegenwoordigers te raadplegen.

Artikel 2.1.4 Samenwerking met ondernemingen toegespitst op onderdelen van gepaste zorgvuldigheid

Dit artikel strekt tot implementatie van de artikelen 13, zesde lid, 14, zesde lid, en 20, vijfde lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Een onderneming kan betrokkenen raadplegen door middel van initiatieven van de sector of initiatieven van meerdere betrokkenen om te voldoen aan de verplichtingen, bedoeld in de artikelen 2.2.2.1, vierde lid, 2.2.2.2, vierde lid, 2.2.3.1, vijfde lid, 2.2.4.1, vijfde lid, 2.2.3.3, vierde lid, 2.2.4.3, vierde lid, 2.2.4.4, vijfde lid, en 2.2.6.1, vijfde lid,, mits die raadpleging voldoet aan de vereisten van artikel 2.1.2. In dit lid wordt verwezen naar artikel 13 van de richtlijn, omdat die aangeeft in welke gevallen geraadpleegd moet worden. Dit artikellid maakt mogelijk dat ondernemingen ook voor het *raadplegen* samenwerken met anderen. Maar de manier waarop (gezamenlijk) geraadpleegd wordt, moet nog wel voldoen aan de vereisten van artikel 2.1.2 (zie hierboven). Een onderneming kan dus het raadplegen laten plaatsvinden door betrokkenen zelf, bijvoorbeeld doordat betrokkenen buurtinterviews houden. Een onderneming kan ook een andere onderneming inhuren om een buurtbijeenkomst te organiseren.

Een praktijkvoorbeeld over hoe een multi-stakeholder initiatief in zijn werk gaat voor het onderzoeken van potentiële nadelige gevolgen is het 'double materiality assessment'. Hierbij kijkt een onderneming naar de impact van haar activiteiten op zowel milieu en samenleving, als naar de mogelijke financiële gevolgen voor de onderneming zelf. Een belangrijk onderdeel van zo'n assessment is het betrekken van zo veel mogelijk externe betrokkenen door het afnemen van interviews. Zo krijgt de onderneming zicht op welke belangen als prioriteit worden gesteld door degenen die

¹³⁵ Bij organisaties van werknemers moet gedacht worden aan het vakverenigingswezen. Artikel 1 van het Verdrag betreffende het recht zich te organiseren en collectief te onderhandelen, 1949 (nr. 98).

het meest geraakt worden door ondernemingsactiviteiten. Nystar, bijvoorbeeld, wilde vaststellen wat het effect was van haar activiteiten binnen de (zink) mijnbouw. Hierbij werden interviews georganiseerd met lokale overheidsinstanties, leveranciers, klanten en werknemers. Daarnaast heeft Nystar ook een gesprek georganiseerd met de organisatie International Union for Conservation of Nature (IUCN NL) om te achterhalen wat zij verder verwachten van een onderneming in de context van mijnbouw. De informatie verkregen uit deze gesprekken werd gebruikt voor de risicoanalyse en het opzetten van (inkoop)beleid.¹³⁶

Tweede en derde lid

Een onderneming kan deelnemen aan gezamenlijke klachtenprocedures en kennisgevingsmechanismen om te voldoen aan de individuele verplichtingen voor klachtenprocedures en kennisgevingsmechanismen, gesteld bij of krachtens artikel 2.2.5.1, eerste lid, derde lid, en artikel 2.2.5.2.

Een onderneming kan ook deelnemen aan gezamenlijke klachtenprocedures en kennisgevingsmechanismen via brancheorganisaties, initiatieven van meerdere betrokkenen of bij procedures en mechanismen die zijn ingesteld bij algemene kaderovereenkomst.

Het aansluiten bij gezamenlijke klachtenprocedures kan de meldingsbereidheid verbeteren. Wanneer werknemers hun klacht niet bij de werkgever zelf, maar bij externe klachtencommissie kunnen indienen wordt de veiligheid van de werknemer meer gewaarborgd.

Deze artikelleden maken mogelijk dat ondernemingen ook voor de klachtenprocedure of het kennisgevingsmechanisme samenwerken met anderen. Maar de gezamenlijk klachtenprocedure of het kennisgevingsmechanisme moeten nog wel voldoen aan de vereisten van artikel 2.2.5.1, eerste lid en derde lid, en artikel 2.2.5.2 (zie de toelichting hierna bij die artikelen). Een onderneming kan dus een klachtcommissie instellen die de klachten van meerdere ondernemingen in bijvoorbeeld dezelfde regio of dezelfde bedrijfssector behandelen. Een onderneming kan ook aansluiten bij een bestaande geschillencommissie.

Een voorbeeld van het opzetten van een klachtenprocedure kan worden gevonden in het initiatief van Fair Wear en de German Partnership for Sustainable Textiles (PST). Deze twee maatschappelijke organisaties hebben een gezamenlijke klachtenprocedure opgesteld, die anoniem toegankelijk is voor fabriekswerknemers in de textiel- en kledingindustrie van een groep van vier bedrijven die meedoen aan dit initiatief.¹³⁷ De achterliggende gedachte achter het opzetten van één klachtenmechanisme voor meerdere bedrijven is om het risico van meerdere naast elkaar bestaande rechtsmiddelen en verwarring voor de beoogde gebruikers te

¹³⁶ Stakeholders betrekken in dubbele materialiteitsanalyse (Nystar en IUCN NL).

¹³⁷ Textilkontor Walter Seidensticker GmbH & Co. KG, textilhandel-cotton-n-more GmbH, Karl Diekhoff GmbH & Co. KG en Esprit Europe Services GmbH.

verminderen. Werknemers kunnen bij een klacht een plaatselijke klachtenbehandelaar bellen of sms'en om deze klacht in te dienen. Als deze onder het mandaat van Fair Wear valt, wordt de klacht doorgestuurd naar het merk, zodat zij de betreffende fabriek kunnen benaderen. Lokale ngo's en werknemersorganisaties worden betrokken bij de bewustmaking van de klachtenprocedure en kunnen waar nodig werknemers bijstaan bij het indienen van een klacht.¹³⁸

Vierde lid

Onverminderd het recht om een gemotiveerde melding in te dienen, bedoeld in artikel 4.1.2, de voorschriften voor bestuursrechtelijke handhaving, bedoeld in paragraaf 4.2.1 en voor civielrechtelijke handhaving, bedoeld in artikel 4.2.2.1, kan een onderneming een beroep doen op verificatie door een onafhankelijke derde partij betreffende een onderneming in haar activiteitenketen of op verzoek van een onderneming in haar activiteitenketen om de naleving van haar verplichtingen gesteld bij of krachtens dit hoofdstuk te ondersteunen, voor zover deze verificaties geschikt zijn om de nakoming van die verplichtingen te ondersteunen.

Vijfde lid

Aan de verificatie door een onafhankelijke derde partij voor de naleving door een onderneming van haar verplichtingen worden in dit lid voorwaarden gesteld.

Onafhankelijke verificatie brengt met zich dat de derde partij objectief en volledig van de onderneming onafhankelijk is. Er mogen met andere woorden geen financiële of andere relaties (vriendschap of familiebanden) bestaan met de onderneming (onderdeel a). Ook moet degene vrij zijn van belangenconflicten en van beïnvloeding van buitenaf (onderdeel b). Bij dit laatste moet gedacht worden aan de afwezigheid van eigen belang bij de verificatie of beïnvloeding van buiten af, waaronder fysieke of mentale dreiging.

De persoon in kwestie moet ook – afhankelijk van de aard van het nadelige gevolg – over ervaring en deskundigheid beschikken op het gebied van milieu- of mensenrechtenkwesties (onderdeel c). Als het nadelige gevolg bijvoorbeeld bodem- of luchtvervuiling is, moet de onafhankelijke derde partij beschikken over deskundigheid op dat terrein.

En ten slotte dient degene die de verificatie verricht verantwoordelijk zijn voor de kwaliteit en betrouwbaarheid van die verificatie (onderdeel d). De verificatie zelf moet van hoge kwaliteit zijn en betrouwbaar. In het voorbeeld van de grondvervuiling dient de derde partij over de juiste apparatuur te beschikken om de mate van vervuiling exact vast te kunnen stellen.

¹³⁸ Fair Wear en Partnership for Sustainable Textiles, Far Wear and PST continue their collaboration (12 juli 2023).

Artikel 2.1.5 Documentatie over gepaste zorgvuldigheid

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 5, vierde lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Een onderneming bewaart documentatie over de maatregelen die zijn uitgevoerd om aan de verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid te voldoen, met inbegrip van ondersteunend bewijsmateriaal. Deze verplichting is bedoeld om ondernemingen in staat te stellen de naleving van de verplichtingen te kunnen aantonen, bijvoorbeeld als hierom gevraagd wordt door een toezichthoudende autoriteit of een rechter.

Tweede lid

Ondernemingen moeten de documentatie waaruit blijkt dat zij de voorschriften voor gepaste zorgvuldigheid naleven gedurende ten minste vijf jaar bewaren, vanaf het moment waarop die documentatie is opgesteld of verkregen.

Hoewel artikel 5, vierde lid, van de richtlijn, de mogelijkheid biedt een langere bewaartermijn te kiezen, is in dit wetsvoorstel gekozen voor een minimum bewaartermijn van vijf jaar. Een langere bewaartermijn zou immers meer lastendruk met zich brengen en daardoor niet de meest lastenluwe keuze zijn. Dit laatste neemt niet weg dat ondernemingen er goed aan doen de informatie langer te bewaren, omdat het derde lid van dit artikel bepaalt, dat de termijn verlengd kan worden voor lopende rechterlijke procedures. Dit bewaren is dan in het belang van de onderneming zelf, omdat zij in een bestuursrechtelijke zaak, op grond van een handhavingsbesluit van de toezichthoudende autoriteit, of in een civielrechtelijke zaak, op grond van een aansprakelijkheidsvordering, kan bewijzen dat zij maatregelen heeft genomen ter voorkoming, beperking of beëindiging van nadelige gevolgen.

De bewaartermijn is niet hetzelfde als de verjaringstermijn uit artikel 29 van de richtlijn of artikel 4.2.2.1 van dit wetsvoorstel. De verjaringstermijn voor aansprakelijkheid kan langer zijn dan vijf jaar, bijvoorbeeld 10 jaar. Ook om die reden doet een onderneming er goed aan informatie langer te bewaren.

Ook dient op grond van de artikelen 2.2.3.3, vijfde lid, en 2.2.4.3, vijfde lid, informatie bewaard te blijven om verslag te kunnen doen aan de toezichthoudende autoriteit over genomen besluiten om een zakelijke relatie niet tijdelijk op te schorten of te beëindigen (zie de toelichting hierna bij deze artikelen).

Derde lid

Omdat de documentatieverplichting bedoeld is om ondernemingen in staat te stellen de naleving van de verplichtingen te kunnen aantonen, bijvoorbeeld tijdens een

rechterlijke procedure, wordt op grond van dit lid de bewaartermijn verlengd tot het tijdstip dat op een lopende beroepsprocedure op grond van deze wet onherroepelijk door de rechter is beslist. Door een rechter is onherroepelijk beslist, als tegen de diens uitspraak geen beroep meer mogelijk is of niet meer wordt ingesteld (door het laten verlopen van de beroepstermijn).

Zoals bij het vorige lid is aangegeven kan dit zowel de bestuursrechtelijke rechter zijn als de civielrechtelijke rechter. Als het om gaat om lopende beroepszaken op grond van de Wet internationale misdrijven geldt dit artikellid ook voor de strafrechter.

Artikel 2.1.6 Delegatiegrondslag

Bij algemene maatregel van bestuur (amvb) kunnen voor de nadere verduidelijking van de verplichtingen, bedoeld in dit hoofdstuk, en de goede uitvoering van dit hoofdstuk, nadere regels worden gesteld. Door het gebruik van de zinsnede 'nadere verduidelijking van de verplichtingen' wordt benadrukt dat het niet om nieuwe regels of voorschriften zal gaan en dus geenszins om zogeheten nationale koppens. De zinsnede 'de goede uitvoering van de richtlijn' is opgenomen, omdat in de amvb ook regels opgenomen kunnen zijn voor de ACM of andere bestuursorganen die betrokken zijn bij de uitvoering van dit hoofdstuk.

Voor deze delegatiegrondslag naar een amvb is gekozen om tegemoet te komen aan het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State (Afdeling) over het initiatiefvoorstel Wet verantwoord en duurzaam internationaal ondernemen. Vanwege het open normenkarakter van de voorschriften voor gepaste zorgvuldigheid achtte de Afdeling delegatie via een amvb gezien de ruime opzet van de wettelijke norm eerder aangewezen, eventueel aangevuld met een mogelijkheid van technische uitwerking in een ministeriële regeling.¹³⁹

Dit laatste is opgenomen in het tweede lid van dit artikel. Bij regeling van Onze Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp kunnen voor de uitwerking van details van dit hoofdstuk en voorschriften van administratieve aard nadere regels worden gesteld. Gedacht kan hierbij worden aan overzichten, formuleren of voorbeelden van ontwerpen van klachtenregelingen, contractclausules of de jaarlijkse verklaring over gepaste zorgvuldigheid en zogeheten 'best practices' of 'bench marks'.¹⁴⁰

¹³⁹ Advies van 8 juli 2021, no. W02.21.0072/II, punt 3a (Kamerstukken II 2022/23, 35 761, nr. 8, blz. 5).

¹⁴⁰ In het kader van het toezicht kan de toezichthouder ook voorlichting geven over zogeheten 'bench marks' of goede voorbeelden voor de naleving van de verplichtingen door andere ondernemingen, 'best practices'. Meer over dit onderwerp in Scheltema en Van Dam, "Opties voor afdwingbare IMVO-instrumenten. Een onderzoek naar de mogelijke juridische vormgeving en handhaving van afdwingbare IMVO-instrumenten", april 2020.

Afdeling 2.2 Specifieke bepalingen gepaste zorgvuldigheid

In afdeling 2.2 zijn specifieke bepalingen opgenomen voor gepaste zorgvuldigheid. In zeven paragrafen staan de voorschriften die verband houden met de beleidscyclus voor gepaste zorgvuldigheid:

§ 2.2.1 Beleid

§ 2.2.2 Risicoanalyse

§ 2.2.3 Preventie van potentiële nadelige gevolgen

§ 2.2.4 Beëindigen van feitelijke nadelige gevolgen en herstel bieden

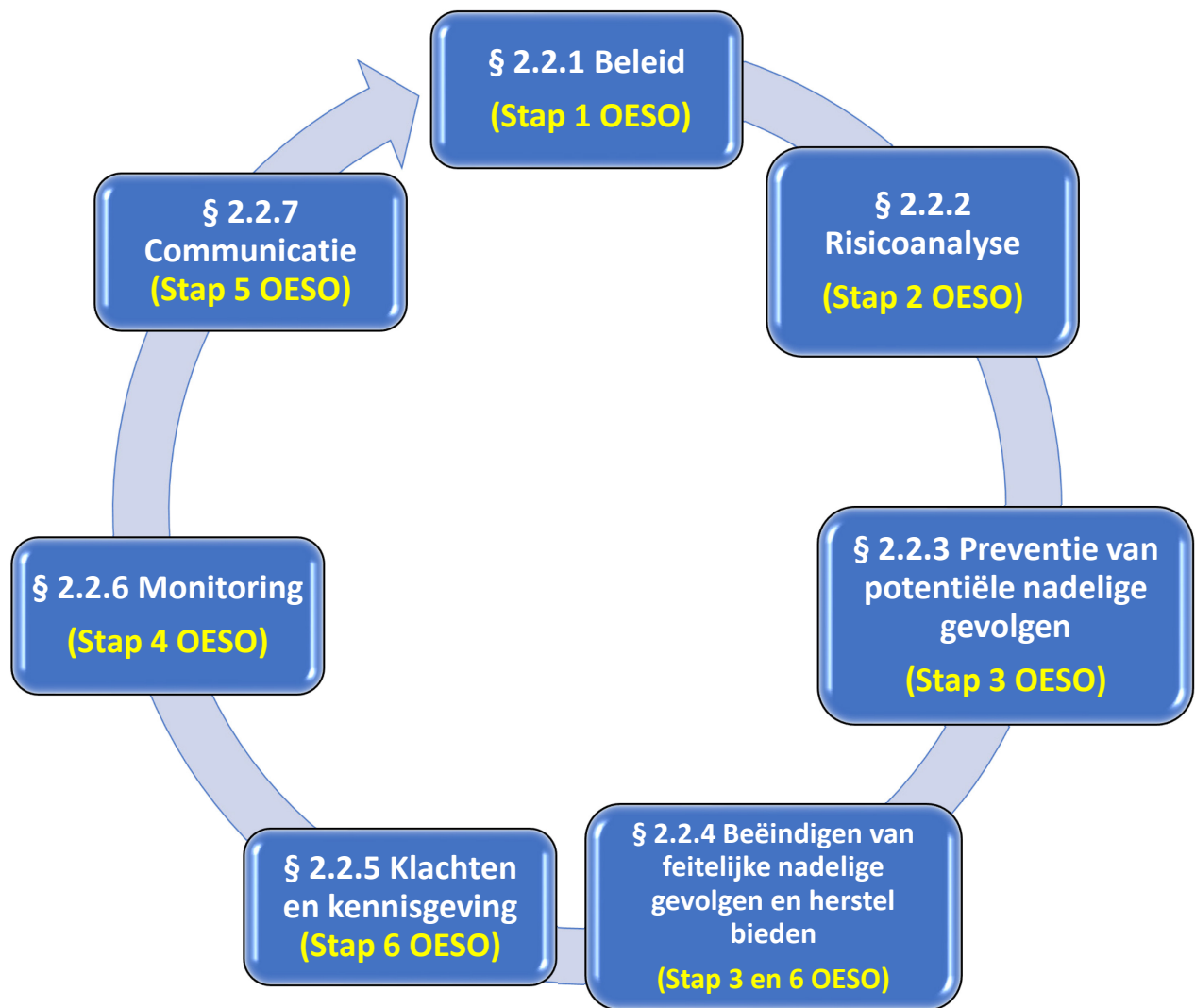
§ 2.2.5 Klachtenprocedure en kennisgevingsmechanisme

§ 2.2.6 Monitoring

§ 2.2.7 Communicatie

Deze beleidscyclus lijkt op de beleidscyclus van zes stappen die in de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen is opgenomen. Maar omdat de opbouw van de richtlijn daarvan is afgeweken, zijn er ook verschillen met de OESO-richtlijnen. Stap 3 uit de OESO-richtlijnen, bestaande uit het opstellen van een plan van aanpak en het uitvoeren daarvan, is in de richtlijn opgesplitst over enerzijds de preventie van potentiële nadelige gevolgen (artikel 10 richtlijn) en anderzijds het beëindigen van feitelijke nadelige gevolgen (artikel 11 richtlijn). Stap 6 uit de OESO-richtlijnen, bestaande uit het hebben van een herstelmechanisme en het bieden van herstel, is in de richtlijn opgesplitst in het opstellen van een klachtenprocedure en kennisgevingsmechanisme (artikel 14) en het bieden van herstel bij feitelijke nadelige gevolgen (artikel 12). Hoewel de opbouw van de beleidscyclus verschilt met die van de OESO-richtlijnen is er wel grote overlap met de inhoud van de verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid.

Visueel gezien zien de verschillen tussen de beleidscyclus op basis van de paragrafen in afdeling 2.2 en de beleidscyclus op basis van de OESO-richtlijnen er als volgt uit:

Legenda: De zes stappen van de OESO-richtlijnen zijn in bovenstaand figuur geel weergegeven. De grootte van de onderdelen in de cyclus hierboven verschilt, om te benadrukken dat voor de ene of de andere stap c.q. verplichting meer gedaan moet worden dan voor een andere stap of verplichting. De cyclus volgt de volgorde van de paragrafen in hoofdstuk 2, maar de onderdelen of verplichtingen kunnen in de praktijk ook gelijktijdig plaatsvinden of in een andere volgorde.

Paragraaf 2.2.1 Beleid

Artikel 2.2.1.1 Integratie gepaste zorgvuldigheid in beleid en risico-beheersystemen

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 7 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Om ervoor te zorgen dat gepaste zorgvuldigheid deel uitmaakt van het bedrijfsbeleid van ondernemingen moeten zij gepaste zorgvuldigheid integreren in hun relevante beleid en risico-beheersystemen. Dit artikellid verplicht daartoe.

De toevoeging van het woord ‘risicogebaseerde’ voor gepaste zorgvuldigheid betekent dat het beleid voor gepaste zorgvuldigheid gebaseerd moet zijn op de risico’s van die

onderneming. Als bijvoorbeeld uit de risicoanalyse, bedoeld in artikel 2.2.2.1, voor een onderneming naar voren komt dat haar activiteiten (of die van een dochteronderneming of zakenpartner in haar activiteitenketen) het risico op schending van het verbod op dwangarbeid, of schending van het verbod op bepaalde chemische stoffen, met zich brengen, dient zij haar beleid voor gepaste zorgvuldigheid daarop af te stemmen. Het omgekeerde geldt ook. Als in haar activiteiten (of die van een dochteronderneming of zakenpartner in haar activiteitenketen) geen risico zit op schending van die verboden, hoeft zij dat niet te verdisconteren in haar beleid.

Bij doorvoering in 'haar relevante beleid' kan worden gedacht aan het aan- en inkoopbeleid, het investeringsbeleid, het personeels- of opleidingsbeleid, maar ook aan administratieve systemen en het afzetbeleid. Bij een risico-beheersysteem kan gedacht worden aan het integreren van het beleid op alle relevante operationele niveaus, waaronder financiële beheersystemen, maar ook beheersystemen voor arbeidsomstandigheden en veiligheid.

Voor verantwoord inkoopbeleid kan gewezen worden op de volgende praktijkvoorbeelden:

Het Common Framework for Responsible Purchasing Practices. Dit is een raamwerk opgesteld door de Working Group on Responsible Purchasing Practices in samenwerking met meerdere maatschappelijke organisaties waarin de normen van een eerlijker inkoopbeleid uiteen worden gezet. Dit is van toepassing op ondernemingen binnen de kledingindustrie. Het raamwerk richt zich op de individuele verantwoordelijkheid van een onderneming om hun inkooppraktijken te verbeteren, en is gebaseerd op vijf kernprincipes: integratie en rapportage, gelijkwaardig partnerschap, gezamenlijke productieplanning, eerlijke betalingsvoorwaarden en duurzame kostenberekening. Een onderneming die meedoet aan dit initiatief houdt zich aan deze principes bij haar inkooppraktijken en past hierdoor gepaste zorgvuldigheid toe in het upstream gedeelte van haar activiteitenketen.¹⁴¹

Een vergelijkbaar initiatief stamt van Responsible Contracting Project (RCP), een ngo die samen met belanghebbenden en ketenpartners uit de kledingindustrie modelcontractbepalingen heeft opgezet voor leveranciers om verbeterde contractvoorwaarden en inkooppraktijken te stimuleren. RCP heeft meerdere clausules geschreven die bedrijven aan het begin van het proces in hun beleid kunnen integreren. Ook deze richten zich op principes als gezamenlijke productieplanning en duurzame kostenberekening.¹⁴²

N.B. In dit verband wordt nog gewezen op het ILO Verdrag over Veiligheid en Gezondheid van Werknemers.¹⁴³ Dit verdrag legt de basis voor nationale beleidssystemen en het ontwikkelen van veiligheids- en gezondheidsnormen op de werkplek. Het benadrukt onder meer de noodzaak van preventieve maatregelen en voorlichting aan werknemers. Nederlandse ondernemingen zijn dus al verplicht om een effectief beleid voor veiligheid en gezondheid te implementeren.

¹⁴¹ Fair Wear en anderen, The Common Framework for Responsible Purchasing Practices: Building Resilience in Textile Supply Chains (Version 1: June 2022).

¹⁴² Center for Corporate Law and Governance (Rutgers Law School), The Responsible Contracting Project (2023).

¹⁴³ ILO-verdrag, nr. 155, uit 1981.

Tweede lid

Het beleid voor gepaste zorgvuldigheid wordt ontwikkeld in overleg met de werknemers van de onderneming en hun vertegenwoordigers. Medewerkers hebben vaak goed zicht op de gevolgen van de activiteiten die zij verrichten en hebben mogelijk ook ideeën voor het voorkomen van nadelige gevolgen. Het overleg gaat vooraf aan de vaststelling van het beleid. Onder vertegenwoordigers wordt in dit verband verstaan de van de onderneming onafhankelijke vakbonden¹⁴⁴. Dit laatste is uiteraard van belang als het besprokene betrekking heeft op arbeidsrechten en arbeidsomstandigheden. Voor milieugerelateerde onderwerpen kan ook aan andere vertegenwoordigers worden gedacht.

Derde lid

Het beleid voor gepaste zorgvuldigheid bestaat uit:

- a. een beschrijving van de aanpak van gepaste zorgvuldigheid door de onderneming, ook voor de lange termijn;
 - Een beschrijving van de aanpak is meer op hoofdlijnen en voor de lange termijn dan de beschrijving van de ingevoerde procedures, bedoeld in onderdeel c van dit lid, die hieronder wordt beschreven. In die beschrijving gaat het om een concrete beschrijving van de te nemen maatregelen.
- b. een gedragscode, bestaande uit regels en beginselen, die in de onderneming en haar dochteronderneming alsook haar directe of indirecte zakenpartners moet worden nageleefd in overeenstemming met de artikelen 2.2.3.2, eerste en tweede lid en 2.2.4.2, eerste en tweede lid;
 - Een gedragscode is een handleiding voor gedrag in een onderneming. Er staat in wat wel en niet mag binnen een onderneming. Dit geldt voor hoe zij als onderneming opereert en hoe zij wilt dat medewerkers, directieleden en bestuursleden zich gedragen. Een onderneming kan er ook in opnemen hoe zij met klanten, leveranciers, zakenpartners en andere betrokkenen omgaat. Waarschijnlijk is dit laatste minder gedetailleerd omschreven, omdat een onderneming een andere relatie heeft met zijn zakenpartners dan met zijn eigen werknemers of directieleden. Maar een onderneming kan hiermee ook aan zakenpartners laten zien wat ze belangrijk vindt als het gaat om de bescherming van mensenrechten en het milieu.¹⁴⁵

Als voorbeeld voor een gedragscode wordt gewezen op de Two-Way Code of Conduct. Deze tweezijdige gedragscode is van toepassing op alle zakenpartners (zoals leveranciers, inkopers) die producten leveren aan de moederonderneming of haar dochterondernemingen. Leveranciers zijn er verantwoordelijk voor dat deze wordt geïmplementeerd en nageleefd door hun onderaannemers. Voor de partijen die deze code toepassen wordt verwacht dat zij de sociale en milieunormen van de code naleven.¹⁴⁶

¹⁴⁴ ILO-conventies nr. 98, artikel 1.

¹⁴⁵ Voorbeelden van gedragscodes zijn te vinden op de website van de MKB-servicedesk.

¹⁴⁶ www.zeeman.com, Two-Way Code of Conduct (September 2022)

- c. een beschrijving van de procedures die zijn ingevoerd en de maatregelen die zijn genomen om gepaste zorgvuldigheid te implementeren, met inbegrip van de maatregelen voor:

1°. Het controleren van de naleving van de gedragscode binnen de eigen onderneming en, in voorkomend geval, die van haar dochterondernemingen; en

2°. De uitbreiding van de toepassing van de gedragscode op zakenpartners.

- De beschrijving van de procedures heeft betrekking op de eigen activiteiten van de onderneming (onderdeel 1) en op de activiteiten van haar zakenpartners (onderdeel 2). De onderneming beschrijft voor de eigen activiteiten concreet op welke wijze, door wie en binnen welke tijd gevolg zal worden gegeven aan de verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid. In deze beschrijving staat dus aangegeven hoe aan de verplichtingen in hoofdstuk 2 concrete uitwerking zal worden gegeven. Bijvoorbeeld hoe de risicoanalyse zal worden verricht, hoe een preventief actieplan wordt opgesteld, hoe gemonitord gaat worden, hoe eventueel gerapporteerd zal worden, enzovoort. In deze beschrijving wordt ook opgenomen hoe de naleving van de gedragscode in de eigen onderneming en die van haar dochterondernemingen wordt gecontroleerd (onderdeel 1).
- Ook wordt in de beschrijving van procedures opgenomen op welke wijze en met welke activiteiten, de uitbreiding naar de zakenpartners zal worden ondernomen. Omdat een onderneming in een andere relatie staat tot zakenpartners dan tot zijn eigen werknemers, zal de naleving van de gedragscode door de zakenpartner een andere aanpak en werkwijze vereisen.

Vierde lid

Een onderneming evalueert tweejaarlijks haar beleid voor gepaste zorgvuldigheid. De resultaten van de evaluatie worden weer als input gebruikt voor het actualiseren van het beleid (zie ook onderdeel b van het volgende lid).

Vijfde lid

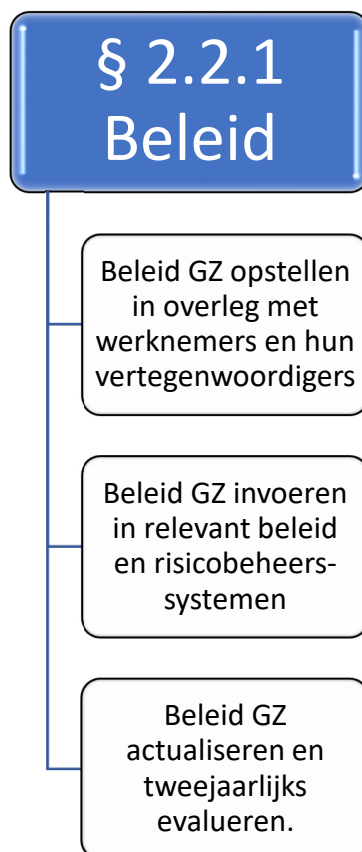
Aangezien de activiteiten van een onderneming niet statisch zijn, maar aan verandering onderhevig zijn, schrijft dit lid voor wanneer en hoe het gepaste zorgvuldigheidsbeleid door een onderneming wordt geactualiseerd:

- a. direct nadat zich een significante wijziging heeft voorgedaan van de status quo van haar activiteiten, de activiteiten van haar dochteronderneming of die van haar zakenpartners, van het juridische of ondernemingsklimaat of na elke andere substantiële wijziging van haar situatie of operationele context;
- b. op basis van de resultaten van de tweejaarlijkse evaluatie van het beleid, en

c. waarbij de onderneming rekening houdt met de vastgestelde risico's (als bedoeld in artikel 2.2.2.1), de genomen passende maatregelen (als bedoeld in paragraaf 2.2.3 en paragraaf 2.2.4) en het resultaat van de monitoring (als bedoeld in artikel 2.2.6.1).

Als voorbeeld voor een significante wijziging als bedoeld in onderdeel a kan gedacht worden aan de situatie dat een onderneming activiteiten van een andere onderneming heeft overgenomen of dat een nieuw product is ontworpen voor een andere afzetmarkt.

Kort samengevat zien de verplichtingen op grond van deze paragraaf er als volgt uit:

Paragraaf 2.2.2 Risicoanalyse

Artikel 2.2.2.1 Vaststelling en beoordeling van nadelige gevolgen

Dit artikel strekt tot implementatie van de artikelen 8 en 13 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Een onderneming neemt passende maatregelen om potentiële en feitelijke nadelige gevolgen vast te stellen en te beoordelen van haar activiteiten, die van haar dochteronderneming en van haar zakenpartners, mits de activiteiten van haar partners verband houden met haar activiteitenketen. Met andere woorden een onderneming

voert een risicoanalyse uit op haar eigen activiteiten, die van haar dochteronderneming en zakenpartners, als deze verband houden met haar activiteiten keten. Hoe de risicoanalyse moet worden uitgevoerd staat in volgende leden beschreven.

Tweede lid

Aanhef

Dit lid verplicht een onderneming allereerst rekening te houden met risicofactoren bij de risicoanalyse. Doordat de risicofactoren in de aanhef worden genoemd, gelden ze voor de onderdelen a, b en c.

Bij de risicofactoren kan gedacht worden aan:

- de verschillende risicosectoren die geïdentificeerd zijn (o.m. bouw, detailhandel, elektronica, energie, groothandel, hout en papier, land- en tuinbouw, metaal, olie- en gas, textiel en kleding, en voedingsmiddelen)¹⁴⁷,
- de ligging van een onderneming, dochteronderneming of zakenpartner in een bepaald land of bepaalde regio (zoals de mate van bestuur en rechtsstaat, zich voordoen van conflicten, bestaat van de mensenrechtensituatie, arbeidsrechtensituatie of het milieu in dat land of die regio);
- product- en ondernemingsgebonden risicofactoren (zoals de grondstoffen die gebruikt worden, de (fysieke) afstand tussen een moederonderneming en dochterondernemingen en de praktische toepassing van normen voor verantwoord ondernemen in niet-westerse landen).

Een voorbeeld uit de praktijk van de eindverklaringen van het Nationaal Contactpunt (NCP) kan dit verduidelijken. Een dochteronderneming van een Nederlandse moederonderneming dat in een oorlogsgebied actief is, in dit geval Congo, moet zich volgens het NCP bewust zijn van de onstabiele politieke context. De klacht bij de NCP betrof werknemers die gedwongen werden met vervroegd pensioen te gaan. Zij kregen geen passende vergoeding, werden niet op de hoogte gesteld van de redenen voor hun ontslag, mochten hun ontslag niet aanvechten, en hun staatspensioen werd verlaagd. Het betreffende bedrijf overtrad daarmee de verplichtingen voor transparantie en communicatie¹⁴⁸.

De risicoanalyse bestaat vervolgens uit de volgende drie onderdelen:

Onderdeel a Activiteitenketen in kaart brengen

Een onderneming brengt haar activiteiten, die van haar dochteronderneming en, als deze verband houden met haar activiteitenketen, die van haar zakenpartners in kaart.

¹⁴⁷ KPMG, MVO Sector Risico Analyse, Aandachtspunten voor dialoog, 2014, blz.2 e.v. Andere sectoren vielen af op grond van o.m.: geen (grootschalig) gebruik van grondstoffen en energie; geen (grootschalig) grondgebruik en/of emissies; geen (grootschalige) inzet van laagwaardige arbeid.

¹⁴⁸ Final Statement Former employees of Bralima vs. Bralima and Heineken 18 August 2017; <https://www.oesorichtlijnen.nl/binaries/oeso-richtlijnen/documenten/publicatie/2017/08/18/eindverklaring-melding-voormalige-werknemers-bralima-%E2%80%93-bralima-en-heineken/170818-Final+Statement+former+employees+of+Bralima+vs.+Bralima+and+Heineken.pdf>.

Onderdeel b Vaststellen op welke algemene gebieden nadelige gevolgen zich het meest ernstig of meest waarschijnlijk zullen voordoen

Binnen de in kaart gebrachte activiteiten, stelt een onderneming vervolgens vast op welke algemene gebieden zich het meest waarschijnlijk nadelige gevolgen zullen voordoen en waar deze gevolgen het meest ernstig zullen zijn.

N.B. Voor het bepalen van de ernst van een gevolg wordt verwezen naar artikel 2.2.2.2, tweede lid.

Onderdeel c Diepgaande beoordeling meest waarschijnlijke en meest ernstige nadelige gevolgen

Op basis van die vaststelling, voert een onderneming een diepgaande beoordeling uit op die gebieden waar zich het meest waarschijnlijk nadelige gevolgen zullen voordoen en deze gevolgen het meest ernstig zullen zijn.

N.B. Voorbeelden van het bovenstaande zijn:

- een onderneming kan opdracht geven voor een extern onderzoek naar de praktische toepassing van haar beleid tegen discriminatie en seksuele intimidatie;
- een verhoogd risico is niet gebaseerd op de intensiteit van de banden tussen een onderneming en een zakenpartner, maar op de beoordeling van het risicoprofiel. Een elektronikabedrijf dat verder in de keten via andere zakenpartners mineralen inkoopt die gewonnen worden in conflictgebieden, kan de ondernemingen waarbij het mineralen inkoopt markeren als “hoog risico”.

De Europese Commissie komt nog met richtsnoeren om dit nader te verduidelijken, op grond van artikel 19, tweede lid, onder a, van de richtlijn.

Kort samengevat ziet dit artikellid er als volgt uit:

Derde lid

Een onderneming maakt voor het in kaart brengen, vaststellen en beoordelen, bedoeld in het tweede lid, in voorkomend geval, gebruik van:

- a. kwantitatieve en kwalitatieve informatie;
- b. passende middelen;
- c. onafhankelijke verslagen en informatie, verkregen door middel van de klachtenprocedure, bedoeld in artikel 2.2.5.1, en het kennisgevingsmechanisme, bedoeld in artikel 2.2.5.2;
- d. informatie van zakenpartners op verschillende niveaus van de activiteitenketen en geeft daarbij prioriteit aan het opvragen van informatie, als dat redelijk is, rechtstreeks bij zakenpartners waar de nadelige gevolgen zich het meest waarschijnlijk zullen voordoen.

De onderdelen a en b zijn globaal gehouden om te voorkomen dat een specifieke gegevensbron niet gebruikt zou mogen worden. Informatie die voor het verzamelen van gegevens over nadelige gevolgen gebruikt kunnen worden zijn rapporten van betrokkenen, experts, internationale en maatschappelijke organisaties, media, nationale mensenrechteninstellingen, overheden, vertegenwoordigers van werknemers, vakbonden of zakenpartners. Bij deze laatste groep geldt wel de nuancering dat het opvragen van informatie redelijk moet zijn (onderdeel d).

Door onafhankelijke verslagen en informatie te analyseren die via de klachtenprocedure zijn verkregen, op grond van onderdeel c, kan een onderneming ook eerder gesignaleerde gevolgen, waarmee de onderneming al is geconfronteerd, betrekken bij haar analyse en aanpak daarvan.

N.B. De Sociaal Economische Raad (SER) heeft voor het verrichten van onderzoek naar risico's het Stappenplan IMVO risicomangement opgesteld. Ook is er een

speciaal voor het Midden-en Klein Bedrijf (MKB) ontwikkeld stappenplan risicomanagement.

Vierde lid

Betrokkenen worden door een onderneming geraadpleegd bij het verzamelen van de nodige informatie over potentiële of feitelijke nadelige gevolgen voor het in kaart brengen, vaststellen en beoordelen daarvan, in overeenstemming met de voorschriften voor betekenisvolle samenwerking met betrokkenen.

Door zowel klachten te analyseren (zie onderdeel c, van het vorige lid) als betrokkenen te raadplegen kan een onderneming ook potentiële en feitelijke nadelige gevolgen achterhalen. De risicoanalyse moet de onderneming in staat stellen een eerste prioritering uit te voeren bij de aanpak van potentiële en feitelijke nadelige gevolgen (zie hierna in artikel 2.2.2.2).

Het kan voor bedrijven soms lastig zijn om te achterhalen waar welke producten gemaakt zijn. Een voorbeeld uit de praktijk kan toelichten welke rol betrokkenen spelen bij het in kaart brengen van de activiteitenketen, een essentieel component van risicoanalyses. Een onderneming in de steenmijnindustrie maakt gebruik van registratiesystemen waarbij werknemers zich per dag aanmelden evenals de hoeveelheid kasseien die zij hebben verwerkt. Op basis van de geregistreerde data wordt de gemiddelde verwerkingscapaciteit per werknemer per mijn vastgelegd. Hierdoor kon de onderneming achterhalen wat de te verwachten output en verwerkingscapaciteit per mijn is. Voor werknemers zorgt dit voor meer stabiliteit in het werkvolume en inkomstzekerheid. Voor de onderneming geeft het beter zicht op waar hun producten vandaan komen en wie deze hebben geleverd. Hierdoor kunnen ook concrete stappen worden gezet voor het verbeteren van de werkomstandigheden.¹⁴⁹

Artikel 2.2.2.2 Prioritering potentiële en feitelijke nadelige gevolgen

Dit artikel strekt tot implementatie van de artikelen 3, 9 en 13 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Als een onderneming niet alle geïdentificeerde potentiële en feitelijke nadelige gevolgen direct en geheel kan voorkomen, verlichten, beëindigen of tot een minimum beperken, dan prioriteert zij deze gevolgen op basis van de ernst en de mate van waarschijnlijkheid dat het gevolg zich zou kunnen voordoen.

Om deze norm nader in te kleuren zijn in het tweede lid aanknopingspunten opgenomen om de ernst van een nadelig gevolg voor de mensenrechten of het milieu te kunnen bepalen.

¹⁴⁹ Jaarrapportages SER: 2022-2023, pagina 29, "Blijvend inzicht in risico's verwerven in de moeilijke kasseisteenindustrie".

Tweede lid

Onderdeel a

Bij het bepalen van de mate van de ernst van een nadelig gevolg wordt rekening gehouden met de aard, gradatie, reikwijdte of onomkeerbaarheid van het nadelige gevolg en de bijzondere significantie daarvan. Bij de aard en gradatie van een nadelig gevolg kan gedacht worden aan of het gevolg bewust is veroorzaakt of de heftigheid van het gevolg. Bij reikwijdte van het nadelig gevolg kan gedacht worden aan het aantal getroffen mensen of de omvang van de milieuschade. Bij de bijzondere significantie kan gedacht worden aan de gevolgen voor het leven, de gezondheid of de vrijheid van de betrokken personen.

Onderdeel b

Bij het bepalen van de ernst van een nadelig gevolg wordt rekening gehouden met het aantal personen dat wordt of kan worden getroffen of de mate waarin het milieu schade ondervindt of schade kan ondervinden, of anderszins kan worden getroffen, inclusief de onomkeerbaarheid ervan; en

Onderdeel c

Bij het bepalen van de ernst van een nadelig gevolg wordt rekening gehouden met beperkingen op het vermogen om de situatie van de getroffen personen of het getroffen milieu binnen een redelijk tijdsbestek te herstellen tot een situatie die gelijkwaardig is aan de situatie voorafgaand aan het nadelige gevolg.

Ook een belangrijke factor voor het bepalen van de ernst is de onomkeerbaarheid van het gevolg en de mogelijkheden om de situatie van de getroffen personen of het milieu te herstellen, zodat deze overeenkomt met de situatie die voorafging aan het nadelige gevolg.

Derde lid

Als een onderneming de meest ernstige en waarschijnlijke nadelige gevolgen op grond van de artikelen 2.2.3.1 tot en met 2.2.4.3 binnen een redelijke termijn heeft beëindigd, pakt zij de minder ernstige en minder waarschijnlijke nadelige gevolgen aan. Prioriteren is bijvoorbeeld relevant wanneer het niet mogelijk is om alle potentiële en feitelijke nadelige gevolgen direct of tegelijkertijd aan te pakken. Zodra de meest ernstige gevolgen en meest waarschijnlijke gevolgen zijn vastgesteld en aangepakt, kan de onderneming de minder ernstige gevolgen en minder waarschijnlijke gevolgen aanpakken.

De redelijkheid van de termijn hangt af van de ernst en de waarschijnlijkheid van het gevolg. Hoe ernstiger het gevolg, hoe korter de termijn om het aan te pakken of te beëindigen.

N.B. Voor het inschatten van de prioriteit zou gebruik kunnen worden gemaakt van een zogeheten risicomatrix. Daarin wordt de ernst van het nadelig gevolg en de waarschijnlijkheid van optreden tegen elkaar uitgezet in een diagram. Onderstaand diagram wordt bijvoorbeeld gebruikt door Rijkswaterstaat om klimaatrisico's te duiden.

RISICOMATRIX		GEVOLG			
		1: VERWAARLOOSBAAR	2: BEPERKT	3: GROOT	4: ERNSTIG
KANS	1: VERWAARLOOSBAAR	Acceptabel	Acceptabel	Acceptabel	Acceptabel
	2: KLEIN	Acceptabel	Acceptabel	Ongewenst	Ongewenst
	3: GEMIDDELD	Acceptabel	Ongewenst	Ongewenst	Ongewenst
	4: GROOT	Acceptabel	Ongewenst	Ongewenst	Onacceptabel
	5: ZEKER	Ongewenst	Ongewenst	Onacceptabel	Onacceptabel

Vierde lid

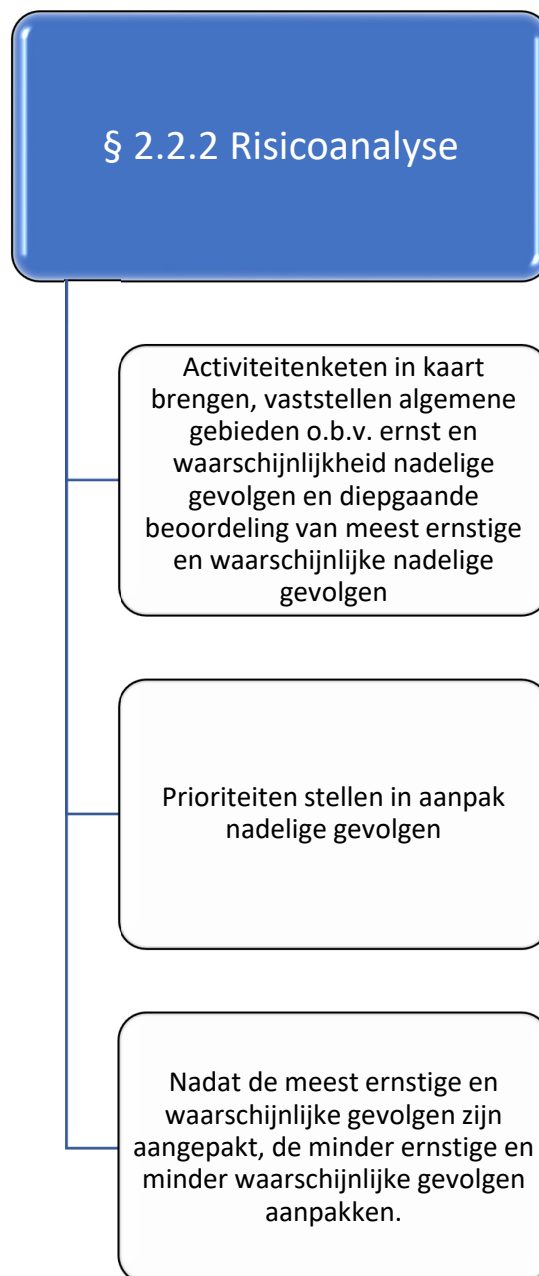
Om een onderneming te kunnen ondersteunen bij de juiste prioritering doet zij dit met raadpleging van betrokkenen. Betrokkenen worden geraadpleegd in overeenstemming met de voorschriften voor zinvolle samenwerking met betrokkenen, bedoeld in artikel 2.1.3.

N.B. Een voorbeeld kan het bovenstaande verduidelijken. Afhankelijk van de aard van het gevonden risico (het potentiële nadelige gevolg voor mensenrechten of voor het milieu) kunnen interviews met lokale werknemers en discussies met focusgroepen geschikt zijn voor mensenrechten en arbeidsomstandigheden. Inspecties ter plaatse, al dan niet door een onafhankelijke derde, kunnen geschikt zijn voor vastgestelde risico's op het gebied van werkveiligheid of milieuschade.

Een voorbeeld uit de Zuid-Amerikaanse mijnindustrie kan verduidelijken hoe betrokkenen kunnen worden betrokken bij het stellen van prioriteiten. Er is een collectief project opgesteld door CNV Internationaal met een groep ondernemingen werkend in de Peruaanse en Boliviaanse mijnindustrie. Dit project heeft als doel het verbeteren van gezondheid en veiligheid op het werk, en bestaat uit twee fases. Tijdens de eerste onderzoekfase wordt contact gelegd met lokale vakbonden en worden werknemers gevraagd om een enquête te beantwoorden over veiligheid en gezondheid in de mijnen. Deze gegevens worden dan verwerkt en gepresenteerd aan alle betrokkenen. In de tweede actiefase wordt op basis van deze gesprekken een actieplan opgezet om de gezond- en veiligheidsomstandigheden te verbeteren.¹⁵⁰

Kort samengevat zien de verplichtingen voor de risicoanalyse en de prioritering er als volgt uit:

¹⁵⁰ CNV Internationaal en anderen, Improving Occupational Health and Safety in Andean Mines: An IRBC covenant collective project for the metals sector to address health and safety risks in the mines of Bolivia and Peru (April 2023).

Paragraaf 2.2.3 Preventie van potentiële nadelige gevolgen

Artikel 2.2.3.1 Voorkomen en verminderen potentiële nadelige gevolgen

Dit artikel strekt tot implementatie van de artikelen 10, eerste en tweede lid, en 13 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Een onderneming neemt passende maatregelen om potentiële nadelige gevolgen die op grond van artikel 2.2.2.1 zijn vastgesteld of hadden moeten zijn vastgesteld, te voorkomen of, als dat niet of niet onmiddellijk mogelijk is, afdoende te beperken met

inachtneming van artikel 2.2.2.2 en dit artikel. In de begripsbepaling passende maatregelen, in de bijlage bij artikel 1.1.1 (zie pagina 3 van het artikelsgewijs deel van deze toelichting), is in abstracte zin uitgeschreven wat onder passende maatregelen moet worden verstaan. In het derde lid van dit artikel is ook een opsomming opgenomen van concrete passende maatregelen die genomen kunnen worden.

Tweede lid

Onderdeel a

Bij het maken van een keuze uit de verschillende passende maatregelen wordt op grond van de richtlijn rekening gehouden met de mate waarin een nadelig gevolg door de onderneming zelf is veroorzaakt, gezamenlijk met andere ondernemingen is veroorzaakt of alleen door de zakenpartner is veroorzaakt. Met andere woorden de mate van betrokkenheid bij de veroorzaking van een nadelig gevolg bepaalt ook de mate waarin een passende maatregel wordt gekozen. Hoe groter de betrokkenheid van een onderneming bij het veroorzaken van een nadelig gevolg, hoe meer er door een onderneming gedaan moet worden om een nadelig gevolg te voorkomen.

Bij de beoordeling van passende maatregelen om nadelige gevolgen te voorkomen of afdoende te beperken, moet naar behoren rekening worden gehouden met het zogenaamde “niveau van betrokkenheid van de onderneming bij een nadelig gevolg”, en met het vermogen van de onderneming om invloed uit te oefenen op de zakenpartner die het nadelige gevolg kan veroorzaken of mede kan veroorzaken. Ondernemingen moeten passende maatregelen nemen om de nadelige gevolgen die zij zelf kunnen veroorzaken (de zogenaamde “oorzaak” van het nadelige gevolg) of samen met hun dochterondernemingen of zakenpartners veroorzaken (de zogenaamde “bijdrage” aan de nadelige gevolgen), te voorkomen of te beperken. Dit geldt ongeacht of derde partijen buiten de activiteitenketen van de onderneming ook het nadelige gevolg veroorzaken.

Het gezamenlijk veroorzaken van het nadelige gevolg is niet beperkt tot de gelijke betrokkenheid van de onderneming en haar dochteronderneming of zakenpartner bij het nadelige gevolg, maar moet alle gevallen bestrijken waarin het handelen of nalaten van de onderneming het nadelige gevolg heeft veroorzaakt in combinatie met het handelen of nalaten van dochterondernemingen of zakenpartners, onder meer indien de onderneming het veroorzaken van een nadelig gevolg door een zakenpartner in beduidende mate faciliteert of zelfs stimuleert. Wanneer ondernemingen de nadelige gevolgen die zich in hun activiteitenketens voordoen, niet zelf of samen met andere juridische entiteiten veroorzaken, maar de nadelige gevolgen alleen door hun zakenpartner worden veroorzaakt in de activiteitenketens van de ondernemingen (het zogenaamde “rechtstreeks in verband worden gebracht met” het nadelige gevolg), moeten zij toch hun invloed trachten te gebruiken om het door hun zakenpartners veroorzaakte nadelige gevolg te voorkomen of te beperken, of hun invloed ter zake te vergroten.

Het gebruik van alleen het begrip “oorzaak” van het nadelige gevolg in de richtlijn en het wetsvoorstel in plaats van de bovengenoemde termen die worden gebruikt in de internationale kaders – zoals de UNGP’s of OESO-richtlijnen – voorkomt verwarring met bestaande juridische termen in de nationale rechtsstelsels van de lidstaten en dekt tegelijkertijd dezelfde causale verbanden als die welke in deze kaders worden beschreven, bijvoorbeeld in rechtszaken over rechtsvorderingen op grond van onrechtmatige daad.

Onderdeel b

Bij het maken van een keuze uit de verschillende passende maatregelen wordt op grond van de richtlijn ook rekening gehouden met of het potentiële nadelige gevolg zich kan voordoen in de activiteiten van een dochteronderneming, directe zakenpartner of indirecte zakenpartner. Ook hier geldt dat hoe dichter een onderneming op een activiteit zit, hoe meer van haar verwacht kan worden bij het beïnvloeden van die activiteit.

Onderdeel c

Bij het maken van een keuze uit de verschillende passende maatregelen wordt op grond van de richtlijn ook rekening gehouden met het vermogen van de onderneming om invloed uit te oefenen op de zakenpartner die het potentiële nadelige gevolg mogelijk veroorzaakt of mede veroorzaakt. In de OESO-richtlijnen wordt hiervoor ook de term ‘leverage’ gebruikt. Ook hier geldt dat hoe groter het vermogen van een onderneming is om invloed uit te oefenen op een zakenpartner, hoe meer van haar verwacht kan worden bij het beïnvloeden van die zakenpartner.

Derde lid

Zo nodig, neemt een onderneming de volgende passende maatregelen:

Onderdeel a Preventief actieplan ontwikkelen en uitvoeren

Als dat nodig is, door de aard of de complexiteit van de vereiste preventieve maatregelen, direct een preventief actieplan te ontwikkelen en uit te voeren, met daarin opgenomen:

- 1°. Een redelijk en duidelijk omschreven tijdpad voor de uitvoering van passende maatregelen;
- 2°. Kwalitatieve en kwantitatieve indicatoren voor het meten van verbeteringen;
- 3°. Toespitsing van het plan op de activiteiten en de activiteitenketens van de onderneming.

Het is niet altijd nodig een preventief actieplan op te stellen. Soms is het beter om direct actie te ondernemen om een potentieel nadelig gevolg te voorkomen, bijvoorbeeld bij instortingsgevaar van een fabriekshal of de mogelijkheid van brand als gevolg van slechte elektronische bedrading.

Het gebruik van de woorden 'zo nodig' laat enerzijds ruimte aan de onderneming om in de context van het specifieke geval een aantal maatregelen te kiezen c.q. een set maatregelen te nemen, waarmee zij denkt de potentiële nadelige gevolgen te voorkomen of te beperken. Anderzijds geeft 'zo nodig' geen pasklaar afvinklijstje. Om die reden wordt raadpleging van betrokkenen voorgeschreven en mag er ook samengewerkt worden met andere ondernemingen of entiteiten. Of de genomen maatregelen uiteindelijk genoeg zullen zijn om het nadelige gevolg te voorkomen en het eventuele toezicht te kunnen doorstaan, hangt af van de context van het specifieke geval.

Een actieplan is wel nodig als de aard of de complexiteit van de vereiste preventieve maatregelen daarom vragen. In het preventieve actieplan staat een beschrijving van de preventiemaatregelen toegespitst op de activiteiten en de activiteitenketen van de onderneming, met inbegrip van redelijke en duidelijke termijnen voor het nemen van de maatregelen en kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren voor het meten van verbeteringen.

Dit preventief actieplan is niet hetzelfde als de beschrijving van de aanpak van gepaste zorgvuldigheid, bedoeld in artikel 2.2.1.1, derde lid, onder a. Die beschrijving van de aanpak van gepaste zorgvuldigheid is meer een intentieverklaring om te gaan voldoen aan alle verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid. Het preventief actieplan moet aangeven, wat concreet gedaan zal worden om de potentiële nadelige gevolgen te voorkomen en te beperken.

Dit preventief actieplan is niet hetzelfde als de beschrijving van de procedures en de maatregelen om gepaste zorgvuldigheid te implementeren, bedoeld in artikel 2.2.1.1, derde lid, onder c. In die beschrijving staat dus aangegeven hoe aan de verplichtingen in hoofdstuk 2 concrete uitwerking zal worden gegeven, niet wat aan een concreet potentieel nadelig gevolg zal worden gedaan.

N.B. Een voorbeeld kan het gebruik van een preventief actieplan verduidelijken. Als blijkt dat bij het winnen van gas uit de bodem van een groot meer in een Afrikaans land voor een onderneming het risico bestaat dat de pijplijn kan gaan lekken en het meer in ernstige mate kan vervuilen, dan zou bijvoorbeeld in het preventief actieplan kunnen worden opgenomen: door welke afdeling of medewerkers een lekdetectiesysteem zal worden aangeschaft en hoeveel inspecties van de pijplijn door interne of externe beveiligers zullen plaatsvinden. Daarbij wordt aangegeven voor welke datum en/of binnen welke tijdsduur die afdeling of die medewerkers die werkzaamheden verrichten. Dit laatste uiteraard in het licht van de ernst van het nadelige gevolg en de financiële of personele haalbaarheid voor de onderneming.

Onderdeel b Noodzakelijke financiële en niet-financiële investeringen plegen

De nodige financiële of niet-financiële investeringen plegen in aanpassingen of verbeteringen van onder meer:

1°. Faciliteiten;

2°. Productieprocessen of andere operationele processen; en

3°. Productie-infrastructuur.

Onderdeel c Wijziging eigen ondernemingsplan en strategie

De nodige wijzigingen of verbeteringen aanbrengen in het eigen ondernemingsplan en in de algemene strategieën en activiteiten van de onderneming, met inbegrip van:

1°. Inkooppraktijken;

2°. Ontwerppraktijken; en

3°. Distributiepraktijken.

De aanpak van inkooppraktijken en prijsdruk op kleinere producenten is van bijzonder belang voor de verkoop van landbouw- en voedingsproducten. Om de machtsongelijkheid in de landbouwsector aan te pakken, eerlijke prijzen in alle schakels van de voedselvoorzieningsketen te waarborgen en de positie van landbouwers te versterken, moeten – in voorkomend geval – grote levensmiddelenverwerkers en detailhandelaren hun inkooppraktijken aanpassen en inkoopbeleid ontwikkelen en toepassen dat bijdraagt aan leefbare lonen en inkomens voor hun leveranciers. Verantwoorde inkoop- of distributiepraktijken dragen bovendien bij tot de bestrijding van kinderarbeid, omdat kinderarbeid vaak voorkomt in landen of gebieden met hoge armoedecijfers.

Onderdeel d Steun aan MKB-zakenpartner

Tot de passende maatregelen behoort ook het verlenen van gerichte en evenredige steun aan een zakenpartner van de onderneming die tot het midden- en kleinbedrijf behoort, mits dit in het licht van de middelen, kennis en beperkingen van die zakenpartner noodzakelijk is. Als dit inderdaad noodzakelijk is, kunnen de maatregelen bestaan uit:

1°. Toegang verlenen tot of het mogelijk maken van capaciteitsopbouw, opleidingen verbetering van beheersystemen, en

2°. Als de naleving van de gedragscode of het preventief actieplan de levensvatbaarheid van die zakenpartner in gevaar zou brengen, door gerichte en evenredige financiële steun te verlenen, door onder meer directe financiering, leningen tegen lage rente, garanties voor continue inkoop of ondersteuning bij het verkrijgen van financiering.

Wat het 'in gevaar brengen van de levensvatbaarheid' betreft moet hierbij worden gedacht aan het veroorzaken van het faillissement van een onderneming die behoort tot het midden- en kleinbedrijf of het in de situatie brengen van dat MKB-bedrijf waardoor een faillissement dreigt.

Onderdeel e Samenwerking met andere entiteiten

In overeenstemming met het Europese recht, waaronder het mededingingsrecht, samenwerken met andere entiteiten om de onderneming beter in staat te stellen het nadelige gevolg te voorkomen of te beperken, vooral als geen andere maatregel geschikt of doeltreffend is. Zie in dit verband ook de samenwerkingsartikelen 2.1.3 en 2.1.4 in afdeling 2.1 van dit hoofdstuk.

N.B. De samenwerking dient in overeenstemming met het Europees recht te zijn, waaronder het mededingingsrecht. Zie meer uitgebreid hierover § 2.2.4 van het algemeen deel van de toelichting.

Het voorkomen van potentiële nadelige gevolgen zou de samenwerking met een andere onderneming kunnen vereisen, maar ook met andere entiteiten, zoals maatschappelijke organisaties of lokale overheden.

N.B. Enkele voorbeelden kunnen bovengenoemde onderdelen verduidelijken. Een onderneming kan kiezen voor:

- aanpassing of wijziging van aspecten van activiteiten (bijvoorbeeld overgaan op het gebruik van vrachtwagens die hybride zijn);
- verbeteren van faciliteiten (bijvoorbeeld een nooduitgang of noodverlichting aanbrenge in een fabriekshal);
- het ontwikkelen van opleidingsbeleid (bijvoorbeeld trainingen van werknemers en management om bij het inkoopbeleid beter te kunnen letten op aspecten van duurzaamheid of brandveiligheidstrainingen geven in diverse talen als er veel arbeidsmigranten werkzaam zijn);
- systeemrisico's aanpakken (bijvoorbeeld in het elektronische systeem voor de beoordeling van offertes aspecten van duurzaamheid opnemen);
- samenwerking aangaan met milieuorganisaties of lokale overheden in een ander land om beter rekening te kunnen houden met regionale omstandigheden, zoals de kenmerken van een gemeenschap, de gesteldheid van de bodem of weersomstandigheden.

Vierde lid

Een onderneming kan, zo nodig, andere passende maatregelen nemen, waaronder:

- a. het gesprek aangaan met een zakenpartner over de verwachtingen van de onderneming over het voorkomen of beperken van potentiële nadelige gevolgen; of
- b. toegang verlenen tot of het mogelijk maken van capaciteitsopbouw, richtsnoeren, administratieve en financiële steun, waaronder leningen of andere vormen van financiering, daarbij rekening houdend met de middelen, kennis en beperkingen van die zakenpartner.

De passende maatregelen in dit lid vloeien voort uit de omzetting van artikel 10, derde lid, van de richtlijn en zijn aanvullend bedoeld op de passende maatregelen, bedoeld

in het derde lid, van het wetsvoorstel. In onderdeel a is gekozen voor de bewoording 'het gesprek aangaan' boven 'in contact treden', omdat de inhoud van het gesprek ook wordt voorgeschreven door artikel 10, derde lid, van de richtlijn, te weten: de verwachtingen van de onderneming over het voorkomen of beperken van potentiële nadelige gevolgen. Het lichtere 'in contact treden' werd daardoor niet passend geacht.

Onderdeel b vertoont gelijkenis met onderdeel d, van het derde lid, maar het verschil zit daarin dat de maatregelen in het derde lid zijn toegespitst op een zakenpartner, die behoort tot het midden- en kleinbedrijf.

Vijfde lid

Om een onderneming te kunnen ondersteunen bij het ontwikkelen van een preventief actieplan of een versterkt preventief actieplan doet een onderneming dit met raadpleging van betrokkenen. Betrokkenen worden geraadpleegd in overeenstemming met de voorschriften voor betekenisvolle samenwerking met betrokkenen, bedoeld in artikel 2.1.3.

Een onderneming kan het ook ontwikkelen in samenspraak of samenwerking met initiatieven van de sector of van meerdere betrokkenen (zie in dit verband ook de samenwerkingsartikelen 2.1.3 en 2.1.4 in afdeling 2.1 van dit hoofdstuk).

Het raadplegen van betrokkenen is een dwingende bepaling (onderdeel a), die voortvloeit uit artikel 13, derde lid van de richtlijn, maar het samenwerken met initiatieven van de sector of van meerdere betrokkenen is een facultatieve bepaling (onderdeel b). Dit onderdeel vloeit voort uit artikel 11, derde lid, onderdeel b, van de richtlijn en is daar omschreven als een kan-bepaling. Een onderneming kan dit doen, maar is daartoe niet verplicht.

Voorbeelden voor de aanpak van het potentiële nadelige gevolg door verhoogde kansen op geweld tegen vrouwen of gender-gerelateerd geweld en intimidatie:

1. In verschillende agrarische activiteitenketens zijn de afgelopen jaren gendercommissies opgericht, mede als reactie op veranderende certificeringseisen en verzoeken van internationale kopers om gendergelijkheid te bevorderen binnen hun toeleveringsketens. Aanvankelijk werden commissieleden benoemd zonder enige training of begeleiding, waardoor zij onvoldoende voorbereid waren om gendergerelateerde klachten effectief te behandelen. Hierdoor werden patriarchale vooroordelen soms eerder bevestigd dan aangepakt. Zo werd in een Keniaans bloemenbedrijf een vrouwelijke manager ontslagen nadat een commissie een klacht over seksuele intimidatie onjuist had afgehandeld. Na een genderanalyse uitgevoerd door een vrouwenrechtenorganisatie, waarbij deze tekortkomingen aan het licht kwamen, werd essentiële training gegeven over genderongelijkheid en klachtenbehandeling. Tevens kregen de commissies ondersteuning bij het ontwikkelen van concrete actieplannen om machtsongelijkheid aan te pakken. Deze interventie heeft geleid tot meer rechtvaardige en beter geïnformeerde klachtenprocedures binnen de landbouwsector.

2. Fair Wear heeft een zogeheten supplier guidance opgezet voor ketenpartners, die advies biedt voor leveranciers in de kledingindustrie, die na een risicoanalyse gender gerelateerd geweld en intimidatie als prioriteit stellen. Deze richtlijnen kunnen worden gebruikt door ondernemingen om een werkplekbeleid op te zetten die deze mensenrechtenschending voorkomt en aanpakt. Het bevat concrete elementen die ondernemingen kunnen implementeren, zoals het integreren van operationele normen over seksuele intimidatie in arbeidscontracten en het implementeren van sancties voor daders evenals steun voor slachtoffers. Verder stelt de richtlijn dat ondernemingen zelf stappen moeten zetten om dit beleid op de werkplek te promoten door het geven van trainingen en kennissessies.¹⁵¹

Artikel 2.2.3.2 Contractuele garanties bij potentiële nadelige gevolgen

Dit artikel strekt tot implementatie van de artikelen 10, tweede lid, onder b, en vierde tot en met zesde lid, en 13 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid. In dit artikel zijn alle bepalingen uit de richtlijn over contractuele garanties voor de preventie van potentiële nadelige gevolgen samengebracht. Daardoor staat de passende maatregel bestaande uit het vragen van contractuele garanties aan directe zakenpartners, in dit artikel en niet in het vorige artikel. De contractuele garanties zijn slechts één van de passende maatregelen, waaraan gedacht kan worden. Met het apart zetten in dit artikel wordt dus geen hiërarchie tussen de passende maatregelen beoogd.

Eerste en tweede lid

Het eerste lid ziet op het vragen van contractuele garanties bij een *directe* zakenpartner. Het tweede lid ziet op het vragen van contractuele garanties bij een *indirecte* zakenpartner. Zowel het begrip directe zakenpartner als het begrip indirecte zakenpartner zijn gedefinieerd in de begripsbepalingen in de bijlage bij artikel 1.1. In de richtlijn staan deze begrippen in artikel 3, onderdeel f. Kortweg is een directe zakenpartner een partner waarmee een onderneming een commerciële overeenkomst heeft. Een indirecte zakenpartner heeft die overeenkomst niet, maar verricht wel zakelijke activiteiten met betrekking tot de activiteiten, producten of diensten van die onderneming. Het hebben van een overeenkomst met een zakenpartner maakt het vragen van contractuele garanties wel eenvoudiger en is daarom dwingender geformuleerd, in lijn met de formulering in artikel 10, tweede lid, onder b, van de richtlijn ('vraagt' in plaats van 'kan vragen').

Een onderneming *vraagt* aan een *directe* partner, als passende maatregel als bedoeld in artikel 2.2.3.1, derde lid, om contractuele garanties, waardoor die zakenpartner:

- a. de gedragscode van de onderneming naleeft;
- b. zo nodig, het preventief actieplan naleeft; en

¹⁵¹ Fair Wear, Fair Wear's Approach to Addressing Violence and Harassment in the World of Work: Guidance for Suppliers.

c. in overeenstemming daarmee contractuele garanties vastlegt met zijn partners als hun activiteiten deel uitmaken van de activiteitenketen van de onderneming (eerste lid).

Een onderneming *kan* aan een *indirecte* zakenpartner vragen om contractuele garanties, waardoor de zakenpartner:

- a. de gedragscode van de onderneming naleeft; en
- b. een preventief actieplan naleeft.

Een onderneming doet dit als potentiële nadelige gevolgen niet voorkomen of beperkt konden worden door passende maatregelen (tweede lid).

Contractuele garanties moeten zo worden opgesteld dat de verantwoordelijkheden op passende wijze door de onderneming en de zakenpartners worden gedeeld. De onderneming wordt alleen verplicht de contractuele garanties te vragen, omdat het verkrijgen ervan kan afhangen van de omstandigheden. Het is met andere woorden een inspanningsverplichting en geen resultaatverplichting.

Derde lid

In aanvulling op de verplichting om maatregelen te monitoren, zie hierna in artikel 2.2.6.1, neemt een onderneming passende maatregelen om contractuele garanties te controleren op naleving. Hiervoor kan de onderneming gebruik maken van verificatie door een onafhankelijke derde partij, zo nodig in overeenstemming met de mogelijkheden voor samenwerking met andere ondernemingen.

Vierde en vijfde lid

Als een zakenpartner, hetzij direct, hetzij indirect, een onderneming is die tot het midden- en kleinbedrijf behoort rusten er extra verplichtingen op een onderneming als het gaat om het vragen van contractuele garanties. Aan de inhoud van de garanties stelt het vierde lid extra voorwaarden. Aan het controleren van de naleving van de contractuele garanties stelt het vijfde lid extra voorwaarden.

Extra voorwaarden garanties

De gebruikte voorwaarden in de contractuele garanties of een overeenkomst, met een zakenpartner die tot midden- en kleinbedrijf behoort, moeten billijk, redelijk en niet-discriminerend zijn (onderdeel a). Ook moet een onderneming beoordelen of de contractuele garanties vergezeld moeten gaan van passende maatregelen als bedoeld in artikel 2.2.3.1, derde lid, onder d (onderdeel b).

Extra voorwaarden controleren naleving

Als maatregelen worden genomen om naleving te controleren en de zakenpartner is een onderneming die tot het midden- en kleinbedrijf behoort, draagt de onderneming de kosten van de verificatie door een onafhankelijke derde partij (onderdeel a) Als de zakenpartner (MKB-er) verzoekt om ten minste een deel van de kosten van die

verificatie te betalen, of wanneer dit is overeengekomen met de onderneming, kan de zakenpartner de resultaten van die verificatie delen met andere ondernemingen. (onderdeel b).

Artikel 2.2.3.3 Wijziging relatie met zakenpartner

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 10, zesde lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Als potentiële nadelige gevolgen zijn verbonden aan een zakenpartner of zich in de activiteitenketen bevinden, en niet voorkomen of afdoende beperkt kunnen worden door de passende maatregelen, is een onderneming, onverminderd de mogelijkheid om op zoek te gaan naar een alternatieve zakenpartner, in voorlaatste instantie verplicht:

- a. af te zien van het aangaan van nieuwe relaties met die zakenpartner of het uitbreiden van bestaande relaties met die zakenpartner;
- b. invloed uit te oefenen of te vergroten op die zakenpartner, door de relatie tijdelijk op te schorten;
- c. direct een versterkt preventief actieplan voor dat nadelige gevolg vast te stellen, dat een concreet en passend tijdpad bevat voor de vaststelling en uitvoering van alle daarin opgenomen maatregelen; en
- d. dat actieplan uit te voeren;

mits redelijkerwijs kan worden verwacht dat de inspanningen, bedoeld onder c en d, zullen slagen en de wetgeving die op hun relatie van toepassing is dit toestaat.

Het opschorten van de relatie kan ervoor zorgen dat het vermogen van de onderneming om de zakenpartner te beïnvloeden wordt vergroot (de 'leverage' of hefboomwerking wordt er groter door). In het Nederlandse recht bestaat de mogelijkheid om overeenkomst tijdelijk of volledig te beëindigen (zie de toelichting bij het derde lid hieronder).

Tweede lid

Als de inspanningen van een onderneming om de nadelige gevolgen van een activiteit van zakenpartner te voorkomen of afdoende te beperken, geen resultaat opleveren en er ook geen redelijke verwachting is dat die inspanningen zullen slagen, beëindigt de onderneming, *in laatste instantie*, de relatie met een zakenpartner. Zij hoeft dit laatste pas te doen als het potentiële gevolg ernstig is en beëindiging van hun relatie wettelijk is toegestaan.

N.B. In artikel 10, zesde lid, van de richtlijn staat in de onderdelen a en b van de eerste alinea tot twee keer toe: in laatste instantie. Omdat iets maar één keer in laatste instantie kan worden gedaan, is dit in het wetsvoorstel uitgesplitst in voorlaatste

instantie in het eerste lid van dit artikel en laatste instantie in het tweede lid van dit artikel. Daardoor is het beëindigen van de zakenrelatie echt beperkt tot de laatste instantie.

Derde lid

Een onderneming doet de beëindiging van de relatie uiteraard op een verantwoorde wijze. Voordat een zakelijke relatie tijdelijk wordt opgeschort of beëindigd, beoordeelt een onderneming of redelijkerwijs kan worden verwacht dat de nadelige gevolgen die daaruit voortvloeien duidelijk ernstiger zijn dan het nadelige gevolg dat niet kon worden voorkomen of afdoende beperkt. Dit laatste wordt mede ingegeven door de gedachte dat de werknemers in dienst bij de zakenrelatie door het beëindigen van de relatie nadelig worden beïnvloed. Daardoor zouden de verplichtingen tot gepaste zorgvuldigheid immers hun doel voorbij schieten.

Als de gevolgen van de beëindiging van de relatie duidelijk ernstiger zijn dan het nadelige gevolg dat niet kon worden voorkomen of afdoende beperkt, is de onderneming niet verplicht de zakelijke relatie op te schorten of te beëindigen.

N.B. Op grond van het Nederlandse recht is tijdelijk opschorten (op grond van artikel 6:52 Burgerlijk Wetboek (BW)/6:262, eerste lid, BW) en ontbinding van een overeenkomst (op grond van artikel 6:265, eerste lid, BW) mogelijk in geval van wanprestatie. Niet-naleving van de gedragscode wanneer contractuele garanties zijn afgegeven is bijvoorbeeld een tekortkoming, waarmee tot opschorting of ontbinding kan worden overgegaan.

Vierde lid

Als een onderneming besluit de zakenrelatie toch tijdelijk op te schorten of te beëindigen, raadpleegt zij betrokkenen, in overeenstemming met de voorschriften voor betekenisvolle samenwerking met betrokkenen (onderdeel a). Ook neemt zij maatregelen om de gevolgen van de opschorting of beëindiging te voorkomen, te beperken of te beëindigen, bijvoorbeeld door het in acht nemen van een overgangstermijn (onderdeel b) en deelt zij de beëindiging aan de betrokken zakenpartner binnen een redelijke termijn mede (onderdeel d). Het eenmaal genomen besluit tot beëindiging wordt daarna voortdurend door de onderneming geëvalueerd.

Vijfde lid

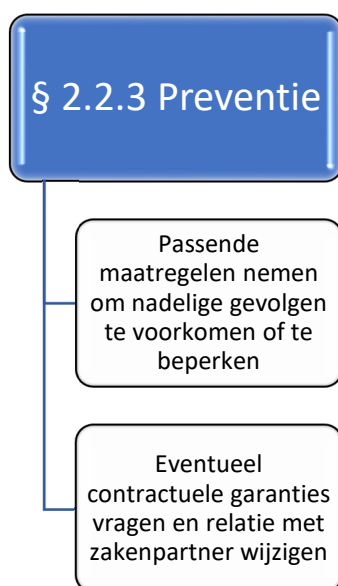
Als de onderneming besluit de zakelijke relatie niet tijdelijk op te schorten of te beëindigen monitort zij het potentiële nadelige gevolg (onderdeel a) en evalueert zij periodiek zowel het besluit om niet tijdelijk op te schorten of te beëindigen als de vraag of er verdere passende maatregelen beschikbaar zijn (onderdeel b).

Met andere woorden: in bepaalde gevallen is het beëindigen van de zakelijke relatie niet haalbaar. Bijvoorbeeld als de termijn van de relatie contractueel is vastgelegd of wanneer dit een essentiële relatie is voor het voortbestaan van de onderneming of de bestaanszekerheid van een gemeenschap of de werknemers. Dan moet de

onderneming het potentiële nadelige gevolg blijven monitoren en de beslissing periodiek heroverwegen, waarbij het nemen van verdere passende maatregelen ook wordt betrokken.

Ook moet de onderneming in staat zijn aan de Autoriteit Consument en Markt verslag uit te brengen over dat besluit en de redenen daarvoor (onderdeel c). In dit verband wordt nogmaals gewezen op het artikel in afdeling 2.1, over het bijhouden van documentatie over de maatregelen die zijn uitgevoerd om aan de verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid te voldoen (artikel 2.1.5).

Kort samengevat zien de verplichtingen op grond van deze paragraaf er als volgt uit:

Paragraaf 2.2.4 Beëindigen van feitelijke nadelige gevolgen en herstel bieden

Artikel 2.2.4.1 Beëindigen en minimaliseren feitelijke nadelige gevolgen

Dit artikel strekt tot implementatie van de artikelen 11, eerste tot en met vierde lid, en 13 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Een onderneming neemt passende maatregelen om een einde te maken aan feitelijke nadelige gevolgen die zijn vastgesteld of hadden moeten zijn vastgesteld, met inachtneming van artikel 2.2.2.2 en dit artikel. Als aan het nadelige gevolg niet onmiddellijk een einde kan worden gemaakt, beperkt een onderneming de omvang van dat gevolg tot een minimum. In de begripsbepaling passende maatregelen, in de bijlage bij artikel 1.1.1, is in abstracte zin uitgeschreven wat onder passende maatregelen moet worden verstaan. In het derde lid van artikel 2.2.4.1 is ook een opsomming opgenomen van concrete passende maatregelen die genomen kunnen worden.

Tweede lid

Onderdeel a

Bij het maken van een keuze uit de verschillende passende maatregelen wordt op grond van de richtlijn rekening gehouden met de mate waarin een feitelijk nadelig gevolg door de onderneming zelf is veroorzaakt, gezamenlijk met andere ondernemingen of alleen door de zakenpartner is veroorzaakt. Met andere woorden de mate van betrokkenheid bij de veroorzaking van een nadelig gevolg bepaalt ook de mate waarin een passende maatregel wordt gekozen. Hoe groter de betrokkenheid van een onderneming bij het veroorzaken van een nadelig gevolg, hoe meer er door een onderneming gedaan moet worden om een nadelig gevolg te beëindigen of tot een minimum te beperken.

Bij de beoordeling van passende maatregelen om nadelige gevolgen te beëindigen of afdoende te beperken, moet naar behoren rekening worden gehouden met het zogenaamde “niveau van betrokkenheid van de onderneming bij een nadelig gevolg”, en met het vermogen van de onderneming om invloed uit te oefenen op de zakenpartner die het nadelige gevolg kan veroorzaken of mede kan veroorzaken. Ondernemingen moeten passende maatregelen nemen om de nadelige gevolgen die zij zelf veroorzaken (de zogenaamde “oorzaak” van het nadelige gevolg) of samen met hun dochterondernemingen of zakenpartners veroorzaken (de zogenaamde “bijdrage” aan de nadelige gevolgen), te beëindigen of tot een minimum te beperken. Dit geldt ongeacht of derde partijen buiten de activiteitenketen van de onderneming ook het nadelige gevolg veroorzaken.

Het gezamenlijk veroorzaken van het nadelige gevolg is niet beperkt tot de gelijke betrokkenheid van de onderneming en haar dochteronderneming of zakenpartner bij het nadelige gevolg, maar moet alle gevallen bestrijken waarin het handelen of nalaten van de onderneming het nadelige gevolg heeft veroorzaakt in combinatie met het handelen of nalaten van dochterondernemingen of zakenpartners, onder meer indien de onderneming het veroorzaken van een nadelig gevolg door een zakenpartner in beduidende mate faciliteert of zelfs stimuleert. Wanneer ondernemingen de nadelige gevolgen die zich in hun activiteitenketens voordoen, niet zelf of samen met andere juridische entiteiten veroorzaken, maar de nadelige gevolgen alleen door hun zakenpartner worden veroorzaakt in de activiteitenketens van de ondernemingen (het zogenaamde “rechtstreeks in verband worden gebracht met” het nadelige gevolg), moeten zij toch hun invloed trachten te gebruiken om het door hun zakenpartners veroorzaakte nadelige gevolg te beëindigen of tot een minimum te beperken, of trachten hun invloed ter zake te vergroten.

Het gebruik van alleen het begrip “oorzaak” van het nadelige gevolg in de richtlijn en het wetsvoorstel in plaats van de bovengenoemde termen die in de internationale kaders, zoals de UNGP's of OESO-richtlijnen, worden gebruikt, voorkomt verwarring met bestaande juridische termen in de nationale rechtsstelsels van de lidstaten en dekt tegelijkertijd dezelfde causale verbanden als die welke in deze kaders worden

beschreven, bijvoorbeeld in rechtszaken over rechtstvorderingen op grond van onrechtmatige daad.

Onderdeel b

Bij het maken van een keuze uit de verschillende passende maatregelen wordt op grond van de richtlijn ook rekening gehouden of het feitelijke nadelige gevolg zich voordoet in de activiteiten van een dochteronderneming, van een directe zakenpartner of van een indirecte zakenpartner. Ook hier geldt dat hoe dichter een onderneming op een activiteit zit, hoe meer van haar verwacht kan worden bij het beïnvloeden van die activiteit.

Onderdeel c

Bij het maken van een keuze uit de verschillende passende maatregelen wordt op grond van de richtlijn ook rekening gehouden met het vermogen van de onderneming om invloed uit te oefenen op de zakenpartner die het potentiële nadelige gevolg mogelijk veroorzaakt of mede veroorzaakt. In de OESO-richtlijnen wordt hiervoor ook de term 'leverage' gebruikt. Ook hier geldt dat hoe groter het vermogen van een onderneming is om invloed uit te oefenen op een zakenpartner, hoe meer van haar verwacht kan worden bij het beïnvloeden van die zakenpartner.

Derde lid

Zo nodig, neemt een onderneming de volgende passende maatregelen:

Onderdeel a Neutraliseren feitelijk nadelig gevolg

Een onderneming zal het feitelijke nadelige gevolg dienen te neutraliseren of de omvang ervan tot een minimum te beperken. Daarbij dienen de te nemen maatregelen in verhouding te staan tot de ernst van het feitelijke nadelige gevolg en tot de mate van betrokkenheid van de onderneming bij het nadelige gevolg (voor de vaststelling van dit laatste wordt verwezen naar het vorige lid).

Onderdeel b Corrigerend actieplan ontwikkelen en uitvoeren

Als het nadelige gevolg niet onmiddellijk kan worden beëindigd, wordt direct een corrigerend actieplan ontwikkeld en uitgevoerd, met daarin opgenomen:

- 1°. Een redelijk en duidelijk omschreven tijdpad voor de uitvoering van passende maatregelen;
- 2°. Kwalitatieve en kwantitatieve indicatoren voor het meten van verbeteringen;
- 3°. Toespitsing van het plan op de activiteiten en de activiteitenketens van de onderneming.

Het is niet altijd nodig een corrigerend actieplan op te stellen. Soms is het beter om direct actie te ondernemen om een feitelijk nadelig gevolg te neutraliseren of tot een minimum te beperken, bijvoorbeeld bij een lekkende oliepijpleiding.

Een actieplan is wel nodig als de aard of de complexiteit van de vereiste corrigerende maatregelen daarom vragen. In het corrigerende actieplan staat een beschrijving van de correctiemaatregelen toegespitst op de activiteiten en de activiteitenketen van de onderneming, met inbegrip van redelijke en duidelijke termijnen voor het nemen van de maatregelen en kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren voor het meten van verbeteringen.

Dit corrigerend actieplan is niet hetzelfde als de beschrijving van de aanpak van gepaste zorgvuldigheid, bedoeld in artikel 2.2.1.1, derde lid, onder a. Die beschrijving van de aanpak van gepaste zorgvuldigheid is meer een intentieverklaring om te gaan voldoen aan alle verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid. Het corrigerend actieplan moet aangeven, wat concreet gedaan zal worden om de feitelijke nadelige gevolgen te beëindigen of tot een minimum te beperken.

Dit corrigerend actieplan is niet hetzelfde als de beschrijving van de procedures en de maatregelen om gepaste zorgvuldigheid te implementeren, bedoeld in artikel 2.2.1.1, derde lid, onder c. In die beschrijving staat dus aangegeven hoe aan de verplichtingen in hoofdstuk 2 concrete uitwerking zal worden gegeven, niet wat aan een concreet feitelijk nadelig gevolg zal worden gedaan.

N.B. Een voorbeeld kan het gebruik van een corrigerend actieplan verduidelijken. Als blijkt dat bij een zakenpartner in de activiteitenketen, vakbondsmensen werkzaam bij die zakenpartner worden geïntimideerd of ontslagen: wordt in het actieplan opgenomen door wie van de onderneming contact opgenomen zal worden met die zakenpartner om informatie hierover in te winnen. Daarbij wordt aangegeven voor welke datum en/of binnen welke tijdsduur die afdeling of die medewerkers van de onderneming die werkzaamheden verrichten. Ook wordt aangegeven wat gedaan zal worden om die zakenpartner te beïnvloeden en wat gedaan zal worden als de zakenpartner geen passende maatregelen neemt om aan de intimidatie of het ontslag een einde te maken. Dit laatste ook in het licht van de verplichtingen die voortvloeien uit artikelen 2.2.4.2 en 2.2.4.3 hieronder.

Onderdeel c Noodzakelijke financiële en niet-financiële investeringen plegen

De nodige financiële of niet-financiële investeringen plegen in aanpassingen of verbeteringen van onder meer:

- 1°. Faciliteiten;
- 2°. Productieprocessen of andere operationele processen; en
- 3°. Productie-infrastructuur.

Onderdeel d Wijziging eigen ondernemingsplan en strategie

De nodige wijzigingen of verbeteringen aanbrengen in het eigen ondernemingsplan en in de algemene strategieën en activiteiten van de onderneming, met inbegrip van:

- 1°. Inkooppraktijken;

2°. Ontwerppraktijken; en

3°. Distributiepraktijken.

De aanpak van inkooppraktijken en prijsdruk op kleinere producenten is van bijzonder belang voor de verkoop van landbouw- en voedingsproducten. Om de machtsongelijkheid in de landbouwsector aan te pakken, eerlijke prijzen in alle schakels van de voedselvoorzieningsketen te waarborgen en de positie van landbouwers te versterken, moeten – in voorkomend geval – grote levensmiddelenverwerkers en detailhandelaren hun inkooppraktijken aanpassen en inkoopbeleid ontwikkelen en toepassen dat bijdraagt aan leefbare lonen en inkomens voor hun leveranciers. Verantwoorde inkoop-of distributiepraktijken dragen bovendien bij tot de bestrijding van kinderarbeid, omdat kinderarbeid vaak voorkomt in landen of gebieden met hoge armoedecijfers.

Onderdeel e Steun aan MKB-zakenpartner

Tot de passende maatregelen behoort ook het verlenen van gerichte en evenredige steun aan een zakenpartner van de onderneming die tot het midden- en kleinbedrijf behoort, mits dit in het licht van de middelen, kennis en beperkingen van die zakenpartner noodzakelijk is. Als dit inderdaad noodzakelijk is, kunnen de maatregelen bestaan uit:

1°. Toegang te verlenen tot of het mogelijk maken van capaciteitsopbouw, opleidingen of verbetering van beheersystemen; en

2°. Als de naleving van de gedragscode of het corrigerend actieplan de levensvatbaarheid van die zakenpartner in gevaar zou brengen, door gerichte en evenredige financiële steun te verlenen, door onder meer directe financiering, leningen tegen lage rente, garanties voor continue inkoop of ondersteuning bij het verkrijgen van financiering.

Wat het ‘in gevaar brengen van de levensvatbaarheid’ betreft moet hierbij worden gedacht aan het veroorzaken van het faillissement van een onderneming die behoort tot het midden- en kleinbedrijf of het in de situatie brengen van dat MKB-bedrijf waardoor een faillissement dreigt.

Onderdeel f Samenwerking met andere entiteiten

In overeenstemming met het Unierecht, waaronder het mededingingsrecht, samen te werken met andere entiteiten om de onderneming beter in staat te stellen het nadelige gevolg te beëindigen of de omvang ervan tot een minimum te beperken, vooral als geen andere maatregel geschikt of doeltreffend is.

Zie in dit verband ook de samenwerkingsartikelen 2.1.3 en 2.1.4 in afdeling 2.1 van dit hoofdstuk.

N.B. De samenwerking dient in overeenstemming met het Europees recht te zijn, waaronder het mededingingsrecht. Zie meer uitgebreid hierover § 2.2.4 van het algemeen deel van de toelichting.

Het voorkomen van nadelige gevolgen zou de samenwerking met een andere onderneming kunnen vereisen, maar ook met andere entiteiten, zoals maatschappelijke organisaties of lokale overheden.

N.B. Enkele voorbeelden kunnen bovengenoemde onderdelen verduidelijken. Een onderneming kan kiezen voor:

- aanpassing of wijziging van aspecten van activiteiten (bijvoorbeeld overgaan op andere manieren van baggeren, waardoor geen of minder schade wordt toegebracht aan drinkwatergebieden);
- verbeteren van faciliteiten (bijvoorbeeld een ruimte inrichten in de werkhal voor overleg door vakbondsmensen);
- het ontwikkelen van opleidingsbeleid (bijvoorbeeld trainingen van werknemers en management om bij het inrichten van fabrieken of werkhallen rekening te houden met arbeidsomstandigheden);
- systeemrisico's aanpakken (bijvoorbeeld door in het elektronische systeem voor een lopende band voldoende tijd tussen de verschillende producten te laten zitten, waardoor de werknemers niet opgejaagd worden);
- samenwerking aangaan met milieuorganisaties of lokale overheden in een ander land om beter rekening te kunnen houden met regionale omstandigheden, zoals de aanwezigheid van toereikende huisvesting voor de werknemers.

Onderdeel g Herstel bieden

Herstel te bieden in overeenstemming met artikel 2.2.4.4. Voor de toelichting bij dit onderdeel wordt verwezen naar de toelichting bij artikel 2.2.4.4.

Vierde lid

Een onderneming kan, zo nodig, andere passende maatregelen nemen, waaronder:

- a. het gesprek aangaan met een zakenpartner over de verwachtingen van de onderneming over het beëindigen van feitelijke nadelige gevolgen of tot een minimum beperken van de omvang ervan; of
- b. toegang verlenen tot of het mogelijk maken van capaciteitsopbouw, richtsnoeren, administratieve en financiële steun, waaronder leningen of andere vormen van financiering, daarbij rekening houdend met de middelen, kennis en beperkingen van die zakenpartner.[11, 4]

Vijfde lid

Een corrigerend actieplan of een versterkt corrigerend actieplan:

- a. wordt door een onderneming ontwikkeld met raadpleging van betrokkenen, in overeenstemming met artikel 2.1.3; en [13,3^e lid]
- b. kan door een onderneming worden ontwikkeld in samenspraak of samenwerking met initiatieven van de sector of van meerdere betrokkenen [11, 3^e lid, b].

Artikel 2.2.4.2 Contractuele garanties bij feitelijke nadelige gevolgen

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 11, derde lid, onder c, vijfde en zesde lid, en artikel 13 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

In dit artikel zijn alle bepalingen uit de richtlijn over contractuele garanties voor het beëindigen of tot een minimum beperken van feitelijke nadelige gevolgen samengebracht. Daardoor staat de passende maatregel bestaande uit het vragen van contractuele garanties aan directe zakenpartners, in dit artikel en niet in het vorige artikel. De contractuele garanties zijn slechts wel één van de passende maatregelen, waaraan gedacht kan worden. Met het apart zetten in dit artikel wordt dus geen hiërarchie tussen de passende maatregelen beoogd.

Eerste en tweede lid

Het eerste lid ziet op het vragen van contractuele garanties bij een *directe* zakenpartner. Het tweede lid ziet op het vragen van contractuele garanties bij een *indirecte* zakenpartner. Zowel het begrip directe zakenpartner als het begrip indirecte zakenpartner zijn gedefinieerd in de begripsbepalingen in de bijlage bij artikel 1.1. In de richtlijn staan deze begrippen in artikel 3, onderdeel f. Kortweg is een directe zakenpartner een partner waarmee een onderneming een commerciële overeenkomst heeft. Een indirecte zakenpartner heeft die overeenkomst niet, maar verricht wel zakelijke activiteiten met betrekking tot de activiteiten, producten of diensten van die onderneming. Het hebben van een overeenkomst met een zakenpartner maakt het vragen van contractuele garanties wel eenvoudiger en is daarom dwingender geformuleerd, in lijn met de formulering in artikel 10, tweede lid, onder b, van de richtlijn ('vraagt' in plaats van 'kan vragen').

Een onderneming *vraagt* aan een *directe* partner, als passende maatregel als bedoeld in artikel 2.2.3.1, derde lid, om contractuele garanties, waardoor die zakenpartner:

- a. de gedragscode van de onderneming naleeft;
- b. zo nodig, het corrigerend actieplan naleeft; en
- c. in overeenstemming daarmee contractuele garanties vastlegt met zijn partners als hun activiteiten deel uitmaken van de activiteitenketen van de onderneming.

Een onderneming kan aan een *indirecte* zakenpartner vragen om contractuele garanties, waardoor de zakenpartner:

- a. de gedragscode van de onderneming naleeft; en

b. een corrigerend actieplan naleeft.

Een onderneming doet dit als feitelijke nadelige gevolgen niet beëindigd of tot een minimum beperkt konden worden door passende maatregelen (tweede lid).

Contractuele garanties moeten zo worden opgesteld dat de verantwoordelijkheden op passende wijze door de onderneming en de zakenpartners worden gedeeld. De onderneming wordt alleen verplicht de contractuele garanties te vragen, omdat het verkrijgen ervan kan afhangen van de omstandigheden. Het is met andere woorden een inspanningsverplichting en geen resultaatverplichting.

Derde lid

In aanvulling op de verplichting om maatregelen te monitoren, zie hierna in artikel 2.2.6.1, neemt een onderneming passende maatregelen om contractuele garanties te controleren op naleving. Hiervoor kan de onderneming gebruik maken van verificatie door een onafhankelijke derde partij, zo nodig in overeenstemming met de mogelijkheden voor samenwerking met andere ondernemingen.

Vierde en vijfde lid

Als een zakenpartner, hetzij direct, hetzij indirect, een onderneming is die tot het midden- en kleinbedrijf behoort rusten er extra verplichtingen op een onderneming als het gaat om het vragen van contractuele garanties. Aan de inhoud van de garanties stelt het vierde lid extra voorwaarden. Aan het controleren van de naleving van de contractuele garanties stelt het vijfde lid extra voorwaarden.

Extra voorwaarden garanties

De gebruikte voorwaarden in de contractuele garanties of een overeenkomst, met een zakenpartner die tot midden- en kleinbedrijf behoort, moeten billijk, redelijk en niet-discriminerend zijn (onderdeel a). Ook moet een onderneming beoordelen of de contractuele garanties vergezeld moeten gaan van passende maatregelen als bedoeld in artikel 2.2.4.1, derde lid, onder e (onderdeel b).

Extra voorwaarden controleren naleving

Als maatregelen worden genomen om naleving te controleren en de zakenpartner is een onderneming die tot het midden- en kleinbedrijf behoort, draagt de onderneming de kosten van de verificatie door een onafhankelijke derde partij (onderdeel a). Als de zakenpartner (MKB-er) verzoekt om ten minste een deel van de kosten van die verificatie te betalen, of wanneer dit is overeengekomen met de onderneming, kan de zakenpartner de resultaten van die verificatie delen met andere ondernemingen. (onderdeel b).

Artikel 2.2.4.3 Wijziging relatie met zakenpartner

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 11, zevende lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Als feitelijke nadelige gevolgen zijn verbonden aan een zakenpartner of zich in de activiteitenketen bevinden, en niet voorkomen of afdoende beperkt kunnen worden door de passende maatregelen, is een onderneming, onverminderd de mogelijkheid om op zoek te gaan naar een alternatieve zakenpartner, in voorlaatste instantie verplicht:

- a. af te zien van het aangaan van nieuwe relaties met die zakenpartner of het uitbreiden van bestaande relaties met die zakenpartner,
- b. invloed uit te oefenen of te vergroten op die zakenpartner, door de relatie tijdelijk op te schorten;
- c. direct een versterkt corrigerend actieplan voor dat nadelige gevolg vast te stellen, dat een concreet en passend tijdpad bevat voor de vaststelling en uitvoering van alle daarin opgenomen maatregelen; en
- d. dat actieplan uit te voeren,

mits redelijkerwijs kan worden verwacht dat de inspanningen, bedoeld onder c en d, zullen slagen en de wetgeving die op hun relatie van toepassing is dit toestaat.

Het opschorten van de relatie kan ervoor zorgen dat het vermogen van de onderneming om de zakenpartner te beïnvloeden wordt vergroot (de 'leverage' of hefboomwerking wordt er groter door). In het Nederlandse recht bestaat de mogelijkheid om overeenkomst tijdelijk of volledig te beëindigen (zie de toelichting bij het derde lid hieronder).

Tweede lid

Als de inspanningen van een onderneming om de nadelige gevolgen van een activiteit van zakenpartner te voorkomen of afdoende te beperken, geen resultaat opleveren en er ook geen redelijke verwachting is dat die inspanningen zullen slagen, beëindigt de onderneming, *in laatste instantie*, de relatie met een zakenpartner. Zij hoeft dit laatste pas te doen als het potentiële gevolg ernstig is en beëindiging van hun relatie wettelijk is toegestaan.

N.B. In artikel 11, zevende lid, van de richtlijn staat in de onderdelen a en b van de eerste alinea tot twee keer toe: *in laatste instantie*. Omdat iets maar één keer in laatste instantie kan worden gedaan, is dit in het wetsvoorstel uitgesplitst in voorlaatste instantie in het eerste lid van dit artikel en laatste instantie in het tweede lid van dit artikel. Daardoor is het beëindigen van de zakenrelatie echt beperkt tot iets dat in de laatste instantie kan worden gedaan.

Derde lid

Een onderneming doet de beëindiging van de relatie uiteraard op een verantwoorde wijze. Voordat een zakelijke relatie tijdelijk wordt opgeschort of beëindigd, beoordeelt een onderneming of redelijkerwijs kan worden verwacht dat de nadelige gevolgen die

daaruit voortvloeien duidelijk ernstiger zijn dan het nadelige gevolg dat niet kon worden voorkomen of afdoende beperkt. Dit laatste wordt mede ingegeven door de gedachte dat de werknemers in dienst bij de zakenrelatie door het beëindigen van de relatie nadelig worden beïnvloed. Daardoor zouden de verplichtingen tot gepaste zorgvuldigheid immers hun doel voorbij schieten.

Als de gevolgen van de beëindiging van de relatie duidelijk ernstiger zijn dan het nadelige gevolg dat niet kon worden voorkomen of afdoende beperkt, is de onderneming niet verplicht de zakelijke relatie op te schorten of te beëindigen.

N.B. Op grond van het Nederlandse recht is tijdelijk opschorten (op grond van artikel 6:52 Burgerlijk Wetboek (BW)/6:262, eerste lid, BW) en ontbinding van een overeenkomst (op grond van artikel 6:265, eerste lid, BW) mogelijk in geval van wanprestatie. Niet-naleving van de gedragscode wanneer contractuele garanties zijn afgegeven is bijvoorbeeld een tekortkoming, waarmee tot opschorting of ontbinding kan worden overgegaan.

Vierde lid

Als een onderneming besluit de zakenrelatie toch tijdelijk op te schorten of te beëindigen, raadpleegt zij betrokkenen, in overeenstemming met de voorschriften voor betekenisvolle samenwerking met betrokkenen (onderdeel a). Ook neemt zij maatregelen om de gevolgen van de opschorting of beëindiging te voorkomen, te beperken of te beëindigen, bijvoorbeeld door het in acht nemen van een overgangstermijn (onderdeel b) en deelt zij de beëindiging aan de betrokken zakenpartner binnen een redelijke termijn mede (onderdeel d). Het eenmaal genomen besluit tot beëindiging wordt daarna voortdurend door de onderneming geëvalueerd.

Vijfde lid

Als de onderneming besluit de zakelijke relatie niet tijdelijk op te schorten of te beëindigen monitort zij het feitelijke nadelige gevolg (onderdeel a) en evalueert zij periodiek zowel het besluit om niet tijdelijk op te schorten of te beëindigen als de vraag of er verdere passende maatregelen beschikbaar zijn (onderdeel b).

Met andere woorden in bepaalde gevallen is het beëindigen van de zakelijke relatie niet haalbaar. Bijvoorbeeld als de termijn van de relatie contractueel is vastgelegd of wanneer dit een essentiële relatie is voor het voortbestaan van de onderneming of de bestaanszekerheid van een gemeenschap of de werknemers. Dan moet de onderneming het feitelijke nadelige gevolg blijven monitoren om de beslissing periodiek te heroverwegen, waarbij het nemen van verdere passende maatregelen ook wordt betrokken.

Ook moet de onderneming in staat zijn aan de Autoriteit Consument en Markt verslag uit te brengen over dat besluit en de redenen daarvoor (onderdeel c). In dit verband wordt nogmaals gewezen op het artikel in afdeling 2.1, over het bijhouden van documentatie over de maatregelen die zijn uitgevoerd om aan de verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid te voldoen (artikel 2.1.5).

Een bestaand voorbeeld uit de eindverklaringen van het Nationaal Contactpunt (NCP) kan dit onderdeel verduidelijken. Bij een Nederlandse onderneming met activiteiten in Bangladesh was sprake van schendingen van arbeidsrechten van werknemers, o.a. intimidatie en menging in registratieproces van de vakbond en kinderarbeid (11-17 jaar). De Nederlandse onderneming nam de volgende passende maatregelen: uitfasering van de betrokken zakenpartner in het voorjaar van 2020, het onderwerpen van haar werknemers aan een grondig leeftijdscontroleproces, verhoging van de minimum leeftijd naar 20 jaar en de installatie van een biometrisch identificatiesysteem.¹⁵²

Artikel 2.2.4.4 Herstel feitelijke nadelige gevolgen

Dit artikel strekt tot implementatie van de artikelen 3, 12 en 13 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Een onderneming biedt herstel als zij een feitelijk nadelig gevolg heeft veroorzaakt of mede heeft veroorzaakt. Raadpleging van betrokkenen over het te bieden herstel wordt door het vijfde lid van dit artikel voorgeschreven (zie hieronder).

Tweede en derde lid

Het bieden van herstel betekent dat de onderneming, in verhouding tot haar betrokkenheid bij het nadelige gevolg, de getroffen persoon of personen, gemeenschappen of het milieu in een situatie brengt die gelijkwaardig is aan of zo dicht mogelijk aansluit bij de situatie waarin zij zich zouden hebben bevonden als een feitelijk nadelig gevolg zich niet had voorgedaan.

Het bieden van herstel houdt onder meer in:

- a. het door middel van financiële of niet-financiële compensatie door de onderneming aan een of meer personen die door het feitelijke nadelige gevolg worden getroffen en,
- b. in voorkomend geval, terugbetaling van de door overheidsinstanties voor alle noodzakelijke herstelmaatregelen gemaakte kosten. Met deze omschrijving van herstel is de definitiebepaling van artikel 3, onderdeel t, van de richtlijn omgezet.

Het bieden van herstel is, los van de omschrijving in deze leden, verder vorm- en inhoudsvrij gelaten door de richtlijn, omdat het moet passen bij het geconstateerde, feitelijke nadelige gevolg en eventuele voorstellen van betrokkenen (zie het vijfde lid).

N.B. De volgende bestaande voorbeelden kunnen het bieden van herstel verduidelijken:

- schriftelijke of mondelinge excuses aanbieden (bijvoorbeeld van een bestuurder);

¹⁵² Final Statement Notification IUF vs. Perfetti Van Melle 15 June 2020; <https://www.oesorichtlijnen.nl/binaries/oeso-richtlijnen/documenten/publicatie/2020/06/15/eindverklaring-melding-iuf-vs-perfetti-van-melle/20200615+IUF+vs+PvM+-+FS+%28WCAG%29.pdf>.

- erkennen van gemaakte fouten richting de slachtoffers, al dan niet publiekelijk;
- restitutie, zoals het weer in dienst nemen van ontslagen werknemers of het erkennen van vakbonden voor collectieve onderhandelingen;
- rehabilitatie van iemand die door toedoen van de onderneming negatief in het nieuws is gekomen;
- sanering van de bodem, als geconstateerd is dat een grondgebied vervuild is geraakt door activiteiten van een onderneming;
- het loon van medewerkers verhogen, als geconstateerd is dat te weinig loon wordt betaald waardoor sprake is van uitbuiting;
- berisping of tijdelijke schorsing van medewerkers, als die zich niet hebben gedragen conform de gedragscode;
- verbetering gepaste zorgvuldigheidsbeleid van een onderneming;
- invloed ("leverage") uitoefenen op ketenpartners om veranderingen in te zetten, bijvoorbeeld betere toegang voor vakbonden;
- opzetten van een multi-stakeholder onderzoeksgroep om vermeende misstanden te onderzoeken;
- het opzetten of verbeteren van een klachtenmechanisme van de onderneming;
- afspraken over relatie met betrokkenen, bijvoorbeeld vaste consultatiemomenten;
- financiële compensatie kan door een geldbedrag overmaken aan de getroffen, een donatie in een bestaand fonds of de directe financiering van reparaties of de sanering van de schade aan de bodem of het oppervlaktewater.

Bovengenoemde opsomming is niet uitputtend bedoeld. Daarom staat het woord 'kunnen' in de aanhef. Als een onderneming of de betrokkenen ook andere mogelijkheden zien voor het bieden van herstel kan daartoe worden overgegaan. Uiteraard kan het herstel ook uit een combinatie van bovengenoemde mogelijkheden bestaan.

In Nederland is eerder een onderneming aansprakelijk gehouden voor schade van een kledingfabriek in Vietnam. Dit was vanwege haar schending van een raamovereenkomst tussen de onderneming en haar producent in Vietnam, die ten tijde van de zaak volledig afhankelijk was van de orders van deze onderneming. De onderneming had een bepaald aantal kleding besteld voor een periode van drie jaar maar besloot plotseling in het laatste jaar deze bestelling elders te plaatsen. De Rechtbank Amsterdam oordeelde dat deze onderneming rekening had moeten houden met de belangen van de producent, en niet vrij stond plotseling van gedachte te veranderen. Zij moest de schade die de producent heeft geleden vergoeden.¹⁵³

Vierde lid

Als het feitelijke nadelige gevolg alleen door de zakenpartner van een onderneming is veroorzaakt, kan die onderneming:

- a. vrijwillig herstel bieden; en

¹⁵³ G-Star inkoopbeleid/inkooppraktijken (ECLI:NL:RBAMS:2023:1913).

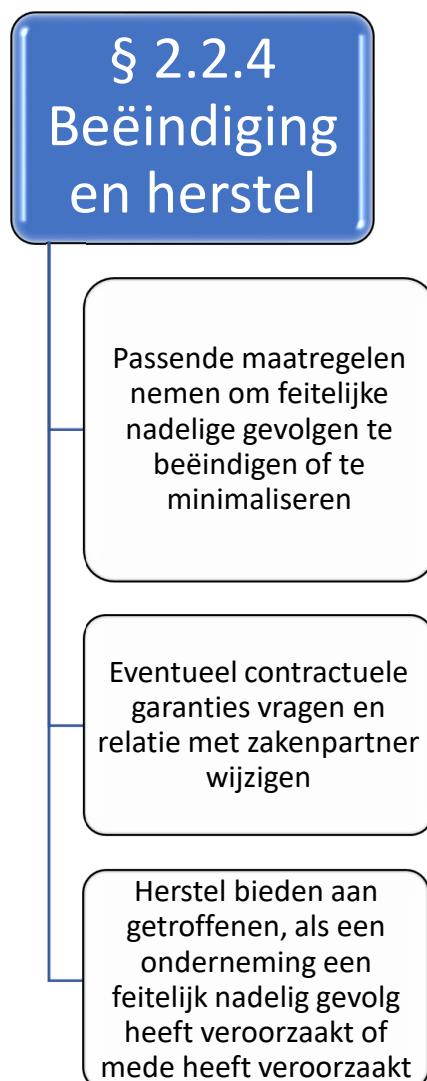
b. gebruikmaken van haar vermogen om die zakenpartner te beïnvloeden, om hem herstel te laten bieden.

Deze verplichting strekt tot implementatie van artikel 12, tweede lid, van de richtlijn. Het is een facultatieve verplichting door het gebruik van het woord 'kan'. Dit is geen verplichting, maar sluit wel aan bij de OESO-richtlijnen en dus aan te raden om te doen.

Vijfde lid

Betrokkenen worden door een onderneming geraadpleegd bij het vaststellen van passende maatregelen voor het bieden van herstel, in overeenstemming met de voorschriften voor betekenisvolle samenwerking met betrokkenen.

Kort samengevat zien de verplichtingen op grond van deze paragraaf er als volgt uit:

Paragraaf 2.2.5 Klachtenprocedure en kennisgevingsmechanisme

Artikel 2.2.5.1 Klachtenprocedure

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 14, eerste tot en met vierde lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Een onderneming zorgt voor een goed functionerende klachtenprocedure en biedt de mogelijkheid om klachten bij haar in te dienen over gerechtvaardigde bezorgdheid over potentiële of feitelijke nadelige gevolgen voor de mensenrechten en het milieu van haar activiteiten, die van haar dochteronderneming en, als die partners verband houden met haar activiteitenketen, van haar zakenpartners.

In de OESO-richtlijnen horen het bieden van herstel en het hebben van een klachtenprocedure tot dezelfde stap, namelijk stap 6. Met een klachtenprocedure kan het bieden van herstel immers een aanvang nemen. Een goed functionerende klachtenprocedure omvat dan ook het in behandeling nemen van klachten, het horen van betrokkenen, het serieus nemen van hun klachten, zoals in de volgende artikelleden wordt uitgewerkt.

Tweede lid

Op grond van dit lid kunnen klachten bij een onderneming worden ingediend door:

- a. natuurlijke personen of rechtspersonen die worden getroffen of redelijke gronden hebben om aan te nemen dat zij getroffen kunnen worden door een nadelig gevolg en de namens hen optredende vertegenwoordigers, zoals maatschappelijke organisaties en mensenrechtenverdedigers;
- b. vakbonden en andere vertegenwoordigers van werknemers, die in de activiteitenketen van die onderneming werken; en
- c. als de klacht betrekking heeft op een nadelig milieugevolg, maatschappelijke organisaties die actief zijn op en ervaring hebben met aanverwante gebieden.

Klachten kunnen dus worden ingediend door een grotere groep personen of organisaties dan degenen genoemd in de begripsbepaling van betrokkenen (in de bijlage bij artikel 1.1.1. Tot deze laatste groep behoren immers de organisaties genoemd in de onderdelen b en c. Op grond van onderdeel a kunnen ook natuurlijke personen of rechtspersonen, die worden getroffen of redelijke gronden hebben om aan te nemen dat zij getroffen kunnen worden door een nadelig gevolg, een klacht indienen bij een onderneming.

Wat onderdeel b betreft is het werknemersbegrip niet alleen voor de berekening van het aantal werknemers voor het toepassingsbereik uit hoofdstuk 1 van belang. Daarom wordt voor het begrip werknemer terugverwezen naar de artikelsgewijze toelichting bij artikel 1.1.2.

De groep van potentiële klagers is kleiner dan degenen die een gemotiveerde melding kunnen indienen bij de toezichthoudende autoriteit. Deze laatste mogelijkheid geldt immers voor ‘natuurlijke personen of rechtspersonen’, d.w.z. zonder het vereiste getroffen of mogelijk getroffen te worden door een nadelig gevolg (zie artikel 4.1.2 op grond van artikel 26, eerste lid, van de richtlijn).

Misschien ten overvloede wordt vermeld dat het indienen van een klacht bij een onderneming of een eventuele geschillencommissie niet hetzelfde is als het indienen van een gemotiveerde melding bij de toezichthoudende autoriteit. Het zijn twee afzonderlijke procedures. Als na het indienen van een klacht de behandeling in gebreke blijft of tot onvoldoende herstel leidt, kan daarover een gemotiveerde melding worden ingediend bij de toezichthoudende autoriteit. Zo'n melding kan aanleiding zijn voor onderzoek door de toezichthoudende autoriteit. Bij constatering van een slecht functionerende klachtenprocedure kan dat bijvoorbeeld reden zijn voor het opleggen van een sanctie. Maar de toezichthoudende autoriteit is 'geen hogere beroepsinstantie voor de behandeling door een klachten- of geschillencommissie. Andersom is een klacht ook geen ingangseis voor een melding bij de toezichthouder.

Derde lid

De procedure voor de indiening en behandeling van klachten wordt zo vorm gegeven dat belangen van de klager en die van de onderneming zo goed mogelijk tot hun recht komen. Daarom wordt in dit lid een aantal elementen opgesomd waaruit een procedure in ieder geval moet bestaan:

Onderdeel a eerlijk, openbaar beschikbaar, toegankelijk, voorspelbaar en transparant

De procedure voor de indiening en in behandeling nemen van klachten is eerlijk, openbaar beschikbaar, toegankelijk, voorspelbaar en transparant. De begrippen “eerlijk, openbaar beschikbaar, toegankelijk, voorspelbaar en transparant” moeten worden opgevat in overeenstemming met beginsel 31 van de UNGP's, op grond waarvan procedures legitiem, toegankelijk, voorspelbaar, billijk, transparant, verenigbaar met rechten en een bron van permanente educatie moeten zijn. De begrippen moeten uiteraard in de context van een specifieke situatie worden toegepast, maar de volgende inhoudelijke omschrijving kan meer duiding bieden:

- legitiem: vertrouwen mogelijk maken van de groepen belanghebbende voor wie ze bedoeld zijn, verantwoording afleggen voor het eerlijke verloop van klachtenprocedures;
- toegankelijk: bekend bij alle belanghebbenden, adequate hulp biedend;
- voorspelbaar: het bieden van een duidelijke en bekende procedure met een indicatief tijdschema, duidelijkheid over de soorten processen en resultaten en middelen van uitvoering;
- rechtvaardig: ernaar streven dat getroffen partijen redelijke toegang hebben tot bronnen van informatie, advies en expertise;

- transparant: partijen op de hoogte houden van de voortgang en voldoende informatie verstrekking.

Onderdeel b kennelijk ongegronde klachten

De procedure bevat een regeling voor kennelijk ongegronde klachten.

Het Nederlandse bestuursrecht kan hiervoor als voorbeeld worden genomen. Een klacht is in het Nederlandse bestuursrecht kennelijk ongegrond wanneer uit het klaagschrift zelf meteen blijkt dat de klacht van de indiener ongegrond is en er redelijkerwijs geen twijfel mogelijk is over die conclusie.¹⁵⁴ De term ongegrond heeft dus betrekking op het resultaat dat van een onderzoek naar de klacht kan worden verwacht. In dat geval mag van onderdelen van de behandeling, bijvoorbeeld het horen van de klager, worden afgezien. Een kennelijk ongegronde klacht is niet hetzelfde als een bagatelklacht. Bagatelklachten hoeven niet in behandeling te worden genomen en ook niet te worden onderzocht. Van een bagatelklacht is sprake als het belang van de klager of het gewicht van de gedraging waarover geklaagd wordt kennelijk onvoldoende is.¹⁵⁵ Voor de vaststelling dat een klacht kennelijk ongegrond is, is wel beperkt onderzoek vereist.

Onderdeel c bescherming van de klager

In de klachtenprocedure is bescherming van de klager tegen represailles door de vertrouwelijkheid van de identiteit van de klager gewaarborgd, in overeenstemming met artikel 1a, derde, vierde en vijfde lid, van de Wet bescherming klokkenluiders (Wbk)¹⁵⁶. Op grond van artikel 1a, derde lid, Wbk wordt de identiteit van een 'klager' en de informatie aan de hand waarvan direct of indirect de identiteit van de 'klager' kan worden achterhaald, niet bekend gemaakt zonder diens instemming. Op grond van artikel 1a, vierde en vijfde lid, Wbk wordt – als enig wettelijk voorschrift in het kader van onderzoek door een bevoegde autoriteit of een gerechtelijke procedure tot mededeling van de identiteit van een 'klager' verplicht – deze daarvan vooraf in kennis gesteld, tenzij die informatie het gerelateerde onderzoek of de gerechtelijke procedure in gevaar zou kunnen brengen. Bij die kennisgeving ontvangt een 'klager' een schriftelijke toelichting van de redenen voor de bekendmaking van de gegevens over zijn identiteit.

Onderdeel d kenbaarheid

De klachtenprocedure wordt kenbaar gemaakt aan de betrokken werknemersvertegenwoordigers en vakbonden. Zonder kenbaarheid aan de klachtenprocedure te geven, is het immers moeilijk te achterhalen bij wie en volgens welke procedure een klacht kan worden ingediend. De

¹⁵⁴ Zie artikel 9:10, tweede lid, van de Algemene wet bestuursrecht.

¹⁵⁵ Zie artikel 9:8, tweede lid, van de Algemene wet bestuursrecht.

¹⁵⁶ Hiermee wordt bedoeld dat artikel 1a, derde, vierde en vijfde lid van de Wbk van overeenkomstige toepassing is. Volgens Aanwijzing 3.32 van de Aanwijzingen voor de regelgeving betekent dit dat deze bepaling van de Wbk niet geheel letterlijk kan worden toegepast, maar misverstand over de toe te passen tekst uitgesloten is.

werknemersvertegenwoordigers en vakbonden kunnen op hun beurt weer ruchtbaarheid geven aan het bestaan van die procedure bij betrokkenen.

Zo zou de klachtenprocedure ook in diverse talen kunnen worden bekend gemaakt, als er veel arbeidsmigranten werkzaam zijn bij een onderneming of haar zakenpartner. Door uitleg in hun moedertaal is het laagdrempeliger voor arbeidsmigranten om klachten in te dienen.

Vierde lid

Onderdeel a

Een klager heeft recht op een tijdige en passende opvolging van de klacht. De klacht wordt met andere woorden binnen een redelijke termijn in behandeling genomen en afgehandeld. Wat daarbij redelijk of passend zal worden geacht, zal afhangen van het concrete geval.

Onderdeel b

Een klager heeft recht op een bijeenkomst met een vertegenwoordiger op passend niveau van de onderneming waarin dat nadelig gevolg en het potentiële herstel daarvan, wordt besproken, mits het gaat om een klacht die betrekking heeft op een ernstig nadelig gevolg. Bij 'een vertegenwoordiger op passend niveau' kan gedacht worden aan een bestuurslid of algemeen directeur. Zo'n bijeenkomst wordt van belang geacht voor de klager en voor de verantwoordelijkheid van de onderneming voor de uitvoering van het beleid en het continue en cyclische proces waaruit gepaste zorgvuldigheid bestaat. Op deze manier hoort hij of zij uit de eerste hand waarover geklaagd wordt. Omdat het alleen om een gesprek over ernstige nadelige gevolgen gaat, hoeft het gesprek niet bij elke klacht plaats te vinden. Voor het vaststellen van de mate van ernst wordt in dit lid verwezen naar de gronden genoemd in artikel 2.2.2.2, tweede lid.

Onderdeel c

Een klager heeft recht op een motivering van een gegrond of ongegrond verklaarde klacht. Een motivering heeft een deugdelijke feitelijke grondslag en kan het genomen besluit op de klacht dragen. Hiermee wordt enerzijds het aspect van de juiste vaststelling van de feiten bedoeld en anderzijds het aspect dat de vaststelling van de feiten dient te leiden tot de genomen beslissing. Een slechte motivering kan op gebreken in de klachtenprocedure wijzen, zoals het onvoldoende vergaren van kennis omtrent feiten en omstandigheden van het nadelige gevolg waarover geklaagd wordt.

Onderdeel d

Een klager heeft recht op informatie over de genomen of te nemen maatregelen. Als de identiteit van de klager bekend is, kan dit rechtstreeks aan hem of haar gebeuren. Als de identiteit juist geheim is gehouden, zou dit op andere wijze bekend moeten worden gemaakt.

Vijfde lid

Als een klacht gegrond is, wordt het nadelige gevolg beschouwd als vastgesteld (in de zin van een risicoanalyse) en neemt de onderneming passende maatregelen (als bedoeld in de paragrafen 2.2.3 of 2.2.4). Dit is weer een cyclisch onderdeel van gepaste zorgvuldigheid. Informatie die verder in de cyclus wordt vergaard, wordt gebruikt bij eerdere onderdelen van gepaste zorgvuldigheid.

Een bestaand voorbeeld uit de eindverklaringen van het Nationaal Contactpunt (NCP) kan dit onderdeel verduidelijken. Bij een dochteronderneming van een Nederlandse moederonderneming met activiteiten in de Niger Delta was sprake van de volgende schendingen: gasuitbarsting, vervuild drinkwater, gaswinning zonder betrekking betrokkenen en getroffen en het niet openbaar maken van evaluatierapporten. Het NPC doet aanbevelingen aan de moeder- en dochteronderneming over de juiste implementatie van klachtenmechanismen. De moederonderneming moet een klachtenmechanisme opstellen wat o.a. gebaseerd moet zijn op constante dialoog en voortgang over individuele klachten en toegankelijk moet zijn voor werknemers..¹⁵⁷

N.B. Het NCP kan ook in de toekomst helpen bij het vinden van een oplossing bij verschillen van inzicht tussen ondernemingen en klagers, waardoor escalatie en eventuele reputatieschade kan worden voorkomen.

Artikel 2.2.5.2 Kennisgevingsmechanisme

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 14, vijfde lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Een onderneming zorgt voor een toegankelijk kennisgevingsmechanisme, dat de mogelijkheid biedt om een kennisgeving bij haar in te dienen over informatie of gerechtvaardigde bezorgdheid over potentiële of feitelijke nadelige gevolgen voor de mensenrechten en het milieu van haar eigen activiteiten, die van haar dochteronderneming en, als die partners verband houden met haar activiteitenketen, van haar zakenpartners.

Dit kennisgevingsmechanisme is een lichtvoetige variant van de klachtenprocedure, om op een laagdrempelige manier informatie of gerechtvaardigde bezorgdheid door te geven aan een onderneming over feitelijke of potentiële nadelige gevolgen. Het kennisgevingsmechanisme hoeft om die reden ook aan minder vereisten te voldoen dan de klachtenprocedure uit het vorige artikel.

¹⁵⁷ Final Statement Obelle Concern Citizens (OCC) vs. Shell Petroleum Development Company of Nigeria Limited (SPDC) and Royal Dutch Shell (RDS) 27 February 2020; <https://www.oesorichtlijnen.nl/binaries/oeso-richtlijnen/documenten/publicatie/2020/06/15/eindverklaring-melding-iuf-vs-perfetti-van-melle/20200615+IUF+vs+PvM+-+FS+%28WCAG%29.pdf>.

Tweede lid

Een kennisgeving kan bij een onderneming worden ingediend door personen en entiteiten. Onder personen moet in dit verband weer natuurlijke personen en rechtspersonen worden verstaan. Bij entiteiten kan ook gedacht worden aan overheden en andere bestuursorganen.

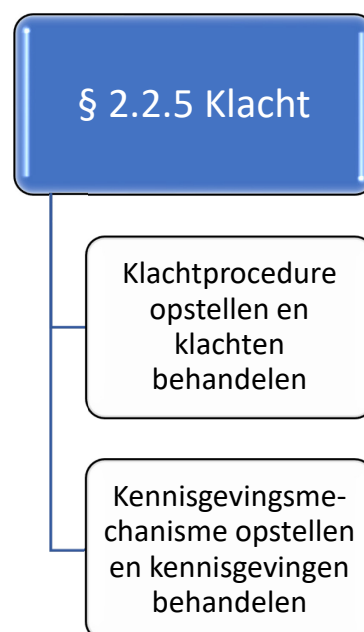
Derde lid

Een onderneming zorgt voor bescherming van de kennisgever tegen represailles door de vertrouwelijkheid van de identiteit van de kennisgever te waarborgen, in overeenstemming met artikel 1a, derde, vierde en vijfde lid, van de Wet bescherming klokkenluiders¹⁵⁸. Net als bij de klachtenprocedure zorgt een onderneming ervoor dat de kennisgever beschermd wordt tegen represailles door de vertrouwelijkheid van de identiteit van de kennisgever te waarborgen. Hier wordt korthedshalve verwezen naar de toelichting bij onderdeel c van het derde lid van artikel 2.2.5.1.

Vierde lid

De onderneming kan personen of entiteiten die een kennisgeving indienen, in voorkomend geval, in kennis stellen van de genomen of te nemen maatregelen. Als de identiteit van de kennisgever bekend is, kan dit rechtstreeks aan hem of haar gebeuren. Als de identiteit juist geheim is gehouden, zou dit op andere wijze bekend moeten worden gemaakt.

Kort samengevat zien de verplichtingen op grond van deze paragraaf er als volgt uit:

¹⁵⁸ Zie voetnoot 55.

Paragraaf 2.2.6 Monitoring

Artikel 2.2.6.1 Evalueren en beoordelen activiteiten en maatregelen

Dit artikel strekt tot implementatie van de artikelen 13 en 15 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Een onderneming evalueert en beoordeelt de passendheid en doeltreffendheid van haar activiteiten en maatregelen voor gepaste zorgvuldigheid, die van haar dochteronderneming en, als die partners verband houden met haar activiteitenketen, die van haar zakenpartners. Evalueren en beoordelen, tezamen monitoring genoemd, is een belangrijk aspect van de verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid, omdat een onderneming daardoor zelf in de gaten houdt, wat het effect is van haar activiteiten en genomen maatregelen. Zij houdt zelf vinger aan de pols en wacht niet tot er klachten en kennisgevingen worden ingediend of informatie wordt ingewonnen door een toezichthoudende autoriteit.

Tweede lid

In dit lid wordt voorgeschreven hoe de beoordeling van de uitvoering moet plaatsvinden.

Beoordeling vindt zoveel mogelijk plaats op basis van kwalitatieve en kwantitatieve indicatoren. Het ontwikkelen van kwalitatieve en kwantitatieve indicatoren voor de beoordeling voor de monitoring gebeurt in overleg met betrokkenen (zie hierna in onderdeel a van het vijfde lid).

Voor de evaluatie kunnen gegevens over de activiteiten en maatregelen worden verzameld op basis van dezelfde informatiebronnen als gebruikt bij de risicoanalyse (zie hierboven bij artikel 2.2.2.1, derde lid).

Een onderneming kan de monitoring ook gezamenlijk met andere ondernemingen verrichten of laten verrichten door een onafhankelijke derde. Op grond van de artikelen 2.2.4 en 2.2.5 mag immers worden samengewerkt om aan de verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid te kunnen voldoen.

N.B. Voorbeelden van kwantitatieve indicatoren zijn:

- percentage getroffen betrokkenen dat aangeeft dat een nadelig gevolg adequaat is aangepakt;
- percentage overeengekomen actiepunten dat is geïmplementeerd binnen de vastgestelde termijnen;
- percentage getroffen betrokkenen dat aangeeft dat de kanalen voor het indienen van geschillen toegankelijk en effectief zijn.

Derde lid

In dit lid is voorgeschreven wanneer de evaluatie moet plaatsvinden. Een onderneming verricht de monitoring:

- a. periodiek, maar ten minste jaarlijks;
- b. direct nadat zich een significante wijziging heeft voorgedaan; en
- c. steeds als er redelijke gronden zijn om aan te nemen dat er nieuwe risico's zijn op nadelige gevolgen. [15, 2^e zin]

Voor het monitoren wordt in dit lid een minimale jaarlijkse frequentie voorgeschreven, omdat het monitoren onderdeel uitmaakt van het continue proces dat gepaste zorgvuldigheid met zich brengt (onderdeel a). De hoogte van de frequentie van de monitoring zal ook afhangen van de activiteiten van een onderneming en of zich daarin een significante wijziging heeft voorgedaan (onderdeel b) of dat er redelijke gronden zijn om aan te nemen dat er nieuwe risico's op nadelige gevolgen zijn (onderdeel c). Daarom zal een onderneming ook een hogere frequentie kunnen aanhouden, bijvoorbeeld halfjaarlijks.

N.B. Een tweetal voorbeelden kan het bovenstaande verduidelijken:

1. Kinderarbeid bij directe toeleveranciers. Op lokaal niveau kan een onderneming: de voortgang van individuele leveranciers monitoren aan de hand van correctieve actieplannen, feedback verzamelen van werknemers en gevallen bijhouden waarin kinderarbeid is aangetroffen. Op mondiaal niveau: jaarlijkse onderzoeksgegevens raadplegen en gerapporteerde geschillen en rapporten bestuderen over leveranciers met hoog risico.

2. Om te evalueren in hoeverre leefbaar loon wordt betaald door een bepaalde onderneming heeft Fair Wear een prestatiecontrole geïntroduceerd (de zogenaamde brand performance check) voor merkbedrijven aangesloten bij de organisatie om de inspanningen van deze bedrijven op het gebied van gepaste zorgvuldigheid te evalueren. Toegespitst op de vragen in hoeverre een bepaalde onderneming het risico op de vermindering van het loon in kaart heeft gebracht en welke stappen zij hebben gezet om dit te voorkomen. Zo'n evaluatie gebeurt aan de hand van verschillende indicatoren, zoals de mate waarin het bedrijf de achterliggende oorzaken van te lage lonen in productielocaties beoordeelt en aanpakt, in hoeverre de onderneming zelf loonsverhoging betaalt of mede financiert, en het percentage van het productievolume waarbij de onderneming zijn deel van het doelloon betaalt.

De in juli 2022 uitgebrachte prestatiecontrole rapportage van het textiel- en kledingbedrijf Hessnatur geeft concrete voorbeelden hoe een onderneming a priori kan voorkomen dat een loonsverlaging plaatsvindt. Hessnatur heeft aan kunnen tonen dat haar aandeel van het leefbare loon is verrekend in haar verkoopprijzen. Het is Hessnatur-inkopers niet toegestaan om prijzen te betalen die niet het aandeel van het merk in leefbare loon dekken. Verder is het een vereiste in het inkoopbeleid van

Hessnatur om te controleren of de fabriek activiteiten op het gebied van leefbare loon ondersteunt en of de fabriek eventueel andere klanten heeft die dergelijke activiteiten niet zouden ondersteunen.¹⁵⁹

Vierde lid

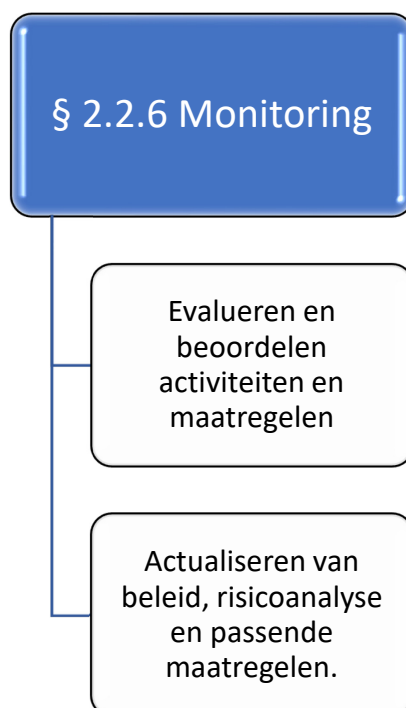
Een onderneming verwerkt, in voorkomend geval en met inachtneming van informatie van betrokkenen, de resultaten van de beoordeling door actualisering van haar gepaste zorgvuldigheidsbeleid, de risicoanalyse en de te nemen passende maatregelen. Monitoring is, zoals hierboven al aangegeven, een van de belangrijkste cyclische elementen van gepaste zorgvuldigheid. In dit lid wordt dit benadrukt door aan te geven dat de resultaten van de beoordeling verwerkt moeten worden in de actualisering van het gepaste zorgvuldigheidsbeleid, de risicoanalyse en de te nemen passende maatregelen.

Vijfde lid

Betrokkenen worden door een onderneming geraadpleegd, in overeenstemming met de voorschriften voor betekenisvolle samenwerking met betrokkenen, uit artikel 2.1.2, bij het:

- a. ontwikkelen van kwalitatieve en kwantitatieve indicatoren voor de monitoring op grond van dit artikel (zie de toelichting bij het tweede lid).
- b. actualiseren van haar gepaste zorgvuldigheidsbeleid en de te nemen passende maatregelen (zie de toelichting bij het vierde lid).

Kort samengevat zien de verplichtingen op grond van deze paragraaf er als volgt uit:

¹⁵⁹ Fair Wear, Brand Performance Check: Hess Natur-Textilien GmbH & Co. KG (januari 2023).

Paragraaf 2.2.7 Communicatie

Artikel 2.2.7.1 Publiceren verklaring over gepaste zorgvuldigheid

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 16 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Een onderneming publiceert jaarlijks een verklaring over haar beleid en genomen passende maatregelen voor gepaste zorgvuldigheid in het voorgaande kalenderjaar.

Tweede lid

In aanvulling op het eerste lid moet een niet-Europese onderneming ook in de verklaring informatie opnemen over de gemachtigde vertegenwoordiger.

Derde lid

Een onderneming publiceert de verklaring:

- a. op haar website;
- b. in de Nederlandse taal en, voor zover niet gesteld of vertaald in het Nederlands, in het Frans, Duits of Engels;[16, 1, aanhef en a] en
- c. binnen twaalf maanden na afloop van het boekjaar waarvoor de verklaring wordt opgesteld, of, voor een onderneming die vrijwillig rapporteert in overeenstemming met de richtlijn jaarrekening, uiterlijk op de datum van publicatie van de jaarrekening.

Een onderneming publiceert de rapportage op haar website, zowel in de Nederlandse taal als in het Frans, Duits of Engels. In artikel 16, eerste lid, onder a, van de richtlijn wordt voor het publiceren van de rapportage gesproken van een taal die gebruikelijk is in de internationale zakenwereld. In dit artikellid is de keuze gemaakt voor het Frans, Duits of Engels.

N.B. Bij het publiceren kan een onderneming ook de bepalingen uit de OESO DD Handreiking uit 2018 en de UNGP Reporting Framework uit 2015 in acht te nemen. In die bepalingen wordt extra aandacht besteed aan de toegankelijkheid voor blinden en andere slechtzienden. Dit laatste is geen verplichting die uit de richtlijn volgt, maar kan vrijwillig worden gedaan.

Vierde lid

Om dubbele rapportageverplichtingen te voorkomen worden geen nieuwe rapportageverplichtingen ingevoerd voor ondernemingen die al op grond van de richtlijn jaarrekening rapporteren. De verplichting tot jaarlijkse publicatie van een verklaring wordt om die reden in dit lid niet van toepassing verklaard op:

- a. een onderneming die verplicht is tot duurzaamheidsrapportering op grond van de vereisten gesteld krachtens artikel 2:391a, tweede lid, van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek;
- b. een onderneming die vrijgesteld is van duurzaamheidsrapportering op grond van de voorwaarden gesteld krachtens artikel 2:391a, tweede lid, van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek.

De duurzaamheidsrapportage prevaleert boven de rapportage op grond van dit artikel. De rapportageplicht wijkt ook als informatie over intellectueel kapitaal, intellectuele eigendom, knowhow of de resultaten van innovatie als bedrijfsgeheim kunnen worden aangemerkt (overweging 64). Ook persoonsgegevens hoeven uiteraard niet openbaar te worden gemaakt (overweging 96).

Artikel 2.2.7.2 Vereisten toegankelijkheid verklaring over gepaste zorgvuldigheid (artikel 17 CSDDD)

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 17 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Op grond van artikel 17, eerste lid, van de richtlijn verzamelt een daartoe aangewezen nationale instantie de verklaringen van de ondernemingen met het oog op het toegankelijk maken ervan op het Europees Centraal toegangspunt (ook wel bekend onder de naam European Single Acces Point; ESAP). Het ESAP wordt opgericht op grond van de verordening Europees centraal toegangspunt en moet beleggers, marktdeelnemers, adviseurs, de academische wereld en het brede publiek gemakkelijk en gecentraliseerd toegang geven tot informatie over juridische entiteiten en hun producten. Deze informatie, met uitzondering van marketinginformatie, is relevant voor financiële diensten, kapitaalmarkten, duurzaamheid en diversiteit. De lidstaten moeten op grond van artikel 17, derde lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid, uiterlijk op 31 december 2028 tenminste één verzamelende instantie aanwijzen. Die aanwijzing zal bij de implementatie van die verordening plaatsvinden.

Dit artikel 2.2.7.2 anticipeert op de toekomstige opneming van jaarlijkse verklaringen in het ESAP. Aan de vereisten voor de informatie in de jaarlijkse verklaring hoeft pas vanaf 1 januari 2029 te worden voldaan, maar ondernemingen zouden daar vrijwillig op kunnen anticiperen ter voorkoming van dubbele werkzaamheden (zie artikel 6.2, vijfde lid).

Om via het Europees centraal toegangspunt ook jaarlijkse verklaringen over gepaste zorgvuldigheid toegankelijk te kunnen maken, moet de jaarlijkse verklaring, bedoeld in artikel 2.2.7.1, eerste lid, voldoen aan een aantal vereisten, die in dit artikel 2.2.7.2 zijn opgenomen. Die vereisten zien vooral op het formaat en de aan de informatie in de jaarlijkse verklaring te koppelen metadata.

De informatie dient opgesteld te worden in een voor data-extractie geschikt formaat als bedoeld in artikel 2, onder 3, van de verordening Europees centraal toegangspunt,

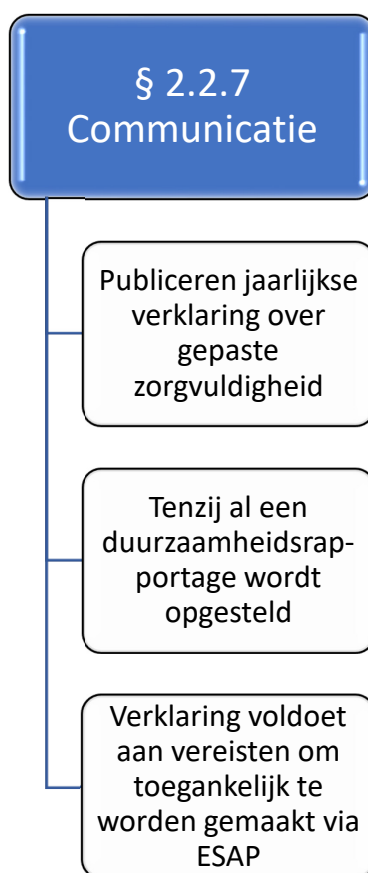
of in een machinaal leesbaar formaat, als bedoeld in artikel 2, onder 4, van die verordening (onderdeel a).

Aan de informatie dient de volgende metadata te worden gekoppeld:

- 1°. alle namen van de onderneming waarop de informatie in de verklaring betrekking heeft;
- 2°. de identificatiecode van de onderneming, bedoeld in artikel 7, vierde lid, onder b, van de verordening Europees centraal toegangspunt;
- 3°. de grootte van de onderneming naar categorie, bedoeld in artikel 7, vierde lid, onder d, van de verordening Europees centraal toegangspunt;
- 4°. de industriesector(en) van de economische activiteiten van de onderneming, bedoeld in artikel 7, vierde lid, onder e, van de verordening Europees centraal toegangspunt;
- 5°. het type informatie, bedoeld in artikel 7, vierde lid, onder c, van de verordening Europees centraal toegangspunt;
- 6°. een vermelding of de informatie in de verklaring persoonsgegevens bevat (onderdeel b).

Op grond van artikel 17, vierde lid van de richtlijn komt de Europese Commissie nog met uitvoeringsmaatregelen tot na de vaststelling van andere metadata, de structurering van data en informatie over het machinaal leesbare formaat.

Kort samengevat zien de verplichtingen op grond van deze paragraaf er als volgt uit:

Om de verhouding tussen de twee rapportageverplichtingen voor ondernemingen op grond van deze richtlijn en de richtlijn jaarrekening op hoofdlijnen te verduidelijken zijn onderstaande tabellen opgesteld.

Jaarlijkse verklaring CSDDD	Duurzaamheidsrapportering CSRD (in de richtlijn jaarrekening)
• Toepassingsbereik: Europese ondernemingen met gemiddeld 1000 werknemers en netto-omzet wereldwijd van 450 miljoen, niet-Europese ondernemingen met netto-omzet in de EER van 450 miljoen • Inhoud: Verslag uitbrengen over haar beleid en genomen passende maatregelen voor gepaste zorgvuldigheid in het voorgaande kalenderjaar plus informatie over de gemachtigde vertegenwoordiger [of: over aangelegenheden onder deze richtlijn] • Termijn: Jaarlijks • Publicatiemoment: Binnen twaalf maanden na afloop van het boekjaar waarvoor de verklaring wordt opgesteld • Publicatiewijze: Verklaring op website en op termijn op ESAP • Taalvoorschrift: Nederlandse taal en in het Duits, Frans of Engels • Toezicht: ACM	• Toepassingsbereik: Beursvennootschappen (met uitzondering van micro-vennootschappen), alle andere grote vennootschappen, beursgenoteerde banken of verzekeringsmaatschappijen ongeacht hun rechtsvorm (met uitzondering van beursgenoteerde micro-banken en dito verzekeringsmaatschappijen) en grote niet-beursgenoteerde banken en verzekeringsmaatschappijen* • Inhoud: Rapportering over hoe duurzaamheid onderdeel is van de bedrijfsstrategie, het beleid voor het beheersen van risico's, duurzaamheids van het bedrijf in lijn met ESRS • Termijn: Jaarlijks • Publicatiemoment: Bij indiening bestuursverslag bij handelsregister KvK of AFM • Publicatiewijze: Als onderdeel van het bestuursverslag • Taalvoorschrift: Nederlandse taal of in het Duits, Frans of Engels • Toezicht en assurance: AFM en/of accountant (afhankelijk van beursgenoteerdheid)

*) Grote rechtspersonen zijn rechtspersonen die op twee opeenvolgende balansdata, zonder onderbreking nadien op twee opeenvolgende balansdata voldoen aan twee van de drie volgende criteria: balanstotaal meer dan € 25 miljoen, netto-omzet meer dan € 50 miljoen en meer dan 250 werknemers.

Op de Europese ondernemingen (linkerkolom) die voldoen aan de duurzaamheidsrapportering op grond van de richtlijn jaarrekening of daarvan zijn vrijgesteld (rechterkolom), is de verplichting tot opstelling en publicatie van de jaarlijkse verklaring over gepaste zorgvuldigheid van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid niet van toepassing (zie artikel 16, tweede lid, van richtlijn). Ondernemingen die niet onder de reikwijdte van de richtlijn duurzaamheidsrapportering (CSRD) vallen, dat wil zeggen Europese ondernemingen die op grond van een franchise- of licentieovereenkomst onder het toepassingsbereik

van deze wet vallen en niet-Europese ondernemingen, moeten wel voldoen aan de verplichting tot opstelling en publicatie van de jaarlijkse verklaring over gepaste zorgvuldigheid.

HOOFDSTUK 3. BESTRIJDING VAN KLIMAATVERANDERING

Artikel 3.1 Omschrijving klimaattransitieplan

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 22, eerste en tweede lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

De eerste verplichting rondom het klimaattransitieplan die voortvloeit uit de richtlijn is het vaststellen van een klimaattransitieplan. In het klimaattransitieplan moet de onderneming opnemen hoe zij ervoor zorgt dat zij haar bedrijfsmodel en haar bedrijfsstrategie in overeenstemming brengt met de transitie naar een duurzame economie en de beperking van, kort gezegd, de opwarming van de aarde volgens internationale klimaatdoelstellingen en hoe zij zorgt voor de beperking van de blootstelling aan activiteiten gerelateerd aan kolen, olie en gas.

Hoewel in de Nederlandse vertaling van artikel 22, eerste lid, van de richtlijn “steenkoolgerelateerde activiteiten” staat vermeld en de officiële vertaling normaliter leidend is bij de implementatie van Europese regelgeving, is ervoor gekozen dit om te zetten in “kolengerelateerde activiteiten”. In de Engelse taalversie van de richtlijn staat immers *coal*, in de Franse taalversie staat *charbon* en in de Duitse taalversie staat *Kohle*, welke alle drie op *kool* in plaats van *steenkool* wijzen. Ook de beperking van bruinkoolgerelateerde activiteiten valt daarmee onder het toepassingsbereik van de richtlijn. Hiermee wordt aangesloten bij de implementatie van de richtlijn duurzaamheidsrapportering, waar in de te implementeren richtlijn dezelfde Nederlandse vertaalfout is gemaakt¹⁶⁰ die in de implementatieregeling op dezelfde manier is opgelost.

Hoe het bedrijfsmodel en de bedrijfsstrategie in overeenstemming hiermee kan worden gebracht, zal verschillen per sector of zelfs per onderneming, maar voor elke sector en onderneming geldt dat de aanpassing verenigbaar moet zijn met de transitie naar een duurzame economie en het beperken van de opwarming van de aarde, en wetenschappelijk onderbouwd is. De richtsnoeren van de Europese Commissie zullen hier praktische handvatten voor bevatten.

Voorts ziet “de beperking van de blootstelling van de onderneming aan kolen-, olie- en gasgerelateerde activiteiten” op het beperken van de activiteiten gerelateerd aan deze fossiele brandstoffen waarbij de onderneming betrokken is door het vaststellen, beoordelen, beschrijven en beperken van de risico’s, zowel in haar eigen bedrijfsvoering als in haar activiteitenketen.

¹⁶⁰ Zie de Nederlandstalige en de Engelse, Franse en Duitse versies van de artikelen 19 bis, tweede lid, onder a, onder iii) en 29 bis, tweede lid, onder a, onder iii) van Richtlijn (EU) 2022/2464 van het Europees Parlement en de Raad van 14 december 2022 tot wijziging van Verordening (EU) nr. 537/2014, Richtlijn 2004/109/EG, Richtlijn 2006/43/EG en Richtlijn 2013/34/EU, met betrekking tot duurzaamheidsrapportering door ondernemingen (PbEU 2022, L 322).

Tweede lid

Volgens de richtlijn moet het klimaattransitieplan bestaan uit vier onderdelen.

Het eerste onderdeel, onderdeel a, ziet op de tijdgebonden doelstellingen op het gebied van de bestrijding van klimaatverandering. Deze doelstellingen moeten duidelijk zijn, wat inhoudt dat de doelstellingen specifiek en, waar mogelijk, meetbaar moeten zijn in relatie tot het tijdpad waaraan de doelstellingen zijn verbonden.

De absolute emissiereductiedoelstellingen voor broeikasgassen zien op scope 1-, 2- en 3-emissies. Een onderneming moet in het klimaattransitieplan voor scope 1 en 2 als er sprake is van emissies, en voor scope 3 afzonderlijk voor elke significante categorie waarvoor sprake is van emissies, tijdgebonden absolute emissiereductiedoelstellingen voor broeikasgassen opnemen.

Bovenstaande tijdgebonden doelstellingen moeten zijn gebaseerd op overtuigend wetenschappelijk bewijs, wat wil zeggen dat het bewijsmateriaal moet zijn met een onafhankelijke wetenschappelijke validatie dat strookt met de beperking van de opwarming van de aarde tot 1,5 graden Celsius zoals vastgesteld door de Intergouvernementele Werkgroep inzake klimaatverandering (IPCC) en rekening houdt met de aanbevelingen van de Europese wetenschappelijke adviesraad inzake klimaatverandering¹⁶¹.

Het tweede onderdeel, onderdeel b, ziet op de vastgestelde decarbonisatiehefbomen en de geplande acties om de doelstellingen te halen. Decarbonisatiehefbomen zijn manieren om de uitstoot van broeikasgassen te beperken, zoals energie- of materiaalefficiëntie en vermindering van het energie- of materiaalgebruik, overschakeling naar andere brandstoffen, het gebruik van hernieuwbare energie, uitfasering of vervanging van producten of processen.

Het derde onderdeel, onderdeel c, ziet op een toelichting en kwantificering van de investeringen en financiering ter ondersteuning van de uitvoering van het klimaattransitieplan.

Het vierde en laatste onderdeel, onderdeel d, ziet op een beschrijving van de rol van de relevante leidinggevende of toezichthoudende organen van de onderneming bij het opstellen en uitvoeren van het klimaattransitieplan. De invulling van dit onderdeel verschilt per rechtsvorm van de onderneming, maar voor elke onderneming geldt dat in dit onderdeel beschreven moet zijn wat de rol van de bestuurs-, leidinggevende en toezichthoudende organen van de onderneming is bij het opstellen en uitvoeren van het klimaattransitieplan. Daarbij kan het nuttig zijn om ook een beschrijving te geven van de rol van het operationeel management.

Derde lid

¹⁶¹ Zie artikel 3 van Verordening (EU) 2021/1119 van het Europees Parlement en de Raad van 30 juni 2021 tot vaststelling van een kader voor de verwezenlijking van klimaatneutraliteit, en tot wijziging van Verordening (EG) nr. 401/2009 en Verordening (EU) 2018/1999 ("Europese klimaatwet") (PbEU 2021, L 243).

Dit lid behelst een vereenvoudiging voor ondernemingen die al een transitieplan voor de beperking van klimaatverandering rapporteren volgens de richtlijn jaarrekening. Voor Europese ondernemingen die voldoen of zijn meegenomen in de geconsolideerde duurzaamheidsrapportering van haar moedermaatschappij (volgens de artikelen 5 en 6 van het Implementatiebesluit richtlijn duurzaamheidsrapportering) en in dat kader een transitieplan voor de beperking van klimaatverandering rapporteren, geldt dat zij worden geacht te voldoen aan de verplichting tot vaststelling van een klimaattransitieplan op grond van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid (zie artikel 22, tweede lid, van richtlijn). De in die richtlijn voorgeschreven onderdelen van de verslaglegging van informatie met betrekking tot duurzaamheidskwesties die zien op klimaat¹⁶², zoals geïmplementeerd in het Implementatiebesluit richtlijn duurzaamheidsrapportering, vereisen immers nagenoeg hetzelfde als datgene dat wordt vereist voor de inhoud van het klimaattransitieplan op grond van artikel 22 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid¹⁶³. Dit rechtsvermoeden geldt niet voor ondernemingen die niet onder de reikwijdte van de richtlijn duurzaamheidsrapportering (CSRD) vallen, dat wil zeggen Europese ondernemingen die op grond van een franchise- of licentieovereenkomst onder het toepassingsbereik van deze wet vallen en niet-Europese ondernemingen.

Om de verhouding tussen de rapportageverplichting voor ondernemingen op grond van de richtlijn jaarrekening en de verplichting tot opstelling van een klimaattransitieplan op grond van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid op hoofdlijnen te verduidelijken, zijn onderstaande tabellen opgesteld.

¹⁶² Zie de artikelen 19bis, tweede lid, onder a, aanhef en onder iii, b, c en d, en 29bis, tweede lid, onder a, aanhef en onder iii, b, c en d, van richtlijn 2013/34/EU van het Europees Parlement en de Raad van 26 juni 2013 betreffende de jaarlijkse financiële overzichten, geconsolideerde financiële overzichten en aanverwante verslagen van bepaalde ondernemingsvormen, tot wijziging van Richtlijn 2006/43/EG van het Europees Parlement en de Raad en tot intrekking van Richtlijnen 78/660/EEG en 83/349/EEG van de Raad (PbEU 2013, L 182).

¹⁶³ "Nagenoeg hetzelfde" omdat beide richtlijnen bijvoorbeeld vereisen dat in het klimaattransitieplan absolute emissiereductiedoelstellingen worden opgenomen, maar de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid daarbij in de tekst van artikel 22 al de scope 1-, 2- en 3-emissies vermeldt, waar de richtlijn duurzaamheidsrapportering deze niet in de wettekst vermeldt, maar wel in overweging 41 bij de richtlijn en in de uitwerking van de richtlijn in (bijvoorbeeld) rapportage-eis E1-4, punt 34, onder b, en TV 24 van Gedelegeerde verordening (EU) 2023/2772.

Duurzaamheidsrapportering CSRD (richtlijn jaarrekening)	Klimaattransitieplan CSDDD
• <u>Toepassingsbereik</u>: Beursvennootschappen (met uitzondering van micro-vennootschappen), alle andere grote vennootschappen, beursgenoteerde banken of verzekeringsmaatschappijen ongeacht hun rechtsvorm (met uitzondering van beursgenoteerde micro-banken en dito verzekeringsmaatschappijen) en grote niet-beursgenoteerde banken en verzekeringsmaatschappijen* • <u>Inhoud</u>: Rapportering over hoe duurzaamheid onderdeel is van de bedrijfsstrategie, het beleid voor het beheersen van risico's, duurzaamheids van het bedrijf in lijn met ESRS • <u>Termijn</u>: Jaarlijks • <u>Publicatiemoment</u>: Bij indiening bestuursverslag bij handelsregister KvK of AFM • <u>Publicatiewijze</u>: Als onderdeel van het bestuursverslag • <u>Taalvoorschrift</u>: Nederlandse taal of in het Duits, Frans of Engels • <u>Toezicht en assurance</u>: AFM en/of accountant (afhankelijk van beursgenoteerdheid)	• <u>Toepassingsbereik</u>: Europese ondernemingen met gemiddeld 1000 werknemers en netto-omzet wereldwijd van 450 miljoen, niet-Europese ondernemingen met netto-omzet in de EER van 450 miljoen • <u>Inhoud</u>: Plan over hoe bedrijfsmodel en -strategie in overeenstemming worden gebracht met de transitie naar een duurzame economie en de beperking van de opwarming van de aarde en, in voorkomend geval, de blootstelling van activiteiten gerelateerd aan fossiele brandstoffen en zoals aangepast aan de jaarlijkse actualisatie • <u>Termijn</u>: Jaarlijks • <u>Publicatiemoment</u>: Bij vaststelling klimaattransitieplan en daarna bij de jaarlijkse actualisatie • <u>Publicatiewijze</u>: Op website en op termijn op ESAP • <u>Taalvoorschrift</u>: Nederlandse taal en in het Duits, Frans of Engels • <u>Toezicht</u>: ACM, maar niet op uitvoering uitvoering plan

*) Grote rechtspersonen zijn rechtspersonen die op twee opeenvolgende balansdata, zonder onderbreking nadien op twee opeenvolgende balansdata voldoen aan twee van de drie volgende criteria: balanstotaal meer dan € 25 miljoen, netto-omzet meer dan € 50 miljoen en meer dan 250 werknemers.

Artikel 3.2 Publiceren klimaattransitieplan

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 16 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Ondernemingen zijn op grond van artikel 16, eerste lid, van de richtlijn verplicht het klimaattransitieplan te publiceren op hun website. Artikel 16, eerste lid, van de richtlijn bepaalt namelijk dat ondernemingen verslag uitbrengen over *de aangelegenheden die onder deze richtlijn vallen* door op hun website een jaarlijkse verklaring te publiceren. Het klimaattransitieplan is een aangelegenheid die onder deze richtlijn valt, en moet daarom op de website van de onderneming gepubliceerd worden.

Net als de jaarlijkse verklaring voor gepaste zorgvuldigheid, bedoeld in paragraaf 2.2.7, wordt het klimaattransitieplan gepubliceerd zowel in de Nederlandse taal als in het Frans, Duits of Engels. In artikel 16, eerste lid, onder a, van de richtlijn wordt voor het publiceren gesproken van “een taal die gebruikelijk is in de internationale zakenwereld”. In navolging van de invulling van dit criterium voor de publicatie van de jaarlijkse verklaring, bedoeld in artikel 2.2.7.1, is ook in dit artikellid de keuze gemaakt voor het Frans, Duits of Engels.

Tweede lid

Omdat de publicatieplicht volgt uit artikel 16, eerste lid, van de richtlijn, zijn ondernemingen eveneens verplicht een jaarlijkse verklaring op te stellen en in te dienen over het beleid en de genomen maatregelen ter bestrijding van klimaatverandering. De verplichtingen voor het publiceren van de jaarlijkse verklaring en de vereisten voor indiening daarvan, bedoeld in paragraaf 2.2.7, zijn daarom van overeenkomstige toepassing.

Derde lid

Uit artikel 16, tweede lid, van de richtlijn volgt ook dat dit artikel niet van toepassing is op een onderneming die een klimaattransitieplan rapporteert in overeenstemming met de vereisten gesteld krachtens artikel 2:391a, tweede lid, van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek of is opgenomen in het klimaattransitieplan van haar moederonderneming zoals gerapporteerd in overeenstemming met de vereisten gesteld krachtens artikel 2:391a, tweede lid, van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek. Hiermee wordt een dubbele publicatieplicht voorkomen, omdat voor deze ondernemingen geen nieuwe publicatieplicht wordt ingevoerd.

Artikel 3.3 Uitvoeren klimaattransitieplan

Dit artikel strekt tot implementatie van de artikelen 1 en 22, eerste lid, eerste alinea, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

De derde verplichting die voortvloeit uit de richtlijn is het uitvoeren van een klimaattransitieplan. Deze verplichting geldt voor alle ondernemingen die onder het toepassingsbereik van deze wet vallen, dus ook voor de ondernemingen die op grond van deze wet worden geacht te hebben voldaan aan het vaststellen van een klimaattransitieplan op grond van artikel 3.1, derde lid.

Het uitvoeren van het klimaattransitieplan is een inspanningsverplichting. Dit komt in de tekst tot uitdrukking door de zinsnede dat de onderneming het klimaattransitieplan “naar beste vermogen” uitvoert. In zijn algemeenheid betekent een inspanningsverplichting dat een onderneming, wil zij aan de inspanningsverplichting voldoen, datgene moet doen wat in haar vermogen ligt om het resultaat te bereiken. Een inspanningsverplichting verschilt daarmee van een resultaatsverplichting, waarbij een onderneming het resultaat daadwerkelijk moet bereiken om aan de verplichting te voldoen. Specifiek voor de inspanningsverplichting voor de uitvoering van het klimaattransitieplan wordt opgemerkt dat de zinsnede “naar beste vermogen” in de

praktijk een hogere mate van inspanning impliceert dan een andere zinsnede waarmee een inspanningsverplichting tot uitdrukking kan worden gebracht, zoals wanneer een “redelijke inspanning” wordt vereist. Daarbij wordt evenwel opgemerkt dat de exacte invulling van de inspanningsverplichting afhankelijk is van de specifieke omstandigheden waarin de onderneming haar klimaattransitieplan uitvoert.

Artikel 3.4 Actualiseren klimaattransitieplan

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 22, derde lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Tenslotte vloeit uit de richtlijn de verplichting voort tot het jaarlijks actualiseren van het ontwerp van een klimaattransitieplan. Voor deze jaarlijkse actualisatie geldt dat het ontwerp van het klimaattransitieplan daar moet worden bijgewerkt waar daar aanleiding toe is. Onderdelen van het klimaattransitieplan die na een beoordeling daarvan het volgende jaar nog steeds relevant zijn, hoeven op die delen niet te worden bijgewerkt. Intern kan de geboekte vooruitgang voor de tijdgebonden emissiereductiedoelstellingen bijvoorbeeld aanleiding geven om het klimaattransitieplan bij te werken. Extern kan bijvoorbeeld nieuw overtuigend wetenschappelijk bewijs dat beschikbaar is gekomen nopen tot bijwerking van het klimaattransitieplan.

Naast de jaarlijkse actualisatie van het ontwerp van het klimaattransitieplan moet de onderneming de vooruitgang beschrijven die de onderneming heeft geboekt bij de verwezenlijking van de tijdgebonden doelstellingen van het klimaattransitieplan op het gebied van klimaatverandering en, als van toepassing, de absolute emissiereductiedoelstellingen die in het klimaattransitieplan zijn opgenomen¹⁶⁴. Alhoewel de verplichting tot het beschrijven van de vooruitgang onder deze richtlijn een zelfstandige verplichting is als onderdeel van het artikel dat de actualisatieplicht beschrijft, kan aan de verplichting tot het beschrijven van de vooruitgang relatief makkelijk worden voldaan door ondernemingen die al een transitieplan voor de beperking van klimaatverandering rapporteren volgens de richtlijn jaarrekening omdat deze ondernemingen op grond daarvan ook al rapporteren over de vooruitgang die is gemaakt en de vereisten voor beide beschrijvingen nagenoeg hetzelfde zijn¹⁶⁵.

Artikel 3.5 Delegatiegrondslag

Eerste lid

Net als bij de toepassing van de verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid, kan het ook voor de naleving van de verplichtingen voor het klimaattransitieplan en de goede uitvoering van de richtlijn wenselijk blijken om bij algemene maatregel van bestuur (amvb) nadere regels over dit hoofdstuk te stellen. Hiertoe dient de delegatiegrondslag van het eerste lid.

¹⁶⁴ Als bedoeld in artikel 3.1, tweede lid, onderdeel a, van de wet.

¹⁶⁵ Zie onder meer rapportage-eis E1-1, punt 16, onder j, rapportage-eis E1-4, punt 34, onder c, en TV 25 van Gedelegeerde verordening (EU) 2023/2772.

Tweede lid

Nadere regels kunnen eventueel, al dan niet in aanvulling op de nadere regels van de amvb, worden vastgesteld bij regeling van Onze Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp als het gaat om de uitwerking van details van dit hoofdstuk en voorschriften van administratieve aard.

HOOFDSTUK 4. TOEZICHT EN HANDHAVING

In dit hoofdstuk zijn de voorschriften verdeeld over twee afdelingen. De bepalingen voor het toezicht zijn opgenomen in afdeling 4.1. Hierin staat onder meer welk orgaan als toezichthoudende autoriteit wordt aangewezen en met wie dat orgaan binnen Europa en Nederland moet samenwerken. In afdeling 4.2 zijn bepalingen opgenomen voor de handhavende bevoegdheden van de toezichthoudende autoriteit(en). Hierin staan onder meer de voorschriften die bij het opleggen van besluiten tot handhaving van (onderdelen van) deze wet en de openbaarmaking daarvan in acht moeten worden genomen.

Afdeling 4.1 Toezicht

Artikel 4.1.1 Toezichthoudende autoriteit

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 24 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid. Artikel 24, eerste lid, van de richtlijn laat uitdrukkelijk ruimte voor aanwijzing van een of meer toezichthoudende autoriteiten voor het toezicht op de artikelen 7 tot en met 16 en artikel 22 van de richtlijn. Van deze beleidsruimte is door de Nederlandse regering geen gebruik gemaakt.

In dit lid wordt de Autoriteit Consument en Markt (ACM) als de toezichthoudende autoriteit aangewezen als bedoeld in artikel 24, eerste lid, van de richtlijn. De ACM gaat toezicht houden op de naleving van voorschriften gesteld bij of krachtens artikel 1.2.4, hoofdstuk 2 en hoofdstuk 3, met uitzondering van artikel 3.3.

In artikel 1.2.4 zijn de extra verplichtingen opgenomen voor een niet-Europese onderneming (verplichtingen rondom de gemachtigde vertegenwoordiger). De ACM houdt toezicht op de naleving van deze verplichtingen. De ACM ziet er bijvoorbeeld op toe dat niet-Europese ondernemingen die onder het toepassingsbereik van dit wetsvoorstel vallen inderdaad een gemachtigde vertegenwoordiger aanwijzen en die gemachtigde vertegenwoordiger vervolgens van voldoende middelen en bevoegdheden voorzien.

Daarnaast houdt de ACM toezicht op de verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid van hoofdstuk 2.

Tot slot houdt de ACM toezicht op enkele verplichtingen rondom het klimaattransitieplan van hoofdstuk 3, namelijk het vaststellen van het klimaattransitieplan, inclusief de voorgeschreven inhoud (artikel 3.1), de publicatie van het klimaattransitieplan (artikel 3.2) en de actualisering van het klimaattransitieplan, inclusief een beschrijving van de geboekte vooruitgang voor de tijdgebonden emissiereductiedoelstellingen (artikel 3.4). Op de verplichting uit artikel 3.3, tot het naar beste vermogen uitvoeren van het klimaattransitieplan, wordt geen toezicht gehouden, omdat dit niet is voorgeschreven in artikel 25, eerste lid, van de richtlijn.

Wel wordt toezicht gehouden op de andere drie verplichtingen rondom het klimaattransitieplan¹⁶⁶. Volledigheidshalve wordt daarbij het volgende opgemerkt:

- Ondernemingen die al een transitieplan voor de beperking van klimaatverandering rapporteren volgens de richtlijn jaarrekening, worden geacht te hebben voldaan aan de verplichting tot het vaststellen van het klimaattransitieplan (artikel 3.1, derde lid). Door dit rechtsvermoeden zijn dubbele en van elkaar afwijkende verplichtingen voorkomen. Het toezicht op de naleving van deze verplichting door de ACM zal er voor deze ondernemingen dus slechts op zien of het transitieplan voor de beperking van klimaatverandering dat volgens de richtlijn jaarrekening wordt gerapporteerd door henzelf of hun moedermaatschappij, inderdaad ook voldoet aan de vereisten voor het ontwerp van het klimaattransitieplan uit artikel 3.1, tweede lid.
- Geen toezicht wordt door de ACM gehouden op de naleving van de publicatieplicht door ondernemingen die al een transitieplan voor de beperking van klimaatverandering rapporteren volgens de richtlijn jaarrekening, omdat deze verplichting niet op die ondernemingen van toepassing is (artikel 3.2, derde lid).
- Op zowel het actualiseren van het klimaattransitieplan als het daarbij beschrijven van de geboekte vooruitgang voor de tijdgebonden emissiereductiedoelstellingen (beide artikel 3.4) wordt door de ACM toezicht gehouden. Voor ondernemingen die al een transitieplan voor de beperking van klimaatverandering rapporteren volgens de richtlijn jaarrekening zijn dubbele en van elkaar afwijkende verplichtingen voorkomen, doordat de beschrijving van de vooruitgang voor de tijdgebonden emissiereductiedoelstellingen nagenoeg hetzelfde is als de beschrijving die is vereist volgens de richtlijn jaarrekening. Hierdoor zullen deze ondernemingen relatief makkelijk kunnen voldoen aan de verplichting voor artikel 3.4.
- Bovenstaande opmerkingen zien alleen op het toezicht dat de ACM houdt op de naleving van de verplichtingen rondom het klimaattransitieplan op grond van dit wetsvoorstel. Het toezicht dat door de AFM wordt gehouden op deze ondernemingen voor de naleving van de verplichtingen gesteld in het Implementatiebesluit richtlijn duurzaamheidsrapportering blijft onverminderd van toepassing. Alhoewel er voor deze ondernemingen dus is gezorgd voor het voorkomen van dubbele en van elkaar afwijkende verplichtingen, blijft enige overlap in het toezicht onvermijdelijk. Om dit dubbele toezicht te coördineren zodat het effectief en doelmatig verloopt en voor ondernemingen zo min mogelijk lasten meebrengt, is in artikel 4.1.3 van dit wetsvoorstel de verplichting opgenomen voor toezichthoudende autoriteiten om nauw en doeltreffend

¹⁶⁶ Artikel 25, eerste lid, van de richtlijn schrijft voor dat toezicht wordt gehouden op artikel 16 van de richtlijn (publicatieplicht klimaattransitieplan) en artikel 22, eerste lid, van de richtlijn (vaststelling en ontwerp klimaattransitieplan en de actualisering ervan).

samen te werken en de bevoegdheid opgenomen voor deze toezichthoudende autoriteiten om daartoe een samenwerkingsprotocol af te spreken.

Misschien ten overvloede wordt vermeld dat de toezichthoudende autoriteit, met name de ambtenaren in dienst van de ACM¹⁶⁷ - naast de bevoegdheden die in dit hoofdstuk aan haar worden toebedeeld - ook beschikt over de bevoegdheden, bedoeld in titel 5.2 van de Algemene wet bestuursrecht, waaronder bevoegdheden om inzage van zakelijke gegevens en bescheiden te vorderen en onderzoeksbevoegdheden, zoals het betreden van plaatsen al dan niet met gebruikmaking van de assistentie van politie. Deze titel van de Awb en de daarin geregelde bevoegdheden zijn van toepassing, zonder dat expliciet te hoeven regelen.

Dit laatste geldt ook voor bevoegdheden de toezichthoudende autoriteit heeft op basis van Instellingswet Autoriteit Consument en Markt (IwACM). [Die bevoegdheden zullen in dit hoofdstuk expliciet en aanvullend van toepassing worden verklaard].

Artikel 4.1.2 Gemotiveerde melding over inbreuken

Dit artikel strekt tot implementatie van de artikelen 26 en 30 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Een natuurlijke persoon of rechtspersoon heeft het recht om een gemotiveerde melding in te dienen bij de Autoriteit Consument en Markt, als hij op grond van objectieve omstandigheden redenen heeft om aan te nemen dat een onderneming de verplichtingen gesteld bij of krachtens deze wet niet naleeft.

Met dit lid is aangesloten bij artikel 26, eerste lid, van de richtlijn. Dit artikellid van de richtlijn gebruikt niet het begrip betrokkene (of belanghebbende), maar heeft bewust gekozen voor een grotere kring van personen die een gemotiveerde melding kunnen indienen bij de toezichthouder. Een melding kan bij de ACM digitaal worden ingediend. Als de Wet modernisering elektronisch bestuurlijk verkeer in werking treedt, voorzien op 1 januari 2026, zal de ACM hieraan voldoen voor de inwerkingtreding van dit wetsvoorstel. Daarmee voldoet het aan het vereiste uit artikel 26, eerste lid, van de richtlijn dat via een gemakkelijk toegankelijk kanaal gemotiveerde meldingen moeten kunnen worden ingediend. Gekozen is voor het begrip melding in plaats van bezwaar, omdat bezwaar ook aangezien zou kunnen worden voor een bezwaarschrift, dat in het in het Nederlandse recht een totaal andere betekenis heeft.

Tweede lid

Dit artikellid is opgenomen vanwege de mogelijke samenloop tussen de verschillende Europese regels voor gepaste zorgvuldigheid, zoals de Conflictmineralenverordening en de Ontbossingsverordening. Hierdoor zou melding bij de ACM mogelijk ook gedaan moeten worden bij de toezichthouders voor die verordeningen, zoals de ILT en de NVWA. Als dat niet gebeurt, is daarvan het nadeel

¹⁶⁷ Zie het Besluit aanwijzing toezichthouders ACM 2022.

dat als er bij de ene autoriteit een melding wordt ingediend, de andere autoriteit niet mede bevoegd is daarop te beslissen. De indiener van een melding zou dan of zijn verzoek ook bij de andere autoriteit moeten indienen of de andere autoriteit zou ambtshalve moeten optreden. In het eerste geval moet de indiener een extra handeling verrichten en in het tweede geval kan het zijn dat de andere autoriteit er geen of minder prioriteit aan geeft.

Op grond van dit lid wordt een bij de Autoriteit Consument en Markt ingediende melding geacht ook te zijn ingediend bij een andere bevoegde toezichthoudende autoriteit als zij voor de behandeling van die melding ook bevoegd is, mits de indiener daarmee instemt. Dit laatste is opgenomen, omdat de indiener van een melding misschien een bewuste keuze heeft gemaakt voor een bepaalde toezichthoudende autoriteit.

Op grond van artikel 4.1.3 kunnen de toezichthoudende autoriteiten afspraken maken hoe met zo'n meerbevoegdheidsmelding vervolgens omgegaan wordt. Dit heeft als voordeel dat ook richting de onderneming, op wie de melding betrekking heeft, gecoördineerd kan worden opgetreden. Hierdoor heeft die onderneming ook baat bij de afstemming tussen de toezichthoudende autoriteiten.

Derde lid

Na instemming van de indiener, zendt de Autoriteit Consument en Markt de melding, naar de andere bevoegde toezichthoudende autoriteit en doet daarvan mededeling aan de indiener. Dit artikellid is opgenomen, omdat de doorzendplicht van artikel 2:3 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) op deze situatie niet van toepassing is. Die doorzendplicht geldt alleen bij onbevoegdheid van een bestuursorgaan, waarvan in dit geval geen sprake is. Er zijn juist meerdere bestuursorganen c.q. autoriteiten bevoegd.

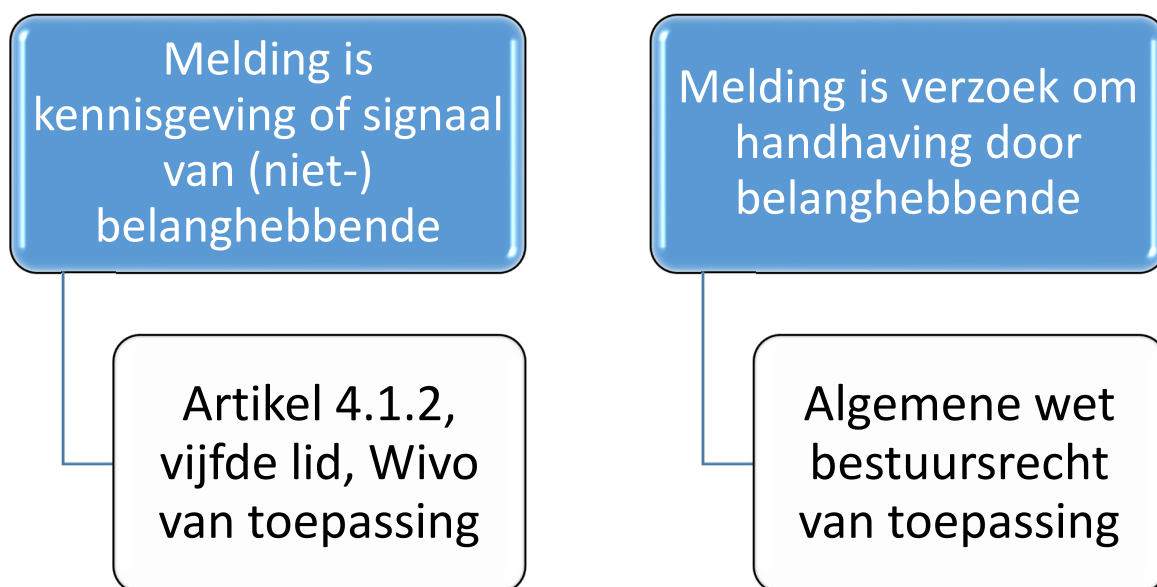
Vierde lid

De Autoriteit Consument en Markt neemt de nodige maatregelen voor passende bescherming van de identiteit en de persoonsgegevens van de indiener van een melding, als deze daarom verzoekt omdat zij door bekendmaking schade zou kunnen ondervinden. Dit kan de ACM tot op zeker hoogte doen. Als de melding een verzoek tot handhaving is, kan dit niet anoniem worden afgehandeld. Als het verzoek leidt tot een handhavingsbesluit, dan is dat voor de betrokken onderneming een belastend besluit. Het Handvest Grondrechten EU is van toepassing, met name artikel 41. Met het oog op de rechten van de verdediging is het niet mogelijk om de identiteit van de verzoeker geheel af te schermen. Verder kunnen tegen een handhavingsbesluit rechtsmiddelen worden aangewend. In bezwaar is voor geheimhouding artikel 7:4 van de Awb van toepassing en in beroep artikel 8:29 van de Awb. Over de toepassing van dat laatste artikel beslist de bestuursrechter. Het kan dus zijn dat de bestuursrechter oordeelt dat de identiteit van de aanvrager wel bekend moet worden gemaakt.

Vijfde lid

De meldingen die worden ingediend, kunnen door de Autoriteit Consument en Markt (ACM) worden aangemerkt als kennisgeving of signaal, maar ook als een verzoek om handhaving. Als de melding een kennisgeving of signaal is, stelt de ACM de indiener van zo'n melding zo spoedig mogelijk in kennis van het resultaat van de beoordeling van de melding en vermeldt daarbij de redenen. Hiermee wordt voldaan aan artikel 26, vijfde lid, eerste alinea, van de richtlijn. Als de melding kan worden aangemerkt, als een verzoek een verzoek om handhaving is de beslissing van de ACM daarop een besluit in de zin van artikel 1:3 van de Awb en gelden de beslistermijn en motiveringsverplichtingen van de Awb.

Visueel gezien ziet het bovenstaande er als volgt uit:

N.B. Andere verplichtingen voor de ACM op grond van artikel 26 zijn in Nederland al geregeld in de Algemene wet bestuursrecht (Awb) en hoeven daardoor niet in dit hoofdstuk te worden geregeld noch van overeenkomstige toepassing te worden verklaard. De ACM is namelijk een zelfstandig bestuursorgaan. Op deze bestuursorganen, als bedoeld in artikel 1:1 van de Awb, is de Awb van toepassing. Tenzij men wil afwijken van de Awb gelden in het kort de volgende bevoegdheden en plichten van de ACM. Op grond van artikel 4:81 in samenhang met artikel 1:3, vierde lid, van de Awb kan een zelfstandig bestuursorgaan beleidsregels vaststellen met betrekking tot een hem toekomende bevoegdheid. Beslissingen van de ACM die voldoen aan de omschrijving van artikel 1:3, eerste lid, van de Algemene wet bestuursrecht, zijn besluiten in de zin van de Awb. Artikel 3:41, eerste lid, van de Awb, regelt dat bekendmaking plaatsvindt door toezending of uitreiking van het besluit aan de belanghebbenden. Daarbij wordt ook vermeld door wie, binnen welke termijn en bij

welk orgaan bezwaar kan worden gemaakt of beroep kan worden ingesteld (artikel 3:45 Awb). Naar aanleiding van het besluit van de ACM staat er bezwaar en beroep open en dient de ACM bij het voorbereiden, het nemen en de bekendmaken van een besluit, de bepalingen van hoofdstuk 3 en 4 (algemene respectievelijk bijzondere bepalingen over besluiten) van de Awb in acht te nemen. Tegen een besluit van de ACM kan een belanghebbende in bezwaar (artikel 7:1 Awb) en vervolgens in beroep bij de rechter (van de rechtbank Rotterdam) (artikel 8:1 Awb i.s.m. bijlage 2 Awb) en in hoger beroep bij het College van Beroep voor het bedrijfsleven (zie ook artikel 5.2 van dit wetsvoorstel). Op basis van artikel 8:81 Awb is ook een voorlopige voorziening mogelijk. De ACM beslist binnen 6 weken na het verstrijken van de bezwaartermijn en is verlengbaar met 6 weken of langer, mits belanghebbenden met dit laatste instemmen (artikel 7:10 Awb). Voorts geldt voor de ACM de doorzendplicht (artikel 2:3 Awb) om de melding, het bezwaar of beroepsschrift door te zenden naar het orgaan dat dient te beslissen op een bezwaar of beroep als de verzender het naar een onjuist orgaan heeft gezonden.

Als de ACM uiteindelijk niet handhavend optreedt naar aanleiding van een melding, kan tegen de kennisgeving daarvan, bezwaar en beroep worden ingesteld. Hiervoor dient de melder wel te voldoen aan het belanghebbendebegrip uit artikel 1:2 van de Awb en een verzoek tot handhaven te hebben ingediend. Dit begrip is kleiner dan dat van betrokkene of natuurlijke of rechtspersoon, omdat deze moet voldoen aan de criteria voor belanghebbende, zoals die in de rechtspraak tot ontwikkeling zijn gekomen. Deze staan bekend als de OPERA-criteria¹⁶⁸. Zo'n belang ontstaat niet door het enkele indienen van een melding bij de ACM. Personen of rechtspersonen die niet als belanghebbende kunnen worden aangemerkt, kunnen wel een rechtsvordering op grond van onrechtmatige daad indienen bij de civiele rechter. Dit laatste kunnen zij ook doen zonder een melding te hebben gedaan of een klacht te hebben ingediend (zie artikel 14, zevende lid, richtlijn).

Visueel gezien ziet het bovenstaande er als volgt uit:

¹⁶⁸ Deze criteria zijn:

- Objectief belang: het belang dient meetbaar te zijn en niet slechts gebaseerd te zijn op een subjectieve beleving;
- Persoonlijk belang: de persoon moet zich voldoende onderscheiden van (willekeurige) anderen;
- Eigen belang: het is niet mogelijk om op te komen voor de belangen van anderen, tenzij expliciet geregeld (zoals voor bijv. consumentenorganisaties in artikel 7.2 van de Wet handhaving consumentenbescherming);
- Rechtstreeks belang: het belang moet direct bij het besluit betrokken zijn. Er moet met andere woorden sprake zijn van (voldoende) causaal verband tussen de gevolgen van een besluit en het gestelde belang;
- Actueel belang: het belang moet op dit moment aanwezig te zijn en mag niet gericht zijn op eventuele toekomstige gebeurtenissen.

Legenda: De donkerblauwe ring is groter dan de middelste ring en verbeeldt daarmee de grotere groep die een melding mag doen, maar niet altijd voldoet aan het belanghebbendebegrip van de Awb.

Artikel 4.1.3 Samenwerking met andere autoriteiten binnen Nederland

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 25, zesde lid, onder b en c, en 28, eerste lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

De Autoriteit Consument en Markt werkt nauw en doeltreffend samen andere toezichthoudende autoriteiten binnen Nederland ter bevordering van de coördinatie en afstemming van hun bevoegdheden op het terrein van onderzoek, toezicht en handhaving.

Zoals in het algemeen deel van deze toelichting (§ 3.2.2) is aangegeven zijn op het terrein van gepaste zorgvuldigheid inmiddels meerdere Europese verordeningen en richtlijnen van toepassing of in wording. Op basis van hun specifieke deskundigheid zijn voor het toezicht en de handhaving daarvan verschillende toezichthoudende autoriteiten aangewezen. Op basis van dit artikellid kunnen zij hun bevoegdheden coördineren en op elkaar afstemmen. Maar dit artikellid geldt ook voor andere autoriteiten binnen Nederland, zoals de douane en het openbaar ministerie.

Tweede lid

De Autoriteit Consument en Markt is bevoegd om met andere toezichthoudende autoriteiten afspraken te maken die worden vastgelegd in samenwerkingsprotocollen

en die in ieder geval betrekking hebben op effectief en doelmatig toezicht op de naleving van deze wet. Een samenwerkingsprotocol zal worden gepubliceerd in de Staatscourant en op de website van de Autoriteit Consument en Markt en op die van de andere toezichthoudende autoriteit.

Het opstellen van een samenwerkingsprotocol komt de coördinatie van de toezichttaken en de eenduidige interpretatie van de diverse verplichtingen ten goede. Daardoor wordt de rechtszekerheid over de toepassing van de verplichtingen vergroot. In een samenwerkingsprotocol kunnen bijvoorbeeld afspraken worden vastgelegd die zien op het verlenen van bijstand bij de uitvoering van taken, waaronder het verrichten van inspecties en het geven van informatie. Voor de precieze formulering is aangesloten bij het soortgelijke artikel 19 van de Uitvoeringswet Algemene verordening gegevensbescherming.¹⁶⁹

Zo kunnen er concrete afspraken worden gemaakt over de situatie dat bij een melding als bedoeld in artikel 4.1.2 meerdere autoriteiten bevoegd zijn. Gaan de autoriteiten die melding gezamenlijk oppakken of stemmen ze af wie het beste de melding kan oppakken, gezien de expertise en/of beschikbare capaciteit.

Derde lid

De Autoriteit Consument en Markt (ACM) en andere toezichthoudende autoriteiten zijn bevoegd uit eigen beweging en desgevraagd verplicht aan elkaar relevante informatie te verstrekken die noodzakelijk is voor de uitvoering van hun taak of om te kunnen voldoen aan een op hen rustende wettelijke verplichting, tenzij de informatie van vertrouwelijke aard is. Deze bevoegdheid moet gezien worden in het licht van artikel 4.1.2, tweede lid, waarin voor de behandeling van een melding meer toezichthoudende autoriteiten bevoegd zijn dan alleen de Autoriteit Consument en Markt.

Door dit lid is het verstrekken van relevante informatie een wederzijdse aangelegenheid en kan op verzoek een verplichting worden, tenzij de informatie van vertrouwelijke aard is. Hiermee wordt voldaan aan de verplichting van artikel 25, zesde lid, onderdeel b, en 28, eerste lid, van de richtlijn. Omdat de informatie vooral betrekking zal hebben op zeer grote ondernemingen, zal hierbij niet snel sprake zijn van uitwisseling van persoonsgegevens, als bedoeld in de Algemene verordening gegevensbescherming. Wel kan daarbij sprake zijn van informatie die vertrouwelijk is verstrekt aan de autoriteit en op basis van een wettelijke bepaling vertrouwelijk moet worden gehouden.

Om de informatieverstrekking tussen de ACM en de Autoriteit Financiële Markten mogelijk te maken worden in hoofdstuk 5 ook de Wet op het financieel toezicht en de Wet toezicht financiële verslaggeving aangepast.

Vierde lid

¹⁶⁹ Zie voor meer voorbeelden van samenwerkingsprotocollen artikel 5.1 van de Wet handhaving consumentenbescherming.

Op grond van de Wet internationale misdrijven zijn veel nadelige gevolgen voor de mensenrechten al strafbaar gesteld, zoals slavernij, foltering en gedwongen prostitutie. Aan deze strafbaarstelling wordt door dit wetsvoorstel niets toegevoegd, maar op grond van dit artikellid is de Autoriteit Consument en Markt (ACM) wel bevoegd een mogelijke overtreding die al elders is strafbaar gesteld door een onderneming aan het openbaar ministerie voor te leggen, als de ernst van de overtreding of de omstandigheden waaronder zij is begaan daartoe aanleiding geven. Hiermee wordt voldaan aan de verplichting van artikel 25, zesde lid, onderdeel c, van de richtlijn, dat voorschrijft dat toezichthoudende autoriteiten hun bevoegdheden onder meer uitoefenen middels een verzoek aan de bevoegde rechterlijke instanties, die waarborgen dat rechtsmiddelen doeltreffend zijn en hetzelfde effect hebben als de rechtstreeks door de toezichthoudende autoriteiten opgelegde sancties.

De ACM kan een zaak al aan het openbaar ministerie voorleggen bij vermoeden van een mogelijke overtreding. Zij hoeft de zaak niet volledig te hebben onderzocht. Omdat het openbaar ministerie over andere opsporingsbevoegdheden beschikt, kan het voor de doeltreffendheid van het toezicht op de naleving van deze wet soms beter zijn als het openbaar ministerie een zaak overneemt. Ook kan het strafrecht in sommige omstandigheden doeltreffender zijn, door bijvoorbeeld het strafrechtelijke begrip 'medeplichtigheid'.¹⁷⁰ Voor de internationale misdrijven beschikt het openbaar ministerie bovendien over extraterritoriale rechtsmacht. Dit betekent dat strafbare feiten die in het buitenland zijn gepleegd, in Nederland kunnen worden vervolgd en berecht. Het openbaar ministerie hoeft niet alle aan haar voorgelegde zaken te vervolgen. Op grond van het zogeheten opportuniteitsbeginsel kan het openbaar ministerie beslissen een strafbaar feit niet te vervolgen (seponeren), op grond van het algemeen belang, op grond van artikel 167, tweede lid, en 242, tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering.

Een soortgelijk artikel als dit artikel is opgenomen in artikel 18.16 van de Omgevingswet, voorheen artikel 7.6, vijfde lid, van de Wet natuurbescherming.

Voor de volledigheid wordt nog vermeld: in het geval het openbaar ministerie niet overgaat tot vervolging, dan kan de rechtstreeks belanghebbende een bijzondere klachtprocedure starten en de zaak rechtstreeks voorleggen aan het gerechtshof, op grond van artikel 12 van het Wetboek van Strafvordering. Na de inhoudelijke behandeling kan het gerechtshof het beklag gegrond verklaren. Het openbaar ministerie zal de zaak dan aanbrengen bij de strafrechter van de rechtbank.

Artikel 4.1.4 Samenwerking en informatieverstrekking binnen het Europees netwerk

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 24, vierde lid, en artikel 28, derde lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid. Artikel 28 beoogt een consistente toepassing en handhaving van de krachtens de richtlijn vastgestelde

¹⁷⁰ Zie artikel 48 van het Wetboek van Strafrecht. Medeplichtigheid is een lichtere vorm van medeplegen, waarbij alleen maar er sprake hoeft te zijn geweest van behulpzaamheid of bevordering van een door een ander verrichte misdrijf. Medeplegen is geregeld in artikel 5:1, tweede lid, Awb.

nationale bepalingen te waarborgen, doordat de nationale toezichthoudende autoriteiten van de lidstaten met elkaar samenwerken en hun optreden coördineren. Ook de Nederlandse regering vindt een gelijke uitvoering van het toezicht tussen de lidstaten van belang. Hierdoor wordt duidelijkheid geboden aan zowel de ondernemingen als de betrokkenen.

De Europese Commissie gaat op grond van artikel 28, eerste lid, een Europees Netwerk van toezichthoudende autoriteiten oprichten. In dit artikel en de volgende twee artikelen worden de verplichtingen voor de toezichthoudende autoriteiten voor de samenwerking onderling en voor de samenwerking met het Europees netwerk geregeld.

Eerste lid

De Autoriteit Consument en Markt (ACM) werkt in overeenstemming met artikel 24, vierde lid, van de richtlijn nauw en doeltreffend samen met andere toezichthoudende autoriteiten binnen het Europees netwerk.

Die samenwerking wordt in het tweede lid en in de artikelen 4.1.5 en 4.1.6 nader ingevuld en bestaat kortweg uit informatieverstrekking en het verlenen van bijstand.

Tweede lid

In dit lid gaat het om informatieverstrekking van de ACM aan andere toezichthoudende autoriteiten binnen het Europees netwerk. In artikel 4.1.6 gaat het om informatieverstrekking aan het Europees netwerk zelf.

De informatieverstrekking aan andere toezichthoudende autoriteiten mag alleen plaatsvinden als de geheimhouding van de informatie in voldoende mate is gewaarborgd en de informatie niet zal worden gebruikt voor een ander doel dan waarvoor deze is verzocht. Voor dit laatste wordt alleen van de ACM verwacht dat zij zich ervan zal vergewissen dat er geen aanwijzingen bestaan dat die informatie zal worden gebruikt voor een ander doel dan waarvoor die is gegeven.

Artikel 4.1.5 Verlening van bijstand aan toezichthoudende autoriteiten binnen het Europees netwerk

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 25, derde lid, tweede zin, en artikel 28, derde tot en met zevende lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

In dit lid is geregeld dat de Autoriteit Consument en Markt (ACM) bijstand verleent op verzoek van andere toezichthoudende autoriteiten binnen het Europees netwerk. De bijstand is gericht op de uitvoering van taken, waaronder het verrichten van inspecties.

Tweede lid

In dit lid is geregeld dat de ACM zelf een verzoek om bijstand doet aan andere toezichthoudende autoriteiten. De ACM vermeldt bij zo'n verzoek om bijstand aan een andere toezichthoudende autoriteit, de relevante informatie, waaronder het doel en de redenen van het verzoek. Het verzoek om bijstand mag ook bestaan uit het verrichten van inspecties op het grondgebied van een andere lidstaat.

Derde lid

De ACM beantwoordt een verzoek om bijstand direct, maar uiterlijk één maand na ontvangst van het verzoek van een andere toezichthoudende autoriteit. Deze termijn kan van de zijde van de ACM met maximaal twee maanden worden verlengd, mits voldoende gemotiveerd.

Vierde lid

De ACM moet de verzoekende autoriteit op de hoogte houden van de voortgang en de resultaten van de maatregelen, die zij neemt voor de verlening van de bijstand.

N.B. Uit de combinatie van het derde en vierde lid volgt dat de ACM na ontvangst van een verzoek om bijstand niet binnen een of uiterlijk drie maanden die bijstand moet hebben verleend. Zij moet wel binnen een tot maximaal drie maanden na ontvangst van het verzoek, dat verzoek te hebben beantwoord.¹⁷¹ Het verlenen van de bijstand is wel dwingend voorgeschreven, maar niet de termijn waarbinnen die moet worden verleend. Wel moet de ACM de verzoekende autoriteit op de hoogte houden van de voortgang en de resultaten van de maatregelen die zij neemt in het kader van de verlening van bijstand.

Vijfde lid

De ACM mag geen kosten in rekening voor de verleende bijstand, tenzij sprake is van een uitzonderlijk geval waarvoor de betreffende toezichthoudende autoriteiten regels voor de vergoeding van specifieke uitgaven overeenkomen. Uiteraard geldt het omgekeerde ook voor de verleende bijstand door een andere toezichthoudende autoriteit; ook die autoriteiten mogen geen kosten in rekening brengen, tenzij sprake is van een uitzonderlijk geval waarvoor de betreffende toezichthoudende autoriteiten regels voor de vergoeding van specifieke uitgaven overeenkomen

Artikel 4.1.6 Mededelingen Autoriteit Consument en Markt aan Europees netwerk en wijziging toezichthoudende autoriteit

Dit artikel strekt tot implementatie van de artikelen 24 en 28, achtste en negende lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

In dit artikel zijn diverse verplichtingen tot mededelingen aan het Europees netwerk zelf bijeen gebracht.

¹⁷¹ In de Engelse vertaling van de CSDDD staat ook 'reply'.

Eerste lid

In dit lid zien de mededelingen vooral op de bevoegdheid als toezichthoudende autoriteit, op de onduidelijkheid die daarover kan bestaan of als een toezichthoudende autoriteit op verzoek van een niet-Europese onderneming is gewijzigd. Voorkomen moet immers worden dat er geen of onvoldoende toezicht is op een niet-Europese onderneming.

De Autoriteit Consument en Markt doet daarom mededeling aan het Europees netwerk:

- a. van haar bevoegdheid tegenover een onderneming als bedoeld in artikel 1.1.3 als toezichthoudende autoriteit, bedoeld in artikel 24, derde lid, eerste alinea, van de richtlijn;
- b. bij twijfel over de toewijzing van de bevoegdheid als toezichthoudende autoriteit wordt informatie over de toewijzing gedeeld als bedoeld in artikel 28, negende lid, van de richtlijn;
- c. van ieder gemotiveerd verzoek van een onderneming als bedoeld in artikel 1.1.3, tot wijziging van de toezichthoudende autoriteit, bedoeld in het derde lid.

Tweede lid

In dit lid zien de mededelingen vooral op het handhavend optreden van de ACM. Voorkomen moet immers worden dat er door de toezichthoudende autoriteiten in de lidstaten een uiteenlopend handhavingsbeleid wordt gevoerd, waardoor er geen sprake is van een 'gelijk speelveld' tussen de ondernemingen.

De Autoriteit Consument en Markt doet daarom mededeling aan het Europees netwerk van:

- a. haar handhavend optreden tegen een onderneming als bedoeld in artikel 1.1.3 die haar verplichtingen, bedoeld in artikel 1.2.4, niet naleeft;
- b. iedere beschikking tot openbaarmaking van een bindende gedragslijn of aanwijzing, het opleggen van een last onder dwangsom of een bestuurlijke boete, of de verbindendverklaring van een toezegging als bedoeld in artikel 12h van de Instellingswet Autoriteit Consument en Markt.

Derde lid

Dit lid is gebaseerd op artikel 24, derde lid, tweede alinea, van de richtlijn. Als een wijziging van omstandigheden ertoe heeft geleid dat een onderneming als bedoeld in artikel 1.1.3 het grootste deel van haar omzet in de Europese Economische Ruimte in een andere lidstaat genereert, kan zij een gemotiveerd verzoek indienen bij de ACM tot wijziging van de toezichthoudende autoriteit.

Zo'n verzoek dient de ACM op grond van het eerste lid mede te delen aan het Europees Netwerk.

Afdeling 4.2 Handhaving

Paragraaf 4.2.1 Bestuursrechtelijke handhaving

In deze paragraaf staat een deel van de bestuursrechtelijke bevoegdheden waarover de Autoriteit Consument en Markt beschikt voor de handhaving van de voorschriften gesteld bij of krachtens artikel 1.2.4, hoofdstuk 2 en hoofdstuk 3, met uitzondering van artikel 3.3. Het andere deel van de bevoegdheden staat in hoofdstuk 3 van de Instellingswet Autoriteit Consument en Markt (Iw ACM). De artikelen uit de Iw ACM, waaronder hoofdstuk 3, zijn van toepassing, omdat de ACM in artikel 4.1.1 is aangewezen als toezichthoudende autoriteit en daardoor belast wordt met wettelijke taken in de zin van artikel 2, tweede lid, van de Iw ACM. De bevoegdheden in hoofdstuk 3 kunnen worden toegepast op een Europese en niet-Europese onderneming als bedoeld in dit wetsvoorstel, omdat zij aangemerkt kunnen worden als een marktorganisatie als bedoeld in artikel 1 van de Iw ACM. Hiervoor is dus geen aanpassing van de Iw ACM nodig noch een van overeenkomstige toepassingverklaring.

Bij de onderstaande bevoegdheden zal dan ook regelmatig verwezen worden naar artikelen uit hoofdstuk 3 van de Iw ACM.

Artikel 4.2.1.1 Bindende gedragslijn [art. 1.1 en o.m. 2.8 Wet handhaving consumentenbescherming]

Dit artikel strekt tot implementatie van specifiek artikel 25, vijfde lid, onderdeel a, onder ii, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste en tweede lid

De Autoriteit Consument en Markt (ACM) kan aan een onderneming een bindende gedragslijn tot naleving van deze wet opleggen. Een bindende gedragslijn is een zelfstandige last tot het verrichten van bepaalde handelingen, die niet voor het overtreden van een voorschrift van artikel 1.2.4, hoofdstuk 2 of hoofdstuk 3 met uitzondering van artikel 3.3, wordt opgelegd, maar ter bevordering van de naleving van die voorschriften.

Een bindende gedragslijn is een zelfstandige last, in de zin van artikel 5:2, tweede lid, van de Algemene wet bestuursrecht (Awb). Het gaat bij een zelfstandige last om de enkele last tot het verrichten van bepaalde handelingen ter bevordering van de naleving van wettelijke voorschriften. De zelfstandige last is dus geen bestuurlijke sanctie, maar beoogt om via normconcretisering tot naleving te bewegen (een

verplichting tot doen of tot nalaten), voordat eventueel een bestuurlijke sanctie wordt opgelegd. Een bindende aanwijzing wordt wel opgelegd na een overtreding (zie het artikel hierna, artikel 4.2.1.3, eerste lid).

De ACM beschikt al over deze bevoegdheid op grond van artikel 1.1 in samenhang met onder meer artikel 2.8 van de Wet handhaving consumentenbescherming.¹⁷² Als de ACM merkt dat zij vaker van deze bevoegdheid gebruik maakt in relatie tot ondernemingen in dezelfde sector, gaat zij soms over tot het geven van een beleidsregel. Een concreet voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld het opleggen van een gedragslijn aan een netbeheerder in de energiesector voor diens investeringsplan. Met een plan overtreed je niet snel een wettelijke bepaling, maar de inhoud van een plan kan wel worden verbeterd. Een bindende gedragslijn zou dus kunnen worden opgelegd voor de verbetering van een klimaattransitieplan als bedoeld in artikel 3.1.

De ACM kan met een bindende gedragslijn aangeven wat in een concreet geval nodig is om aan de voorgeschreven inhoud voor het klimaattransitieplan, bedoeld in artikel 3.1, tweede lid, te voldoen. De bindende gedragslijn schrijft dus dwingend bepaald gedrag voor. Dit heeft als voordeel dat een onderneming weet waar hij aan toe is, wat lastenverlagend kan werken en de rechtszekerheid ten goede komt.

Artikel 4.2.1.2 Voorlopige maatregel en termijnstelling [25, 4^e en 5^e lid, onder a, ii, c CSDDD, 58b Mededingingswet]

Dit artikellid strekt tot uitvoering van artikel 25, vierde en vijfde lid, van de richtlijn.

In dit artikel worden bevoegdheden geregeld voor de Autoriteit Consument en Markt die samenhangen met het doen van een eerste onderzoek naar een mogelijke overtreding.

Eerste en tweede lid

Voor deze artikelleden is aangesloten bij artikel 58b van de Mededingingswet.

In een geval waarin een eerste onderzoek wijst op een overtreding van artikel 1.2.4, hoofdstuk 2 of hoofdstuk 3 met uitzondering van artikel 3.3, met een dreigend risico op ernstige en onherstelbare inbreuken op mensenrechten of ernstige en onherstelbare schade aan het milieu, kan de Autoriteit Consument en Markt (ACM) aan een onderneming een zelfstandige last opleggen in de vorm van een voorlopige maatregel als bedoeld in artikel 25, vijfde lid, onder c, van de richtlijn.

Hiermee wordt het mogelijk om, als er aanwijzingen van overtreding zijn en er sprake is potentieel ernstige en onherstelbare nadelige gevolgen, snel maatregelen te nemen om te voorkomen dat die gevolgen zich manifesteren. Deze bevoegdheid is bedoeld om tijdens een lopend onderzoek naar een overtreding alvast een zelfstandige last op te leggen. Daarom de formuleringen ‘eerste onderzoek’ en ‘dat

¹⁷² Zie voor andere wetten: art. 5a Elektriciteitswet 1998, art. 1b Gaswet en art. 17 Warmtewet

op een overtreding wijst'. Er hoeft dus nog niet onomstotelijk vast te staan, dat er sprake is van een overtreding om toch de zelfstandige last op te kunnen leggen. Er worden wel voorwaarden gesteld aan de zelfstandige last. De last moet evenredig zijn en voor een bepaalde termijn gelden. Die termijn kan worden verlengd voor zover dat noodzakelijk en redelijk is (onderdeel a).

De termijn eindigt op het moment dat bij beschikking is vastgesteld dat er een overtreding is van artikel 1.2.4, hoofdstuk 2 of hoofdstuk 3 met uitzondering van artikel 3.3 (onderdeel b). In dat geval kan er immers een ander besluit tot handhaving worden genomen.

Derde lid

Dit artikellid strekt tot uitvoering van artikel 25, vierde lid, *eerste* alinea, van de richtlijn.

Als de ACM na onderzoek constateert dat een onderneming een voorschrift gesteld bij of krachtens artikel 1.2.4, hoofdstuk 2 of hoofdstuk 3, met uitzondering van artikel 3.3, overtreedt en corrigerende maatregelen zijn mogelijk, geeft zij een redelijke termijn aan de onderneming om de corrigerende maatregelen te nemen.

Bij de corrigerende maatregelen kan gedacht worden aan de passende maatregelen, bedoeld in de artikelen 2.2.4.1 tot en met 2.2.4.3. Maar het kunnen ook andere maatregelen zijn, omdat de richtlijn dit niet nader gespecificeerd.

Vierde lid

Dit artikellid strekt tot uitvoering van artikel 25, vierde lid, *tweede* alinea, van de richtlijn.

De termijnstelling in het derde lid en het nemen van corrigerende maatregelen door een onderneming doen niets af aan de bevoegdheid van de ACM om sancties op te leggen (onderdeel a) noch aan de aansprakelijkheid van een onderneming (onderdeel b). Met andere woorden, het nemen van de corrigerende maatregelen hoeft niet te worden afgewacht, voordat overgegaan kan worden tot aansprakelijkheidsstelling of het opleggen van sancties als bedoeld in artikel 4.2.1.4, eerste lid.

Hoe moet de termijnstelling binnen het bestuursrecht worden geduid? De regering ziet het als een (laatste) kans voor de onderneming om zelf de zaak op te lossen, zonder dwangmaatregelen van de ACM. Het gaat eerder om een coulanceregeling waarbij de onderneming de overtreding zelf ongedaan kan maken, zonder het meteen juridisch te maken. Het wordt niet aangemerkt als een besluit in de zin van de Awb, omdat uit de artikel 25, vierde lid, tweede alinea, van de richtlijn en het voorgestelde artikel 4.2.1.3, vierde lid, blijkt dat de mogelijkheid om zelf corrigerende maatregelen te nemen, niet afdoet aan de bevoegdheid van de ACM om een bindende aanwijzing, last onder dwangsom of een bestuurlijke boete op te leggen. De corrigerende maatregelen zijn dus geen voorwaarde voor verdere handhavende besluiten en vormen daardoor niet een 'essentieel en onlosmakelijk onderdeel' van

een sanctieregime, als bedoeld in de rechtspraak.¹⁷³ Het bieden van de gelegenheid om corrigerende maatregelen te nemen heeft geen rechtsgevolg. De onderneming kan dit doen, maar kan de gelegenheid ook voorbij laten gaan, bijvoorbeeld als zij vindt dat zij niet in overtreding is. De ACM kan de gegeven termijn afwachten, maar hoeft dit niet. Als blijkt dat de onderneming geen actie neemt en dat ook niet zal doen of als de omstandigheden snel veranderen, kan de ACM handhavend optreden. Als de onderneming het niet eens is met het standpunt van de ACM, kan zij een handhavingsbesluit afwachten of daar zelf om verzoeken. Het handhavingsbesluit kan met bezwaar en/of beroep worden aangevochten.

Waarom dan toch de mogelijkheid bieden van het nemen van corrigerende maatregelen? Als een onderneming duidelijk maakt dat het meteen actie onderneemt, kan het zowel voor de ACM als voor degene die schade ondervindt, doelmatiger zijn om de corrigerende maatregelen af te wachten. Het bespaart de ACM en degene die schade ondervindt immers tijd en geld om een procedure te starten. Het nemen van corrigerende maatregelen door een onderneming kan dus voorkomen dat een procedure tegen haar wordt gestart.

Artikel 4.2.1.3 Oplegging en openbaarmaking handhavende besluiten [25, vijfde lid, en 27 CSDDD, 18.4 Omgevingswet]

Eerste lid

Op grond van dit artikellid kan de Autoriteit Consument en Markt in geval van overtreding van een voorschrift gesteld bij of krachtens artikel 1.2.4, hoofdstuk 2 en hoofdstuk 3, met uitzondering van artikel 3.3, of artikel 4.2.1.2 aan de betreffende onderneming opleggen, een:

- a. bindende aanwijzing;
- b. last onder dwangsom;
- c. bestuurlijke boete van ten hoogste 5% van de geconsolideerde netto-omzet wereldwijd in het boekjaar dat voorafgaat aan het jaar van de beschikking tot het opleggen van de boete.

Onderdeel a Bindende aanwijzing

Dit onderdeel strekt tot implementatie van specifiek artikel 25, vierde en vijfde lid, onder a, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

De Autoriteit Consument en Markt (ACM) kan op grond van aanhef en dit onderdeel a in geval van overtreding van een voorschrift gesteld bij of krachtens van artikel 1.2.4, hoofdstuk 2, hoofdstuk 3, met uitzondering van artikel 3.3, of artikel 4.2.1.2 aan de betreffende onderneming een bindende aanwijzing opleggen.

¹⁷³ Uitspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State van 2 mei 2018, ECLI:NL:RVS:2018:1449. De termijnstelling is geen waarschuwing in de zin van die uitspraak.

De ACM kan een aanwijzing geven tot naleving van één van de verplichtingen gesteld bij of krachtens artikel 1.2.4, hoofdstuk 2 en 3, met uitzondering van 3.3. De verdere uitwerking van deze bevoegdheid is geregeld in artikel 12j van de IwACM.

De ACM kan hier ook van afzien, bijvoorbeeld als de ernst van de overtreding alleen een aanwijzing niet rechtvaardigt. Op grond van dit lid is het geven van een aanwijzing niet verplicht, maar facultatief en past daardoor bij 25, vierde lid, van de richtlijn. Mocht de ACM wel besluiten een bindende aanwijzing op te leggen, dan kan deze vervolgens gehandhaafd worden met een last onder dwangsom of een bestuurlijke boete. Maar de ACM kan ook meteen kiezen voor een last onder dwangsom of een bestuurlijke boete.

N.B. De bindende aanwijzing en de last onder dwangsom (zie het volgende onderdeel b) zijn twee naast elkaar staande instrumenten. In zijn algemeenheid is het niet zo dat de ACM eerst een bindende aanwijzing zal opleggen voordat een last onder dwangsom kan worden opgelegd. Een bindende aanwijzing heeft ook niet het karakter van een waarschuwing of een vrijblijvende aanwijzing. Met een bindende aanwijzing worden harde verplichtingen opgelegd, die vervolgens kunnen worden afgedwongen middels een last onder dwangsom of een bestuurlijke boete.

Onderdeel b Last onder dwangsom

Dit onderdeel strekt tot implementatie van specifiek artikel 25, vijfde lid, onder a, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

De Autoriteit Consument en Markt (ACM) kan in geval van overtreding van een voorschrift gesteld bij of krachtens artikel 1.2.4, hoofdstuk 2, hoofdstuk 3 met uitzondering van artikel 3.3, of artikel 4.2.1.2 aan de betreffende onderneming een last onder dwangsom opleggen. De verdere uitwerking van deze bevoegdheid is geregeld in artikel 12r van de Instellingswet IwACM, en in het tweede lid.

Omdat een aantal verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid een inspanningsverplichting is, is de handhaving in de vorm van een last onder dwangsom hiervoor zeer geschikt. In een last onder dwangsom geeft de ACM immers eerst een last aan de onderneming. In de lastgeving geeft de ACM aan op welke wijze de overtreder de overtreding kan beëindigen. Naar vaste rechtspraak moet de overtreder daarbij de ruimte houden om zelf de vorm en middelen te kiezen waarmee de overtreding kan worden beëindigd. De reden daarvoor is proportionaliteit: een last mag niet verder gaan dan nodig om de overtreding te beëindigen. Pas als de onderneming dit - ondanks de lastgeving van de ACM - niet doet, verbeurt zij de dwangsom.

Ten overvloede wordt vermeld dat ook Afdeling 5.3.2 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) hierop van toepassing is. In die afdeling staat de algemene regeling voor de uitoefening van de bevoegdheid tot oplegging van een last onder dwangsom. Voor de hoogte bestaat geen wettelijk maximum. Het bestuursorgaan

moet in de last wel een maximum opleggen gerelateerd aan de zwaarte van het geschonden belang en de beoogde werking van de dwangsom. Op basis van art. 5:32b, tweede lid, moet een bestuursorgaan wel een maximum aan te verbeuren dwangsommen vaststellen. Aan een individuele dwangsom zit dus geen wettelijk maximum, maar er moet wel een maximum worden verbonden aan het totaal. Op grond van artikel 5:34 Awb kan wel om opheffing van de last, opschorting van de looptijd of vermindering van de dwangsom worden gevraagd. Ook de rechter kan een dwangsom ook als onevenredig hoog beoordelen, dus de dwangsom is niet onbeperkt.

Onderdeel c Bestuurlijke boete

Dit onderdeel strekt tot implementatie van specifiek artikel 27, derde lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

De Autoriteit Consument en Markt kan in geval van overtreding van een voorschrift van artikel 1.2.4, hoofdstuk 2, hoofdstuk 3, met uitzondering van artikel 3.3, of 4.2.1.1 en artikel 4.2.1.2 aan de betreffende onderneming een bestuurlijke boete opleggen van ten hoogste 5% van de netto-omzet wereldwijd in het boekjaar dat voorafgaat aan het jaar van de beschikking tot het opleggen van de boete.

Hierdoor worden ook de aanbevelingen van de advocaat-generaal bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State over de handhaving van soortgelijke wettelijke verplichtingen gevolgd. Hij deed in een zaak over de handhaving de verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid op grond van de Houtverordening diverse handhavingsaanbevelingen aan de wetgever. Zo bepleitte hij ook het gebruik van bestuurlijke boetes, naast de last onder dwangsom. Als bijvoorbeeld vast staat dat een onderneming (herhaaldelijk) hout heeft geïmporteerd zonder de voorschriften voor gepaste zorgvuldigheid in acht te nemen, moet dat verleden effectief beboet kunnen worden, in plaats van niets anders kunnen doen dan een last opleggen voor de toekomst en lang gaan zitten wachten (en moeten controleren). Alleen dan wordt volgens hem voldaan aan de eisen van het Unierecht dat sancties ‘doeltreffend, afschrikwekkend en evenredig’ moeten zijn.¹⁷⁴ De eis van ‘doeltreffend, afschrikwekkend en evenredig’ is ter codificatie van vaste rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie ook opgenomen in artikel 27, eerste lid, van de richtlijn.

Gekozen is voor het percentage van 5%. Enerzijds, omdat dit het minimum van het maximale percentage uit de richtlijn is en het percentage dus niet lager dan 5% mag zijn. Anderzijds, omdat de regering de combinatie met de *wereldwijde* netto-omzet al een fors bedrag aan boete oplevert voor ondernemingen om te betalen. Op een *wereldwijde* netto-omzet van 450 miljoen euro levert 5% een boetebedrag van 22,5 miljoen euro op. Ook houdt 5% het midden tussen 1% en 10%, die al door de ACM als bestuurlijke boete in mededingingszaken kan worden opgelegd.

Dit betekent niet dat altijd een boete met de omvang van dit bedrag zal worden opgelegd, het gaat immers om een maximum. De ACM houdt bij de oplegging

¹⁷⁴ Conclusie van 11 maart 2020 van Advocaat-Generaal P.J. Wattel, ECLI:NL:RVS:2020:738, r.o. 9.31 en 9.36..

rekening met de aard van de overtreding en de grootte van de onderneming, zodat de handhaving evenredig is. Zie in dit verband ook artikel 4.2.1.4 van dit wetsvoorstel.

Misschien ten overvloede wordt vermeld dat titel 5.4 van de Awb hierop van toepassing is, inclusief de verplichting voor de toezichthoudende autoriteit om rekening te houden met de evenredigheid van de boete (zie in dit verband ook artikel 5:46, derde lid, van de Awb, op grond van bijzondere omstandigheden kan de boete worden verlaagd). In deze titel staat een algemene regeling voor de uitoefening van de bevoegdheid tot het opleggen van een bestuurlijke boete.

De verdere uitwerking van deze bevoegdheid is geregeld in de artikel 12l van de lwACM. De medewerking aan het financiële onderzoek grond van artikel 12l van de lw ACM is voorwaardenscheppend voor het bepalen van de precieze hoogte van de bestuurlijke boete die op grond van artikel 4.2.1.4, eerste lid, kan worden opgelegd. Zonder inzage in de financiële gegevens kan immers niet de (geconsolideerde) netto-omzet wereldwijd van een onderneming worden vastgesteld. De boetebedragen, die op grond van de onderdelen a en b, mogelijk zijn, staan dus los van het maximum (5%) dat op grond van artikel 4.2.1.4, eerste lid, als bestuurlijke boete kan worden opgelegd.

N.B. Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (hierna: EVRM) bevat in de artikelen 6 en 7 enkele waarborgen voor degene tegen wie een strafvervolgning wordt ingesteld. Onder andere het rechtszekerheidsbeginsel en het legaliteitsbeginsel worden door deze twee artikelen gewaarborgd, waarbij artikel 6 van het EVRM ook de toegang tot de rechter en het recht op een eerlijk proces waarborgt. De waarborgen zoals neergelegd in de artikelen 6 en 7 van het EVRM gelden ook bij het opleggen van een bestuurlijke boete op grond van titel 5.4 van de Awb. Het Nederlandse bestuursprocesrecht dat in de Awb is vastgelegd, respecteert deze waarborgen en is onverkort van toepassing op de mogelijkheid tot oplegging van een bestuurlijke boete op grond van dit wetsvoorstel. Hierin wordt geen verandering aangebracht door de aanvullende voorschriften voor het opleggen van een bestuurlijke boete in de artikel 4.2.1.3 van dit wetsvoorstel, welke dienen ter implementatie van artikel 27 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid. Zie voor een nadere toelichting hierop de passage over het rechtszekerheidsbeginsel in paragraaf 3.3 van het algemeen deel van deze toelichting.

Tweede lid

De Autoriteit Consument en Markt kan in de beschikking tot oplegging van een last onder dwangsom bepalen dat de beschikking ook geldt voor de rechtsopvolgers van de onderneming aan wie de beschikking is opgelegd. In dat geval kan de Autoriteit Consument en Markt de beschikking tegen de rechtsopvolgers ten uitvoer leggen en de kosten van een verbeurde dwangsom bij die rechtsopvolgers invorderen.

Deze bevoegdheid is afkomstig uit het milieu- en ondernemingsrecht¹⁷⁵. Zij wordt ook hier opgenomen, om het afschrikwekkende karakter van de bestuursrechtelijke handhaving te vergroten. In de eerdergenoemde zaak over de strafrechtelijke veroordeling op grond van de Houtverordening¹⁷⁶, had de veroordeelde bewust een andere onderneming opgericht om onder het toezicht van de Nederlandse toezichthoudende autoriteit uit te komen. Er waren op dat moment al diverse lasten onder dwangsom opgelegd.

Derde lid

Als een onderneming de bestuurlijke boete, bedoeld in het eerste lid, onder c, niet betaalt, maakt de Autoriteit Consument en Markt dat openbaar in een verklaring waarin de betreffende onderneming en de aard van de overtreding worden vermeld. Hiermee wordt artikel 27, derde lid, onder b, van de richtlijn omgezet. Van deze openbaarmaking gaat ook een waarschuwende werking uit naar klanten en zakenpartners van een onderneming. Deze verklaring staat niet in de weg aan invorderingsmaatregelen van de boete.

N.B. Deze openbaarmakingsbevoegdheid is een andere openbaarmaking dan bedoeld in artikel 12u van de lw ACM. Daarin gaat het om de openbaarmaking van het besluit tot oplegging van een bestuurlijke boete. In dit artikellid gaat het om de openbaarmaking van het *niet betalen* van de eerder opgelegde bestuurlijke boete.

Vierde lid

Dit lid strekt tot implementatie van specifiek artikel 27, vijfde lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

De Autoriteit Consument en Markt maakt een beschikking tot het geven van een bindende aanwijzing, het opleggen van een last onder dwangsom of een bestuurlijke boete, of de verbindendverklaring van een toezegging openbaar, met uitzondering van persoonsgegevens die daarin voorkomen of gegevens die op grond van de uitzonderingen, bedoeld in artikel 5.1, eerste, tweede en vijfde lid, van de Wet open overheid, niet voor verstrekking in aanmerking komen.[27, 5]

Transparantie in wetgeving en bestuur brengt met zich dat actieve openbaarmaking van overheidsinformatie zich ook uitstrekt tot besluiten die in het kader van toezicht en handhaving worden genomen. Dit met het oog op de legitimering van overheidsbeleid, het bevorderen van de naleving en het informeren en waarschuwen van het publiek. Deze overwegingen gelden onverkort voor de publicatie van toezichtgegevens met betrekking tot de naleving van deze wet. De openbaarmaking van het besluit tot handhaving is niet bedoeld als aanvullende straf, maar als actieve

¹⁷⁵ Zie artikel 18.4a van de Omgevingswet.

¹⁷⁶ Uitspraak van 12 december 2022, nr. 81/052725-22, ECLI RBAMS 2022:7442.

openbaarmaking van overheidswege voor burgers en anderen overheden en ondernemingen.

De verdere uitwerking van deze bevoegdheid en de procedure die daar voor een onderneming tegen open staat is geregeld in artikel 12u van de lw ACM.

Vijfde lid

De Autoriteit Consument en Markt zorgt ervoor dat de beschikking tot openbaarmaking tenminste vijf jaar openbaar blijft. Dit voorschrift volgt ook uit artikel 27, vijfde lid, van de richtlijn, waarin staat dat bekendgemaakte besluiten van de toezichthoudende autoriteiten, gedurende ten minste vijf jaar voor het publiek beschikbaar blijven. De ACM heeft aangegeven aan dit voorschrift te kunnen voldoen.

Artikel 4.2.1.4 Evenredigheid handhavende besluiten (artikel 27, tweede lid, CSDDD)

Dit artikel strekt tot implementatie van specifiek artikel 27, tweede lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Artikel 27, tweede lid, van de richtlijn verplicht de Autoriteit Consument en Markt (ACM) bij de beslissing over het opleggen van een besluit als bedoeld in deze paragraaf en hoofdstuk 3 van de lw ACM en het bepalen van de aard en de hoogte ervan, rekening te houden met verzwarende of verzachtende factoren die van toepassing zijn op de omstandigheden van de betreffende zaak, waaronder de factoren, bedoeld in artikel 27, tweede lid, van de richtlijn.

Deze factoren zijn, omgezet naar de terminologie van dit wetsvoorstel:

- a. de aard, de ernst en de duur van de overtreding, en de ernst van de gevolgen van die overtreding;
- b. eventuele investeringen en gerichte steun uit hoofde van de paragraaf 2.2.3 en de artikelen 2.2.4.1 tot en met 2.2.4.3;
- c. eventuele samenwerking met andere entiteiten om de desbetreffende gevolgen aan te pakken;
- d. in voorkomend geval, de mate waarin prioriteringsbesluiten zijn genomen in overeenstemming met artikel 2.2.4.4;
- e. eerdere relevante overtredingen van de onderneming op krachtens deze richtlijn vastgestelde nationaalrechtelijke bepalingen die door middel van een definitieve beslissing zijn vastgesteld;
- f. de mate waarin de onderneming corrigerende maatregelen heeft genomen met betrekking tot de desbetreffende kwestie;
- g. de door de onderneming als gevolg van de overtreding gemaakte financiële winsten of vermeden verliezen;
- h. andere verzwarende of verzachtende factoren die van toepassing zijn op de omstandigheden van de betreffende zaak.

In Nederland geldt het evenredigheidsbeginsel en op grond van dit beginsel weegt een bestuursorgaan de rechtstreeks bij het besluit betrokken belangen af, voor zover dat niet uit een wettelijk voorschrift of uit de aard van de uit te oefenen bevoegdheid een beperking voortvloeit (artikel 3:4 van de Algemene wet bestuursrecht).

Dit artikel is zo'n wettelijk voorschrift van de bijzondere wetgever en geeft extra invulling aan de belangen waarmee rekening dient te worden gehouden door de ACM. De opsomming van de onderdelen a tot en g wekt de indruk van een gesloten lijst van belangen, maar onderdeel h geeft aan dat ook andere verzwarende of verzachtende factoren mogen worden meegewogen. Door dit laatste onderdeel is de opsomming niet uitputtend en daardoor toekomstbestendig gemaakt.

Bovendien geldt in Nederland voor een toezichthouder nog een apart evenredigheidsbeginsel. Dat beginsel houdt in dat een toezichthouder zijn bevoegdheden slechts gebruikt voor zover dat redelijkerwijs voor de vervulling van zijn taak nodig is (artikel 5:13 van de Algemene wet bestuursrecht). Dit geldt niet alleen voor de uitoefening van de toezichtsbevoegdheden op grond van de Awb zelf, maar ook voor bevoegdheden die in aanvulling daarop door de bijzondere wetgever zijn toegekend. Dit beginsel geldt met andere woorden ook voor de bevoegdheden toegekend in dit hoofdstuk 4 en hoofdstuk 3 van de lw ACM. Ook bij de toepassing van die bevoegdheden worden dus de belangen van de (in dit geval) ondernemingen meegewogen.

In dit verband wordt ook nog gewezen op de mogelijkheden voor de toezichthoudende autoriteit om rekening te houden met de evenredigheid van de boete (zie in dit verband ook artikel 5:46, derde lid, van de Awb, op grond van bijzondere omstandigheden kan de boete worden verlaagd) en met de last onder dwangsom (op grond van artikel 5:34 Awb kan om opheffing van de last, opschorting van de looptijd of vermindering van de dwangsom worden gevraagd).

Slotopmerkingen

Zoals in de inleiding van deze paragraaf al is aangegeven, moeten bovenstaande bevoegdheden gelezen worden in combinatie met hoofdstuk 3 uit de lw ACM.

Twee artikelen daarvan worden hieronder nog apart toegelicht, omdat ze in het voorgaande niet aan de orde zijn gekomen en wel van belang zijn voor het toezicht en de handhaving. Allereerst artikel 12m van de lw ACM.

Artikel 12m van de lw ACM

Op grond van artikel 12m kan de Autoriteit Consument en Markt een onderneming die geen medewerking verleent als bedoeld in artikel 5:20, eerste lid, van de Algemene wet bestuursrecht: een bestuurlijke boete opleggen van ten hoogste €

900.000, of, als dat meer is 1% van de omzet van een onderneming. Deze bevoegdheid stelt de ACM beter in staat om – vooruitlopend op de oplegging van besluiten tot handhaving – een mogelijke overtreding te kunnen onderzoeken en de medewerking aan dat onderzoek af te dwingen. Hierdoor kan de ACM goed en doelmatig onderzoek doen naar een mogelijke overtreding.

Deze bevoegdheid sluit ook aan op een van de aanbevelingen aan de wetgever in de conclusie van de advocaat-generaal bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State van 11 maart 2020.¹⁷⁷ Om te voldoen aan de Europese eis dat de handhaving ‘evenredig, doelmatig en afschrikwekkend’ moet zijn, zou er volgens hem in de relatie tot de toezichthouder meer verwacht mag worden aan bewijsvoering van ondernemingen die aan verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid moeten voldoen. In die zaak ging het om de gepaste zorgvuldigheidsverplichtingen op grond van de Houtverordening.

Artikel 12h van de lw ACM

De tweede artikel dat hier wordt uitgelicht, is artikel 12h van de lw ACM. Hierin is de bevoegdheid tot verbindendverklaring van een toezegging van een onderneming geregeld.

Het initiatief voor een toezegging ligt bij een onderneming en niet bij de ACM. Een onderneming moet voor de verbindendverklaring een aanvraag indienen bij de ACM. Het rechtsgevolg van de verbindendverklaring van een toezegging is dat de bevoegdheid van de toezichthoudende autoriteit vervalt om in de desbetreffende zaak een last onder dwangsom of bestuurlijke boete op te leggen. Een toezegging en de verbindendverklaring daarvan is ook bedoeld om normconform gedrag van de onderneming te bewerkstelligen.

Logischerwijze zal de toezichthoudende autoriteit dan ook lopend toezichtsonderzoek of werkzaamheden ter voorbereiding van het opleggen van een last of boete staken. De ACM kan een besluit tot verbindendverklaring nemen, als zij dat doelmatiger acht dan het opleggen van een sanctie. Het gaat er in dit geval om wat doelmatiger is vanuit handhavingsoogpunt en inzet van mensen en middelen van de ACM.

Maar dit instrument wordt in de praktijk ook door ondernemingen en belanghebbenden gewaardeerd. Het instrument houdt rekening met de omstandigheden van het betreffende geval en is daarmee een belangrijk instrument voor het bieden van maatwerk aan zowel onderneming als belanghebbenden (zie voor voorbeelden de website van de ACM).¹⁷⁸

De onderneming wordt uiteraard geacht zich wel te houden aan de door haar gedane toezegging. Het niet naleven van de toezegging kan reden zijn om het besluit tot in

¹⁷⁷ Conclusie AG Wattel in de zaak van Greenpeace tegen de Minister van LNV, nr. 201903064/5/A3. Rechtsoverweging 9.33.

¹⁷⁸<https://www.acm.nl/nl/publicaties/publicatie/15970/Betere-concurrentie-in-betonmortelsector-na-toezeggingen-aan-ACM#:~:text=De%20toezeggingen%20gaan%20direct%20in,zijn%20blij%20met%20de%20toezeggingen,https://www.acm.nl/system/files/documents/besluit-toezeggingen-vion.pdf> en <https://www.acm.nl/nl/publicaties/besluit-bindend-verklaring-toezegging-mediahuis>.

verbindendverklaring te wijzigen of in te trekken (zie hierna in artikel 12h, zevende lid). Na intrekking kan de ACM de betreffende onderneming een last onder dwangsom of boete opleggen, als de overtreding van de voorschriften voor gepaste zorgvuldigheid of het klimaattransitieplan zich nog steeds voordoet.

Voordat de ACM een beschikking tot verbindendverklaring neemt, informeert zij naar de standpunten van relevante betrokkenen. Het betrekken van betrokkenen bij het nemen van een beschikking tot verbindendverklaring van een toezegging, sluit aan bij het zorgvuldigheidsbeginsel van artikel 3:2 van de Awb én het horen van artikel 4:8 van de Awb.

De afwijzing van een verbindendverklaring staat in artikel 1 van bijlage 2 bij de Awb. Dat is de zogeheten negatieve lijst, dat wil zeggen het overzicht van besluiten waartegen geen beroep kan worden ingesteld (en dus ook geen bezwaar). Op die lijst staat ook het besluit van de Autoriteit Consument en Markt (ACM) op grond van artikel 12h, eerste lid, van de Awb tot afwijzing van de aanvraag tot het bindend verklaren van een toezegging. Als de ACM een dergelijke aanvraag afwijst en dus wel een last onder dwangsom of bestuurlijke boete oplegt, kan de overtreder tegen die last of geldboete wel bezwaar en beroep instellen en kan in dat kader ook de afwijzing aan de orde stellen.

Paragraaf 4.2.2 Civielrechtelijke handhaving

Artikel 4.2.2.1 Aanvullende voorschriften civielrechtelijke aansprakelijkheid

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 29, derde lid, onder a, vierde en zevende lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid. Voor de overige bepalingen van artikel 29 van de richtlijn is de regering van mening dat deze bepalingen al zijn geïmplementeerd door middel van bestaand recht. Zie voor een toelichting hierop paragraaf 4.1.1 van het algemeen deel van de memorie van toelichting en de transponeringstabel in de bijlage bij de toelichting.

N.B. Onderstaande leden gelden alleen voor de situatie, zoals omschreven in artikel 29, eerste lid, onder a en b, van de richtlijn. Hierin wordt bedoeld op rechtsvorderingen tot vergoeding van schade in verband met de vergoeding van schade die is toegebracht aan een natuurlijke of rechtspersoon door een onderneming die opzettelijk of uit onachtzaamheid niet heeft voldaan aan de verplichtingen van paragraaf 2.2.3 of de artikelen 2.2.4.1 tot en met 2.2.4.3. Voor rechtsvorderingen tot vergoeding van schade als gevolg van schendingen van een andere wettelijke plicht dan die van paragraaf 2.2.3 of de artikelen 2.2.4.1 tot en met 2.2.4.3, opgenomen in dit wetsvoorstel, gelden de bepalingen van het reguliere nationale aansprakelijkheids-, bewijs- en schadevergoedingsrecht op grond van artikel 162 en verder van Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek (hierna: BW). Zie voor een toelichting op deze rechtsvorderingen paragraaf 4.1.1 van het algemeen deel van deze toelichting.

Eerste lid

Artikel 29, derde lid, onder a, van de richtlijn geeft voorschriften voor de verjaringstermijn voor het instellen van een rechtsvordering tot vergoeding van schade in verband met de vergoeding schade die is toegebracht aan een natuurlijke of rechtspersoon door een onderneming die opzettelijk of uit onachtzaamheid niet heeft voldaan aan de verplichtingen van paragraaf 2.2.3 of de artikelen 2.2.4.1 tot en met 2.2.4.3. Zo moet de verjaringstermijn voor het instellen van een rechtsvordering tot vergoeding van schade ten minste vijf jaar bedragen. Deze termijn komt overeen met de termijn die wordt voorgeschreven in het eerste lid van artikel 310 van Boek 3 van het BW en is overgenomen in het eerste lid van artikel 4.2.2.1.

Ook uit het eerste lid van artikel 310 van Boek 3 van het BW overgenomen is het zogeheten bekendheidsvereiste. Waar de richtlijn ten aanzien van het bekendheidsvereiste voorschrijft dat de verjaringstermijn pas ingaat nadat “de eiser weet heeft, of redelijkerwijs geacht kan worden weet te hebben (i) van het gedrag en het feit dat het een inbreuk vormt, (ii) dat hij door de inbreuk schade heeft geleden, en (iii) de identiteit van de inbreukmaker”, schrijft het eerste lid van artikel 310 van Boek 3 van het BW voor dat de verjaringstermijn pas ingaat nadat “de benadeelde zowel met de schade als met de daarvoor aansprakelijke persoon bekend is geworden”. Het bekendheidsvereiste uit het BW is daarmee soepeler dan de bepaling in de richtlijn, omdat op basis van jurisprudentie van de Hoge Raad voor dit vereiste “geen bekendheid is vereist met het feit dat het gedrag een inbreuk vormt”¹⁷⁹ en de richtlijnbeepaling dit wel vereist. Om deze reden is bij het bekendheidsvereiste van het eerste lid van artikel 310 van Boek 3 van het BW aangesloten, nu allereerst artikel 1, tweede lid, van de richtlijn voorschrijft dat omzetting van de richtlijn niet mag leiden tot verlaging van het beschermingsniveau voor mensenrechten (de zogeheten “non-regressiebepaling”) en het bekendheidsvereiste kan worden geschaard onder het recht op toegang tot de rechter (zoals vastgelegd in artikel 6 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (EVRM)) en het recht op een effectieve rechtsgang (zoals vastgelegd in artikel 13 van het EVRM en artikel 47 van het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie). Daarnaast schrijft artikel 29, zesde lid, van de richtlijn specifiek voor dat de aansprakelijkheidsregels in de richtlijn geen afbreuk doen aan nationale aansprakelijkheidsregels die voorzien in strengere aansprakelijkheid dan de richtlijn. Tot slot is aansluiting bij het bekendheidsvereiste van het eerste lid van artikel 310 van Boek 3 van het BW wenselijk omdat dit duidelijker is voor ondernemingen en de rechtspraktijk omdat geen nieuw bekendheidsvereiste wordt geïntroduceerd en het bestaande, bij de ondernemingen en de rechtspraktijk bekende recht van toepassing blijft.

Alhoewel artikel 4.2.2.1 aansluit bij twee elementen van het eerste lid van artikel 310 van Boek 3 van het BW, wijkt het daarvan ook op twee elementen af. Zo is de zinsnede uit het BW dat de rechtsvordering verjaart “in ieder geval door verloop van twintig jaren na de gebeurtenis waardoor de schade is veroorzaakt”, niet overgenomen in artikel 4.2.2.1 omdat deze tot een verlaging van het beschermingsniveau van eerdergenoemde mensenrechten zou leiden. Het tweede element waarin artikel

¹⁷⁹ Zie HR 9 juli 2010, nr. 09/01916, ECLI:NL:HR:2010:BM1688.

4.2.2.1 afwijkt van artikel 310 van Boek 3 van het BW is het moment waarop de verjaringstermijn ingaat. Ingevolge de richtlijn moet de verjaringstermijn ingaan nadat de inbreuk is stopgezet. Dit moment wijkt af van het moment dat is voorgeschreven in het eerste lid van artikel 310 van Boek 3 van het BW, omdat daarin de start van de verjaringstermijn is gerelateerd aan het bekendheidsvereiste in plaats van aan het moment waarop de inbreuk is stopgezet. In het tweede en derde lid van artikel 310 van Boek 3 van het BW wordt weliswaar een regeling getroffen voor schade als gevolg van voortdurende feiten, maar de reikwijdte van deze bepalingen (schade als gevolg van de verontreiniging van lucht, water of bodem) is smaller dan de reikwijdte van de richtlijn (schade als gevolg van overtreding verplichtingen van paragraaf 2.2.3 of de artikelen 2.2.4.1 tot en met 2.2.4.3 op het gebied van mensenrechten en het milieu). Om die reden is in artikel 4.2.2.1 het moment waarop de verjaringstermijn ingaat, namelijk nadat de inbreuk is stopgezet, overgenomen uit de richtlijn.

Tweede lid

Artikel 29, vierde lid, van de richtlijn bevat een bepaling die de mogelijkheid voor zogeheten safe-harbour-clausules uitsluit. Een dergelijke uitsluiting bestaat niet in het Nederlands recht. Om die reden regelt het tweede lid dat deelname aan initiatieven van de sector of initiatieven van meerdere betrokkenen, bedoeld in artikel 2.1.3, verificatie door een onafhankelijke derde partij, bedoeld in artikel 2.1.4, eerste en tweede lid, of gebruik van contractbepalingen om de uitvoering van verplichtingen voor gepaste zorgvuldigheid te ondersteunen, een onderneming niet ontslaat van aansprakelijkheid voor schade als gevolg van overtreding van paragraaf 2.2.3 en de artikelen 2.2.4.1 tot en met 2.2.4.3.

Derde lid

Artikel 29, zevende lid, van de richtlijn schrijft voor dat de nationaalrechtelijke bepalingen tot omzetting van artikel 29 van de richtlijn moeten prevaleren in gevallen waarin het recht dat van toepassing is op vorderingen op grond van dit artikel niet het nationale recht van een lidstaat is. Het gaat om het geval waarin in een derde land schade optreedt als gevolg van een overtreding van paragraaf 2.2.3 of de artikelen 2.2.4.1 tot en met 2.2.4.3 en op de aansprakelijkheid en schadevergoeding het recht van dat derde land van toepassing is. In afwijking van de Rome II-verordening en ander Europees of internationaal privaatrecht, gelden voor rechtsvorderingen tot schadevergoeding in die gevallen voor de Nederlandse rechter dus altijd de waarborgen die benadeelden ontnemen aan de nationaalrechtelijke bepalingen ter omzetting van artikel 29 van de richtlijn. Deze waarborgen volgen niet alleen uit artikel 4.2.2.1, maar ook uit al geldend recht ter omzetting van artikel 29 van de richtlijn. Het gaat hierbij om de volgende bepalingen uit het aansprakelijkheidsrecht, zoals ook aangegeven in de transponeringstabel in de bijlage bij deze toelichting: de artikelen 102, eerste lid, 162, 163 en afdeling 10 van Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek.

HOOFDSTUK 5. INTREKKING EN WIJZIGING VAN ANDERE WETTEN

Artikel 5.1 Intrekken Wet zorgplicht kinderarbeid

De Wet zorgplicht kinderarbeid (Wzk) wordt ingetrokken, omdat de belangrijkste onderdelen uit die wet terugkomen in dit wetsvoorstel. De Wzk zal daardoor niet in werking treden. Omdat de Wzk niet in werking is getreden, maakt zij geen deel uit van het Nederlandse recht. Daardoor is ook de non-regressiebepaling van artikel 1, tweede lid, van de richtlijn niet van toepassing daarop.

Dit wetsvoorstel voor de implementatie van de CSDDD is breder dan de Wzk, omdat het beschermt tegen schendingen van het milieu en tegen meer schendingen van mensenrechten dan alleen kinderarbeid. Dit wetsvoorstel behelst ook meer verplichtingen tot gepaste zorgvuldigheid dan opgenomen in de Wzk. De Wzk verplichtte tot het doen van onderzoek naar het gebruik van kinderarbeid en het opstellen van een verklaring daarover, terwijl dit wetsvoorstel alle stappen van gepaste zorgvuldigheid voorschrijft (zie de verplichtingen in hoofdstuk 2).

De Wzk bevatte ook een strafbaarstellingsartikel. In het eerdergenoemde initiatiefvoorstel Wvedio was ditzelfde artikel opgenomen in de versie die aan de Afdeling advisering van de Raad van State (Afdeling) is voorgelegd, maar daar is zeer kritisch op gereageerd door de Afdeling. Die kritiek is een van de redenen geweest om strafbaarstelling geheel niet op te nemen in dit wetsvoorstel, ook niet voor de jaarlijkse verklaring op grond van artikel 2.2.7.1.¹⁸⁰

Artikel 5.2 Wijziging Algemene wet bestuursrecht

Onderdeel A

De wijziging van artikel 7 heeft tot gevolg dat tegen besluiten van de toezichthouder op grond van deze wet beroep kan worden ingesteld bij de rechtbank Rotterdam. De Raad voor de rechtspraak heeft eerder aangegeven te voorzien dat beroepszaken op grond van het initiatiefvoorstel Wvedio inhoudelijk complexer zullen zijn dan een gemiddelde zaak, maar in aantal beperkt zullen zijn. Dit laatste bemoeilijkt de kennisopbouw als elke rechtbank bevoegd is. Het oordelen over complexe geschillen bij een beperkt aantal zaken wordt vergemakkelijkt wanneer er één rechtbank is die in eerste aanleg oordeelt. De rechtbank Rotterdam is de aangewezen rechtbank daartoe, omdat die rechtbank al is gespecialiseerd in het oordelen in geschillen over besluiten van de beoogd toezichthouder, de ACM.

Onderdeel B

De wijziging van artikel 11 heeft ook tot gevolg dat het hoger beroep kan worden ingesteld bij het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBb). Het CBb oordeelt nu ook in hoger beroep over geschillen over besluiten van de beoogd toezichthouder,

¹⁸⁰ Advies van 8 juli 2021, no. W02.21.0072/II, punt 3d (Kamerstukken II 2022/23, 35 761, nr. 8).

de ACM met ondernemingen en heeft ook veel deskundigheid op het terrein van het ondernemingsrecht en de bedrijfsstructuren van ondernemingen.

Artikel 5.3 Wijziging Instellingswet Autoriteit Consument en Markt

Onderdeel A

Op grond van artikel 18, eerste en tweede lid, van de Kaderwet zelfstandige bestuursorganen, stelt een zelfstandig bestuursorgaan jaarlijks voor 15 maart een jaarverslag op en wordt het jaarverslag aan de Minister van Economische Zaken (EZ) en de beide kamers der Staten-Generaal toegezonden.

Artikel 6, tweede lid, van de Instellingswet Autoriteit Consument en Markt (IwACM) voegt hieraan toe, dat het jaarverslag ook aan de Minister van Infrastructuur en Milieu (I&M) wordt gestuurd. Artikel 6, derde lid, van de IwACM, bepaalt dat zowel de Minister van EZ als de Minister van I&M hun bevindingen omtrent het jaarverslag aan de beide kamers der Staten-Generaal zenden.

Artikel 6, tweede en derde lid, worden door dit onderdeel gewijzigd. Allereerst wordt de naam van de Minister van Infrastructuur en Milieu gewijzigd in Minister van Infrastructuur en Waterstaat. Vervolgens wordt de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp (BHO) toegevoegd aan beide leden. Door deze laatste wijziging krijgt de Minister voor BHO ook het jaarverslag toegestuurd en kan hij zijn bevindingen aan de beide kamers der Staten-Generaal zenden. Dit laatste wordt van belang geacht voor de verantwoordelijkheid die deze minister al jaren heeft voor de regelgeving en het beleid op het terrein van de buitenlandse handel.

Onderdeel B

Op grond van artikel 9, eerste lid, IwACM onthouden de Minister van EZ en de Minister van I&M zich van instructies [aan de ACM] die op een individuele zaak betrekking hebben. Dit onderdeel wijzigt artikel 9, eerste lid, door “Onze Minister en Onze Minister van Infrastructuur en Milieu” te vervangen door “Onze Minister, Onze Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp en Onze Minister van Infrastructuur en Waterstaat”. Hierdoor kunnen deze ministers/kan geen enkele minister instructies geven die op een individuele zaak betrekking hebben. Door deze wijziging wordt voldaan aan artikel 24, negende lid, eerste zin, van de richtlijn dat voorschrijft dat lidstaten de onafhankelijkheid van de toezichthoudende autoriteiten waarborgen.

Onderdeel C

Op grond van artikel 10, derde lid, kunnen de Minister van EZ en de Minister van I&M besluiten van de ACM niet vernietigen op het gebied van energie, post, telecommunicatie en vervoer. Dit onderdeel wijzigt artikel 10, derde lid, door “Onze Minister en Onze Minister van Infrastructuur en Milieu” te vervangen door “Onze Minister, Onze Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp en Onze Minister van Infrastructuur en Waterstaat”. Hierdoor kunnen deze ministers/kan geen besluiten van de ACM vernietigen op het gebied van energie, post, telecommunicatie

en vervoer. Door deze wijziging wordt voldaan aan artikel 24, negende lid, eerste zin, van de richtlijn dat voorschrijft dat lidstaten de onafhankelijkheid van de toezichthoudende autoriteiten waarborgen.

Artikelen 5.4 en 5.5 Wijziging Wet op het financieel toezicht en de Wet toezicht financiële verslaggeving

De Autoriteit Financiële Markten (hierna: AFM) ziet in het kader van de Wet op het financieel toezicht (Wft) toe op (tijdige) algemeenverkrijgbaarstelling van de verslaggeving, waaronder de duurzaamheidsrapportering, door uitgevende instellingen. In het kader van de Wet toezicht financiële verslaggeving (Wtfv) houdt de AFM toezicht op de toepassing van de verslaggevingsvoorschriften door uitgevende instellingen, onder andere ten aanzien van de duurzaamheidsrapportering door uitgevende instellingen. Op grond van de Wet internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (hierna: Wivo) houdt de Autoriteit Consument en Markt (hierna: ACM) toezicht op de gepaste zorgvuldigheid van ondernemingen door de waardeketen op thema's, zoals schade aan milieu en de schending van mensenrechten, en op de klimaattransitieplanverplichting. Dit type toezicht betreft gedragstoezicht.

Met name uit thematische en doorlopende onderzoeken die de AFM in het kader van haar toezicht uit hoofde van de Wtfv en Wft verricht, kunnen observaties en bevindingen voortkomen die relevant zijn voor het toezicht van de ACM uit hoofde van de Wivo. De bevindingen van de AFM kunnen dan een aanwijzing zijn dat de verplichtingen op basis van de Wivo niet worden nagekomen en andersom kan de informatie die de ACM verwerft tijdens haar toezicht van belang zijn voor de AFM.

Gegeven het nieuwe toezicht van de ACM uit hoofde van de Wivo zijn dergelijke informatie en inlichtingen die de AFM in haar toezicht opdoet dienstig en van toegevoegde voor de uitoefening van de taken van de ACM. In de artikelen 2 en 3 van de Wtfv is vertrouwelijkheid van toezichtsinformatie van de AFM opgenomen. Om hier een uitzondering op te kunnen maken dient er een wettelijke basis te worden gecreëerd die met voldoende waarborgen omkleed is. De AFM kan op basis van de wijziging van artikel 6 Wtfv alleen informatie en inlichtingen met de ACM delen in het kader van de taak van de ACM op grond van de Wivo en dient daarbij onder andere rekening te houden met dat de informatie voor dit doel wordt gebruikt. Verdere waarborgen staan beschreven in de onderdelen a tot en met e van het eerste lid van artikel 6 Wtfv.

HOOFDSTUK 6. SLOTBEPALINGEN

Artikel 6.1 Overgangsrecht lopende geschillen

Eerste lid

Op de afhandeling van een klacht die is ingediend voor het tijdstip van inwerkingtreding van deze wet, blijft de op het tijdstip van inwerkingtreding geldende klachten- of geschillenregeling van een onderneming daarop van toepassing tot de beslissing van de klachten- of geschillencommissie onherroepelijk is geworden.

In sommige samenwerkingsverbanden is een gezamenlijke klachtenregeling opgenomen. Aangezien een klacht- en kennisgevingsmechanisme ook door dit wetsvoorstel wordt voorgeschreven, zouden ondernemingen ook voor een nieuwe regeling kunnen kiezen. Zonder dit overgangsartikel zou een eventuele nieuwe regeling onmiddellijk van toepassing worden op bestaande klachten. Dit wordt onwenselijk geacht, omdat de regels van de procedure niet tijdens de behandeling van een klacht moeten wijzigen. Maar ook om te voorkomen dat dossiers zouden moeten worden overgedragen en de aan de klachten verrichte werkzaamheden voor niets zijn geweest.

Als een onderneming een bestaande klachtenregeling continueert, is dat uiteraard toegestaan. In dat geval is dit artikel niet van toepassing, omdat er dan geen sprake is van een overgang van een oude naar een nieuwe klachtenregeling.

Tweede lid

Om het voorgestelde artikel 4.2.2.1 niet direct van toepassing te laten worden op lopende rechterlijke procedures voor aansprakelijkheid voor schade is dit lid opgenomen. Dit lid bepaalt dat op rechtsvorderingen als gevolg van schade die voor de dag van inwerkingtreding van artikel 4.2.2.1 zijn ingesteld, het recht van toepassing blijft zoals dat gold voor de inwerkingtreding van dat artikel.

Bijvoorbeeld het eerste lid van artikel 4.2.2.1 regelt de verjaringstermijn. Die termijn gaat alleen gelden voor rechtsvorderingen gebaseerd op dat artikellid, die ingesteld worden na de datum van inwerkingtreding van dit wetsvoorstel.

Artikel 6.2 Overgangsrecht verplichtingen en melding

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 37 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid. In paragraaf 10 van het algemeen deel van deze toelichting is beschreven dat alhoewel de richtlijn op 26 juli 2026 moet zijn omgezet in nationaal recht en dit wetsvoorstel op die datum in werking treedt, de verplichtingen uit het wetsvoorstel niet vanaf die datum gaan gelden voor de ondernemingen die onder het toepassingsbereik van het wetsvoorstel vallen. Het moment waarop de verplichtingen gaan gelden, is afhankelijk van de grootte van de onderneming.

Gekozen is voor uitgestelde werking van de verplichtingen, zodat ondernemingen die nu al voldoen aan die verplichtingen of dat eerder willen doen dan op onderstaande

data, dat ook kunnen doen. Omdat zij nog niet aan de verplichtingen hoeven te voldoen, is er in die voorfase nog geen sprake van toezicht door de toezichthoudende autoriteit.

Eerste lid

Voor de grootste ondernemingen gaan de verplichtingen, bedoeld in de hoofdstukken 2 en 3, gelden vanaf 26 juli 2027.

Voor Europese ondernemingen wordt hiermee bedoeld op ondernemingen die over het boekjaar voorafgaand aan 26 juli 2027, dus over het boekjaar 2026, voldoen aan de vereisten dat het gemiddeld aantal werknemers over het boekjaar meer dan 5.000 bedraagt en de wereldwijde netto-omzet over het boekjaar meer dan € 1.500.000.000 bedraagt. Volledigheidshalve wordt opgemerkt dat bij de berekening van het aantal werknemers de voorschriften van artikel 1.1.2, tweede lid, in acht genomen moeten worden.

Voor niet-Europese ondernemingen wordt hiermee bedoeld op ondernemingen die over het boekjaar voorafgaand aan het boekjaar voorafgaand aan 26 juli 2027, dus over het boekjaar 2025, een in de Europese Economische Ruimte gegenereerde netto-omzet van meer dan € 1.500.000.000 hebben. Ook de verplichting uit artikel 1.2.4 om een gemachtigde vertegenwoordiger aan te wijzen geldt vanaf 26 juli 2027 voor deze niet-Europese ondernemingen.

Voor zowel deze Europese ondernemingen als deze niet-Europese ondernemingen gelden de rapportageverplichting over de toepassing van gepaste zorgvuldigheid en de publicatieplicht voor het klimaattransitieplan een half jaar later, vanaf 1 januari 2028.

Tweede lid

Voor de volgende categorie van ondernemingen gaan de verplichtingen, bedoeld in de hoofdstukken 2 en 3, gelden vanaf 26 juli 2028.

Voor Europese ondernemingen wordt hiermee bedoeld op ondernemingen die over het boekjaar voorafgaand aan 26 juli 2028, dus over het boekjaar 2027, voldoen aan de vereisten dat het gemiddeld aantal werknemers over het boekjaar meer dan 3.000 bedraagt en de wereldwijde netto-omzet over het boekjaar meer dan € 900.000.000 bedraagt. Volledigheidshalve wordt opgemerkt dat bij de berekening van het aantal werknemers de voorschriften van artikel 1.1.2, tweede lid, in acht genomen moeten worden.

Voor niet-Europese ondernemingen wordt hiermee bedoeld op ondernemingen die over het boekjaar voorafgaand aan het boekjaar voorafgaand aan 26 juli 2028, dus over het boekjaar 2026, een in de Europese Economische Ruimte gegenereerde netto-omzet van meer dan € 900.000.000 hebben. Ook de verplichting uit artikel 1.2.4 om een gemachtigde vertegenwoordiger aan te wijzen geldt vanaf 26 juli 2028 voor deze niet-Europese ondernemingen.

Voor zowel deze Europese ondernemingen als deze niet-Europese ondernemingen gelden de rapportageverplichting over de toepassing van gepaste zorgvuldigheid en de publicatieplicht voor het klimaattransitieplan een half jaar later, vanaf 1 januari 2029.

Derde lid

Voor de overige ondernemingen die op grond van de artikelen 1.1.2 en 1.1.3 onder het toepassingsbereik van het wetsvoorstel vallen, gaan de verplichtingen, bedoeld in artikel 1.2.4 en de hoofdstukken 2 en 3, gelden vanaf 26 juli 2029. De rapportageverplichting over de toepassing van gepaste zorgvuldigheid en de publicatieplicht voor het klimaattransitieplan gelden voor deze ondernemingen voor boekjaren die op of na 1 januari 2029 beginnen.

Vierde lid

Volledigheidshalve regelt het vierde lid dat gemotiveerde meldingen op grond van artikel 4.1.3 pas mogelijk zijn vanaf het moment waarop de verplichtingen op grond van deze wet gelden voor ondernemingen. Deze bepaling voorkomt dat gemotiveerde meldingen worden ingediend bij de Autoriteit Consument en Markt (ACM) waar de ACM geen opvolging aan kan geven, omdat de verplichtingen van dit wetsvoorstel nog niet van toepassing zijn op de onderneming waarover een gemotiveerde melding zou zijn ingediend.

Vijfde lid

Op grond van artikel 17, eerste lid, van de richtlijn verzamelt een daartoe aangewezen nationale instantie de verklaringen van de ondernemingen met het oog op het toegankelijk maken ervan op het Europees Centraal toegangspunt (ook wel bekend onder de naam European Single Acces Point; ESAP). Het ESAP wordt opgericht op grond van de verordening Europees centraal toegangspunt en moet beleggers, marktdeelnemers, adviseurs, de academische wereld en het brede publiek gemakkelijk en gecentraliseerd toegang geven tot informatie over juridische entiteiten en hun producten. Deze informatie, met uitzondering van marketinginformatie, is relevant voor financiële diensten, kapitaalmarkten, duurzaamheid en diversiteit.

Artikel 2.2.7.2 anticipeert op de toekomstige opneming van jaarlijkse verklaringen in het ESAP. Aan de vereisten voor de informatie in de jaarlijkse verklaring hoeft pas vanaf 1 januari 2029 te worden voldaan, maar ondernemingen zouden daar vrijwillig op kunnen anticiperen.

Artikel 6.3 Doorwerking wijzigingen richtlijn

In het wetsvoorstel is op een aantal plaatsen gebruik gemaakt van een zogeheten dynamische verwijzing naar de richtlijn. Met een dynamische verwijzing wordt verwezen naar Europese bepalingen inclusief de toekomstige wijzigingen of aanvullingen daarvan. Een dynamische verwijzing heeft als voordeel dat wijzigingen in die bindende EU-rechtshandeling, in ons geval de richtlijn voor gepaste

zorgvuldigheid en duurzaamheid, niet steeds noodzaken tot aanpassing van de nationale regelgeving, in dit geval de Wivo.

In dit wetsvoorstel is gebruik van gemaakt van een dynamische verwijzing bij de omzetting van de begripsbepaling van financiële instellingen in artikel 3, onderdeel a, onder iii, van de richtlijn. Een dynamische verwijzing is ook opgenomen naar de verzachtende en verzwarende afwegingsfactoren bij de oplegging van sancties, bedoeld in artikel 27, tweede lid, van de richtlijn in artikel 4.2.1.4 van het wetsvoorstel en naar de bijlage met mensenrechteninstrumenten en milieu-instrumenten, bij de richtlijn bij artikel 2.1.1, tweede en derde lid, van dit wetsvoorstel. Een wijziging van de artikelen 3, onderdeel a, onder iii, 27, tweede lid, van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid of de bijlage bij die richtlijn gaat hierdoor direct voor de toepassing van deze wet gelden met ingang van de dag waarop aan de betrokken wijziging van de richtlijn uitvoering moet zijn gegeven. De regering heeft het van belang geacht dit voor de bovengenoemde artikelen en bijlage te doen, om daarmee direct een gelijk speelveld te creëren voor de Nederlandse ondernemingen met andere Europese ondernemingen.

Artikel 6.4 Aanbrengen doorlopende nummering

Onze Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp krijgt, op grond van dit artikel, de bevoegdheid om voor de plaatsing in het Staatsblad de nummering van de artikelen, hoofdstukken, afdelingen en paragrafen van deze wet opnieuw vast te stellen en brengt zij ook de in die wet voorkomende aanhaling van de artikelen, hoofdstukken, afdelingen of paragrafen met de nieuwe nummering in overeenstemming.

Voor deze bevoegdheid is gekozen, omdat tijdens de totstandkoming van het wetsvoorstel gebruik wordt gemaakt van meercijferige nummers voor de artikelen. Het gebruik van meercijferige nummers vergemakkelijkt het invoegen of schrappen van artikelen in de totstandkomingsfase van het wetsvoorstel. Voor de plaatsing in het Staatsblad zal daarvan een doorlopende nummering worden gemaakt.

Artikel 6.5 Inwerkingtreding

Dit artikel strekt tot implementatie van artikel 37 van de richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid.

Eerste lid

Deze wet treedt in werking met ingang van 26 juli 2026. Hiermee wordt voldaan aan de eis uit artikel 37, eerste lid, van de richtlijn, dat dat de lidstaten uiterlijk op 26 juli 2026 de wettelijke bepalingen vaststellen, om aan deze richtlijn te voldoen. Hiermee wordt afgeweken van de vaste verandermomenten, te weten 1 januari of 1 juli, maar deze afwijking is volgens het beleid inzake vaste verandermomenten toegestaan om te voldoen aan internationaalrechtelijke bepalingen. Bovendien krijgen de ondernemingen te maken met invoeringstermijnen van 1, 2 of 3 jaar en kunnen zij zich voldoende voorbereiden op de wijzigingen (zie hiervoor in artikel 6.2).

Tweede lid

Als het Staatsblad waarin deze wet wordt geplaatst, wordt uitgegeven na 25 juli 2026, treedt zij in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van het Staatsblad waarin zij wordt geplaatst, en werkt zij, met uitzondering van afdeling 4.2, terug tot en met 26 juli 2026. Ondanks de uitgestelde werking van de verplichtingen voor ondernemingen (zie artikel 6.2), is dit lid noodzakelijk voor enerzijds tijdige implementatie en anderzijds voor de inwerkingtreding van de verplichtingen voor de toezichthoudende autoriteiten en de Nederlandse bestuursorganen, als het gaat om het verlenen van overheidssteun (artikel 31 van de richtlijn).

Dit lid is eerder onder meer toegepast bij een Wijziging van de Verzamelwet Brexit¹⁸¹, bij de Uitvoeringswet Verordening Conflictmineralen¹⁸² en bij het Tijdelijk uitvoeringsbesluit herziening Verordening producten voor tweeelei gebruik.¹⁸³

Artikel 6.6 Citeertitel

De citeertitel Wet internationaal verantwoord ondernemen is gekozen, omdat de titel aansluit bij het dagelijks taalgebruik en beter bekend is onder de naam internationaal verantwoord ondernemen. Een andere reden om af te zien van ‘gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid’ in de titel, is dat deze termen ook voorkomen in andere Europese regels en Nederlandse wetgeving, zoals de conflictmineralenverordening, waardoor zij onvoldoende onderscheidend zijn om te gebruiken voor dit wetsvoorstel.

Hoewel een deel van de activiteitenketen van een onderneming vallend onder het toepassingsbereik van dit wetsvoorstel zich ook binnen Nederland bevindt, is toch gekozen voor het woord ‘internationaal’, omdat het grootste deel van de keten zich buiten Nederland zal bevinden. Dit laatste geldt zeker voor niet-Europese ondernemingen.

Er is ook afgezien van het opnemen van het woord ‘Implementatiewet’ in de citeertitel, omdat hiertoe geen verplichting bestaat op grond van de Aanwijzingen voor de regelgeving. Maar ook, omdat de wet nieuw en blijvend recht creëert en niet primair bestaat uit aanpassing van bestaand Nederlands recht. In een citeertitel mogen ook geen afkortingen, zoals IMVO of CSDDD, worden opgenomen, tenzij dit onvermijdelijk is.¹⁸⁴ De regering acht een afkorting in dit geval vermijdelijk.

Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp,

¹⁸¹ Stb. 2020, 554.

¹⁸² Stb. 2021, 44.

¹⁸³ Stb. 2021, 420.

¹⁸⁴ Ar. 4.25, eerste lid.

Bijlage: transponeringstabel Richtlijn (EU) 2024/1760

Bepaling Richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid	Te implementeren in of geïmplementeerd in	Bijzonderheden	Toelichting op implementatiewijze
Onderwerp			
Artikel 1, eerste lid	Verwerkt in de considerans (a), artikel 4.2.2.1 (b), en artikel 3.1, derde lid (c)	Verschil in tekst tussen artikel 1, eerste lid, onder b, en artikel 29, eerste lid. Artikel 29, eerste lid, prevaleert.	
Artikel 1, tweede lid			Behoeft naar zijn aard geen implementatie
Artikel 1, derde lid			Behoeft naar zijn aard geen implementatie
Toepassingsgebied			
Artikel 2, eerste lid	Artikel 1.1.2, eerste lid		
Artikel 2, tweede lid	Artikel 1.1.3, eerste lid		
Artikel 2, derde lid	Artikel 1.2.2		
Artikel 2, vierde lid	Artikel 1.1.2, tweede lid		
Artikel 2, vijfde lid	Artikel 1.1.2, eerste en derde lid, en artikel 1.1.3, eerste en derde lid		
Artikel 2, zesde lid	Artikel 1.1.2, eerste lid		
Artikel 2, zevende lid, eerste zin en tweede zin	Artikel 1.1.3, eerste lid, respectievelijk, artikel 1.1.3, tweede lid		
Artikel 2, achtste lid	Artikel 1.1.4, eerste lid		
Definities			
Artikel 3, eerste lid, onder a, onderneming	Bijlage bij artikel 1.1.1 deel A1 en artikel 6.3		
Artikel 3, eerste lid, onder b, negatief milieueffect	Artikel 2.1.1, derde lid en bijlage bij artikel 2.1.1 deel C	Vanwege normstellende karakter niet in de begripsbepalingen, maar in het lichaam van de wet opgenomen	
Artikel 3, eerste lid, onder c, negatief effect op de mensenrechten	Artikel 2.1.1, tweede lid deel C	Vanwege normstellende karakter niet in de begripsbepalingen, maar in het lichaam van de wet opgenomen	

Bepaling Richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid	Te implementeren in of geïmplementeerd in	Bijzonderheden	Toelichting op implementatiewijze
Artikel 3, eerste lid, onder d, negatief effect	Bijlage bij artikel 1.1.1 deel A1		
Artikel 3, eerste lid, onder e, dochteronderneming	Bijlage bij artikel 1.1.1 deel A1		
Artikel 3, eerste lid, onder f, zakenpartner	Bijlage bij artikel 1.1.1 deel A1		
Artikel 3, eerste lid, onder g, activiteitenketen	Artikel 2.1.1, vierde lid, en bijlage bij artikel 1.1.1 deel A1		
Artikel 3, eerste lid, onder h, verificatie door een onafhankelijke derde partij	Bijlage bij artikel 1.1.1 deel A1		
Artikel 3, eerste lid, onder i, kmo	Bijlage bij artikel 1.1.1 deel A1		
Artikel 3, eerste lid, onder j, initiatief van de sector of van meerdere belanghebbenden	Artikel 2.1.4, eerste lid en tweede lid		
Artikel 3, eerste lid, onder k, gemachtigde vertegenwoordiger	Artikel 1.2.4		
Artikel 3, eerste lid, onder l, ernstig negatief effect	Artikel 2.2.2.2, tweede lid, onder c	Vanwege normstellende karakter niet in de begripsbepalingen, maar in het lichaam van de wet opgenomen	
Artikel 3, eerste lid, onder m, netto-omzet	Bijlage bij artikel 1.1.1 deel A1		
Artikel 3, eerste lid, onder n, belanghebbenden	Bijlage bij artikel 1.1.1 deel A1		

Bepaling Richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid	Te implementeren in of geïmplementeerd in	Bijzonderheden	Toelichting op implementatiewijze
Artikel 3, eerste lid, onder o, passende maatregelen	Bijlage bij artikel 1.1.1 deel A1		
Artikel 3, eerste lid, onder p, zakelijke relatie	Bijlage bij artikel 1.1.1 deel A1		
Artikel 3, eerste lid, onder q, moederonderne- ming	Bijlage bij artikel 1.1.1 deel A1		
Artikel 3, eerste lid, onder r, uiteindelijke moederonderne- ming	Bijlage bij artikel 1.1.1 deel A1		
Artikel 3, eerste lid, onder s, groep ondernemingen” of “groep	Bijlage bij artikel 1.1.1 deel A1		
Artikel 3, eerste lid, onder t, herstel	Artikel 2.2.4.4, tweede lid en derde lid, onder b	Vanwege normstellende karakter niet in de begripsbepalingen, maar in het lichaam van de wet opgenomen	
Artikel 3, eerste lid, onder u, risicofactoren	Bijlage bij artikel 1.1.1 deel A1		
Artikel 3, eerste lid, onder v, ernst van een negatief effect	Artikel 2.2.2.2, tweede lid, onder c	Vanwege normstellende karakter niet in de begripsbepalingen, maar in het lichaam van de wet opgenomen	
Artikel 3, tweede lid			Behoeft geen implementatie, bevoegdheid Europese Commissie
Niveau van harmonisering			
Artikel 4, eerste lid			Behoeft geen implementatie
Artikel 4, tweede lid		In overeenstemming met Aanwijzing 9.4 en Aanwijzing 9.5 van de Aanwijzingen voor de regelgeving is ervoor	Van facultatieve optie wordt geen gebruik gemaakt

Bepaling Richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid	Te implementeren in of geïmplementeerd in	Bijzonderheden	Toelichting op implementatiewijze
		gekozen geen strengere bepalingen op te nemen	
Gepaste zorgvuldigheid (GZ) [passende zorgvuldigheid]			
Artikel 5, eerste lid	Artikel 2.1.1, eerste lid		
Artikel 5, tweede lid	Artikel 1.2.3	In overeenstemming met Aanwijzing 9.5 is ervoor gekozen het delen van middelen en informatie ook voor de verplichtingen uit H3 mogelijk te maken, zie artikelsgewijze toelichting bij artikel 1.2.3	
Artikel 5, derde lid	Artikel 1.2.3	In overeenstemming met Aanwijzing 9.5 is ervoor gekozen het delen van middelen en informatie ook voor de verplichtingen uit H3 mogelijk te maken, zie artikelsgewijze toelichting bij artikel 1.2.3	
Artikel 5, vierde lid	Artikel 2.1.5, tweede lid		
GZ op groepsniveau			
Artikel 6, eerste lid	Artikel 1.2.1		
Artikel 6, tweede lid	Artikel 1.2.1		
Artikel 6, derde lid	Artikel 1.2.1		
Integratie GZ in beleid en risicobeheersystemen			
Artikel 7, eerste lid	Artikel 2.2.1.1, eerste lid		
Artikel 7, tweede lid	Artikel 2.2.1.1, tweede lid en artikel 2.2.1.1, derde lid		
Artikel 7, derde lid	Artikel 2.2.1.1, tweede lid		
Vaststelling en beoordeling van nadelige gevolgen			
Artikel 8, eerste lid	Artikel 2.2.2.1, eerste lid		
Artikel 8, tweede lid	Artikel 2.2.2.1, tweede lid, onder b		
Artikel 8, derde lid	Artikel 2.2.2.1, derde lid		

Bepaling Richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid	Te implementeren in of geïmplementeerd in	Bijzonderheden	Toelichting op implementatiewijze
Artikel 8, vierde lid	Artikel 2.2.2.1, derde lid, onder d		
Prioritering potentiële en feitelijke nadelige gevolgen			
Artikel 9, eerste lid	Artikel 2.2.2.2, eerste lid		
Artikel 9, tweede lid	Artikel 2.2.2.2, eerste lid		
Artikel 9, derde lid	Artikel 2.2.2.2, derde lid		
Preventie van potentiële nadelige gevolgen			
Artikel 10, eerste lid, eerste en tweede alinea	2.2.3.1, eerste en tweede lid		
Artikel 10, tweede lid	Artikel 2.2.3.1, derde lid, artikel 2.2.3.1, vijfde lid, onder b en artikel 2.2.3.2, eerste lid		
Artikel 10, derde lid	Artikel 2.2.3.1, vierde lid		
Artikel 10, vierde lid	Artikel 2.2.3.2, tweede lid		
Artikel 10, vijfde lid, eerste en tweede alinea	Artikel 2.2.3.2, derde lid, respectievelijk artikel 2.2.3.2, vierde lid en 5		
Artikel 10, zesde lid	Artikel 2.2.3.3, eerste lid (t.b.v. eerste alinea en onder a), artikel 2.2.3.3, tweede lid (t.b.v. eerste alinea en onder b), artikel 2.2.3.3, derde lid (t.b.v. tweede alinea), artikel 2.2.3.3, vijfde lid, onder c (t.b.v. laatste volzin), artikel 2.2.3.3, vierde lid (t.b.v. vierde alinea), artikel 2.2.3.3, vijfde lid, onder a en b (t.b.v. vijfde alinea)		
Beëindiging feitelijke nadelige gevolgen			
Artikel 11, eerste lid (eerste en tweede alinea)	Artikel 2.2.4.1, eerste lid, respectievelijk, artikel 2.2.4.1, tweede lid		

Bepaling Richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid	Te implementeren in of geïmplementeerd in	Bijzonderheden	Toelichting op implementatiewijze
Artikel 11, tweede lid	Artikel 2.2.4.1, eerste lid		
Artikel 11, derde lid	Artikel 2.2.4.1, derde lid, Artikel 2.2.2.1, vijfde lid, onder b (t.b.v. onder b) en artikel 2.2.4.2, eerste lid (t.b.v. onder c)		
Artikel 11, vierde lid	Artikel 2.2.4.1, vierde lid		
Artikel 11, vijfde lid	Artikel 2.2.4.2, tweede lid		
Artikel 11, zesde lid	Artikel 2.2.4.2, derde lid (eerste alinea), artikel 2.2.4.2, vierde lid (t.b.v. tweede alinea eerste twee zinnen), artikel 2.2.4.2, vijfde lid (t.b.v. tweede alinea tweede twee zinnen)		
Artikel 11, zevende lid	Artikel 2.2.4.3, eerste lid (t.b.v. eerste alinea tot a), artikel 2.2.4.3, tweede lid (t.b.v. eerste alinea onder b), artikel 2.2.4.3, derde lid (t.b.v. tweede alinea eerste twee zinnen), artikel 2.2.4.3 vijfde lid, onder c (tweede alinea, laatste zin), artikel 2.2.4.3, vierde lid (t.b.v. vierde alinea), artikel 2.2.4.3, vijfde lid, onder a en b (t.b.v. vijfde alinea)		
Herstel van feitelijke nadelige gevolgen			
Artikel 12, eerste lid	Artikel 2.2.4.4, eerste lid		
Artikel 12, tweede lid	Artikel 2.2.4.4, vierde lid		
Betekenisvolle samenwerking met betrokkenen			
Artikel 13, eerste lid	Artikel 2.1.2, eerste lid		

Bepaling Richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid	Te implementeren in of geïmplementeerd in	Bijzonderheden	Toelichting op implementatiewijze
Artikel 13, tweede lid	Artikel 2.1.2, vierde lid en artikel 2.1.2 tweede lid		
Artikel 13, derde lid	Artikel 2.2.2.1, vierde lid en artikel 2.2.2.2 vierde lid, artikel 2.2.3.1 vijfde lid, onder a, en artikel 2.2.4.1 vijfde lid, onder a (t.b.v. derde lid onder a), artikel 2.2.6.1, en 2.2.6.2 (t.b.v. derde lid onder c). artikel 2.2.4.4, vierde lid (t.b.v. derde lid onder d)		
Artikel 13, vierde lid	Artikel 2.1.2, derde lid		
Artikel 13, vijfde lid	Artikel 2.1.2, vierde lid en artikel 2.1.2 tweede lid		
Artikel 13, zesde lid	Artikel 2.1.3, vierde lid, onder a (t.b.v. tweede volzin)		
Artikel 13, zevende lid			Behoeft naar zijn aard geen implementatie
Kennisgevingsmechanisme en klachtenprocedure			
Artikel 14, eerste lid	Artikel 2.2.5.1, eerste lid		
Artikel 14, tweede lid	Artikel 2.2.5.1, tweede lid		
Artikel 14, derde lid	Artikel 2.2.5.1, derde lid (t.b.v. eerste alinea) en artikel 2.2.5.1, vijfde lid (t.b.v. tweede alinea)		
Artikel 14, vierde lid	Artikel 2.2.5.1, vierde lid, onder a tot c		
Artikel 14, vijfde lid	Artikel 2.2.5.2		
Artikel 14, zesde lid	Artikel 2.1.4, derde en vierde lid		
Artikel 14, zevende lid		In overeenstemming met artikel zijn deze drempels niet opgeworpen	
Monitoring			

Bepaling Richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid	Te implementeren in of geïmplementeerd in	Bijzonderheden	Toelichting op implementatiewijze
Artikel 15	Artikel 2.2.6.1, eerste lid (t.b.v. de eerste zin), artikel 2.2.6.1, tweede lid en derde lid (t.b.v. de tweede lid), en artikel 2.2.6.1, vierde lid (t.b.v. de derde zin)		
Communicatie			
Artikel 16, eerste lid	Artikel 2.2.7.1, eerste lid (t.b.v. de aanhef), Artikel 2.2.7.1, tweede lid (t.b.v. de aanhef onder a en b), artikel 2.2.7.1, derde lid (t.b.v. de tweede alinea), artikel 3.2		
Artikel 16, tweede lid	Artikel 2.2.7.1, vierde lid		
Artikel 16, derde lid			Behoeft geen implementatie, opdracht Europese Commissie
Toegankelijkheid van informatie op het ESAP			
Artikel 17, eerste lid	Artikel 2.2.7.2 en 6.2, vijfde lid		
Artikel 17, tweede lid			Behoeft geen implementatie, feitelijk handelen lidstaat
Artikel 17, derde lid			Aanwijzing verzamelende instantie kan op een later moment plaatsvinden bij de implementatie van de Verordening ESAP.
Artikel 17, vierde lid			Behoeft geen implementatie, opdracht Europese Commissie
Modelcontractbepalingen			
Artikel 18			Behoeft geen implementatie, opdracht Europese Commissie
Richtsnoeren			
Artikel 19			Behoeft geen implementatie, opdracht Europese Commissie
Begeleidende maatregelen			

Bepaling Richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid	Te implementeren in of geïmplementeerd in	Bijzonderheden	Toelichting op implementatiewijze
Artikel 20, eerste lid			Behoeft implementatie, geen feitelijk handelen lidstaat
Artikel 20, tweede lid			Behoeft implementatie, geen feitelijk handelen lidstaat
Artikel 20, derde lid			Behoeft implementatie, geen opdracht Europese Commissie
Artikel 20, vierde lid	Artikel 2.1.3, eerste, tweede en derde lid, vierde lid, onder b		
Artikel 20, vijfde lid	Artikel 2.1.4, vierde en vijfde lid		
Centrale helpdesk			
Artikel 21, eerste lid			Behoeft implementatie, geen opdracht Europese Commissie
Artikel 21, tweede lid			Behoeft implementatie, geen feitelijk handelen lidstaat
Bestrijding van klimaatverandering			
Artikel 22, eerste lid	Artikel 3.1 en artikel 3.3		
Artikel 22, tweede lid	Artikel 3.1, derde lid		
Artikel 22, derde lid	Artikel 3.4		
Gemachtigde vertegenwoordiger			
Artikel 23, eerste lid	Artikel 1.2.4, eerste en tweede lid		
Artikel 23, tweede lid	Artikel 1.2.4, derde lid, onder b, en artikel 1.2.4, vierde lid		
Artikel 23, derde lid	Artikel 1.2.4, derde lid, onder a en artikel 4.1.6, eerste lid		
Artikel 23, vierde lid	Artikel 1.2.4, vijfde lid		
Artikel 23, vijfde lid	Artikel 4.1.6, tweede lid, onder a		

Bepaling Richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid	Te implementeren in of geïmplementeerd in	Bijzonderheden	Toelichting op implementatiewijze
Toezichthoudende autoriteiten			
Artikel 24, eerste lid	Artikel 4.1.1		
Artikel 24, tweede lid	Artikel 4.1.1		
Artikel 24, derde lid	Artikel 4.1.1, artikel 4.1.6, derde lid		
Artikel 24, vierde lid	Artikel 4.1.4, eerste lid		
Artikel 24, vijfde lid	Artikel 4.1.3		Geen gebruik gemaakt van deze bevoegdheid. Alleen de ACM is aangewezen.
Artikel 24, zesde lid	Artikel 4.1.1		
Artikel 24, zevende lid			Behoeft geen implementatie, feitelijk handelen lidstaat
Artikel 24, achtste lid			Behoeft geen implementatie, opdracht Europese Commissie
Artikel 24, negende lid	Artikel 4.2.1, vijfde lid, artikel 5.3	Artikel 5.3 regelt wijziging Instellingswet ACM om de onafhankelijkheid ACM te benadrukken. Onafhankelijkheid t.o.v. de ministers blijkt al uit o.a. artikel 2 Instellingswet ACM (bij wet/wettelijke taken), artikel 6 Instellingswet ACM (jaarverslag) en de "onmogelijkheid" van een minister om instructies in individuele zaken te geven	
Artikel 24, tiende lid	Artikel 18 Kaderwet zelfstandige bestuursorganen		Geïmplementeerd middels bestaand recht
Bevoegdheden van de toezichthoudende autoriteiten			
Artikel 25, eerste lid	Artikel 4.2.1.1, eerste lid Titel 5.2 Algemene wet bestuursrecht		Geïmplementeerd middels bestaand recht
Artikel 25, tweede lid	Titel 5.2 Algemene wet bestuursrecht		Geïmplementeerd middels bestaand recht

Bepaling Richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid	Te implementeren in of geïmplementeerd in	Bijzonderheden	Toelichting op implementatiewijze
Artikel 25, derde lid	Eerste zin: artikel 5:13 Algemene wet bestuursrecht Tweede zin: artikel 4.1.5		Geïmplementeerd middels bestaand recht
Artikel 25, vierde lid	Artikel 4.2.1.1, vierde lid, onder a (t.b.v. eerste alinea), artikel 4.2.1.1, vierde lid, onder b (t.b.v. tweede alinea)		
Artikel 25, vijfde lid	Artikel 4.2.1.1, tweede lid (t.b.v. onder c)		
Artikel 25, zesde lid	Artikel 4.1.3, eerste en derde lid (t.b.v. onder b), artikel 4.1.3, vierde lid (t.b.v. onder c)		
Artikel 25, zevende lid	Artikel 5.2 Artikel 7:1 en 8:1 Algemene wet bestuursrecht	In artikel 5.2 wordt de concentratie van beroep en hoger beroep geregeld	Geïmplementeerd middels bestaand recht
Artikel 25, achtste lid	Artikel 3:2 Algemene wet bestuursrecht		Geïmplementeerd middels bestaand recht
Artikel 25, negende lid		In overeenstemming met artikel is dit niet geregeld	
Gemotiveerde melding over inbreuken			
Artikel 26, eerste lid	Artikel 4.1.2, eerste lid (en de toekomstige Afdeling 2.3 van de Algemene wet bestuursrecht)	Afdeling 2.3 van de Algemene wet bestuursrecht treedt op 1 januari 2026 in werking.	
Artikel 26, tweede lid	Artikel 4.1.2, derde lid		
Artikel 26, derde lid	Artikel 2:3 Algemene wet bestuursrecht		Geïmplementeerd middels bestaand recht
Artikel 26, vierde lid	Artikel 4.1.2, derde lid		
Artikel 26, vijfde lid	Artikel 4.1.2, vierde lid		
Artikel 26, zesde lid	Artikel 1:2 jo. artikel 7:1 Awb	Bestuursrechtelijke procedure als de melder belanghebbende is in de zin van de Awb, anders civielrechtelijke procedure	Geïmplementeerd middels bestaand recht

Bepaling Richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid	Te implementeren in of geïmplementeerd in	Bijzonderheden	Toelichting op implementatiewijze
	Artikel 162 van Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek		
Sancties			
Artikel 27, eerste lid	Afdeling 4.2 i.s.m. Hoofdstuk 3 lw ACM		
Artikel 27, tweede lid	Artikel 4.2.1.4 en artikel 6.3		
Artikel 27, derde lid	Artikel 4.2.1.3, eerste en derde lid en artikel 12l en 12m lw ACM		
Artikel 27, vierde lid	Artikel 4.2.1.5 en artikel 12l en 12m lw ACM		
Artikel 27, vijfde lid	Artikel 4.1.6, tweede lid, onder b, en artikel 12u lw ACM		
Europees netwerk van toezichthoudende autoriteiten			
Artikel 28, eerste lid			Behoeft geen implementatie, opdracht Europese commissie
Artikel 28, tweede lid	Eerste zin: artikel 4.1.4		
Artikel 28, derde lid	Artikel 4.1.4, tweede lid, en artikel 4.1.5, eerste lid		
Artikel 28, vierde lid	Artikel 4.1.5, derde lid		
Artikel 28, vijfde lid	Artikel 4.1.5, tweede lid		
Artikel 28, zesde lid	Artikel 4.1.5, vierde lid		
Artikel 28, zevende lid	Artikel 4.1.5, vijfde lid		
Artikel 28, achtste lid	Artikel 4.1.6, eerste lid, onder a		
Artikel 28, negende lid	Artikel 4.1.6, eerste lid, onder b		
Artikel 28, tiende lid			Behoeft geen implementatie, opdracht aan Europees netwerk
Civielrechtelijke handhaving			

Bepaling Richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid	Te implementeren in of geïmplementeerd in	Bijzonderheden	Toelichting op implementatiewijze
Artikel 29, eerste lid	Artikel 162 en 163 van Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek		Geïmplementeerd middels bestaand recht
Artikel 29, tweede lid	Afdeling 10 van Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek		Geïmplementeerd middels bestaand recht
Artikel 29, derde lid	Onder a: artikel 4.2.2.1, eerste lid Onder b: Wet griffierechten burgerlijke zaken Onder c: artikelen 254 tot en met 259 van het Wetboek van Rechtsvordering, artikel 296 van het Boek 3 van het Burgerlijk Wetboek Onder d: artikel 305a van Boek 3 van het Burgerlijk Wetboek Onder e: artikelen 194 tot en met 195a en artikel 843a, tweede lid, van het Wetboek van Rechtsvordering	Artikel 195a Wetboek van Rechtsvordering vanaf 1/1/2025 Stb. 2024, 62	Geïmplementeerd middels bestaand recht Geïmplementeerd middels bestaand recht Geïmplementeerd middels bestaand recht Geïmplementeerd middels bestaand recht
Artikel 29, vierde lid	Artikel 4.2.2.1, tweede lid		
Artikel 29, vijfde lid	Artikel 102, eerste lid, en artikel 162 van Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek		Geïmplementeerd middels bestaand recht
Artikel 29, zesde lid			Behoeft naar zijn aard geen implementatie, wel rekening mee gehouden bij artikel 4.2.2.1, eerste lid
Artikel 29, zevende lid	Artikel 4.2.2.1, derde lid	Bedoeld wordt de artikelen 102, eerste lid, 162, 163 en afdeling 10 van Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek	
Melding van inbreuken en bescherming van personen die een inbreuk melden			

Bepaling Richtlijn gepaste zorgvuldigheid en duurzaamheid	Te implementeren in of geïmplementeerd in	Bijzonderheden	Toelichting op implementatiewijze
Artikel 30	Artikel 2.2.5.1, derde lid en artikel 2.2.5.2, derde lid		
Overheidssteun, overheidsopdrachten en overheidsconcessies			
Artikel 31	Al geïmplementeerd in de artikelen 2.80, eerste lid, 2.81, tweede lid, en 2.115, eerste en tweede lid, Aanbestedingswet 2012	De naleving van de richtlijn kan ook worden meegewogen bij de toepassing van de facultatieve uitsluitingsgrond opgenomen in artikel 2.87, eerste lid, onder a, van de Aanbestedingswet 2012	
Wijziging richtlijn 2019/1937			
Artikel 32			Behoeft naar zijn aard geen implementatie
Wijziging verordening 2023/2859			
Artikel 33			Behoeft naar zijn aard geen implementatie
Uitoefening van de bevoegdheidsdelegatie			
Artikel 34			Behoeft geen implementatie, opdracht Europese Commissie
Comitéprocedure			
Artikel 35			
Evaluatie en verslaglegging			
Artikel 36			Behoeft geen implementatie, opdracht Europese Commissie
Omzetting			
Artikel 37	Artikel 6.2 en artikel 6.4		
Inwerkingtreding			
Artikel 38			Behoeft naar zijn aard geen implementatie
Adressaten			
Artikel 39			Behoeft naar zijn aard geen implementatie
Bijlage			
Bijlage	Artikelen 2.1.1 en 6.3 en de bijlage bij de Wivo		